

KAHRAMANIN SONSUZ YOLCULUĞU

JOSEPH CAMPBELL



KABALCI

JOSEPH CAMPBELL
KAHRAMANIN SONSUZ YOLCULUĞU



KABALCI YAYINEVİ: 162
ANTROPOLOJİ/ARKEOLOJİ/MİTOLOJİ DİZİSİ: 9

Campbell, Joseph (1904-1987). Asıl olarak mitler üzerine devrim niteliğindeki çalışmalarıyla tanınan Amerikalı yazar, editör ve öğretmen. New York City'de doğmuştur.

Pablo Picasso ve Henri Matisse'in sanatının, Sigmund Freud ve Carl Jung'un psikoloji çalışmalarının ve James Joyce ve Thomas Mann'ın yapıtlarının etkisiyle, Campbell bütün mit ve destanların, toplumsal, kozmolojik ve ruhsal dünyayı açıklamaya yönelik evrensel insan çabasının kültürel dışavurumları olarak birbirine bağlandığını ortaya koyan bir kuram geliştirdi. Campbell'in ilk özgün çalışması olan *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu* (1949), daha sonra sıkça başvurulmuş bir klasik oldu; ilk olarak burada, bütün kültürlerin kahraman mitlerinde ortak tek bir kalıp bulunduğunu ortaya koymuştur. Daha sonrakî, dört ciltlik *Tanrının Maskeleri* (1959-1967) [İmge Yayınevi, 1992] ve *Mitsel İmge* [yayın programımızdadır] adlı yapıtları, bu kuramın daha ayrıntılı bir serimini sunmaktadır.

Joseph Campbell
The Hero With A Thousand Faces
© Bollingen Foundation Inc., New York, N. Y. (1949)
Akçalı Telif Hakları Ajansı aracılığıyla
Kahramanın Sonsuz Yolculuğu
© Kabalcı Yayınevi (1999)

Çeviri 1968 yılı baskısından yapılmıştır. Bu basımda, Freud ve Jung'un eserlerinden yapılan alıntılar, C. G. Jung'un ve Sigmund Freud'un Bütün Eserlerinin standart İngilizce çevirilerine göre değiştirilmiştir.

Birinci Basım: Eylül 2000
İkinci Basım: Mayıs 2010
Kapak Düzeni: Gökçen Yanlı
Teknik Hazırlık: Zeliha Güler
Yayıma Hazırlayan: Mustafa Küpüşoğlu

KABALCI YAYINEVİ
Ankara Cad. No: 47 Cağaloğlu 34112 İSTANBUL
Tel: (0212) 526 85 86 Faks: (0212) 513 63 05
yayinevi@kabalci.com.tr www.kabalciyayinevi.com
internette satış: www.kabalci.com.tr

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Cataloging-in-Publication Data (CIP)
Campbell, Joseph
Kahramanın Sonsuz Yolculuğu
1. Mitoloji 2. Felsefe 3. Yöntem

ISBN 975-8240-04-8

Baskı: Yayıncılık Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti. (0212 567-8003)
Litros Yolu Fatih San. Sitesi No: 12/197-203 Topkapı-İST.

JOSEPH CAMPBELL

KAHRAMANIN
SONSUZ
YOLCULUĞU

Çeviren:
Sabri Gürses

Anne ve Babama

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
PROLOG: MONOMİT	11
1. Mit ve Düş.....	13
2. Tragedya ve Komedya.....	36
3. Kahraman ve Tanrı	42
4. Dünyanın Göbek Deliği	52

KISIM I: KAHRAMANIN MACERASI, 61

BÖLÜM I: YOLA ÇIKIŞ	63
1. Maceraya Çağrı.....	63
2. Çağrının Reddedilişi	73
3. Doğaüstü Yardım	83
4. İlk Eşiğin Aşılması	94
5. Balinanın Karnı.....	107
BÖLÜM II: ERGİNLENME	113
1. Sınavlar Yolu	113
2. Tanrıçayla Karşılaşma	125
3. Baştan Çıkarıcı Olarak Kadın	138
4. Babanın Gönülünü Alma	144
5. Tanrılaştırma	170
6. Nihai Ödül	198
BÖLÜM III: DÖNÜŞ.....	222
1. Dönüşün Reddedilişi	222
2. Büyülü Kaçış.....	225
3. Dışarıdan Gelen Kurtuluş	235
4. Dönüş Eşiğinin Aşılması	245

5. İki Dünyanın Ustası	258
6. Yaşama Özgürlüğü	267
BÖLÜM IV: ANAHTARLAR	273

KISIM II: KOZMOGONİK ÇEVİRİM, 281

BÖLÜM I: YAYILIŞLAR	283
1. Psikolojiden Metafizige	283
2. Evrensel Çevrim	290
3. Hiçlikten Dışarı – Uzay	298
4. Uzay İçinde – Yaşam	304
5. Birin Birçoğa Bölünmesi	312
6. Yaradılışa Dair Halk Hikâyeleri	320
BÖLÜM II: BAKİRE'DEN DOĞUM	327
1. Evren Ana	327
2. Kader Ağı	333
3. Kurtarıma Rahmi	338
4. Bakire Annelige Dair Halk Hikâyeleri	341
BÖLÜM III: KAHRAMANIN DÖNÜŞÜMLERİ	345
1. İlksel Kahraman ve İnsan	345
2. İnsan Kahramanın Çocukluğu	348
3. Savaşçı Olarak Kahraman	366
4. Aşık Olarak Kahraman	373
5. İmparator ve Tiran Olarak Kahraman	376
6. Dünya Kurtarıcı Olarak Kahraman	381
7. Aziz Olarak Kahraman	386
8. Kahramanın Aynılığı	388
BÖLÜM IV: ÇÖZÜLÜŞLER	399
1. Mikrokozmosun Sonu	399

2. Makrokozmosun Sonu.....	407
----------------------------	-----

EPILOG: MİT VE TOPLUM, 413

1. Şekil Değiştiren.....	415
2. Mitin, Tapımın ve Meditasyonun İşlevi.....	416
3. Bugünün Kahramanı.....	420

METİNDE YER ALAN ÇİZİMLER.....	427
--------------------------------	-----

METİNDE YER ALAN LEVHALAR	431
---------------------------------	-----

DİZİN	435
-------------	-----

ÖNSÖZ

"Dinsel öğretilerin içerdği gerçekler öylesine bozulmuş ve sistematik olarak tanınmaz hale getirilmiştir ki," diye yazar Sigmund Freud, "insanlık onları gerçek olarak kabul edemez. Bir çocuğa yeni doğan bebeklerin leylek tarafından getirildiğini söylememizle aynı şeydir bu. Burada da, bu büyük kuşun neyi belirttiğini bildiğimizden, gerçeği simgesel bir görünümle anlatırız. Fakat çocuk bunu bilmez; o ancak çarpıtmayı duyar ve kandırıldığını hisseder; ve bizler asiliğinin ve yetişkinlere olan güvensizliğinin bu izlenime sıkı sıkıya bağlı olduğunu biliriz. Biz, gerçeğin bu tür çarpıtmalarından kaçınmanın ve çocuğa olan bitenin gerçek halinin bilgisini, onun entelektüel gelişim aşamasına uygun biçimde sunmanın daha doğru olduğu sonucuna vardık."¹

Elinizdeki kitabın amacı, pek de karmaşık olmayan bir örnekler yığını bir araya getirip kadim anlamın kendi kendini ortaya çıkarmasını sağlayarak dinsel ve mitolojik figürler altında çarpıtılmış bazı gerçekleri aydınlatmaktır. Eski öğretmenler ne dediklerini bilirlerdi. Hele onların simgesel dilini okumasını bir öğrendik mi, öğretilerinin anlaşılması için bir derlemecinin yeteneğinden fazlasına ihtiyacımız yoktur. Fakat ilk önce simgelerin dil bilgisini öğrenmeliyiz ve ben, bu esrara bir anahtar olarak psikanalizden daha iyi bir araç bilmiyorum. Psikanalizi konuya dair son söz olarak kabul etmesek bile, onun bir yaklaşım olarak iş görmesine izin verebiliriz. Buradan hareketle atılacak ikinci adım, dünyanın dört bir yanından bir dizi mitle halk hikâyesini bir araya getirmek ve simgelerin kendi adına ko-

¹ Sigmund Freud, *The Future of an Illusion*, çev. James Strachey vd, Standard Edition, XXI; Londra: The Hogarth Press, 1961 (aslı 1927), s. 44-45.

nuşmalarına izin vermek olacaktır. Benzerlikler hemen günyüzüne çıkacaktır; üstelik bunlar insanın gezegendeki binlerce yıllık ikameti boyunca yaşayageldiği temel gerçeklerin geniş ve şaşırtıcı biçimde değişmeyen bir ifadesini ortaya çıkaracaktır.

Belki de çakışmaları öne çıkararak çeşitli Doğulu ve Batılı, çağdaş, antik ve ilkel gelenekler arasındaki çeşitli farklılıkları gözden kaçırdığım söylenecektir. Ne var ki, aynı itiraz, ırksal fizyolojik değişkenliklerin, insan fizikliğinin temel anlamda kavranışı amacıyla görmezden gelindiği herhangi bir ders kitabı ya da anatomi çizelgesi için de getirilebilir. Elbette insanlığın sayısız mitoloji ve dini arasında farklılıklar vardır, fakat bu kitap benzerlikler üzerine bir kitap; ve bu benzerlikler bir kez anlaşıldığında farklılıkların, yaygın (ve politik) olarak sanıldığından çok daha az olduğu görülecektir. Umudum, bu şekildeki karşılaştırmalı bir izahatin, günümüz dünyasında birtakım dinsel ya da politik bir imparatorluk yaratmak adına değil karşılıklı bir insani anlayış doğrultusunda çalışan güçlerin, belki de çok zavalıca sayılamayacak "birleşme" amaçlarına katkıda bulunabilmesidir. Veda'larda bize söylendiği gibi: "Gerçek birdir, fakat bilgiler ona birçok isim takmışlardır."

Önerileriyle bana çalışmanın ilk ve son aşamalarında büyük ölçüde yardımcı olan Bay Henry Morton Robinson'a, malzemelerimi okunabilir bir biçime sokmanın uzun uğraşına yardımları için, Bn. Peter Geiger, Bn. Margaret Wing'e; elyazmaları üzerinden birçok kez geçen ve paha biçilmez önerilerde bulunan Bn. Helen McMaster'a ve başından sonuna dek dinleyerek, okuyarak ve gözden geçirerek benimle birlikte çalışan eşime teşekkür etmek isterim.

J. C.

New York City

10 Temmuz 1948

PROLOG

MONOMIT



1. Mit ve Düş

İster Kongo'nun gözleri kan çanağına dönmüş bir büyücü-hekimin düşe benzer zıvalamalarını mesafeli bir keyifle dinleyelim, ister mistik Lao-Tse'nin sonelerinin düz çevirilerini hararetleli bir coşkuyla okuyalım; ister Aquinas'ın argümanlarından birinin sert kabuğunu birdenbire kıralım, ister garip bir Eskimo masalının görkemli anlamını birdenbire yakalayalım: bulduğumuz şey hep şekil değiştiren fakat buna rağmen olağanüstü biçimde aynı kalan o hikâye ve daima bilinen ya da anlatılardan daha fazlasının olduğuna dair kışkırtıcı derecede ısrarlı bir histir.

Yeryüzünde ikamet edilmiş her yerde, bütün çağlarda ve her koşulda, insana ait mitler türemiştir ve bu mitler insanın vücudunun ve aklının eylemleriyle ortaya çıkan ne varsa hepsinin esin kaynağıdır. Mitin, kozmosun sonu gelmez enerjilerini insanın kültürel yaratımına akıtan gizli bir yarık olduğunu söylemek çok ileri gitmek olmayacaktır. Dinler, felsefeler, sanatlar, ilkel ve tarihsel insanın sosyal biçimleri, bilim ve teknolojiadaki büyük buluşlar, uyku kaçırıcı düşler hep mitin o temel, büyülü yüzüğünden fışkırır.

Küçük bir peri masalında dahi bulunan o derin yaratıcı merkez- lere dokunma ve uyandırma gücü özelliği, tıpkı okyanusun sırrının bir damla suda ya da yaşamın bütün gizeminin bir pire yumurtasında saklı olması gibi bir mucizedir. Çünkü mitolojinin simgeleri üretilmez; talep edilemez, uydurulamaz ya da kalıcı bir şekilde bastırılmazlar. Onlar ruhun kendiliğinden oluşan ürünleridir ve her biri kaynağının tohumunu gücünü bozulmamış olarak içinde barındırır.

Zamandışı rüyetin¹ sırrı nedir? Aklın hangi derinliğinden kaynaklanır? Mitoloji neden her yerde, çeşit çeşit kılığın altında aynıdır? Ve ne öğretir?

Bugün birçok bilim bu bilmecenin çözülmesine katkıda bulunuyor. Arkeologlar Irak, Honan, Girit ve Yukatan kalıntılarını santim santim inceliyor. Etnologlar Ob nehri Ostiyaklarını, Fernando Po'nun Boobilerini sorguluyor. Bir şarkiyatçılar kuşağı yakın zamanda bize, kendi Kutsal Kitabımızın Yahudilik öncesi kaynaklarıyla birlikte, Doğunun kutsal yazılarını da anlaşılır kıldı. Ve bu arada, geçen yüzyılda halk psikolojisi alanında araştırmalar yayımlamaya başlamış bir başka uzman topluluğu dilin, mitin, dinin, sanatın gelişiminin ve ahlak kurallarının psikolojik temellerini ortaya çıkarmaya çalışıyor.

Yine de bunların hepsinin en kayda değer olanı, akıl hastanesinden çıkmış olanıdır. Psikanalistlerin cesur ve gerçekten çılgır açıcı yazıları mitoloji öğrencileri için vazgeçilmezdir; çünkü ayrıntılı ve özgül durum ve sorunların kimi çelişen yorumları hakkında ne düşünülürse düşünülün, Freud, Jung ve ardılları mitin mantığının, kahramanlarının ve yararlarının modern zamanlara dek canlı kaldığını çürütülmez biçimde gösterdiler. Etkili bir genel mitolojinin yokluğunda, her birimizin kendi özel, tanınmayan, gelişmemiş, ama gizlice etkili olan düşsel panteonlarımız var. Oidipous'un cisimleştiği en son hâl, yani Güzel ve Çirkin'in süregiden masalı bu öğleden sonra birkaç sokak ötede, Kırkikinci Cadde ile Beşinci Bulvar'ın köşesinde durmuş trafik ışığının değişmesini bekliyordu: "Düşümde," diye yazıyordu Amerikalı bir genç bir gazetenin ekine, "çatımızı aktardığımı gördüm. Birdenbire aşağıdan babamın beni çağırın sesini duydum. Onu daha

¹ Rüyet: Dilimizde "düş" veya "görü" gibi kelimelerle karşılanan ingilizce "vision" kelimesini bu şekilde vermeyi uygun gördük -yn.

iyi duyabilmek için hızla döndüm ve dönerken, çekiç elimden düşüp çatının eğiminden kaydı, gözden kayboldu. Sanki yere biri düşüyor-muş gibi tok bir gürültü duydum.

"Korkuyla merdivenden aşağıya indim. Babam orada yerde, başı kanlar içinde, ölmüş yatıyordu. Çökmüştüm, hıçkırıklar içinde anne-me seslendim. Evden çıktı ve bana sarıldı. 'Boşver oğlum, bu bir kazaydı,' dedi. 'O gitse bile, senin bana bakacağını biliyorum.' O beni öperken, uyandım.

"Ailenin en büyük çocuğuyum ve yirmi üç yaşındayım. Bir yıldır karımdan ayrırım; nedense yürütemedik. Ebeveynlerimi derinden seviyorum ve babamla, geri dönüp karımla yaşamam konusunda ısrar etmesi dışında bir sorununum olmadı, sonuçta karımla mutlu olamıyordum ve bundan sonra da asla olamam."²

Buradaki başarısız koca gerçekten de fevkalade bir masumiyetle, ruhsal enerjisini aşka ve evliliğinin sorunlarına doğru yönleltmek yerine, hayal gücünün gizli yerlerinde istirahat halinde olduğunu ve şu anda gülünç bir şekilde anakronistik bir dramaya dönüşen ilk ve tek duygusal bağlılığıyla, yani bebeklik döneminin o trajikomik üçgeninde annenin sevgisi için babaya karşı duran oğul durumuyla meşgul olduğunu açığa vurmaktadır. Belli ki insan ruhunun en kalıcı doğal eğilimleri, bütün canlılar arasında ana memesinde en uzun ka-

² Clement Wood, *Dreams: Their Meaning and Practical Application* (New York: Greenberg: Publisher, 1931), s. 124. "Bu kitaptaki düş malzemesi," diye belirtiyor yazar (s. viii); "ülkenin gazetelerinde yayınlanan günlük köşem nedeniyle bana her hafta analiz için gönderilen binlerce düş arasından seçilmiştir. Bu, özel çalışmamda benim tarafımdan analiz edilen düşler de - buna eklenmiştir." Konu üzerine standart çalışmalarda sunulan çoğu düşün tersine, bu popüler Freud'a giriş kitabındaki düşler analize girmemiş olan insanlardan geliyor. Belirgin biçimde usta işi düşlerdir bunlar.

lanının bizler olması gerçeğinden kaynaklanırlardır. İnsanlar çok erken doğar; tamamlanmamışlardır, dünyayla karşılaşmaya henüz hazır değillerdir. Genellikle tehlikelerle dolu bir evrene karşı onları savunacak tek şey, koruması altında rahim döneminin geçirildiği annedir.³ Bu yüzden, bakıma muhtaç çocukla annesi doğum katastrofundan sonra, yalnız fiziksel olarak değil psikolojik olarak da aylarca ikili bir birim oluşturur.⁴ Ebeveynin uzun süre yok olması çocukta gerginliğe ve buna bağlı saldırganlık eğilimlerine yol açar; ayrıca anne, çocuğun serbest hareketini engellemeye yöneldiğinde de saldırgan tepkiler belirir. Yani, çocuğun düşmanlığının ilk nesnesi ilk sevgi nesnesiyle aynıdır ve (daha sonra bütün mutluluk, doğruluk, güzellik ve mükemmellik imgelerinin bilinçsiz temeli olarak saklanan) ilk ideali Meriem Ana'yla bebeği İsa'nın ikili birliğidir.⁵

Talihsiz baba, rahim içindeki mükemmel durumun bu dünyevi yeniden ifadesinin güzelliğine, bir başka gerçeklik düzeninin yaptığı radikal ilk müdahaledir; bu yüzden, baba öncelikle bir düşman olarak tanınır. Başlangıçta “kötüye” ya da mevcut olmayan anneye bağlı olan saldırganlık yükü ona aktarılır, buna karşın “iyiye” ya da mevcut, besleyen ve koruyan anneye bağlı olan arzuyu, (normalde) anne sahiptir. Ölüm (*thanatos : destrudo*) ve sevgi (*eros : libido*) dürtülerinin bu sadık çocuksu dağılımı, Sigmund Freud'un elli yıl kadar önce akılcı varlıklar gibi davranmak konusundaki yetişkinlik başarısızlığımızın

³ Géza Róheim, *The Origin and Function of Culture* (Nervous and Mental Disease Monographs, No. 69, New York, 1943), s. 17-25.

⁴ D. T. Burlingham, “Die Einfühlung des Kleinkindes in die Mutter,” *Imago*, XXI, s. 429; alıntulayan Géza Róheim, *War, Crime and the Covenant* (Journal of Clinical Psychopathology, Monograph Series, No. 1, Monticello, N. Y., 1945), s. 1.

⁵ Róheim, *War, Crime and the Covenant*, s. 3.

en büyük nedeni olarak belirttiği ve artık oldukça iyi bilinen Oidipus kompleksinin temelini oluşturur. Dr. Freud'un dediği gibi: "Babası Laios'u katleden ve annesi Iokaste'yle evlenen Kral Oidipous, çocukluk arzumuzun tatmininden başka bir şey değildir. Fakat biz, ondan daha şanslı olup artık psikonevrotik olmadığımız için, geçen zaman içinde, çocukluğumuzdaki cinsel eğilimlerimizi annelerimizden uzak tutmayı ve babalarımıza yönelik kıskançlığımızı unutmayı başardık."⁶ Ya da, başka bir yerde yazdığı gibi: "Cinsel yaşamın bütün patolojik rahatsızlıkları haklı olarak gelişmenin engelleri olarak yorumlanabilir."⁷

*Çoğu kez insan düşlerinde kendini
Annesinin eşi olarak görür, fakat böyle şeylere
Aldırmazsa rahat eder.⁸*

⁶ Sigmund Freud, "The Interpretation of Dreams" (çev. A. A. Brill) *The Basic Writings of Sigmund Freud* (The Modern Library: Random House, Inc.), s. 308.

⁷ "Three Contributions to the Theory of Sex, Contribution III: The Transformation of Puberty," *The Basic Writings of Sigmund Freud*, s. 604.

⁸ Sophocles, *Oedipus Tyrannus*, 981-983.

Ayrıca babanın koruyucu, annenin ise baştan çıkarıcı olarak deneyimlenebileceği de belirtilmiştir. Bu Oidipus'tan Hamlet'e giden yoldur. "Ey Tanrım, bir fındık kabuğuna kapanabilirdim ve kendimi sonsuz uzayın kralı sayardım, eğer kötü düşlerim olmasaydı" (*Hamlet* II. ii). "Bütün nevrotikler," diye yazar Dr. Freud, "ya Oidipus ya da Hamlet'tir."

Ve bir kız çocuğunun durumunda (bu bir derece daha karmaşıktır), şimdilik şu kısa açıklama yeterli olacaktır. "Dün gece babamın annemi kalbinden bıçakladığını gördüm. Öldü. Üzüntüyle ağlasam da, kimsenin bu yaptığı için onu suçlamadığını biliyordum. Düş değişir gibi oldu ve onunla ben bir yolculuğa çıkıyor gibiydik ve ben çok mutluydum." Bu evlenmemiş, yirmidört yaşında bir kadının düşüdür (Wood, a.g.e., s. 130).

Hisleri olgunlaşmak yerine bebekliğin cazibesi içinde kilitli kalmış aşığın karısının acınası evliliği, saçmalığı aşık olan başka bir çağdaş düşe bakarak da anlaşılabilir: ve burada artık gerçekten de tuhaf bir dönüşle antik mitin alanına girdiğimizi hissetmeye başlamaktayız.

“Büyük beyaz bir atın,” diye yazıyordu dertli bir kadın, “nereye gidersem gideyim beni takip ettiğini fark ettim. Ondan korkuyordum ve uzaklaştırdım yanımdan. Hâlâ takip ediyor mu diye geri dönüp baktım ve bir erkeğe benzemeye başladı. Bir berbere gidip yelesini traş ettirmesini söyledim, o da yaptı. Dışarı çıktığında tam bir erkek gibiydi, yalnız at toynaklarına ve yüzüne sahipti ve beni gittiğim her yere takip etti. Bana yaklaştı ve uyandı.”

“Otuzbeş yaşında iki çocuklu, evli bir kadımsın. Ondört yıllık evliyim ve kocamın bana sadık olduğundan şüphem yok.”⁹

Bilinçdışı –bir düş sırasında, güpegündüz ya da delilik esnasında– akla her türlü sisi, acayip yaratığı, korkuyu ve ürkütücü imgeyi gönderir; çünkü insan krallığı, bilinç dediğimiz şu görece düzenli küçük barınağın zemini altında, akla hayale gelmeyen Alaaddin mağaralarına iner. Orada yalnız mücevherler değil, tehlikeli cinler; yaşamlarımıza katmayı düşünmediğimiz ya da buna cesaret etmediğimiz uygunsuz ya da karşı koyulan psikolojik güçler de vardır. Ve bunlar orada akla hayale hiç gelmeden de kalabilir, fakat öte yandan, rasgele bir sözcük, bir manzaranın kokusu, bir bardak çayın tadı ya da bir bakış sihirli bir kaynağa dokunur ve beyinde birdenbire tehlikeli haberciler belirir. Bunlar tehlikelidir, çünkü kendimizin ve ailemizin çevresine ördüğümüz güvenlik ağını tehdit ederler. Fakat bir yandan da şeytani derecede büyüleyicidirler, çünkü hem arzulanan hem de korkulan ben-

⁹ Wood, *a.g.e.*, s. 92-93.



Çizim 1. Silenos ve Mainaslar.

liğin keşfi macerasının tüm dünyasını göz önüne serecek anahtarlar taşırlar. Kurduğumuz ve içinde yaşadığımız dünyanın ve içindeki bizlerin yıkımı; fakat sonrasında daha cesur, dürüst, geniş ve daha eksiksiz bir insan yaşamının fevkalade bir yeniden inşasıdır bu –yani içimizde taşıdığımız mitolojik dünyadan gelen huzursuz edici gece ziyaretçilerinin cazibesi, vaadi ve dehşetidir söz konusu olan.

Çağdaş düş okuma bilimi olan psikanaliz, bize bu kırılğan imgelerden yararlanmayı öğretmiştir. Ayrıca onların işe yaramasını sağlamak

için de bir yol bulmuştur. Düşlerin bilimi ve diliyle ilgili deneyim sahibi erginlenmiş birinin gözetiminde benlik gelişiminin tehlikeli krizlerinin vuku bulmasına izin verilir, sonra bu deneyim sahibi kişi kadim mystagogos^Δ ya da ruh rehberinin, yani sınavın ve erginlemenin gerçekleştirdiği ilkel orman tapınaklarındaki büyücü-hekimin kişiliğini ve rolünü üstlenir. Doktor, mitolojik alemin çağdaş ustası olarak bütün gizli yolları ve doğru sözleri bilen kişidir. Büründüğü rol tamamen, mitlerdeki, söyledikleri tuhaf maceranın sınav ve dehşetlerinde kahramana yardımcı olan Yaşlı Bilge Adamın rolüdür. Birdenbire ortaya çıkıp korkunç canavarı öldürecek olan büyülü parlak kılıcı gösteren, bizi bekleyen kısmeti ve hazinelerle dolu kaleyi haber veren, en öldürücü yaralara iyileştirici merhemini süren ve sonunda büyülü geceye uzanan büyük maceranın ardından muzaffer kişiyi normal yaşama döndüren de yine odur.

Aklımızda bu imgeyle ilkel kabilelerden ve geçmişin büyük uygarlıklarından bildirilen sayısız garip ayini değerlendirmeye dönersek, bunların amacının ve gerçek etkisinin, insanları, yalnız bilinçli değil, bilinçsiz yaşamın da düzeninde bir değişim talep eden dönüşümün zor aşamalarında yönlendirmek olduğu açıklık kazanır. İlkel bir toplumun yaşamında oldukça önemli bir yer kaplayan o geçiş ayinleri denen şeyler (doğum, adlandırma, ergenlik, evlilik, ölüm, vb. ayinleri), zihnin geride bırakılan aşamanın alışkanlıklarından, bağlarından ve yaşam düzenlerinden kesin biçimde koparıldığı, biçimsel ve genellikle oldukça şiddetli kesip biçme alıştırmalarıyla öne çıkar.¹⁰ Daha sonra

^Δ Yunanca ve Latincesiyle *mystagogus*, *mysteria* kültlerinde müridi erginleştiren kişi -yn.

¹⁰ Doğum ve ölümünki gibi törenlerde, elbette önemli etkiler ebeveynler ve akrabalar tarafından yaşananlardır. Geçiş ayinlerinin hepsi sınanan kişiyi

yaşam maceracısını yeni durumunun biçimlerine ve uygun hislerine katmak üzere tasarlanmış ayinlerin uygulandığı kısa ya da uzun bir kapanma dönemi gelir; böylece sonunda normal dünyaya dönme zamanı geldiğinde, erginlenen, yeniden doğmuş gibi olacaktır.¹¹

En çarpıcı nokta, ayinsel sinama ve imgelerin çoğunun, psikanalizdeki hastanın çocukluk saplantılarını terk ettiği ve geleceğe ilerlemeye başladığı anda düşte otomatik olarak belirmeye başlayan imgelerle örtüşmesidir. Sözgelimi Avustralya yerlileri arasında (ergen çocuğun anasından koparılıp erkeklerin toplumuna ve gizli bilimine ortak olmasını sağlayan) erginleme sinamasının başlıca özelliklerinden biri sünnet ayinidir. "Murngin kabilesinden küçük bir çocuk sünnet olacağı zaman, babası ve yaşlılar ona, 'Büyük Yılan Baba çükünü kokluyor; onu istiyor,' der. Çocuklar buna kelimesi kelimesine inanır ve çok korkarlar. Genellikle annelerine, anneannelerine ya da sevdikleri bir kadın akrabaya sığınır, çünkü erkeklerin, onları büyük yılanın ürkütücü sesler çıkararak dolandığı erkek meydanına götürmek üzere toplandığını bilirler. Kadınlar törensel bir biçimde çocukları kucaklar; bu büyük yılanın onları yutmasını engellemek içindir."¹² – Şimdi de bunun bilinçdışındaki eşdeğerini görelim. "Bir düş sırasında," diye yazıyor Dr. C. G. Jung, "hasta şöyle bir imge kurdu: 'Nemli bir mağaradan bir yılan fırladı ve düş göreni cinsel bölgesinden ısırıldı.' Bu düş, hasta analizin gerçekliğine ikna olduğu ve kendisini anne kompleksinin zincirinden kurtarmaya başladığı zaman görülmüştü."¹³

değil, çevresindeki herkesi etkilemeye yöneliktir.

¹¹ A. van Gennep, *Les rites de passage* (Paris, 1909).

¹² Géza Róheim, *The Eternal Ones of the Dream* (New York: International Universities Press, 1945), s. 178.

¹³ C. G. Jung, *Wandlungen und Symbole der Libido* (zweite Auflage, Leipzig-

İnsan ruhuna, onu geri çekmeye çabalayan belirli insani fantezilerin tersine, onu ileri götüren simgeleri temin etmek, mitoloji ve ayinin hep başlıca işlevi olmuştur. Doğrusu, aramızdaki oldukça yüksek nevroitiklik oranı, böylesine etkili bir ruhsal yardımcının çöküşünden kaynaklanıyor olabilir. Çocukluğumuzun arındırılmamış imgelerine takıntılıyız ve bu yüzden de yetişkinliğimizin zorunlu geçişlerine karşı ilgisiz kalıyoruz. Birleşik Devletler’de üstelik bir de ters yüz edilmiş vurgu *pathosu* vardır: amaç yaşlanmak değil, genç kalmaktır; Anne’den uzaklaşıp büyümek değil, ona yapışmaktır. Ve böylece, kocalar avukat, tüccar ya da ailelerinin istediği işin ustası olup kendi çocukluk tapınaklarında tapınıyorlar, karılarıysa ondört yıllık evlilik ve doğurularp büyütülmüş iki çocuktan sonra bile, ya yukarıda alıntılanan düşlerdeki gibi ya da ekrandaki en son kahramanların makyajını yapıp vanilyaya bulanmış şehvet tanrıçası tapınaklarında olduğu gibi onlara sadece tekboynuzlardan, sirenlerden, satirlerden ve Pan benzeri, uyuyan kadınlarla sevişen kösnül demonlardan gelebilecek olan bir aşk beklentisi içinde. Sonunda, yaşının tecrübeli bilgeliğini, dans eden masklı büyücü-hekimlerin ve sünnetçi hekimlerin uzgörülü öğretilerini yeniden öne sürmek için psikanalist çıkıp geldi; bundan sonra biliyoruz ki, yılan ısırgı düşünde olduğu gibi, çağlar süren erginlenme simgeciligi çözülme anında hastanın kendisi tarafından kendiliğinden üretilir. Açıkça, bu erginlenme imgelerinde ruha öylesine gerekli bir şey vardır ki, düş yoluyla, içeriden yeniden ortaya çıkacaklardır – enerjilerimiz yavan, modası geçmiş bir oyuncak odasında, denizin dibinde kilitli kalsın diye.

Wien, 1925), s. 355: İng. çev. Beatrice M. Hinkle, *Psychology of the Unconscious, A Study of the Transformations and Symbolism of the Libido* (New York: Dodd, Mead and Company, 1937), s. 413.

Sigmund Freud yazılarında, insanın yaşam çevriminin ilk yarısında, çocukluk ve yetişkinlikte, güneşimiz tepeye ilerlerken yaşadığımız geçişler ve zorluklar üzerinde durur. Öte yandan C. G. Jung, ikinci yarının, ilerlemek için parlak kürenin alçalıp sonunda mezarın gece rahmi içinde kaybolması gerektiği zamanın krizlerini öne çıkarmıştır. İnsan yaşamının bu öğleden sonrasında arzu ve korkularımızın normal simgeleri karşıtlarına dönüşür; çünkü artık sözkonusu olan yaşam değil ölümdür. Öyleyse terkedilmesi güç olan rahim değil fallustur – en azından yaşam yorgunluğu kalbi sarmadıkça, daha önce aşkın cazibesi olan mutluluk vaadini veren ölüm olmadıkça. Rahmin mezarından mezarın rahmine tam bir daire çizeriz: yakında bir düşnesnesi gibi bizden kayıp gidecek olan katı bir madde dünyasına akıl karıştırıcı, bilmecemsi bir saldırı. Ve bizim biricik, öngörülmez ve tehlikeli maceramız olacağını söylemiş olan şeye dönüp baktığımızda, sonunda bulabildiğimiz tek şey, dünyanın her yerinde, bilinen her çağda ve sıradışı her uygarlık belirtisi içinde kadın ve erkeklerin geçirdiği bir dizi dönüşüm olur.

Sözgelimi, ticari üstünlüğü döneminde Girit ada imparatorluğunun kralı büyük Minos'un öyküsü anlatılır: Ünlü sanatçı-bilimadamı Daidalos, saray tarafından, utanç ve korku yaratan bir şeyi içinde saklamak üzere bir labirent tasarlayıp inşa etmesi için tutulur. Labirentte kraliçe Pasiphae'den doğan bir canavar vardır. Söylentiye göre kral Minos ticari yolları korumak üzere önemli savaşlarla meşgulmüş ve bu arada Pasiphae denizden çıkan muhteşem, kar beyazı bir boğa tarafından iğfal edilmiş. Bu Minos'un kendi annesinin başına gelenden daha da kötü değildi: Minos'un annesi Europa'ydı ve Girit'e bir boğa tarafından kaçırıldığı iyi bilinmektedir. Boğa, tanrı Zeus'tu ve bu kutsal birleşmenin saygıdeğer oğlu, şimdi herkesin saygı gösterip hizmet

ettiği Minos'un kendisiydi. Öyleyse Pasiphae kendi hatasının meyvesinin bir canavar, insan gövdeli fakat boğa başı ve kuyruğu taşıyan küçük bir çocuk olacağını nasıl bilebilirdi?

Halk büyük ölçüde kraliçeyi suçladı, fakat kral kendi suçunu da görmezden gelemezdi. Bahsi geçen boğa, tanrı Poseidon tarafından, Minos çok daha önce taht için kardeşleriyle çekişirken gönderilmişti. Minos tahtın ilahi hakla kendisinin olduğunu öne sürmüş ve tanrıya bir işaret olarak denizden bir boğa çıkartması için dua etmişti; ve duasını, gönderilecek hayvanı bir adak ve ayin simgesi olarak hemen kurban edeceği sözünüle mühürlemişti. Boğa görünmüş ve Minos tahtı almıştı; fakat gönderilen canavarın görkemini görüp böyle türünün tek örneği olan bir yaratığı elde tutmanın nasıl bir kazanım olacağını düşündüğünde, tanrının pek farkına varmayacağını düşündüğü bir tüccar hilesine başvurmaya karar verdi. Poseidon'un sunağında elindeki en iyi beyaz boğayı kurban etti ve denizden çıkanı sürüsüne kattı.

Girit imparatorluğu bu ünlü kanun yapıcının ve kamu ahlakı modelinin hassas adalet dağıtımı altında büyük ölçüde zenginleşmişti. Başkent Knossos uygar dünyanın önde gelen ticari gücünün lüks, görkemli bir merkezi oldu. Girit filoları Akdeniz'in bütün ada ve limanlarına uğruyordu; Girit eşyaları Babil ve Mısır'da değerliydi. Kaba saba küçük gemiler Herakles Geçiti'nden açık denize, oradan İrlanda'nın altını ve Cornwall'ın bakırı için kuzeye,¹⁴ Senegal çıkıntısının çevresini dolaşarak uzaktaki Yorubaland'a ve uzak fildişi, altın ve köle pazarları için de güneye yöneldiler.¹⁵

¹⁴ Harold Peake ve Herbert John Fleure, *The Way of the Sea ve Merchant Ventures in Bronze* (Yale University Press, 1929 ve 1931).

¹⁵ Leo Frobenius, *Das unbekannte Afrika* (Münih: Oskar Beck, 1923), s. 10-13.

Fakat ülkede kraliçe, Poseidon tarafından boğa için karşı konulmaz bir tutkuya kapılmıştı. Ve kocasının ustası, rakipsiz Daidalos'tan kendisi için, içine saklanabileceği, boğayı görünümüyle aldatacak tatta bir inek yapmasını istedi; ve boğa aldandı. Kraliçe, kısa zamanda bir tehlike haline gelen canavarı büyüttü. Bu yüzden Daidalos yeniden, bu sefer kral tarafından, yaratığın içine kapatılacağı, kör geçitlerle dolu büyük labirentli bir yapı inşa etmek üzere çağrıldı. Çok ustalıkla bir labirent oldu, Daidalos'un kendisi bile bitirdiği zaman girişe giden yolu güçlkle buldu. Minotauros buraya yerleştirildi ve bundan sonra Girit egemenliği altındaki ülkelerden vergi olarak getirilen canlı genç erkek ve kızlarla beslendi.¹⁶

Yani antik efsaneye göre asıl hata kraliçenin değil kralındı ve o da kraliçeyi suçlayamazdı, çünkü suçunu biliyordu. Bir kamu olayını kişisel kazanıma çevirmişti. Oysa kral olarak tayin edilmesinin bütün anlamı artık herhangi bir şahıs gibi hareket edemeyecek olmasıydı. Boğanın geri dönüşü, rolünün işlevlerine mutlak olarak benliksiz katılımlarını simgeleyecekti. Öte yandan, boğayı alıkoyması, benmerkezci bir benlik abartmasına yönelimini gösteriyordu. Böylece kral "Tanrının inayetiyle" kendisini tüketene dek o tehlikeli "kök salan tiran" haline dönüştü. Geleneksel geçiş ayinlerinin bireye geçmişte ölmeyi ve gelecekte yeniden doğmayı öğretmesi gibi, büyük tayin törenleri onu şahsi kişiliğinden yoksun bıraktı ve mesleğinin peleriniyle sardı. İdeal olan, kişi bir zanaatkar ya da kral olsun, buydu. Yine de, ayinin reddedilmesinin hürmetsizliğiyle birey, kendisini bütün topluluğun büyük biriminden bir birim olarak ayırıyordu: ve böylece Bir, birçoğa dağılıyor ve bunlar birbiriyle –her biri kendi için– çatışıyordu ve ancak güçle yönetilebilirlerdi.

¹⁶ Ovidius, *Metamorphoses*, VIII, 132 vd.; IX, 36 vd.

Tiran-canavar figürü dünya mitolojileri, halk gelenekleri, efsaneleri ve hatta kabuslarında tanıdık bir olgudur; ve özellikleri temelde her yerde aynıdır. Genel çıkarın toplayıcısıdır o. “Benim ve benimki”nin hırslı haklarına hevesli olan canavardır. Egemenlik alanı dahilinde Yol açtığı yıkım, evrensel olarak mitoloji ve peri masallarında anlatılmaktadır. Bu alan evinden, işkence çeken ruhundan ya da arkadaşlığı ve desteğinin dokunuşuyla etkilediği yaşamlardan biri olabilir; ya da uygarlığının sınırlarına dek uzanabilir. Tiranın şişirilmiş egosu, işleri ne kadar başarılı giderse gitsin kendisine ve dünyasına bir lanettir. İyice yılmış, korkuya kapılmış, her an çevresinin, öncelikle kendi içindeki ele geçirmeye karşı denetimsiz tepkilerinin yansımaları olan öngörül-müş saldırılarını karşılamak ve onlarla çatışmak üzere uyanık olan bu kendi kendine kazanılmış bağımsızlığın devi, dünyanın felaket habercisidir, zihninde kendini insani eğilimlerle oyalayabilse bile. Elini koyduğu yerden bir çılgılık yükselir (evlerin damından değilse, –daha da kötüsü– her kalpten): kurtarıcı kahraman için, vuruşu, dokunuşu, varlığı ülkeyi kurtaracak olan ışıltılı kılıcın sahibi olan o kişi için atılmış bir çılgılık.

Kişi burada dikilemez, oturamaz, yatamaz

Üstelik sessizlik de yok bu dağlarda

Ama kuru kısır gök gürlemesi var, yağmursuz,

Üstelik çile yerleri de yok bu dağlarda

Ama asık mor suratlar sırtır ve hırlar

Çatlak duvarlı evlerin kapılarından¹⁷

¹⁷ T. S. Eliot, *The Waste Land* (New York: Harcourt, Brace and Company, London: Faber and Faber, 1922), 340-345. [Çorak Ülke, çev. Suphi Ayti-mur, Adam Yayınları, 1990, s. 55, d. 340-345.]

Kahraman kendi kendine kazanılmış teslimiyetin sahibidir. Fakat neye teslimiyet? Bugün, kendimize sormamız gereken ve her yerde kahramanın başlıca erdeminin ve tarihsel görevinin çözeceği bilmece budur. Profesör Arnold J. Toynbee'nin uygarlıkların yükseliş ve çöküş yasaları üzerine altı ciltlik yapıtında belirttiği gibi,¹⁸ ruhtaki hizipçilik, sosyal gövdedeki hizipçilik herhangi bir eski iyi günlere dönüş şemasıyla (arkaizm) ya da tasarlanmış ideal bir geleceği sağlamayı güvenceye alan programlarla da (fütürizm), hatta çözülen öğeleri yeniden bir araya getirmek için en gerçekçi, katı çabayla bile çözüme kavuşmayacaktır. Yalnızca doğum –yeniden eski şeyin değil, yeni bir şeylerin doğuşu– ölümü yenebilir. Ruh içinde, sosyal gövde içinde –eğer yaşamda uzun süreli kalacaksak– ölümün uzaklaşmayan yinelenişlerini geçersiz kılacak kesintisiz bir “ruh göçü” (palingenesia) olmalıdır. Çünkü eğer yeniden yaratılmıyorsak, Nemesis'in işlerini bozan ancak bizim kendi zaferlerimizdir: bütün erdemlerimizin içinden yıkım çıkar. Barış bir tuzaktır öyleyse; savaş bir tuzaktır; değişim tuzaktır; kalıcılık tuzaktır. Ölümün zaferi için günümüz geldiğinde, ölüm yaklaşır; çarmıha gerilmekten ve dirilmekten başka yapabileceğimiz bir şey yoktur; tamamen parçalanış, sonra yeniden doğuş.

Minotauros'un kahraman-katili Theseus Girit'e dışarıdan, eski Yunanların yükselen uygarlığının bir simgesi ve silahı olarak girdi. O, yeni ve yaşayan şeydi. Fakat tiranın imparatorluğunun içinde de dönüşüm ilkesinin aranıp bulunması olasıdır. Profesör Toynbee, yaratma çalışmasının yeniden başlamasını olası kılan, daha yüksek ruhsal boyuta ulaşmayı başaran krizi “kopma” ve “başkalaşım” terimleriyle karşılıyor. İlk adım, kopma ya da çekilme, vurgunun dış dünyadan iç

¹⁸ Arnold J. Toynbee, *A Study of History* (Oxford University Press, 1934), Cilt VI, s. 169-175 [*Tarih Bilinci*, çev. Murat Belge, 1974; 1978].

dünyaya, makrodan mikrokozmosa doğru kökten bir yer değişimini, çorak ülkenin umutsuzluklarından içerideki ebedi krallığın barışına doğru bir geri çekilişi içeriyor. Fakat psikanalizden de bildiğimiz gibi bu krallık, kesin olarak çocuksu bilinçdışıdır. Uykuda gittiğimiz krallıktır. Onu sonsuza dek içimizde taşırız. Bebekliğimizin bütün devleri ve gizli yardımcıları, çocukluğun bütün büyüğü oradadır. Ve daha da önemlisi, hiçbir zaman yetişkin gerçeklikler haline getiremediğimiz yaşam gizilleri, benliklerimizin şu diğer kısımları hep oradadır; çünkü bu türden altın tohumlar kaybolmaz. Eğer bu kayıp bütünlüğün yalnız bir kısmı olsun gün ışığına çıkarılabilsen, güçlerimizde muhteşem bir artış, yaşamda kuvvetli bir canlanma yaşayacaktık. Başımız göğe erecekti. Dahası, eğer yalnızca bizler tarafından değil, bütün kuşağımız ya da bütün uygarlık tarafından unutulmuş bir şeyleri çıkarılabilsen, gerçekten de kut-getiren, günün kültür kahramanı, yalnız yerelin değil dünyanın tarihsel bir anının kişisi olacaktık. Tek kelimeyle: Kahramanın ilk işi ikincil etkilere ait dünya sahnesinden ruhun, güçlüklerin gerçekten yerleşmiş olduğu şu nedensel bölgelerine geri çekilmek ve orada güçlükleri halletmek, kendi başına onların kökünü kazımak (yani, kendi yerel kültürünün yardımcı demonlarıyla çatışmak) ve bozulmamış, dolaysız deneyimi ve C. G. Jung'un "arke-tipsel imgeler" dediği şeyin asimilasyonunu aşmaktır.¹⁹ Bu Hindu ve

¹⁹ "Kolektif bir doğanın, dünyanın her yerinde mitlerin parçaları ve aynı zamanda bilinçdışı kökenin yerel ve tikel ürünleri olarak beliren biçim ya da imgeleri" (C. G. Jung, *Psychology and Religion*, [Collected Works, Cilt 11; New York ve Londra, 1958], par. 88. Aslı 1937'de İngilizce yazılmıştır. Ayrıca bkz. aynı yazar, *Psychological Types*, dizin).

Dr. Jung'un belirttiği gibi (*Psychology and Religion*, par. 89), arketipler kuramı kesinlikle onun yaratımı değildir. Nietzsche ile karşılaştırm:

"Uykumuzda ve düşlerimizde insanlığın bütün düşüncelerinden geçeriz.

Yani, insan düşlerinde akıl yürüttüğü gibi akıl yürüttü uyanık olduğu binlerce yıl boyunca. ... Düş bizi insan kültürünün erken devrelerine geri götürür ve onu daha iyi anlamamıza yardımcı olur" (Friedrich Nietzsche, *Human all too Human*, Cilt I, 13; alıntılan Jung, *Psychology and Religion*, par. 89, n. 17).

Adolf Bastian'ın, ilkel ruhsal karakterinde (Stoik *Logoi spermatikoi* ile bağlantılı olarak), "bütün sosyal yapının içinden organik biçimde geliştiği manevi (ya da ruhsal) başlangıç eğilimleri" olarak görülmesi gereken ve bu şekilde tümevarımsal araştırmanın temelleri olacak olan etnik "Temel Fikirler" kuramı ile karşılaştırın (*Etnische Elementargedanken in der Lehre vom Menschen*, Berlin, 1895, Cilt I, s. ix).

Franz Boas ile karşılaştırın: "Waitz'in insan türlerinin birliği sorununu ayrıntılı tartışmasından bu yana, insanın zihinsel özelliklerinin dünya üzerinde temelde hep aynı olduğuna dair hiçbir şüphe olamaz" (*The Mind of Primitive Man*, s. 104. Yayın hakkı, 1911, The Macmillan Company, izin alınarak kullanılmıştır). "Bastian kürenin her yerinde insanlığın temel fikirlerinin ürkütücü monotonluğundan bahsediyordu" (a.g.e., s. 155). "Birbirine bağlı fikirlerin belirli düzenleri bütün kültür tiplerinde tanınabilir" (a.g.e., s. 228).

Sir James G. Frazer'la karşılaştırın: "Eski ve modern zamanlardaki bazı araştırmacılara uyararak, Batılı halkların, Doğunun daha eski uygarlığından Ölen ve Yeniden Doğan Tanrı inancını, bu inancın tapınanların gözleri önünde gerçekleştiği kutsal törenle birlikte ödünç aldığını varsaymamız gerekmez. Doğunun ve Batının dinleri arasında bu yönden izlenebilecek benzerlikler büyük bir olasılıkla, çoğuna göre, yanlış biçimde de olsa, farklı ülkelerde ve farklı gökler altında insan aklının benzer yapıları üzerinde işleyen benzer nedenlerin etkisi olan, kaza eseri olan rastlantılar dediğimiz şeylerdir" (*Altın Dal*, tek ciltlik basım, s. 386. Yayın hakkı, 1892, The Macmillan Company'ye aittir ve izin alınarak kullanılmıştır).

Sigmund Freud ile karşılaştırın: "Daha en başından düşlerdeki simgeciliği farketmiştim. Fakat ancak adım adım artan deneyimin sonucu olarak ve Wilhelm Stekel'in çalışmalarının etkisi altında, sınırlarının ve öneminin tam bir değerlendirmesini yapabildim. ... Stekel kendi simgeler yorumunu sezgi yoluyla, simgeleri hemen anlamadaki kişisel becerisinin yardımıyla

Budist felsefesinde *viveka*, “ayırt etme” olarak bilinen süreçtir.

Keşfedilecek ve kaynaştırılacak arketipler tam da, insan kültürünün tarihsel kayıtları boyunca ayinin, mitoloji ve rüyetin temel imgelerini esinlendirmiş olanlardır. “Düşün Ebedi Kişileri,”²⁰ acı çeken bireye kabus ve delilikte görünen kişisel olarak değiştirilmiş simgesel figürlerle karıştırılmamalıdır. Düş kişiselleştirilmiş mittir, mit kişisellikten çıkarılmış düştür; hem düş hem de mit ruhun dinamiğinin genel işleyişi içinde simgeseldir. Fakat düşte biçimler düş görenin kendine özgü sorunlarıyla tuhaflaşmıştır, mitte ise belirtilen sorunlar ve çözümler bütün insanlık için dolaysızca geçerlidir.

Öyleyse kahraman, yerel ve kişisel tarihsel sınırlamalarla çatışarak onları aşmış ve genel geçerliği olan, olağan insani biçimlere ulaşmış

buldu. ...Psikanalizin ilerleyen deneyimi, şaşırtıcı bir ölçüde düş simgeciliğinin bu dolaylımsız kavrayışını gösteren hastaları keşfetmemizi sağladı. ... Simgecilik özellikle düşlere değil, daha çok bilinçdışı düşgücüne ve kısmen de halkın düşgücüne bağlıdır ve düşlerden çok folklorda, mitlerde, efsanelerde, dilbilimsel deyimlerde ve bir halkın bilgelğinde daha gelişmiş bir durumda bulunmaktadır” (*The Interpretation of Dreams*, çev. James Strachey, standart baskı, V, s. 350-351).

Dr. Jung arketip terimini klasik kaynaklardan ödünç aldığını belirtir: Cicero, Plinius, *Corpus Hermeticum*, Augustinus, vd. (*Psychology and Religion*, par. 89). Bastian kendi “Temel Fikirler” kuramının Stoik *Logoi spermatikoi* kavramıyla karşılıklılığını kaydeder. “Öznel olarak bilenen biçimler” geleceği (Sanskritçe: *antarjneyarupa*), gerçekte, mit geleneğiyle birlikte yaygındır ve mitolojik imgelerin –ilerideki bölümlerde daha zengin biçimde görüneceği gibi– anlaşılmasında ve kullanımında anahtardır.

²⁰ Bu Géza Róheim’in *altjiranga nakala*, “ata vardı” denen bir zamanda dünya üzerinde gezinen mitsel ataları belirten bir Avustralya Aranda teriminin, *altjiranga mitjina*’nın çevirisidir. *Altjira* sözcüğü a) bir düş, b) düşte beliren varlık, ata, c) bir öykü anlamına gelir (Róheim, *The Eternal Ones of the Dream*, s. 210-211).

olan kadın ya da erkektir. Böyle birinin tasavvurları, fikirleri ve esinleri insan yaşamı ve düşüncesinin temel pınarlarından taptaze çıkar. Bu yüzden onlar yeteneklidir, mevcut, çözölen toplumdan ve ruhtan değil, toplumun yeniden doğduğu tükenmez kaynaktandırlar. Kahraman modern bir insan olarak ölmüştür; fakat ebedi insan –mükemmelleşmiş, belirsiz, evrensel insan– olarak yeniden doğmuştur. Öyleyse, onun ikinci önemli görevi ve amacı (Toynbee'nin açıkladığı ve insanlığın bütün mitolojilerinin belirttiği gibi) bizlere, dönüşmüş olarak geri dönmek ve yenilenmiş yaşamdan aldığı dersi öğretmektir.²¹

“Büyük bir şehrin yukarı kısımlarında, kaba küçük evlerin sıralandığı sağlıksız, çamurlu sokaklarda tek başıma yürüyordum,” diye yazıyor gördüğü bir düşü anlatırken çağımızın bir kadını. “Nerede olduğumu bilmiyordum, fakat araştırmaktan hoşlanıyordum. Korkunç derecede çamurlu bir sokağı seçtim ve açık bir lağım ağız gibi bir şeyin içine daldım. Sıra sıra barakalar arasından ilerledim ve benimle asfalt kaplı bir sokağın olduğu yüksek, sağlam bir zeminin arasından akan küçük bir nehir keşfettim. Çimenin üzerinden akan, hoş, tertemiz bir nehirdi bu. Suyun altında çimenin dalgalandığını görebiliyordum. Gececek bir yer yoktu, küçük bir eve gidip bir kayık istedim. Oradaki

²¹ Bununla birlikte Profesör Toynbee'nin Hristiyanlığı, bu ikinci görevi öğreten tek din diye öne çıkararak mitolojik sahneyi ciddi biçimde yanlış sunduğu da kaydedilmelidir. *Bütün* dinler onu öğretir, dört bir yandaki bütün mitoloji ve halk gelenekleri gibi. Profesör Toynbee yanlışına Nirvana, Buddha ve Bodhisattva'nın Doğulu fikirlerinin yıpranmış ve yanlış bir yorumunu yaparak; sonra da yanlış yorumladığı bu idealleri Tanrı Devleti'ne ilişkin Hristiyan fikrinin derinlikli bir yeniden okumasıyla karşı karşıya getirerek ulaşıyor. Onu, dünyanın mevcut durumundan kurtuluşunun Roma Katolik Kilisesi saflarına dönmekte yatabileceğini varsayma hatasına yönelten işte budur.

adam bana karşıya geçmem için gayet tabii yardım edeceğini söyledi. Küçük tahta bir kutu çıkarıp nehrin kıyısına yerleştirdi, hemen bu kutuya basıp kolayca karşıya atlayabileceğimi gördüm. Tehlikenin geçtiğini biliyordum ve adamı ödüllendirmek istedim.

Bu düşü düşünürken gittiğim yere gitmem gerekmediği, asfalt kaplı sokaklar boyunca daha rahat bir yürüyüşü seçebileceğime dair bir hisse kapılıyorum. Kirli ve çamurlu bölgeye gitmişim, çünkü macerayı yegliyordum ve başlamışken devam etmeliydim. ...Düşte nasıl ısrarla dosdoğru gittiğimi düşündüğüm zaman, ileride şu sevimli, çimenli nehir ve ötedeki güvenli, yüksek, taş döşeli yol gibi iyi bir şeyler olduğunu biliyor olmalıymışım gibi görünüyor. Böyle düşündüğümde, ruhsal anlamda doğmak –ya da daha doğrusu yeniden doğmak– kaçınılmaz bir şeymiş gibi geliyor. Belki de bazımız barış nehri ni ve ruhun hedefine giden yolu bulmadan önce karanlık ve dolambaçlı yollardan gitmek zorundadır.”²²

Düş gören kişi önemli bir opera sanatçısıdır ve gündüzün güvenle işaretlenmiş sıradan yollarını değil de, kulakları dışı olduğu kadar içe de açık olanlara gelen o özel, zar zor duyulur çağrının macerasını izlemeyi seçen herkes gibi onun da, genelde karşılaşılmayan güçlüklerin arasında, “sağlıksız, çamurlu sokaklar arasında” yolunu tek başına bulmalıdır; ruhun karanlık gecesini, Dante’nin “yaşam yolculuğumun orta yeri, karanlık ormanı” dediği yeri ve cehennem çukurlarının acılarını tanımıştır:

*Acı dolu şehre giden yol benden geçer,
Ebedi acıya giden yol benden geçer,*

²² Frederick Pierce, *Dreams and Personality* (Yayın hakkı, 1931, D. Appleton and Co., yayımcılar), s. 108-109.

*Kayıp İnsanlar arasındaki yol benden geçer.*²³

Bu düşte, kahramanın macerasının evrensel mitolojik formülünün ayrıntılı biçimde kopyalanmış olması dikkat çekicidir. Yolun tehlikelerinin, engellerinin ve fırsatlarının bu çok önemli motiflerini bundan sonraki sayfalarda yüzlerce biçimde bulacağız. Açık lağımın ilk belirişi,²⁴ daha sonra çimenin üzerinden akan tümüyle temiz nehrin belirişi,²⁵ gönüllü yardımcının kritik anda ortaya çıkışı,²⁶ ve son ırmağın ötesindeki yüksek, sağlam toprak (Dünya Cenneti, Ürdün'ün Toprağı):²⁷ bunlar ruhun yüce macerasının muhteşem şarkısının sonsuza dek yinelenen temalarıdır. Ve gizli çağırını dinlemeye ve izlemeye cesaret edenlerin her biri o tehlikeli, bir başına ilerlemenin sıkıntılarını

²³ Cehennem Kapısı üzerine yazılmış olan sözler:

*Per me si va nella citta dolente,
Per me si va nell' eterno dolore,
Per me si va tra la Perdua Gente.*

—Dante, “Inferno [Cehennem]”, III, 1-3.

İngilizce çeviri Charles Eliot Norton'undur. *The Divine Comedy of Dante Alighieri* (Boston ve New York: Houghton Mifflin Company, 1902); bu ve izleyen alıntılar yayımcıların izniyle yapılmıştır.

²⁴ Krş. Dante, “Cehennem,” XIV, 76-84, (a.g.e., Cilt I, s. 89): “Kızılığı beni hâlâ titreten küçük bir nehir ... günahkar kadınların aralarında paylaştığı.”

²⁵ Krş. Dante, “Purgatorio [Araf],” XXVIII, 22-30 (a.g.e., Cilt II, s. 214): “Bir ırmak ... küçük dalgalarıyla kıyısında çıkmış çimene doğru sola bükülüyordu. Burada dünyanın en saf suları, hiçbir şeyi gizlemeyene kıyasla, içinde birtakım karışımlar varmış gibi görünürdü.”

²⁶ Dante'nin Vergilius'u.

²⁷ “Eski zamanlarda Altın Çağ'ın ve onun mutlu halinin şarkısını söyleyenler, şans eseri Parnassos'ta bu yeri düşledi: masum insanlığın kökü buradaydı; burada hep bahardır ve onların her birinin bahsettiği nektar buradaki meyvelerdir” (“Araf,” XXVIII, 139-144; a.g.e., Cilt II, s. 219).

öğrenmiştir:

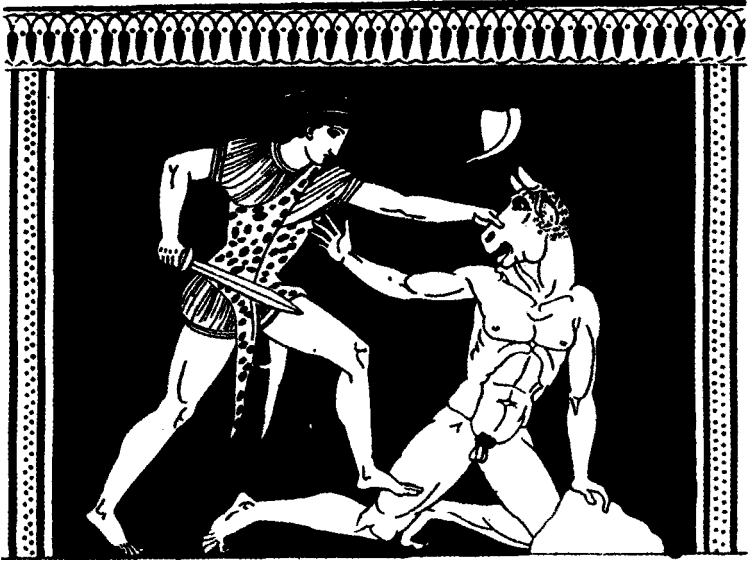
*Bilenmiş bıçak ağzı, aşması zor,
Zor bir yoldur bu der şairleri!*²⁸

Düş gören, suyu bu düşte daha bildik olan kayık ya da köprünün yerini alan küçük bir tahta kutu sayesinde aşmaktadır. Kutu, onu dünya suları üzerinde taşıyan kendi özel yetenek ve erdeminin simgesidir. Düş gören bize ilgileri konusunda bir bilgi sunmamış, dolayısıyla kutunun özel içeriğinin neler olduğunu bilemiyoruz; fakat bu kesinlikle bir tür Pandora'nın kutusu, tanrıların güzel kadına verdikleri, hem bütün bela tohumları ve varoluşun güzellikleriyle dolu olan, hem de ona destek olan erdemle, umutla dolu tanrısal bir hediyedir bu. Düş gören bununla karşı kıyıya geçer. Ve kendi kendini keşfetmek ve geliştirmek gibi güç, tehlikeli bir çabaya giren herkes yaşam okyanusunun öte yanına, buna benzer bir mucizeyle geçirilecektir.

Erkek ve kadınların çoğu göreceli olarak bilinçdışı denebilecek medeni ve kabilesel alışkanlıklardan daha macerasız olan yolu yeğler. Fakat bu arayıcılar da, toplumun kabul ettiği, insanlığa çok önceleri kurtarıcılar tarafından verilmiş ve binlerce yıl ötesinden kuşaktan kuşağa geçerek günümüze dek gelmiş olan simgesel yardımlarla, geçiş ayinleriyle, kötülüklerdem arındıran vaftiz törenleriyle kurtarılır. Ancak ne bir içsel çağırını ne de bir dışsal öğretiyi kabul etmeyenlerin durumu umutsuzdur; yani, bugün kalbin içindeki ve dışındaki bu labi-

²⁸ *Katha Upanishad*, 3-14. (Tersi belirtilmedikçe, Upanişadlardan alıntılarım Robert Ernest Hume, *The Thirteen Principal Upanishads, translated from the Sanskrit*'ten olacaktır, Oxford University Press, 1931.)

Upanişadlar Hindu öğretisinde insanın doğası ve evren üzerine, ortodoks bir kurgulama geleneğinin geç dönemini oluşturur. En eskisi yaklaşık MÖ sekizinci yüzyıla tarihlenir.



Çizim 2. Minotauromakhia.

rentte olan çoğu kişinin durumu. Heyhat, bize Minotauros'la karşılaşma cesaretini verecek basit ipucunu ve canavarla karşılaşp onu öldürdükten sonra özgürlüğe giden yolu bulmamız için gereken araçları verecek olan rehber, şu hoş bakire, Ariadne nerede acaba?

Kral Minos'un kızı Ariadne yakışıklı Theseus'a, onu Minotauros için getirilmiş olan o zavallı Atinalı genç erkek ve kızlar topluluğuyla birlikte gemiden inerken görür görmez aşık olmuştu. Onunla konuşmanın bir yolunu buldu ve eğer onunla Girit'ten ayrılmaya ve onu karısı yapmaya söz verirse labirentten çıkmasına yardım edeceğini söyledi. Söz verildi. Ardından Ariadne ustalığı sayesinde labirenti inşa eden ve Ariadne'nin annesinin içindeki yarattığı dünyaya getirmesini mümkün kılan Daidalos'tan yardım istedi. Daidalos ona, içeri giren

kahramanın girişe bağlayabileceği ve labirentte onu çöze çöze ilerledikçe açabileceği basit bir iplik yumağı verdi. Gerçekten de ihtiyacımız olan şey çok küçük bir şeydir! Ama o olmazsa, labirentin içindeki macera umutsuzdur.

Küçük şey yakındadır. En tuhafı da, o korkunç labirenti yaratan bilimadaminin tam da günahkâr kralın hizmetindeyken, özgürlüğe yönelik girişimlere yardımcı olmasıdır. Fakat kahraman-yürek el altında olmalıdır. Daidalos yüzyıllarca, sanatçı-bilim adamı tipini temsil etti: şaşırtıcı biçimde kaygısız, sosyal yargının olağan sınırlarının ötesinde duran, çağının değil sanatının ahlakına bağlı olan, neredeyse şeytani bir insan tipini. İnancı, cesur ve doğruyu bulmasıyla bizi özgür kılacak kahramandır o.

Ve biz de şimdi, Ariadne gibi ona yönelebiliriz. İpliğinin yününü insan imgelemine tarlalarından derlemiştir. Yüzyıllarca çiftçilik, onlarca yıllık ağır hasat, sayısız yürek ve elin çabası bu sıkıca sarılmış iplik düzleşmesine, ayrılmasına ve sarılmasına gitmiştir. Dahası, macerayı tek başına göze almamız dahi gerekmez; çünkü her çağdan kahramanlar bizden önce gitmiştir; labirent iyice bilinmektedir; bize kalan yalnızca kahraman yolunun ipliğini izlemektir. Ve nerede bir nefret bulacağımızı düşünürsek orada bir tanrı bulacağız; nerede bir başkasını öldürmeyi düşünsek orada kendimizi öldüreceğiz; nerede doğru yolu almayı umsak orada kendi varlığımızın merkezine geleceğiz; nerede yalnız olduğumuzu sansak orada bütün dünyayla birlikte olacağız.

2. Tragedya ve Komedya

“Bütün mutlu aileler birbirine benzer; mutsuz her ailenin mutsuzluğuysa kendine hastır.” Kont Lev Tolstoy, modern kahramanı Anna

Karenina'nın ruhsal parçalanmasını anlattığı romanı bu can alıcı sözcüklerle açmıştı. Bu akli karışık eş, anne ve körce bir tutkuya kapılmış metresin kendini trenin altına atmasından –böylece daha önce ruhunun başına gelen şeyin simgesi olan bir tavırla yolunu kaybetmişlik trajedisini sona erdirmesinden– bu yana geçen zaman boyunca, karmakarışık ve kesintisiz bir romanslar, günlük haberler ve kayda geçmemiş acı çılgınları korosu labirentin şeytan-boğasının huzuruna çıkmaktadır: iyi huylu olduğu zaman dünyanın yaşam veren ilkesi olan tanrının öfkeli, yıkıcı, delirtici yönü olan boğanın huzuruna. Modern romans, tıpkı eski Yunan tragedyası gibi, günü yaşamak demek olan parçalanmanın sırrını öne çıkarır. Mutlu son, haklı olarak yanlış bir sunum diye aşağılanmaktadır; çünkü dünya, bildiğimiz kadarıyla, gördüğümüz kadarıyla, bir tek son sunar: ölüm, çözülme, parçalanma ve sevdiğimiz biçimlerin kayboluşuyla kalbimizin çarmıha gerilmesi.

“Acıma, insanın sıkıntılarında yer tutan ve sabit olan şeyin varlığında akla egemen olan ve onu acı çeken insanla kaynaştıran histir. Dehşet, insan sıkıntılarında yer tutan ve sabit olan herhangi bir şeyin varlığında akla egemen olan ve onu gizli bir nedenle kaynaştıran histir.”²⁹ Gilbert Murray'nin, Aristoteles'in *Poetika*'sının³⁰ Ingram Bywater'a ait çevirisinin önsözünde belirttiği gibi, trajik *katharsis* (yani, tragedya izleyicisinin duygularının acıma ve korku deneyimi yoluyla “arınma” ya da “temizlenme”si), hadım boğa tanrı Dionysos'un festival ve dinsel oyununun işlevi olan eski bir törensel *katharsis*'e (“toplulu-

²⁹ James Joyce, *A Portrait of the Artist as a Young Man* (The Modern Library: Random House, Inc.), s. 239. [*Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi*, çev. Murat Belge]

³⁰ Aristoteles, *On the Art of Poetry* (çev. Ingram Bywater, Gilbert Murray'in önsözüyle, Oxford University Press, 1920), s. 14-16. [*Poetika*, çev. Nazile Kalaycı]

gun geçmiş yılın, o yaşlı günah ve ölümhamalının pisliğinden ve zeh-
rinden arınmasına") karşılık gelmektedir. Meditasyon yapan zihin,
dinsel oyunda ölümü sergilenen vücutla değil, onun içinde bir süre
yaşamış olan ve bu süre içinde yanılısamayı giyinmiş gerçeklik olan
(aynı anda hem acı çeken hem gizli neden olan), benliklerimizin "in-
sanın yüzünü karman çorman eden tragedya"³¹ ölümlü çerçevemizi
bölüp sarsarak dağıttığında benliklerimizin içine çöktüğü alt katman
olan o kesintisiz yaşam ilkesiyle birleşmektedir.

Görün, görün, istediğin şekil ya da isimle,

Ey Dağ Bogası, Yüz Başlı Yılan,

Yanan Alev Aslanı!

*Ey Tanrı, Canavar, Gizem, gel!*³²

Trajik sanat deneyimini mantığın, uzay ve zaman dünyasındaki
şans anımızın duygusal bağlarının ölümü, tam da kendi yok oluşumu-
zun öpüşünde zaferini kutlayan ve sarsılan evrensel yaşamı tanıyışı-
mız ve ilgimizin ona kayışı, bu *amor fati*, "kader sevgisi," kaçınılmaz
ölüm olan kadere duyulan aşk oluşturur: onun neşesi, kurtarıcı coş-
kusu oradadır:

Sonum geldi, İdalı Jüpiter'in uşağı olan,

ergin olan benim;

Geceyarısı Zagreus'un gittiği yere ben de giderim;

Onun gökgürültüsü cıılgına dayandım;

Kızıl, kanlı şölenlerinde bulundum;

Yüce Ana'nın dağ ateşini tuttum ellerimde;

³¹ Robinson Jeffers, *Roan Stallion* (New York: Horace Liveright, 1925), s. 20.

³² Euripides, *Bacchae*, 1017 (çev. Gilbert Murray).

**Özgür Bırakılmışım ve Zırhlı Rahiplerden
Bir Bakkhos demişler bana.³³**

Modern edebiyat büyük ölçüde önümüzde, çevremizde ve içimizde gezinen hastalıklı umutsuz durumların cesur ve tam bilgili bir gözlemine adanmıştır. Holokosttan yakınmaya yönelik doğal dürtünün – suçlamak için ya da hoşnutsuzluk belirtmek için– bastırıldığı yerde, (bizim için) eski Yunanlarmkinden daha etkili bir tragedya sanatı tüm haşmetiyle ortaya çıkar: tanrının yalnız zengin evlerinin değil sıradan evlerin felaketlerine de, kamçılanmış ve acı dolu her bir yüzün felaketlerine de ortak sayıldığı demokrasinin gerçekçi, içten ve değişik ölçülerde ilginç olan bir trajedi. Ve tatsız ihtişamı hoş gösterecek bir cennet, gelecekteki huzur ve kefaret yoktur, yalnızca koyu karanlık, doyumsuzluğun boşluğu, rahimden dışarı sırf başarısızlığa uğrasın diye fırlatılmış yaşamları tutup tutup yemek vardır.

Bütün bunlara kıyasla bizim küçük başarı öykülerimiz acınası şeylerdir. Başarısızlığın, kaybın, hayal kırıklığının ve ironik tatminsizliğin nasıl bir acıyla, dünyanın en kıskanılacak kişilerinin bile kanını emdiğini çok iyi biliriz! Bu yüzden de komedyaya tragedyanın yüksek düzeyini vermeyi arzulamayız. Komedyaya satir olarak kabul edilebilir bir şeydir, eğlence olarak hoş bir kaçış ortamıdır, fakat sonsuza dek süren mutluluk masalı ciddiye alınamaz; çocukluğun, yakında korkunç biçimde öğrenilecek olan gerçekliklerden korunmuş o masal ülkesine aittir; bu masal tıpkı cennet mitinin, yaşamı geride bırakmış ve kalpleri geceye açılan son kapı için hazırlanması gereken yaşlılara göre ol-

³³ Euripides, *The Cretans*, frg. 475, akt. Porphyrius, *De abstinencia*, IV, 19, çev. Gilbert Murray. Bu şiirin tartışması için bkz. Jane Harrison, *Prolegomena to a Study of Greek Religion* (3. baskı, Cambridge University Press, 1922), s. 478-500.

ması gibi – ağırbaşlı, modern Batı sağduyusunun, peri masalı, mit ve ilahi kurtuluş komedyalarında sunulan gerçekliklerin tam bir yanlış anlaşılması üzerine kurulmuş olması gibi. Bunlar, antik dünyada tragedyadan daha yüksek düzeyde, daha derin bir doğruya, daha güç bir kavrayışa, daha sağlam bir yapıya ve daha bütünlüklü bir vahye ait sayılırlardı.

Peri masalının, mitin ve ruhun ilahi komedyasının mutlu sonu, bir çelişki olarak değil, insanın evrensel trajedisinin aşılması olarak okunmalıdır. Nesnel dünya olduğu gibi kalır, fakat özne içindeki bir vurgu kayması yüzünden dönüşmüş gibi görünür. Daha önce yaşamın ve ölümün olduğu yerde, artık sabreden varlık görünür – bir kâsenin içinde kaynayan su nasıl bir kabarcığın kaderine ya da kozmos nasıl yıldız galaksilerinin belirip kaybolmalarına kayıtsızsa, o da zamanın iniş çıkışlarına kayıtsızdır. Tragedya biçimlerin sarsılması ve bizim biçimlere bağlılığımızdır; komedyaysa yenilmez yaşamın vahşi ve aldırışsız, tükenmez neşesidir. Bu yüzden ikisi, her ikisini de kapsayan ve her ikisinin de bağlı olduğu tek bir mitolojik tema ve deneyimin iki terimidir: birlikte, yaşam denen vahyin bütünlüğünü oluşturan ve bireyin, eğer günah (tanrısal iradeye itaatsizlik) ve ölümün (ölümlü biçimle özdeşleşme) yayılımından arınacaksa (*katharsis* = *purgatorio*) bilmek ve sevmek zorunda olduğu, iniş ile çıkış (*kathodos* ve *anodos*) olan iki terim.

“Her şey değişir; hiçbir şey ölmez. Ruh gezinir, şimdi buradadır, sonra orada ve istediği şekle girer. ... Bu yüzden bir zamanlar olmuş olan artık yoktur ve olmamış olan vardır; ve böylece bütün hareket çevriminden yeniden geçilir.”³⁴ “Yalnızca bu ebedi, yokolmaz, an-

³⁴ Ovidius, *Metamorphoses*, XV, 165-167; 184-185 (çev. Frank Justus Miller, the Loeb Classical Library).

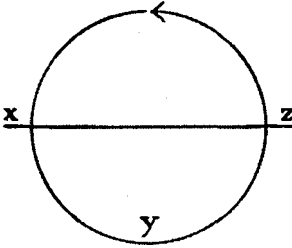
laşılmaz Benliğin barındığı vücutlar bir sona sahiptir.”³⁵

Tragedyadan komedyaya uzanan karanlık iç yolun kendine has tehlike ve tekniklerini ortaya çıkarmak tam olarak mitolojinin ve perimasaının görevidir. Bu yüzden olaylar fantastik ve “gerçekdışı”dır: fiziksel değil psikolojik zaferleri temsil ederler. Efsane gerçek bir tarihsel kişi üzerine olsa bile, zafer dolu eylemler yaşam benzeri değil, düş benzeri tasvirlerle aktarılır; çünkü konu dünyada şöyle ve şöyle yapılması değildir; konu, dünyada şunun bunun yapılmasından önce, hepimizin bildiği ve düşlerinde ziyaret ettiği labirentin içinde bu başka, daha önemli, temel şeyin gerçekleşmesi gerektiridir. Mitolojik kahramanın geçişi şans eseri yer üstünde olabilir; aslında içe doğrudur, belirsiz engellerin aşıldığı ve çoktandır unutulmuş, kayıp güçlerin dünyanın şekil değişimi için hazır kılındığı, canlandırıldığı derinliklere doğrudur. Bu görev başarıldıktan sonra, yaşamın, zaman içinde iyice parçalara ayrılan, boşluğa yayılmış, o sıkça görülen iğrenç felaketin korkunç yıkımları altında umutsuzca acı çekmesi son bulur; fakat korkusu hâlâ gözle görünür, acı çılgınları şiddetlidir, her şeyi kaplayan, her şeyi destekleyen bir aşkla ve kendi fethedilmemiş gücünün bilgisiyle anlaşılır olur. Normalde ışık geçirmez olan maddesinin uçurumlarında görünmez biçimde parıltıyan ışıktan bir şeyler, artan bir kükremeye öne atılır. O zaman korkunç sakatlanmalar yalnızca içkin, yokolmaz bir sonsuzluğun gölgeleri olarak görünür; ve dünya, alemlerin yeni, muazzam, meleksî, ama belki de sonuçta tekdüze olan o siren müziğiyle cınlar. Mutlu aileler gibi, mitler ve kurtarılmış dünyalar da hep birbirine benzer.

³⁵ *Bhagavad Gita*, 2:18 (çev. Swami Nikhilananda, New York, 1944).

3. Kahraman ve Tann

Kahramanın mitolojik macerasının standart yolu geçiş ayinlerinde sunulan formülün büyütölmüş halidir: ayrılma-erginlenme-dönüş; buna monomitin çekirdek birimi denebilir.³⁶



Bir kahraman olağan dünyadan çıkıp doğaüstü tuhaflıklar bölgesine doğru ilerler; burada masalsi güçlerle karşılaşılır ve kesin bir zafer kazanılır; kahraman bu gizemli maceradan benzerleri üzerinde üstünlük sağlayan bir güçle geri döner.

Prometheus göklere çıktı, tanrılardan ateşi çaldı ve aşağı indi. Iason, gemisiyle Çarpışan Kayalar'ın arasından bir mucizeler denizine yelken açtı, Altın Postu koruyan canavarı yendi ve hakkı olan tacı bir gaspçıdan geri almak için gereken güç ve postla geri döndü. Aineias yeralına indi, ürkünç ölümler nehrini geçti, üç başlı bekçi köpeği Kerberos'a et verdi ve sonunda ölü babasının hayaletiyle konuştu. Her şey onun için anlaşılır oldu: ruhların kaderi, kurmak üzere olduğu Roma'nın kaderi, "ve bilgelikle nasıl her beladan kaçınabileceği ya da ona katlanabileceği."³⁷ Fildişi kapıdan geçerek dünyadaki işine geri döndü.

Kahramanın görevinin güçlüklerinin ve engin bir şekilde düşünölüp ciddiyetle yerine getirildiği zamanki yüce belirtisinin harika bir örneği, Buddha'nın geleneksel Büyük Mücadele efsanesinde bulunmaktadır. Genç prens Gautama Sakyamuni atı Kanthaka'ya binerek

³⁶ Monomit sözcüğü James Joyce'dandır, *Finnegans Wake* (New York: Viking Press, Inc., 1939), s. 581.

³⁷ Vergilius, *Aeneid*, VI, 892.

babasının sarayından gizlice ayrılır, muhafızlı kapıdan mucizevi biçimde geçer, gecenin içinde dört çarpı altmış bin ilahın meşalesi eşliğinde ilerler, bin yüz yirmi sekiz arşınlık görkemli bir nehirde hafifçe duraksar ve sonra tek bir kılıç darbesiyle kendi soylu buklelerini koparır, kalan iki parmak genişliğindeki saç sağa kıvrılır ve başında dümdüz durur. Bir rahibin kılığına girerek dünyada bir dilenci gibi gezinir ve bu amaçsızca dolanma yılları sırasında meditasyonun sekiz aşamasına ulaşarak onları aşar. Bir çilehaneye çekilir, gücünü altı yıl daha büyük mücadeleye harcar, sadeliği en yüksek derecesine götürür ve neredeyse ölür gibi olur, ama iyileşir. Daha sonra çileci gezginliğin çok katı olmayan yaşamına döner.

Bir gün dünyanın doğu kısmını kaplayan bir ağacın altına oturur ve ağaç onun varlığıyla aydınlanır. Sujata adlı bir genç kız gelip ona altın bir kaptan pirinç sütü sunar ve o boş kabı bir nehre attığı zaman kap suyun tersine gider. Bu zafer anının geldiğinin işaretidir. Ayaga kalkar ve tanrıların bezediği ve bin yüz yirmi sekiz arşın genişliğinde olan bir yolda ilerler. Yılanlar ve kuşlar ve ormanların ve tarlaların ilahları ona çiçekler ve göksel kokularla eşlik eder, tanrısal korolar şarkı söyler, on bin dünya kokular, çiçekler, sesler ve selamlama bağırışlarıyla kaplanır; çünkü o büyük Aydınlanma Ağacı'na, altında evreni kurtaracağı Bo Ağacı'na giden yoldadır. Kesin bir kararlılıkla Bo Ağacı'nın dibine, Kıpırtısız Nokta'ya yerleşir ve yanına hemen Kama-Mara, aşk ve ölüm tanrısı yanaşır.

Korkunç tanrı bir filin üstünde ve bin elinde silahlar taşıyarak gelir. Önünde altmış fersah, sağında altmış fersah, solunda altmış fersah ve ardında dünyanın ucuna dek uzanan askerle çevrilidir. Evrenin koruyucu tanrıları kaçışır, fakat Geleceğin Buddhası ağacın altında kıpırdamadan durur. O zaman tanrı, ona saldırıp onun yoğunlaşmasını

kırmaya çalışır.

Düşman hortumlar, kayalar, şimşek ve alev, keskin köşeli duman silahları, yanan kömürler, sıcak küller, kaynar çamurlar, fokurdayan kumlar ve dört kat karanlıkla, Kurtarıcı'ya saldırdı, fakat bütün silahlar, Gautama'nın on kusursuzluğunun gücüyle göksel çiçeklere ve merhemlere dönüştü. O zaman Mara çekici hizmetçilerle birlikte kızları Arzu, Özlem ve Şehvet'i çağırdı, fakat Yüce Varlık'ın zihni bulanmadı. Tanrı, sonunda Kıpırtısız Nokta'da kendisinin oturması gerektiğini söyledi, ustura kadar keskin diskini öfkeyle fırlattı ve ordusuna dağların sarp kayalarıyla saldırmalarını emretti. Fakat Geleceğin Buddhası yalnızca elini parmak uçlarıyla yere dokunmak için kıpırdattı ve böylece Toprak tanrıçasından orada oturmanın onun hakkı olduğuna tanıklık etmesini diledi. Tanrıça yüz, bin, yüz bin kükreyişle tanıklık etti, böylece Düşman'ın fili Geleceğin Buddhası'na boyun eğerek yere çöktü. Ordu bir anda dağıldı ve bütün dünyaların tanrıları çiçek taçları dağıttı.

Gün batmadan ilk zaferini kazanmış olan fatih, gecenin ilk nöbetinde daha önceki varoluşlarının bilgisini edindi, ikinci nöbetinde her şeyi bilen tasavvurun tanrısal gözünü ve son nöbetinde nedenler zincirinin kavrayışını. Gün ağarırken mükemmel aydınlanmayı yaşamıştı.³⁸

³⁸ Bu Doğu mitolojisindeki en önemli an, Batı'daki Çarmıha Gerilme'nin bir karşılığıdır. Aydınlanma Ağacı (Bo Ağacı) altındaki Buddha ve Kutsal Haç (Kefaret Ağacı) üzerindeki İsa, çok eskilere uzanan, arketip bir Dünya Kurtarıcısı, Dünya Ağacı motifi çevresindeki benzer figürlerdir. Temanın birçok başka versiyonu ileride yer alacak. Kıpırtısız Nokta ve Zeytin Dağı, Dünya Göbeği ya da Dünya Eksenini imgeleridir (bkz. *ileride*, s. 51.)

Toprak'ın tanıklığa çağırılması, geleneksel Budist sanatında, klasik Buddha duruşunda oturan Buddha'nın sağ elinin sağ dizine dayanması ve parmak-

Daha sonra yedi gün boyunca, –artık Buddha, Aydınlanmış olan– Gautama saadet içinde hareketsiz oturdu; yedi gün boyunca aydınlanmaya ulaştığı noktadan uzak durdu ve onu seyretti; yedi gün boyunca oturduğu yer ile durduğu yer arasında gidip geldi; yedi gün boyunca tanrıların döşediği bir yerde barındı ve bütün neden ve sonuçlar öğretisini inceledi; yedi gün boyunca Sujata adlı kızın ona altın bir kapta pirinç sütü getirdiği yerdeki ağacın altında oturdu ve orada, Nirvana'nın hoşluğu öğretisi üzerine meditasyon yaptı; başka bir ağaca geçti ve yedi gün süren büyük bir fırtına koptu, fakat Yılanların Kralı köklerin arasından çıktı ve boynunu uzatarak Buddha'yı korudu; sonunda, Buddha dördüncü bir ağacın altında hâlâ özgür kalmanın tatlılığıyla eğlenerek oturdu. Sonra düşüncesinin aktarılıp aktarılamayacağından şüphelendi ve bilgeliği kendisine saklamayı düşündü; fakat tanrı Brahma yücelerden, onun tanrıların ve insanların öğretmeni olmasını dilemek için indi. Buddha böylece yolu göstermeye ikna edilmişti.³⁹ Ve o insanlar arasında, paha biçilmez hediyesini, yani Yol'un

larının yere hafifçe dokunmasıyla temsil edilmektedir.

³⁹ Burada, Buddhalık'ın, Aydınlanma'nın aktarlamadığını, fakat Aydınlanma'ya giden tek yol olduğunu görürüz. Adlar ve biçimlerin ötesindeki gerçeğin bu aktarılamazlığı öğretisi, Platoncu olduğu kadar Doğulu büyük geleneklerin de temelindedir. Bilimin doğruları, gözlenebilir olgulara dayanan ispatlanabilir hipotezler oldukları için aktarılabılırken, ritüel, mitoloji ve metafizik ancak aşkın bir açıklamanın kıyasına götüren rehberlerdir, her birine giden son adım herkesin kendi sessiz deneyimiyle atılmalıdır. Bu yüzden bilgi için Sanskritçe sözcüklerden biri *muni*, “sessiz kişi”dir. *Sakya-muni* (Gautama Buddha'nın adlarından biri), “Sakya klanının sessiz kişisi ya da bilgesi (*muni*)” anlamına gelir. Yaygın biçimde öğretilen bir dünya dininin kurucusu olmasına rağmen, öğretisinin temel çekirdeği, zorunlu olarak, sessizlikle kaplıdır.

bilgisini sunarak gezmek üzere şehirlere gitti.⁴⁰

Eski Ahit, İsrail'in Mısır toprağından ayrılışının üçüncü ayında halkıyla birlikte Sina çölüne gelen Musa efsanesinde de benzer bir olayı anlatmaktadır: İsrail orada çadırlarını dağa karşı kurar. Ve Musa Tanrı'nın yanına çıktı, ve Rab ona dağdan seslendi. Rab ona Emirler'i verdi ve Musa'ya bunlarla birlikte, Rab'bin halkına, İsrail'e dönmesini emretti.⁴¹

Yahudi halk efsanesi vahiy günü boyunca Sina Dağı'ndan değişik gürültülerin geldiğini söyler. "Durmaksızın çalan boruların eşlik ettiği şimşekler halkı aşırı korkuya ve titremeye sevketti. Tanrı gökleri bük-tü, yeri oynattı ve dünyanın sınırlarını sarstı ki, derinler titredi ve gökler korkuya kapıldı. Onun görkemi ateşin, depremin, fırtına ve dolunun dört eşliğinden geçti. Dünya kralları saraylarında titredi. Ye-rin kendisi ölümlerin dirilme vaktinin geldiğini ve yuttuğu kurbanların kanını ve üzerlerini örttüğü katledilmişlerin bedenlerini ödemesi ge-rekeceğini düşündü. Yer, On Emir'in ilk kelimelerini duyuncaya dek sakinleşmedi.

"Gökler yarıldı ve Sina Dağı yerden kopup yükseldi, öyle ki çevre-sini kalın bir bulut kaplarken başı gökleri deldi ve İlahi Taht'ın ayak-larına dokundu. Levililer için, geri kalanlar Altın Buzağı'ya taparken Tanrı'ya sadık kalmış olan bu tek kabile için taçlarla birlikte yirmi iki bin melek belirdi Tanrı'nın bir yanında. Öte yanında her biri İsrailile-

⁴⁰ Büyük ölçüde *Jataka*, Giriş, I, 58-75 (çev. Henry Clarke Warren, *Buddhism in Translations* (Harvard Oriental Series, 3) Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1896, s. 56-87) ve Ananda K. Coomaraswamy tarafından *Buddha and the Gospel of Buddhism* (New York: G. P. Putnam's Sons, 1916, s. 24-38) olarak derlenen *Lalitavistara*'dan kısaltılmıştır.

⁴¹ Çıkış, 19:3-5.

rin her biri için ateşten birer taç taşıyan altı yüz bin, üç bin beş yüz ve elli melek vardı. Üçüncü yanda bu meleklerin iki katı vardı; dördüncü yanda ise sayılamayacak kadar çoktular. Çünkü Tanrı tek bir yönden değil, her yönden aynı anda belirdi, ama bu Onun görkeminin dünyayı olduğu kadar gökleri de doldurmasını engellemedi. Sayılamayacak kadar çok olmalarına rağmen Sina Dağı'nda bir kalabalık yoktu, kargaşa yoktu, herkese yer vardı."⁴²

Yakında göreceğimiz gibi, ister Doğu'nun engin, neredeyse okyanus büyüklüğündeki imgelerinde, ister eski Yunanların güçlü anlatılarında ya da ister İncil'in muhteşem efsanelerinde olsun, kahramanın macerası normal olarak yukarıda anlatılan çekirdek birimin kalıbını izlemektedir: dünyadan ayrılma, birtakım güç kaynaklarına dalma ve yaşam yenileyen bir dönüş. Batı'nın Musa'nın On Emir'iyle kutsanması gibi, Bütün Doğu da Gautama Buddha'nın getirdiği lütufla –onun o enfes İyi Yasa öğretisiyle– kutsanmıştır. Eski Yunanlar ateşi, bütün insan kültürünün ilk desteğini, Prometheus'larının dünyayı aşan kahramanlığına ve Romahlarda, dünyalarını destekleyen şehirlerinin kuruluşunu, fethedilen Troia'dan ayrılıp ölümlerin o tekinsiz yeralı dünyasını ziyaretinin ardından Aineias'a bağladılar. Her yerde, hangi alanda olursa olsun (dinsel, politik ya da kişisel), gerçekten yaratıcı olan eylemler dünyadaki bir ölümün sonucu olarak sunulmuştur; ve kahramanın var olmadığı, yeniden doğmuş, yüceltilmiş ve yaratıcı güçle donatılmış biri olarak geri gelmesini sağlayan dönem konusunda da insanlık hemfikirdir. Bu yüzden, hep sergilenmiş olanı yeniden görmek için, bir dizi kahraman figürünü evrensel maceranın klasik aşamalarından geçerken izlemek yeterli olur. Bu yalnızca bizim bu imgelerin

⁴² Louis Ginzberg, *The Legend of the Jews* (Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1911), Cilt III, s. 90-94.

çağdaş yaşam için taşıdığı anlamı değil, insan ruhunun, yetenekleri, güçleri, değişimleri ve bilgeliği açısından birliğini anlamamızı sağlayacaktır.

İzleyen sayfalar bir bütün macera şeklinde, Sıradan Adamın kaderinin dünyadaki simgesel taşıyıcılarından bazılarının öyküsünü sunacaktır. İlk büyük aşama, yani ayrılma ya da yola çıkma, Kısım I, Bölüm I'de beş başlıkla gösterilecektir: (1) "Maceraya Çağrı," ya da kahramanın seçilmesinin işaretleri; (2) "Çağrının Reddedilişi," ya da tanrıdan kaçma budalalığı, (3) "Doğaüstü Yardım," kendisi için uygun macerasını üstlenmiş olana gelen beklenmedik yardım; (4) "İlk Eşiğin Aşılması" ve (5) "Balinanın Karnı," ya da gecenin diyarına geçiş. *Erginlenmenin sınavları ve zaferleri aşaması* Bölüm II'de altı başlıkla belirecektir: (1) "Sınavlar Yolu," ya da tanrıların tehlikeli yönü; (2) "Tanrıçayla Karşılaşma" (*Magna Mater*), ya da çocukluk mutluluğunun yeniden elde edilmesi; (3) "Baştan Çıkarıcı olarak Kadın," Oidipous'un anlaması ve acısı; (4) "Babanın Gönlünü Alma"; (5) "Tanrılaştırma"; ve (6) "Nihai Ödül."

Ruhsal enerjinin dünyada sürekli çevrimi için kaçınılmaz olan ve uzun inzivanın topluluk açısından aklanması olan *dönüş ve toplumla yeniden kaynaşmayı* kahramanın kendisi hepsinden de güç bir zorunluluk olarak görebilir. Çünkü eğer başardıysa, Buddha gibi tam bir aydınlanmanın derin huzuruna ulaşıysa, bu deneyimin mutluluğunun dünyanın acıları karşısında umuda ya da ilgi kaybına yol açma tehlikesi vardır; ya da ekonomik sorunlara gömülmüş insanlara aydınlanma yolunu bildirmek çözümsüz bir sorun gibi görünebilir. Ve diğer yandan, eğer kahraman bütün başlangıç sınavlarına girmeden, Prometheus gibi hedefine (şiddet, el çabukluğu ya da şans yoluyla) kolayca ulaşıp dünya için istediği lütfu elde ettiyse, o zaman dengesini

bozduğu güçler onu içten ve dıştan parçalayacak kadar sertçe geri tepebilir – Prometheus gibi kendi zarar görmüş bilinçdışının kayasına zincirlenebilir. Ya da, üçüncü bir biçimde, eğer kahraman güvenli ve istekli dönüşünü yaparsa, yardıma geldikleri tarafından öylesine boş bir yanlış anlaşılmayla ve ilgisizlikle karşılanabilir ki, yaptıkları hiçbir anlam taşımayabilir. İlerideki bölümlerin üçüncüsü bu olasılıkların tartışmasını altı altbaşlık altında sonuçlandıracaktır: (1) “Dönüşün Reddedilişi,” ya da inkar edilen dünya; (2) “Büyülü Kaçış,” ya da Prometheus’un kaçışı; (3) “Dışarıdan Gelen Kurtuluş”; (4) “Dönüş Eşiğinin Aşılması,” ya da sıradan dünyaya dönüş; (5) “İki Dünyanın Ustası”; (6) “Yaşama Özgürlüğü,” nihai ödülün doğası ve işlevi.⁴³

Monomitin karmaşık kahramanı sıradışı yetenekleri olan bir kişidir. Sıkça toplumu tarafından ödüllendirilir, sık sık tanınmaz ya da reddedilir. O ve/veya kendini içinde bulduğu dünya simgesel bir eksiklik duymaktadır. Peri masallarında bu belli bir altın yüzüğün yokluğu kadar hafif olabilirken, kıyamet tasavvurunda bütün dünya fiziksel ve ruhsal yaşamı yıkıma uğramış ya da uğrama noktasına gelmiş olarak gösterilebilir.

Tipik olarak peri masalının kahramanı kendi bölgesine ait, mikrokozmetik, mitin kahramanı ise dünya tarihine ait, makrokozmetik bir zafere elde eder. İlki –sıradışı güçlerin ustası haline gelen en genç ya da küçümseymiş çocuk– kişisel zorbalara karşı üstünlük elde ederken,

⁴³ Kahramanın bu döngüsel macerası, kahramana, güce yönelmediği, gücün kahramanın karşısına çıkıp sonra yine ortadan kaybolduğu tufan tipi öykülerde olumsuz bir biçimde belirir. Tufan öyküleri dünyanın her yerinde görülür. Dünya tarihinin arketipsel mitinin gerekli bir kısmını oluştururlar ve tamamen şu anki tartışmanın İkinci Kısımına aittirler: “Kozmogonik Çevrim.” Tufan kahramanı, en kötü felaket ve günah dalgalarını bile alt edebilen insanın oluşum halindeki canlılığının bir simgesidir.

ikincisi macerasından geriye bir bütün olarak toplumunun yenilenme araçlarını getirir. İmparator Huang Ti, Musa ya da Aztekli Tezkatlipoka gibi kabilesel ya da yerel kahramanlar tek bir halka lütuflarını sunarlar; evrensel kahramanlar –Muhammed, İsa, Gautama Buddha– bütün dünya için bir mesaj getirir.

Kahraman gülünç ya da budala, eski Yunan ya da barbar, kibar ya da Yahudi olsun, yolculuğu temelde çok az değişir. Halk masalları kahramanca eylemi fiziksel olarak gösterir, yüksek dinler yapılan işi ahlaksal olarak sunar; yine de, maceranın morfolojisinde, katılan karakterlerde, elde edilen zaferlerde şaşırtıcı ölçüde az çeşitlilik bulunacaktır. Eğer arketipsel kalıbın şu ya da bu temel ögesi belli bir peri masalı, efsane, ayin ya da mitten çıkarılmışsa bu bir şekilde sezdirilmelidir – ve çıkarma işlemi, hemen şimdi göreceğimiz gibi, örneğin tarihi ve patolojisi konusunda ciltler dolusu konuşabilir.

Kısım II, “Kozmogonik Çevrim,” başarılı kahramana vahiy olarak lütfedilmiş dünyanın yaratılışı ve yok edilmesine dair büyük rüyeti ele alıyor. Bölüm I, *Yayılışlar*, evren biçimlerinin hiçlikten çıkışı üzerinde duruyor. Bölüm II, *Bakireden Doğum*, dişi gücün, önce Evrenin Annesi olarak kozmik bir ölçekteki, sonra Kahramanın Annesi olarak yine insan düzlemindeki yaratıcı ve kurtarıcı rollerinin gözden geçirilişidir. Bölüm III, *Kahramanın Dönüşümleri*, tipik aşamaları boyunca, insan ırkının efsanevi tarihinin, ırkın değişen gereksinimlerine göre sahnede değişik biçimlerde görünen kahramanın izini sürmektedir. Ve Bölüm IV, *Çözülüşler*, önce kahramanın, sonra da ortaya çıkan dünyanın öngörülmesi sonunu anlatıyor.

Kozmogonik çevrim bütün kıtaların kutsal yazılarında şaşırtıcı bir tutarlılıkla sunulmuştur,⁴⁴ ve kahramanın macerasına yeni ve ilginç

⁴⁴ Elinizdeki kitap bu durumun tarihsel bir tartışmasıyla ilgilenmemektedir.

bir yön vermektedir; çünkü böylece tehlikeli yolculuğun bir bağlanma değil yeniden bağlanma, keşif değil yeniden keşif çabası olduğu anlaşılmaktadır. Aranana ve tehlikeli biçimde elde edilen tanrısal güçlerin daha en başından beri kahramanın kalbinde olduğu ortaya çıkar. O, kim olduğunu öğrenen ve böylece olması gereken gücünün uygulamasına geçen "kralın oğlu"dur – bu unvanın tam olarak ne demek olduğunu öğrenen "Tanrı'nın oğlu"dur. Bu bakış açısıyla kahraman, hepimizin içinde saklı duran, yalnızca bilinmeyi ve yaşama katılmayı bekleyen tanrısal yaratıcı ve kurtarıcı imgenin simgesidir.

"Bir, birçok olan Bir için bölünmemiş kalır, fakat her parçası İsa'dır," diye okuruz genç Aziz Simeon'un (MS 949-1022) yazılarında. "Onu evimde gördüm," diye sürdürür aziz. "Şu günlük şeyler arasında O beklenmedik biçimde belirdi ve benimle söze dökülemez biçimde birleşmiş ve kaynaşmış oldu, ve ateşin demirin, ışığın camın üzerinden geçmesi gibi arada bir şey olmaksızın üzerimden geçti. Ve O beni ateş gibi ve ışık gibi yaptı. Ve ben daha önce gördüğüm ve uzakta durduğum şey oldum. Bu mucizeyi size nasıl aktaracağımı bilemiyorum. ... Doğal olarak bir insanım ve Tanrı'nın kucaklamasıyla Tanrı'yım."⁴⁵

Benzer bir rüyet apokrifal Havva İncil'i içinde anlatılmaktadır. "Yüce bir dağın üstünde durdum ve devasa bir adam ve bir de cüce gördüm; ve bir gökgürültüsü sesi duyar gibi oldum ve duymak için

Bu iş hazırlanmakta olan bir çalışmaya ayrılmıştır. Elinizdeki kitap köken araştırması değil, karşılaştırmalı bir çalışmadır. Amacı mitlerin kendileri arasında olduğu kadar, bilgelerin onlar üzerine yaptığı yorumlar ve uygulamalar arasında da özel paralellikleri olduğunu göstermektir.

⁴⁵ Çeviren Dom Ansgar Nelson, O.S.B., *The Soul Afire* içinde (New York: Pantheon Books, 1944), s. 303.

yaklaştım; ve bana konuştu ve dedi ki: ben senim ve sen bensin, ve nerede olursan ol oradayım. Her şeyde varım, ve ne zaman istersen, sen toplarsın Beni; ve Beni toplayarak Kendini toplarsın.”⁴⁶

İkisi –kahraman ve yüce tanrı, arayan ve bulduğu–, kendini yansıtan, dıştaki dünyanın gizeminin tıpkısı olan tek bir gizemin içi ve dışı olarak anlaşılır. Yüksek kahramanın büyük görevi, çokluktaki bu birliğin bilgisine ulaşmak ve onu bilinir kılmaktır.

4. Dünyanın Göbek Deliği

Kahramanın başarılı macerasının sonucu, yaşamın dünyanın gövdesine akışının kilidini açmak ve onu serbest bırakmaktır. Bu akış mucizesi fiziksel terimlerle bir yiyecek maddesinin çevrimi gibi, dinamik biçimde bir enerji akışı gibi, ya da ruhsal biçimde bir iyiliğin dışavurumu gibi ifade edilebilir. Bu tür değişik imgeler kolayca yer değiştirir, tek bir yaşam gücünün yoğunlaşmasının üç derecesini temsil ederler. Bereketli bir hasat Tanrı'nın inayetinin işaretidir; Tanrı'nın inayeti ruhun besinidir; şimşek verimi arttıran yağmurun habercisidir ve aynı zamanda Tanrı'nın serbest kalmış enerjisinin dışavurumudur. İnayet, besin, enerji: bunlar yaşayan dünyaya dökülür ve düştükleri yerde yaşam ölümüne ayrışır.

Sel, giriş noktası evrenin simgesel çemberinin merkezi olan görünmez bir kaynaktan, Buddha efsanesi de çevresinde dünyanın döndüğü söylenen Kıpırtısız Nokta'dan⁴⁷ çıkar. Bu noktanın altında, dünyanın yaratıcısının tanrısal yaşam veren enerjisi ve tözü, ölümsüz varlığın dünyalar yaratan yanı olan, uçurumun sularını simgeleyen ejderha-

⁴⁶ Alıntılanan Epiphanius, *Adversus haereses*, xxvi, 3.

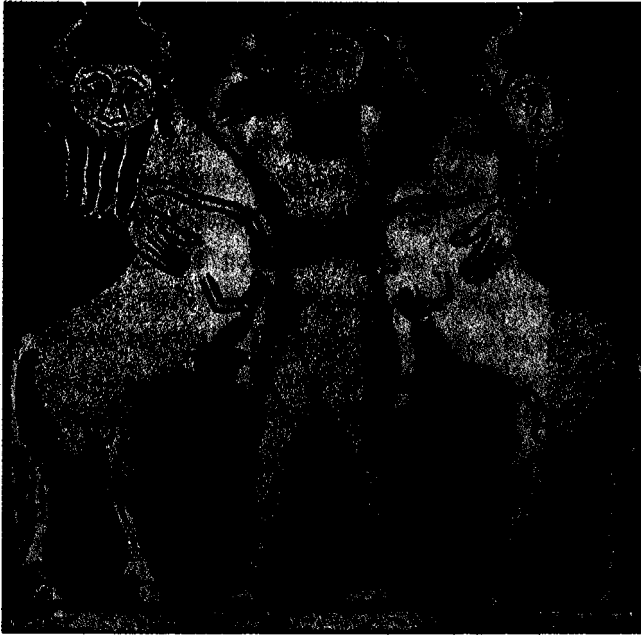
⁴⁷ *Geride*, s. 42.

nın, kozmik yılanın dünyaya destek olan başı vardır.⁴⁸ Yaşam ağacı, yani evrenin kendisi bu noktadan büyür. Kökleri ağırlığını taşıyan karanlıktadır; zirvesinde altın güneş kuşu tünemiştir; dibinde bir pınar, bitmez tükenmez bir kuyu fışkırır. Ya da figür, tepesinde bir ışık lotusu gibi bir tanrılar şehri ve içinde değerli taşlarla aydınlanan demonlar şehri olan kozmik bir dağ olabilir. Yine, figür, bu noktada oturmuş ya da durmakta olan (söz gelimi Buddha'nın kendisi ya da dans eden Hindu tanrıçası Kali) ya da ağaca bağlanmış (Attis, İsa, Wotan) kozmik bir kadın ya da erkek olabilir; çünkü Tanrının yeniden doğumu olarak kahramanın kendisi, dünyanın göbeği, sonsuzluğun enerjilerinin zamana karıştığı doğum noktasıdır. Bu yüzden Dünya Göbeği sürekli yaratımın bir simgesidir: bütün her şeyin içinde barınan şu sürekli canlanma mucizesi sayesinde dünyanın süregitmesinin dayanıklılığının sırrı.

Kuzey Kansas ve güney Nebraska Pawneeleri arasında, Hako ayini sırasında şaman ayağıyla bir daire çizer. "Daire bir yuvayı temsil eder," dediği söylenir şamanın, "ve ayakla çizilir, çünkü şahin yuvasını pençeleriyle yapar. Yuvasını yapan kuşu taklit ediyorsak da, eylemin bir başka anlamı daha vardır; insanlar içinde yaşasın diye dünyayı yapan Tirawa'yı düşünüyoruz. Eğer yüksek bir tepeye çıkar ve çevreye bakarsanız, göğün her yönden yere değdiğini göreceksiniz ve bu dairesel alanda insanlar yaşar. Bu yüzden yaptığımız daireler yalnızca yuvalar değildir, ayrıca Tirawa-atius'un bütün insanların yaşama yeri için yaptığı daireyi de temsil eder. Daireler akraba grupları, klan ve kabileyi de karşılar."⁴⁹

⁴⁸ Bu, aydınlanışının beşinci haftasında Buddha'yı koruyan yilandır. Bkz. *geride*, s. 44.

⁴⁹ Alice C. Fletcher, *The Hako: A Pawnee Ceremony* (Yirmikinci Yıllık Rapor,



Levha I. *Canavar Terbiyecisi* (Sümer).

Cennetin kubbesi dünyanın köşelerine yaslanır, bazen dört kral, dev, fil ya da kaplumbağa karyatitiyle desteklenir. Dairenin kareleştirilmesine dair matematik sorusunun geleneksel önemi buradan gelir: göksel olanın dünyevi biçimlere dönüşümünün sırrını saklamaktadır.

Amerikan Etnoloji Bürosu, 2. Kısım; Washington, 1904), s. 243-244.

"Dünyanın yaratımında," diyordu başşaman Bn. Fletcher'a, törende onurlandırılan tanrıları açıklarken, "daha düşük güçlerin olması ayarlandı. Tirawa-atius, yüce güç, insanın yanına gelemezdi, onun tarafından görülüp hissedilemezdi, bu yüzden daha düşük güçler sağlandı. Onlar insanla Tirawa arasında aracılık yapacaklardı." (a.g.e., s. 27).



Levha II. *Tutsak Tekboynuz* (Fransa).

Evdeki ocak, tapınaktaki sunak, dünyanın tekerleğinin göbeği, ateşi yaşamın ateşi olan Evrensel Anne'nin rahmidir. Ve barınağın –ya da tacın, kulenin, fener ya da kubbenin– tepesindeki açıklık göğün göbe-

ği ya da orta yeridir: ruhların, yaşamın ateşinde yanmış ve dünya tekerleğinin göbeğinden, göksel tekerleğin göbeğinden yükselen dumanın eksenini üzerinde dağılmış sunuların kokusu gibi zamandan sonsuzluğa geri geçeceği güneş kapısı.⁵⁰

Böyle bakıldığında güneş Tanrı'nın yeme kabı, eti gerçekten et ve kanı gerçekten de içki olan kurbanın özünü dolu bitmez tükenmez bir kutsal kâsedir.⁵¹ Aynı zamanda insanlığın besleyenidir. Ocağı yakan güneş ışığı tanrısal enerjinin dünyanın rahmiyle iletişimini simgeler – ayrıca iki tekerleği birleştiren ve döndüren eksendir. Güneş kapısı boyunca enerji çevrimi süreklidir. Tanrı alçalır ve buna karşılık insan yükselir. “Ben kapıyım: benimle her kim girse, o kurtulacak ve içe ve dışa geçecek, ve bir çayır bulacak.”⁵² “Benim etimi yemiş, kanımı içmiş olan bana yerleşmiştir, ve ben de ona.”⁵³

Hâlâ mitoloji alanından beslenen bir kültür, insan varlığının her aşaması gibi doğal ortam da simgesel telkinlerle yaşatılır. Tepeler ve ağaçlıkların kendi doğaüstü korucuyuları vardır ve dünyanın yaratılışına dair yerel tarihin herkesçe bilinen hikâyeleriyle bağlantılıdır. Dahası, orada burada özel türbeler vardır. Nerede bir kahraman doğmuş, bir iş yapmış ya da hiçliğe geçmişse, o yer belirlenir ve kutsanır. Orada mükemmel merkezilik mucizesini belirtmek ve yaymak için bir tapınak dikilir; çünkü burası bolluğa geçişin mekânıdır. Bu noktada biri sonsuzluğu keşfetmiştir. Bu saha, bu yüzden, verimli bir meditasyona yardımcı olabilir. Bu tür tapınaklar, kural olarak türbe ya da su-

⁵⁰ Bkz. Ananda K. Coomaraswamy, “Symbolism of the Dome,” *The Indian Historical Quarterly*, Cilt XIV, No 1 (Mart 1938).

⁵¹ Yuhanna, 6:55.

⁵² A.g.e., 10:9.

⁵³ A.g.e., 6:56.

nak Bitmez Tükenmez Nokta'nın simgesi olarak merkezde olmak üzere, dünya ufkunun dört yönünü yansıtacak şekilde tasarlanır. Tapınak binasına giren ve mihraba doğru ilerleyen kişi gerçek kahramanın ey-lemini taklit etmektedir. Amacı, kendi içinde yaşamı dengeleyen, yaşamı yenileyen biçimin anısını uyandırmanın bir yolu olarak evrensel kalıbı tekrarlamaktır.

Eski şehirler, orta yerde tanrısal şehir kurucusunun görkemli tür-besiyle, dört yöne açık kapılarla birer tapınak gibi inşa edilmişlerdir. Yurttaşlar bu simgenin sınırları içinde yaşayıp çalışır. Ve aynı anlayış-la, ulusal ve dünyevi dinlerin egemenlik alanları birtakım ana şehirleri merkez alarak gelişir: Batı Hristiyanlığı Roma, İslam Mekke çevresin-de. Dünyanın her yerindeki, hepsi de merkezinde Kâbe olan dünya -ölçeğinde bir tekerleğin çubukları gibi duran Muhammedi topluluğun günde beş kere ahenkle yere eğilmesi, her birinin ve hepsinin Allah'ın iradesine "boyun eğişinin" (islam) büyük, canlı bir simgesini oluşturur. "Çünkü O'dur," diye okuruz Kur'an'da, "yaptığınız her şeyin doğ-rusunu gösterecek olan."⁵⁴ Ya da yine: büyük bir tapınak herhangi bir yerde kurulabilir. Çünkü, sonuçta, Her Şey her yerdedir ve herhangi bir yer gücün yatağı olabilir. Herhangi bir çimen tanesi, mütte, kurta-rıcı figürü yerine geçebilir ve arayan gezgini kendi kalbinin *sanctum sanctorum*'una⁵⁵ yöneltebilir.

Öyleyse, Dünya Göbeği her yerde hazır ve nazırdır. Ve varolan her şeyin kaynağı olduğundan, dünyanın hem iyi hem de kötü bolluğunu ortaya çıkarır. Çirkinlik ve güzellik, günah ve erdem, haz ve acı eşit ölçüde onun ürünüdür. "Tanrı için her şey adil ve iyi ve doğrudur," der Herakleitos; "fakat insanlar bazı şeyleri yanlış, bazı şeyleri doğru

⁵⁴ Kuran, 5:108.

⁵⁵ Lat. En mukaddes yer -yn.

sayar.⁵⁶ Yani dünyanın tapınaklarında tapınılan figürler hiç de hep güzel, hep iyi kalpli, hatta ille de erdemli değildir. Eyüb'un Kitabı'nın tanrısı gibi, insani değer ölçülerini fazlasıyla aşarlar. Ve aynı şekilde, mitoloji aşırı erdemli insanı en büyük kahraman saymaz. Erdem, bütün karşılık çiftlerinin ötesine geçen artan kavrayışa pedagojik giriş-tir. Erdem, ben-merkezli egoyu bastırır ve kişiüstü merkezliliği olası kılar; fakat bu başarılıldığında, bizim egomuzun ya da başkasının ego-sunun acısı ya da hazzı, kötü huyu ya da erdemi ne olacaktır? Hepsinden öte, öyleyse aşkın güç her şeyde, harika ve değerli olan her şeyde, derin hürmetimiz olan her şeyde yaşar.

Çünkü Herakleitos'un belirttiği gibi: "Benzemeyenler bir araya gelir ve farklardan en güzel uyum doğar ve her şey çatışmayla ortaya çıkar."⁵⁷ Ya da yine, şair Blake'ten alırsak: "Aslanların kükremesi, kurtların uluması, fırtınalı denizin uğultusu ve yok edici kılıç, insan gözü-nün alamayacağı kadar çok büyük olan sonsuzluğun parçalarıdır."⁵⁸

Yorubaland'dan (Batı Afrika), düzenbaz tanrı Edşu'yla ilgili bir hikâye bu güç durumu canlı bir biçimde aktarır. Bir gün, bu tuhaf tanrı iki tarla arasındaki bir yolda yürüyordu. "İki tarlada iki çiftçinin çalıştığını gördü ve onlara bir oyun oynamaya karar verdi. Bir yanı kırmızı, diğer yanı beyaz, önü yeşil ve arkası siyah olan bir şapka giydi başına [bunlar dört Dünya Yönü'nün renkleri idi: yani Edşu, Merkez'in, *axis mundi*'nin ya da Dünya Göbeği'nin bir kişileşmesiydi]; böylece iki dost çiftçi köye, eve gittiğinde, biri ötekine, 'Bugün geçen beyaz şapkalı ihtiyarı gördün mü?' deyince öteki, 'Yo, şapka kırmızıydı,' deyiverdi. İlki itiraz etti, 'Hayır; beyazdı.' 'Ama kırmızıydı,' diye ısrar etti

⁵⁶ Herakleitos, fr. 102.

⁵⁷ Herakleitos, fr. 46.

⁵⁸ William Blake, *The Marriage of Heaven and Hell*, "Proverbs of Hell."

diğeri, 'gözlerimle gördüm.' 'Eh, kör olmalısın,' dedi ilki. 'Sarhoşsun sen,' dedi diğeri. Sonra tartışma gelişti ve dövüşmeye başladılar. Birbirlerini bıçaklamaya kalkışınca, komşuları onları tutup yargı için kabile şefine götürüldü. Edşu da mahkeme sırasında kalabalık içindeydi ve şef doğru olanın ne olduğuna karar veremeyince, ihtiyar düzenbaz ortaya çıktı, yaptığı kaba şakayı açıkladı ve şapkayı gösterdi. 'İkisinin tartışması kaçınılmazdı,' dedi. 'Canım öyle istedi. Kargaşa yaratmak en büyük eğlencemdir.'⁵⁹

Ahlakçının hiddetle, trajik şairinse acıma ve yılgıyla dolacağı noktada, mitoloji, yaşamın bütününü devasa, dehşet verici bir İlâhi Komedyâ'ya çeviriyor. Onun Olimposçu gülüşü hiç de hayalci olmayıp yaşamın, Tanrı'nın, Yaratıcı'nın sertliği olarak kabul edebileceğimiz sertliğiyle serttir. Bu açıdan, mitoloji trajik yaklaşımı bir bakıma histerik ve tek başına ahlaki yargıyı da dar görüşlü gösteriyor. Yine de katıllık, gördüğümüz her şeyin, acıdan etkilenmeden süregiden bir gücün refleksi olduğunun güvencesiyle dengeleniyor. Bu yüzden, zaman içinde doğup ölen bütün ben-merkezli, çatışan egoların hepsinde kendini bulan aşkın bir anonimliğin neşesine bulanmış öyküler, hem acımasız hem de korkusuzdur.

⁵⁹ Leo Frobenius, *Und Afrika sprach. ...* (Berlin: Vita, Deutsches Verlagshaus, 1912), s. 243-245. *Prose Edda*, "Skaldskaparmál" I'de ("Scandinavian Classics", Cilt V, New York, 1929, s. 96) Odin'e (Wothan) ilişkin anlatılan çarpıcı biçimde benzer bölümle karşılaştırınız. Ayrıca Çıkış, 32:27'deki Yehova'nın emriyle karşılaştırınız: "Herkes kılıcını kuşansın, ve kamp boyunca kapıdan kapıya geçsin, ve herkes kardeşini, herkes yoldaşını, herkes komşusunu katletsin."

KISIM I
KAHRAMANIN
MACERASI



BÖLÜM I

YOLA ÇIKIŞ

1. Maceraya Çağrı

“Bir varmış, bir yokmuş, evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, insanların ah şöyle olsa, ah böyle olsa diye bir dilek dileyip de dileklerinin hemen yerine geldiği eski zamanların birinde bir kral yaşarmış. Kaç kızı varsa, hepsi de pek güzelmiş bu kralın. Ama ille de en küçükleri yok mu, bir güzel, bir güzelmiş ki, güneşe sen doğma ben doğayım diyormuş. Kralın sarayının bitişiğinde kocaman ve karanlık bir orman, bu ormandaki yaşlı bir ıhlamur ağacının altında da bir kuyu bulunuyormuş. Havalar çok sıcak olduğunda, küçük prenses saraydan çıkıp ormana gider, serin kuyunun başında oturup dinlenirmiş. Altın bir topu varmış, canı sıkıldıkça havaya atıp atıp tutarmış; en çok sevdiği oyunmuş bu.

“Bir defasında, aksilik bu ya, küçük prensesin havaya attığı top geri dönüp elceğine gelmemiş de yere düşmüş, kuyuya doğru yuvarlanmaya başlamış. Prensес gözleriyle topu izlemiş; top da gide gide cump diye kuyuya düşmesin mi! Bir anda kuyunun sularına gömölüp kaybolmuş. Bunun üzerine prenses ağlamaya başlamış; ağladıkça ağlamış, ağladıkça ağlamış, bir türlü yaş dinmemiş gözünde. O böyle acı acı sızlanıp dururken, ansızın bir ses gelmiş kulağına. ‘Derdin ne güzel prensesim?’ demiş ses. ‘Öyle acı acı feryat ediyorsun ki, taş olsa dayanmaz, erir yüreği insanın.’ Prensес, bu ses nereden geldi deyip bir sağına bakmış, bir soluna bakmış, ne görse beğenirsiniz? Kocaman kafasını sudan çıkarmış suratsız bir kurbağa. ‘Demek konuşan sendin?’

demiş prenses. 'Ah, Ah! Ben ağlamayayım da kimler ağlasın! Bir altın topum vardı, kuyuya düşüp kayboldu.' Kurbağa: 'Sen ağlama, prensesim! Ben bir çaresine bakarım,' diye cevap vermiş. 'Altın topunu kuyudan çıkarırsam, bana ne verirsin peki?' diye sormuş ardından. Prenses de: 'Sen ne isterse, canım kurbağacığım,' demiş. 'Giysilerimi mi istersin, incilerimi mi, mücevherlerimi mi, yoksa başımdaki şu altın tacı mı? Hepsi sana feda olsun!' Ama kurbağa şöyle karşılık vermiş: 'Giysilerin de senin olsun, inci ve mücevherlerin de, altın tacın da! Sen yeter ki beni sev, beni arkadaş edin kendine, yanından ayırma! Yemek yiyeceğin zaman beni kaldır, yanına oturt, senin altın tabağından yemek yememe, senin bardağından su içmeme, senin yatağında uyumama izin ver, başka şey istemem. Bunları yapacağını söyle, ben de kuyuya dalayım, altın topunu çıkarıp getireyim sana.' Bu sözleri işiten prenses: 'Peki, istediklerinin hepsini yapacağım, yeter ki sen altın topumu bul getir bana!' demiş. O böyle demiş ama, içinden de şöyle geçirmiş: 'Şu sersem kurbağanın söylediklerine de bak! Kendi gibi kurbağaların yanında suyun içinde yaşar o, hiç insanla arkadaşlık edebilir mi?'

"Prenses böyle düşünedursun, kurbağa ondan söz aldı ya, kafasını suya daldırdığı gibi kuyunun dibine yollanmış, çok geçmeden kollarını ve bacaklarını kürek gibi kullanarak yine çıkıp gelmiş suyun yüzüne, ağzında tuttuğu altın topu fırlatıp çimenlerin üzerine atmış. O güzelim oyuncakını görünce sevincinden deliye dönmüş prenses, eğilip altın topu yerden almış. Artık durur mu! Elinde topla hoplaya zıplaya uzaklaşmış oradan. Kurbağa arkasından seslenmiş: 'Beni bırakıp nereye gidiyorsun? Beni bırakıp nereye gidiyorsun? Ben senin gibi hızlı koşamam!' Ama ne çare! Avazı çıktığı kadar vıraklaması bir işe yaramamış. Hiç orali olmamış prenses, koşup doğru saraya gelmiş, zavallı

kurbağayı unutmuş hemen. Kurbağa da ne yapsın, tekrar kuyunun sularına dalmış.”¹

Bu, maceranın başlayabileceği yollardan biridir. Bir hata –görü-nüşte yalnızca şans– beklenmedik bir dünyayı ortaya çıkarır ve birey pek iyi anlaşılamayan güçlerle bir ilişkiye sürüklenir. Freud’un göster-diği gibi,² kazalar yalnızca şans değildir. Bastırılmış arzuların ve çatış-kıların sonucudurlar. Yaşamın yüzeyinde, beklenmedik su kaynakları-nın yarattığı dalgalanmalardır onlar. Ve bunlar oldukça derin, ruhun kendisi kadar derin olabilirler. Kaza bir kaderin boy vermesini sağla-yabilir. Yani, bu peri masalında topun kayboluşu prenses için gelen bir şeyin ilk işaretidir, kurbağa ikincisidir ve tutulmayan söz üçüncü-sü.

Harekete geçen güçlerin bir ilk dışavurumu olarak, sanki bir mu-cizeymiş gibi beliren kurbağaya “haberci” denebilir; ortaya çıkışının krizi “maceraya çağrı”dır. Habercinin haberleri, bu örnekte olduğu gi-bi, yaşamak, ya da yaşamın daha ileri bir anında, ölmek olabilir. Önemli tarihsel bir olaya çağrı gibi görünebilir. Ya da dinsel bir ay-dınlanmanın şafağını belirtebilir. Mistik tarafından yorumlandığı şek-liyle de, “benliğin uyanması” denilen şeyi belirtir.³ Peri masalının prensesinin durumunda, ergenliğin gelişinden başka bir şeyi belirtmi-yordu. Fakat ister büyük ister küçük ve hangi yaşam sahnesinde ya da aşamasında olursa olsun, çağrı, her zaman bir dönüşümün –tamam-

¹ *Grimm's Fairy Tales*, No. 1, “The Frog King.” [Türkçesi: *Grimm Masalları*, 2 cilt, çev. Kamuran Şipal, İstanbul: Afa Yayınları, 1989, Cilt I, s. 7-8.]

² *The Psychopatoligy of Everyday Life* (Standart Baskı, VI; orijinali 1901.)

³ Evelyn Underhill, *Mysticism, A Study of the Nature and Development of Man's Spiritual Consciousness* (New York: E. P. Dutton and Co., 1911), Kısım II, “The Mystic Way,” Bölüm II, “The Awakening of the Self.”

landığında bir ölüme ve bir doğuma eşitlenen bir ruhsal geçiş anı ya da ayininin- gizemiyle perdeyi kaldırır. Alışılmış yaşam ufku genişlemiştir; eski kavramlar, idealler ve duygusal kalıplar artık yetmez; bir eşiği aşma zamanı gelmiştir.

Çağrının tipik ortamı karanlık orman, büyük ağaç, çağıldayan kaynak ve kaderin gücünün taşıyıcısının beklenmedik, tasarlanmamış ortaya çıkışıdır. Sahnede Dünya Göbeği'nin simgelerini görürüz. Kurbağa, küçük ejder, başı dünyayı destekleyen ve hiçliğin yarı tanrısal, yaşam sağlayan güçlerini temsil eden yeraltı dünyası yılanının daha gelişmiş eşdeğerleridir. Derin karanlık suların az önce dibe çekmiş olduğu altın güneş topla birlikte yukarı çıkar: O anda, pençelerinde doğan güneşi taşıyan Doğu'nun büyük Çin Ejderhası'na ya da bir sepet içinde ölümsüzlük meyvelerini taşıyan yakışıklı genç ölümsüz Han Hsiang'ı başının üstünde taşıyan kurbağaya benzemektedir. Freud bütün kaygı anlarının, anneden ilk ayrılış anının -doğum anında soluğun sıkışması, kanın hücum etmesi, vb.- acı dolu hislerini yeniden ürettiğini öne sürmüştür.⁴ Buna karşılık, bütün ayrılık ve yeni doğum anları da kaygı üretir. İster Kral Babasıyla kurulmuş olan ikili birliklerinden ayrılmak üzere olan kral çocuğu olsun, ister şimdi Bahçe'nin idilinden ayrılmaya hazır olan Tanrı'nın kızı Havva, ister yaratılmış dünyanın son ufuklarının ötesine geçen aşırı yoğunlaşmış Geleceğin Buddhası olsun, hep aynı tehlikeyi, güven kazanımını, sınamayı, geçişi ve doğumun gizemlerinin tuhaf kutsallığını simgeleyen arketipsel imgeler harekete geçer.

⁴ Sigmund Freud, *Introductory Lectures on Psycho-Analysis* (İng. çev. James Strachey, Standart Baskı, XVI; Londra: The Hogarth Press, 1963), s. 396-97. (Aslı, 1916-17.)



Çizim 3. *Boga Biçimindeki Osiris, Kendisine Tapmanı Yeraltına Taşıyor.*

Peri masalının tiksindirici ve reddedilmiş kurbaga ya da ejderi ağzında güneş topunu çıkarır; çünkü kurbaga, yılan, reddedilen şey, içinde kabul edilmeyen, bilinmeyen ya da gelişmemiş etken, yasa ve varoluş öğelerinin biriktiği şu derin (“öyle derin ki dibi görünmez”) bilinçdışının temsilcisidir. Bunlar su perileri niksîlere, denizadamları triton'lara ve su muhafızlarına ait masalsı denizaltı saraylarının incileri; yeraltının demon şehirlerini aydınlatan mücevherler; dünyayı destekleyen ve onu bir yılan gibi çevreleyen ölümsüzlük okyanusu içindeki ateş tohumları; ölümsüz gecenin koynundaki yıldızlardır. Bunlar

ejderhanın hazinesindeki altın külçeler; Hesperides'in koruduğu elmalar; Altın Post'un tüyleridir. Maceranın müjdecisi ya da habercisi, öyleyse, genelde karanlık, tiksindirici ya da korkunç, dünyanın kötü saydığı biridir; yine de onu izlemek, gündüzün duvarları arasından içinde mücevherlerin ışıldadığı karanlığa giden yolu açabilir. Ya da haberci, (peri masalındaki gibi) içimizdeki bastırılmış içgüdüsel doğurganlığı ya da örtülü esrarlı bir figürü, bilinmeyeni temsil eden bir canavardır.

Sözgelimi, Kral Arthur'un bir sürü şövalyeyle birlikte avlanmaya nasıl çıktığının öyküsü anlatılır. "Ormana girer girmez, Kral hemen önünde büyük bir erkek karaca gördü. Bunu izleyeceğim, dedi Kral Arthur ve atı çevirip uzun süre izledi, aşırı çaba harcıyıp neredeyse yakalayacak kadar yaklaştı karacaya; ama Kral karacayı uzun süre izlediğinden, atı soluksuz kalıp ölüverdi; köylünün biri Krala başka bir at verdi. Sonra karacanın kaçıp gittiğini, atının da öldüğünü gören Kral bir kaynağın başına indi ve orada derin düşüncelere daldı. Ve öylece otururken, otuz kadar tazının sesini duyar gibi oldu. Ardından Kral görüp duyduğu en tuhaf canavarın ona doğru geldiğini gördü; canavar suya yanaşıp içti, ve canavarın karnından sanki iz peşindeki otuz tazıdan çıkar gibi bir ses geliyordu; ama canavar su içerken karnından hiç ses gelmedi: sonra canavar büyük bir gürültüyle oradan uzaklaştı ve Kral hayretler içinde kaldı."⁵

Ya da, dünyanın oldukça farklı bir bölgesinden bir hikâye, Kuzey Amerika ovalarındaki bir Arapaho kızının başına gelenler var. Kız bir pamuk ağacının yakınındaki bir kirpiyi gözlüyordu. Hayvana vurma-

⁵ Malory, *Le Morte d'Arthur*, I, xix. Bu karaca kovalaması ve "izlenen canavar"ın görülmesi Kutsal Kase Arayışı ile bağlantılı sırların başlangıcını belirtir.

ya çalıştı, fakat o ağacın ardına saklanıp ağaca tırmandı. Kız onu yakalamak için atıldı, fakat kirpi ulaşamayacak bir yere doğru ilerledi. "İyi," dedi kız, "kirpiyi yakalamak için tırmanacağım, çünkü o dikenleri istiyorum ve gerekirse tepeye dek tırmanırım." Kirpi ağacın tepesine ulaştı, ama kız yaklaşıp da onu tutmak üzereyken, pamuk ağacı birdenbire uzadı ve kirpi tırmanmayı sürdürdü. Kız aşağı bakınca arkadaşlarının ona el ettiğini ve aşağı inmesi için yalvardıklarını duydu; fakat kirpinin büyüüne kapıldığından ve yerle arasındaki büyük mesafeden korktuğundan ağaca tırmanmayı sürdürdü, aşağıdan bakanlar için ufaklık bir nokta olup da en sonunda kirpiyle göğe varıncaya dek tırmandı.⁶

İki düş, haberci figürünün, dönüşüm için hazır olan ruhta kendiliğinden belirdiğini göstermeye yeterli olacaktır. İlki yeni bir dünya görüşü arayan genç bir adamın düşüdür:

"Bir sürü koyunun otlandığı yeşil bir otlaktayım. 'Koyunların Otlakları.' Koyunların otlaklarında tanımadığım bir kadın duruyor ve yolu gösteriyor."⁷

İkincisi, kız arkadaşı yakın zamanda veremden ölmüş olan genç bir kızın düşüdür; hastalığın ona da bulaşmış olmasından korkmaktadır.

"Çiçekli bir bahçedeydim; güneş kan rengi bir ışıkla batmak üzereydi. Sonra önümde, benimle oldukça ciddi, derin ve korkutucu bir

⁶ George A. Dorsey ve Alfred L. Kroeber, *Traditions of the Arapaho* (Field Columbia Museum, Yayın Sıra No: 81, Antropoloji Dizisi, Cilt V; Chicago, 1903), s. 300. Yeniden basımı, Stith Thompson, *Tales of the North American Indians* içinde (Cambridge, Mass., 1929), s. 128.

⁷ C. G. Jung, *Psychology and Alchemy* (Toplu Eserler, cilt 12; New York ve Londra, 1953), 71, 73 (Aşl 1935).

sesle konuşan kara, soylu bir şövalye belirdi: 'Benimle gelecek misin?' Yanıtını beklemeden, elimden yakaladı ve beni sürükledi."⁸

İster düş ister mit olsun, bu maceralarda, yaşamda yeni bir dönemi, aşamayı belirterek birdenbire rehber olmak üzere ortaya çıkan figürün karşı koyulmaz ölçüde büyüleyici bir havası olduğu görülür. Karşılaşılması gereken, ve –bilinmez ve şaşırtıcı olsa, hatta bilinçli kişiliğe korkutucu gelse bile– her nasılsa bilinçdışına tanıdık gelen şey kendini bildirir; ve daha önce anlam dolu olan şey, tuhaf biçimde değer kaybına uğrayabilir: altın topun ansızın kuyuya düşmesinin ardından kralın çocuğunun dünyasında olduğu gibi. Dahası, kahraman bir süre bildik uğraşlarına dönse bile, bu uğraşları bir sonuç vermeyebilir. O zaman, gücün bir dizi işareti, –aşağıda yer alan ve dünya edebiyatındaki en tanınmış maceraya çağrı örneği olan, aşağıdaki "Dört İşaret" efsanesinde olduğu gibi gibi– çağrılar artık reddedilemez hale gelinceye dek peşpeşe görünecektir.

Genç prens Gautama Sakyamuni, Geleceğin Buddhası yaşamı terk etme düşüncesine kapılmasın diye babası tarafından yaşlanma, hastalık, ölüm ya da rahipliğe ilişkin bütün bilgilerden korunmuştu; çünkü doğumunda ya bir dünya imparatoru ya da bir Buddha olacağı kehaneti yapılmıştı. Seçimini kral olması yönünde yapan kral, oğluna, aklı dünyaya bağlansın diye üç saray ve kırk bin dansçı kız sundu. Fakat bunun tek sonucu kaçınılmaz olan şeyi hızlandırmak oldu; çünkü daha çok gençken, delikanlı tensel eğlenceler dünyasından bıktı ve öteki deneyim için hazır hale geldi. Hazır olduğu an, uygun haberciler hemen belirdi.

⁸ Wilhelm Stekel, *Die Sprache des Traumes* (Wiesbaden: Verlag von J. F. Bergmann, 1911), s. 352. Dr. Stekel kan rengi parlıtının verem sırasında kan tükürülmesiyle ilişkisine dikkat çekiyor.

"Bir gün Geleceğin Buddhası parka gitmek istedi ve arabacısına arabayı hazırlamasını söyledi. Adam hemen tantanalı ve görkemli bir araba getirdi ve onu zengin biçimde süsleyerek, Sindhava soyundan, beyaz lotusun taç yaprakları kadar beyaz dört atı koştu ve Geleceğin Buddhası'na her şeyin hazır olduğunu bildirdi. Ve Geleceğin Buddhası tanrıların sarayına benzeyen bu arabaya binip parka doğru ilerledi.

" 'Prens Siddhartha'nın aydınlanmasının vakti yaklaştı,' diye düşündü tanrılar, 'ona bir işaret vermeliyiz': ve aralarından birini dişleri dökülmüş, saçları ağarmış, beli bükük ve çarpık, titreyerek bir değneğe yaslanan, dermansız bir ihtiyara döndürdüler ve onu Geleceğin Buddhası'na gösterdiler, ama onu sadece o ve arabacı görebildi.

"Geleceğin Buddhası arabacıya sordu, 'Dostum, söylesene kimdir bu adam? Saçları bile diğerlerinininki gibi değil.' Ve yanıtı duyunca, şöyle dedi, 'Lanet olsun doğuma, eğer doğan herkesin yaşlanması gerekiyorsa.' Ve kalbini öfke kapladı, hemen geri dönüp saraya kapandı.

'Oğlum neden böyle çabuk geri döndü?' diye sordu kral.

'Efendim, ihtiyar birini görmüş,' dediler; 've yaşlı birini gördüğü için, dünyadan çekilmeye hazırlanıyor.'

'Beni böyle şeyler söyleyip öldürmek niyetinde misiniz? Çabuk onun için eğlenceler hazırlayın. Onu haz almaya çekebilirsek, dünyadan çekilmekten vazgeçecektir.' Sonra kral her yöndeki muhafızları birer tabur daha arttırdı.

Yine belli bir gün, Geleceğin Buddhası parka giderken, tanrıların gönderdiği hastalıklı bir adam gördü; ve soruşturduktan sonra, kalbinde öfkeyle döndü, sarayına kapandı.

Ve kral yine sordu ve aynı emirleri verdi yeniden; ve yine muhafızları artırdı, onları bir ordunun üçte birine çıkardı.

Ve yine belli bir günde, Geleceğin Buddhası parka giderken, tanrı-

ların gönderdiği ölü bir adam gördü: ve yine soruşturduktan sonra, kalbinde öfkeyle dönüp sarayına kapandı.

Ve kral yine sordu ve aynı emirleri verdi yeniden; ve yine muhafızları arttırarak, onları bir ordu kadar çok kıldı.

Ve yine belli bir gün, Geleceğin Buddhası parka giderken, tanrıların gönderdiği özenle ve kıbarca giyinmiş bir rahip gördü; ve yine sordu arabacısına, ‘Söyle, kimdir bu adam?’ ‘Efendim, bu dünyadan çekilmiş kimsedir’; ve arabacı dünyadan çekilme dualarını seslendirerek devam etti. Dünyadan çekilme düşüncesi Geleceğin Buddhası’nı hoşnut etmişti.”⁹

Mitolojik yolculuğun –“maceraya çağrı” olarak belirlediğimiz– bu ilk aşaması kahramanı çağıran ve onun ruhsal ağırlık merkezini toplumunun sınırlarından bilinmeyen bir bölgeye çekmiş olan kaderi belirler. Bu önemli hazine ve tehlike bölgesi çeşitli biçimlerde sunulabilir: uzak bir ülke, bir orman, yeraltında, dalgaların altında ya da göğün üstünde bir krallık, gizli bir ada, sisli dağ tepesi ya da derin bir düş hali; fakat hep tuhaf biçimde akışkan ve çok biçimli varlıkların, hayal edilemez eziyetlerin, insanüstü görevlerin ve olanaksız zevklerin yeridir. Kahraman, Theseus’un babasının Atina’ya varıp da Minotauros’un korkunç hikâyesini duyduğu zaman yaptığı gibi, macerayı başarmak için iradesinin de ötesine geçebilir; ya da Akdeniz’de kızgın tanrı Poseidon’un rüzgârlarıyla sürüklenen Odysseus gibi, birtakım iyi ya da kötü yürekli araçlar yüzünden uzaklara taşınabilir ya da gönderilebilir. Macera, şu peri masalının prensesine olduğu gibi, yalnızca bir kaza olarak başlayabilir; ya da yine insan rasgele dolanırken, çevreye

⁹ Henry Clarke Warren, *Buddhism in Translation* (Harvard Oriental Series, 3) Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1896, s. 56-57’den yayımcıların izniyle alınmıştır.

bakınırken bir olayla karşılaşır ve bu da onu alışılmış insani yollardan uzaklaştırır. Örnekler, dünyanın her köşesinden *ad infinitum*, sonsuza kadar çoğaltılabilir.¹⁰

2. Çağının Reddedilişi

Gerçek yaşamda sık sık, mitlerde ve halk masallarındaysa bol bol, yanıt verilmeyen çağrı gibi garip bir durumla karşılaşırız; çünkü başka ilgilere yönelmek her zaman olasıdır. Çağrılarının reddi macerayı olumsuzla çevirir. Sıkıntıyla, ağır çalışmayla ya da “kültür” ile kaplanan özne, belirgin olumlu eylem gücünü kaybeder ve kurtarılabilecek bir kurban olur. Çiçeklenen dünyası kuru taşlar çölü olur ve yaşamı anlamsız gelir – Kral Minos gibi, şöhretli bir imparatorluk kurabilse bile. Hangi evi inşa ederse etsin, o bir ölüm evi olacaktır: içinde kendi Minotauros’unu barındıran devasa bir labirent. Bütün yapabileceği kendi için yeni sorunlar yaratmak ve adım adım parçalanıp bu sorunların altında ezilmeyi beklemek olacaktır.

“Çünkü ben çağırdım, ve sen reddettin ... ben de felaketine güleceğim; korkun geldiğinde alay edeceğim; korkun perişanlık olarak

¹⁰ Bu bölümde, ve bunu izleyen sayfalar boyunca kanıtları üstüste yığmaya çalışmadım. Böyle yapmak (sözgelimi, Frazer’in *Altın Dal*’ındaki gibi), monomitin ana hattını daha açık kılmayıp her bölümü gereksizce uzatacaktı. Bunun yerine, her bölümde büyük ölçüde dağınık, temsil edici bir çok gelenekten birkaç çarpıcı örnek veriyorum. Çalışma boyunca kaynaklarımı, okurun değişik üslupların kendine özgü niteliklerini ayırt edebileceği şekilde değiştiriyorum. Son sayfaya geldiğinde, çok sayıda mitolojiyi gözden geçirilmiş olacaktır. Okur monomitin her bölümü için hepsinin alıntılanıp alıntılanamayacağını kendisine kanıtlamak isterse, dipnotlarda verilen kaynak kitapların bazısına başvurmalı ve öyküler çokluğunun bir kısmını taramalıdır.

geldiğinde ve yıkımın kasırga olarak geldiğinde; rahatsızlık ve bunaltı üzerine geldiğinde.” “Bön insanların geri çevirmeleri kendilerini katledecek, ve budaların gönenci kendilerini yok edecek.”¹¹

Time Jesum transeuntem et non revertentem: “İsa’nın geçişinden korkun, çünkü o dönmeyecek.”¹²

Bütün dünyanın mitleri ve halk masalları, bu reddin özde, kişinin kendi çıkarı saydığı şeyden vazgeçmeyi reddetmesi demek olduğunu gösterir. Gelecek, aralıksız ölüm ve doğum dizileri şeklinde değil, kişinin mevcut idealleri, yararları, hedeflerinin ve üstünlüklerinin sabitlenip güvenceye alınması şeklinde ele alınır. Kurban, toplumunun tanrının iradesine boyun eğişini gösterecekti, fakat Kral Minos tanrısak boğayı sakladı; çünkü ekonomik üstünlük saydığı şeyi yeğliyordu. Yani öngördüğü yaşam rolüne geçmede başarısız oldu ve bunun nasıl belalı bir sonuç yarattığını gördük. Tanrısallığın kendisi onun korkusu oldu; çünkü, eğer kişi kendinin tanrısıysa, Tanrı’nın kendisi, Tanrı iradesi, kişinin benmerkezci sistemini yıkacak olan o güç, bir canavar haline gelir.

Onu kovaladım, günler geceler boyunca;

Peşpeşe yıllar boyunca, Onu kovaladım;

Onu kovaladım, labirentli yollar boyunca

Kendi aklımın; ve ortasında gözyaşlarımın

*Saklandım Ondan, ve durmayan kahkahalarla.*¹³

¹¹ Süleyman’ın Meselleri, 1:24:27, 32.

¹² “Tinsel kitaplar, birden fazla ruhu ürkütmüş olan [bu] Latince deyişi sıkça alıntılarlar” (Ernest Dimnet, *The Art of Thinking*, New York: Simon and Schuster, Inc., 1929, s. 203-204).

¹³ Francis Thompson, *The Hound of Heaven*, açılış dizeleri.

İnsan, gece gündüz, durmaksızın kendi yolunu kaybetmiş ruhunun kilitli labirenti içinde yaşayan o benlik imgesi tarafından, yani tanrısal varlık tarafından kovalanmaktadır. Kapılara giden yollar görünmez olmuştur: çıkış yoktur. İnsan, İblis gibi, öfkeye kapılarak kendi kendine sıkıca bağlanır ve cehenneme girebilir; ya da kaçır, ve sonunda Tanrı'da tümüyle yok olur.

"Ah, en şefkatle sevenim, körüm, güçsüzüm,

Benim Senin Aradığın!

*Sen aşk çıkarırsın, Beni çıkaran Senden."*¹⁴

Aynı üzücü, gizemli ses, eski Yunan tanrısı Apollon'un, çalılıklar arasında kovaladığı bakire Daphne'ye, Peneus nehrinin kızına seslenişinde de duyuluyordu. 'Ey peri, Ey Peneus'un kızı, dur!' diye bağırdı tanrı ona, peri masalında kurbağanın prensese bağırdığı gibi; "Seni kovalayan ben düşman değilim. Sen kimden kaçtığını bilmiyorsun ve bu yüzden kaçyorsun. Yalvarırım daha yavaş koş, uçma ne olur. Ben de yavaş yavaş geleyim peşinden. Hadi, dur ve sevdalının kim olduğunu sor."

"Daha da söyleyecekti," diye sürüyor öykü, "fakat bakire korkuyla yoluna devam etti ve terkedişinde bile adil görünerek, onu yarım kalmış sözleriyle yalnız bıraktı. Rüzgârlar uzuvlarını yaladı, çarpan esin-tiler üzerindikileri soydu ve hafif bir meltem saçlarını ardında dalgalandırdı. Güzelliği kaçarken daha da artmıştı. Fakat kovalamaca bir sona yaklaştı, çünkü genç tanrı artık laf yetiştirmekle vakit harcamıyor ve aşkın hevesiyle, dört nala yaklaşıyordu. Bir Galya tazısı nasıl ovada bir tavşan görür ve o avının, tavşansa kurtuluşunun peşinde uçar adımlarla koşarsa; o da, onu neredeyse tutacak kadar yakın, şim-

¹⁴ A.g.e., sonuç.

di, evet şimdi bile ona sahip olduğunu düşünüyor ve parmaklarının ucuyla omuzlarına değiyor; fakat kız daha yakalanıp yakalanmadığının farkında değil ve son anda bu keskin pençelerden kurtuluyor ve hemen ardındaki kapanan dişlerden uzaklaşıyor: böylece tanrı umutla ve kız korkuyla hızlanarak koştular. Fakat tanrı, aşkın kanatları üstünde daha uçarcasına koşuyordu, kıza dinlenmesi için zaman bırakmadı, çırpınan omuzlarına uzandı ve soluğunu boynunda gezinen dalgali saçlar üzerinde gezdirdi. Artık kızın tüm gücü gitmişti ve kordudan bembeyaz ve telaşlı kaçış çabasından bitkin bir halde, babasının az ötedeki nehir sularını görerek bağırdı: 'Yardım et baba! Eğer sularında bir parça tanrısallık varsa, yeterince tattığım bu güzelliği değiştir, yok et artık.' Onu aşağıya çeken bir hissizleşme bileklerini yakaladığında daha yeni konuşmuştu ve yumuşak kalçaları hemen kalın ağaç kabuğuyla kaplanıverdi. Saçları yapraklara dönüştü, kolları dallara. Ayakları, ama artık hızla, kıvrımlı köklere dönüştü ve başı şimdi bir ağaç tepesiydi. Göz kamaştıran güzelliği kaldı bir tek."¹⁵

Bu gerçekten de sevimsiz ve keyifsiz bir son. Apollon, güneş, zamanın ve ölümlülüğün tanrısı artık yakışsız davranışını bırakıyor ve bunun yerine, defneyi sevdiği ağaç sayıyor ve ironik bir biçimde yapraklarını zafer tacı taşıyanlara öneriyor. Kız anne baba imgesine geri dönmüştü ve orada, anneye olan aşk hayalinin bir eşe bağlanma halinden uzak tuttuğu o başarısız koca gibi bir koruma bulmuştu.¹⁶

Psikanaliz yazını bu türden umutsuz saplantı örnekleriyle doludur. Temsil ettikleri şey, çocukluk egosunun, duygusal ilişkiler ve idealler alanıyla birlikte bir kenara kaldırılmasında yaşanan bir yeter-

¹⁵ Ovidius, *Metamorphoses*, I, 504-553 (çev. Frank Justus Miller, the Loeb Classical Library).

¹⁶ *Geride*, s. 15.

sizliktir. Kişi çocukluğun duvarları içinde hapis kalmıştır: baba ve anne eşik muhafızları olarak durur ve birtakım cezalardan¹⁷ korkan çekingene ruh, kapıdan geçmeyi ve dışarıdaki dünyaya doğmayı başaramaz.

Dr. Jung, Daphne mitinin imgesine çok yakından benzeyen bir düş kaydetmiştir. Düşü gören kendisini koyun otlağında –yani bağımlılık otlağı– bulan o genç adamdır yine (*geride*, s. 69). İçindeki bir ses şöyle der, “Ben önce babadan uzaklaşmalıyım”; birkaç gece sonra: “bir yılan düş görenin çevresinde bir kez dolanır ve topraktan dimdik yükselen bir ağaç gibi durur.”¹⁸ Bu, saplantıyı yaratan anne babanın özgürlüğü tamamen kısıtlayan gücü ve kişilik çevresini belirten sihirli bir güç imgesidir.¹⁹ Brynhild’in bakireliği de, aynı şekilde, var olan her şeyin babası olan Wotan’ın ateşten çemberiyle, kızlıktan çıkmasının engellenmesi yoluyla korunmuştu. Siegfried gelinceye dek zamanın dışında uyudu.

Küçük Çalığülü (Uyuyan Güzel), kışkanç bir cadı (bilinçdışı bir kötü anne imgesi) tarafından uyutulmuştu. Ve yalnız çocuk değil, bütün dünyası uykuya daldı; fakat sonunda, “uzun, uzun yıllar sonra,” bir prens onu uyandırmaya geldi. “Az önce gittikleri yerden dönüp de salondan içeri adım atan kralla kraliçe (bilinçli iyi ebeveyn imgeleri) hemen uyumaya başlamışlar. Sarayda kim varsa uyumuş. Ahırdaki atlar, avludaki köpekler, çatıdaki güvercinler, duvardaki sinekler uyumuşlar. Hatta şöminede cıtır cıtır yanan ateş bile sesini kesip uyumaya başlamış. Tavadaki kızaran et cızırdamayı bırakıp uykuya dalmış. Tam

¹⁷ Freud: hadım edilme kompleksi.

¹⁸ Jung, *The Integration of Personality*, s. 104, 106.

¹⁹ Yılan (mitolojide dünyevi suların bir simgesidir) tam olarak Daphne’nin babası, Peneus nehrine karşılık gelir.

o sırada mutfakta yamaklık eden oğlan kabahat işlemiş de aşçıbaşı saçlarından tutup çekiyormuş, o da oğlanı bırakıp uyumaya koyulmuş. Dışarıda esen rüzgâr dinmiş, sarayın önündeki ağaçlarda tek bir yaprak bile kıpırdamaz olmuş. Beri yandan sarayın dört bir yanını dikenli bir çit sarmış; çit yıldan yıla büyüyüp boy atmış, sonunda sarayı baştan başa kuşatıp örtmüş üzerini, görünürde saray falan kalmamış, çatıdaki rüzgârgülü bile seçilmez olmuş.²⁰

Bir İran şehri vaktiyle “taşa çevrilmişti” –şah ve eşi, askerler, sakinler, herkes–, çünkü halk Allah’ın çağrısını reddetmişti.²¹ Lut’un karısı, Yehova tarafından şehirden dışarı çağrıldığı zaman, dönüp baktığı için bir tuz sütunu oluverdi.²² Ve İsa yanından çarmihini taşıyarak geçerken yol kenarında bulunanlar arasından “Daha hızlı! Biraz daha hızlı!” diye bağırdığı için, Yargı Günü’ne dek dünyada kalmaya lanetlenmiş bir Gezgin Yahudi vardır. Tanınmayan, hakarete uğrayan Kurtarıcı ona dönüp “Ben gidiyorum, fakat sen beni dönünceye dek burada bekleyeceksin,” demişti.²³

Bazı kurbanlar sonsuza dek büyülenmiş kalır (en azından bize böyle söylenir), fakat başkaları kurtulmaya yazgılıdır. Brynhild doğru kahramanı için kendini koruyordu ve küçük Çalığülü bir prens tarafından kurtarıldı. Ayrıca, bir ağaca dönüşen genç adam, bilinmeyen yolların gizemli bir rehberiymişçesine yolu gösteren bilinmeyen bir kadını düşlüyordu.²⁴ Duraksayanların hepsi kaybolmaz. Ruhun sak-

²⁰ Grimm, No 50. [Türkçesi, GM, Cilt II, s. 283-284.]

²¹ *The Thousand Nights and One Night*, Richard F. Burton çevirisi (Bombay, 1885), Cilt I, s. 164-167.

²² Tekvin, 19:26.

²³ Werner Zirus, *Ahasverus, der Ewige Jude* (Stoff und Motivgeschichte der Deutschen Literatur 6, Berlin ve Leipzig, 1930), s. 1.

²⁴ *Geride*, s. 69.

ladığı birçok giz vardır. Ve bunlar gerekmedikçe açılmaz. Bu yüzden, çağrının kararlı bir şekilde reddinin ardından gelen çöküş, hiç akla gelmeyen bir serbest bırakma ilkesinin aniden beliren vahyine zemin hazırlar.

Arzulanan içe kapanma, gerçekte, yaratıcı dehanın klasik belirtilelerinden biridir ve önceden belirlenmiş bir araç olarak kullanılabilir. Ruhsal enerjileri derinlere yöneltir ve bilinçdışı çocuksuluğun ve arketipsel imgelerin kayıp kıtasını ortaya çıkarır. Sonuç, elbette, bilincin hemen hemen tam bir ayrışması olabilir (nevroz, psikoz: büyülenmiş Daphne'nin durumu); fakat diğer yandan, eğer kişilik yeni güçler ediniş bütünlüşmeye yetenekliyse, neredeyse insanüstü ölçüde bir öz-bilinçlilik ve ustalıklı denetim yaşanacaktır. Hintli Yoga disiplinlerinin temel ilkelerinden biridir bu. Ayrıca Batı'daki yaratıcı ruhların birçoğunun da yolu olmuştur.²⁵ Yine de bu belirli bir çağrıya bir yanıt olarak tarif edilemez. Tersine, içeride bekleyen bir boşluğun henüz bilin-

²⁵ Bkz. Otto Rank, *Art and Artist*, çev. Charles Francis Atkinson (New York: Alfred A. Knopf, Inc., 1943), s. 40-41: "Eğer nevrotiği üretken tiplerle kıyaslarsak, ilkinin itkiler yaşamı üzerinde abartılı bir denetimden acı çektiği bellidir. ... İkisi de temelde kendini olduğu gibi kabul eden ortalama tipten, iradelerini kendilerini yeniden biçimlendirmede deneme eğilimleriyle ayrılırlar. Fakat şu farklılık vardır: nevrotik, egosunun bu iradi yeniden yapımında, yıkıcı başlangıç çabasından öteye gitmez ve bu yüzden kendisinden bütün yaratıcı oluşumu çıkarıp onu ideolojik bir soyutlamaya aktarmayı başaramaz. Üretken sanatçı da ... ideolojik olarak biçimlenmiş bir egoyla sonuçlanan bir kendinin yeniden yaratımıyla başlar; [fakat onun durumunda] bu ego, o sırada, yaratıcı istem gücünü kendi kendisinden o kişinin ideolojik temsillerine kaydırabilecek ve böylece onu nesnel olarak kavrayabilecek bir konumdur. Bu sürecin bireyin kendi içinde ve yalnız yapıcı değil, yıkıcı yönleriyle de belli bir ölçüde sınırlanmış olduğu belirtilmelidir. Bu da herhangi bir zorlu üretici çalışmanın 'nevrotik' bir doğanın hastalıklı krizleri olmaksızın çıkmadığını açıklamaktadır."

meyen bir talebinin en derin, en yüksek, en zengin yanıtı dışında herhangi bir şeye yanıt vermeyi kasıtlı, korkunç biçimde reddetmek anlamını taşır: bir tür tam kapanma ya da yaşamın sunduğu şeylerin reddedilmesi, sonuçta birtakım dönüşüm güçleri sorununu birdenbire ve kesin olarak çözüleceği yeni bir düzleme taşıyacaktır.

Prens Kamerüzzaman ile Prenses Budur'un, Binbir Gece'deki o harika macerasında betimlenen kahraman sorunu görünümü de bu şekildedir. İran Şahı Şehriyar'ın tek oğlu olan genç ve yakışıklı prens, babasının normal olanı yapıp kendine bir eş alması yönündeki sürekli önerilerini, ricalarını, isteklerini ve sonunda zorlamalarını ısrarla reddetti. Konu kendisine ilk kez açıldığında, delikanlı şöyle yanıt verdi: "Ah baba, bil ki evlenmek ya da ruhumu kadınlara kaptırmak için - hiçbir arzum yok; çünkü onların hileleri ve sadakatsizlikleri hakkında birçok kitap okudum ve birçok şey duydum, şairin dediği gibi:

*Şimdi, kadınları sorarsan, derim ki:
Onlar söz konusu olunca nadir bir hekim kadar bilgeyim!
Erkeğin başı dertteyken ve parası bitmişken,
Onların sevecenliklerinde pay aramasın.*

Ve bir başkası şöyle demiş:

*Kadınlardan yüz çevir, böylece Allah'a daha çok hizmet
edersin;
Dizgini kadınlara bırakan genç bütün umutlarını bir kenara
bıraksın.
Onlar ona engel olur o tuhaf aletini kurcalayıp, Efendim,
Bilim ve bilgeliğin uğrunda binlerce yıl çalışmış olsa bile."*

Ve şiirleri okuduktan sonra şöyle dedi, "Ah baba, evlilik halkası

benim hiç sığmayacağım bir yer; hayır, ölüm şarabını içsem bile.”

Şah Şehriyar oğlundan bu sözleri dinledi ve onun için ışıık karanlığa dönüştü, içi acıyla doldu; yine de oğlunu çok sevdiğinden, isteklerini yinelemedi, öfkelenmedi, ona her tür yakınlığı gösterdi.

Bir yıl sonra, baba tekrar sordu, ama genç, başka şairlerden dizeler aktararak öneriyi yine reddetti. Şah vezirine danıştı ve vezir şu öğüdü verdi: “Ey Şah, bir yıl daha bekle ve onunla evlilik konusunu yeniden konuş, ama tek başına değil, ona bütün emir ve vezirlerin hazır olduğu ve ordunun senin önünde beklediği bir gün konuş onunla. Ve hepsi toplandığında oğlunu, Kamerüzzaman’ı çağır; ve geldiği zaman evlilik konusunu vezirlerin, ekabirin ve devlet memurlarının ve su-bayların önünde aç; çünkü onların varlıklarından kesinlikle sıkılıp utanacaktır ve arzuna karşı gelmeye cesaret edemeyecektir.”

Beklenen an gelip de Şah Şehriyar devletin önünde emir verdiğinde, prens bir an başını eğdi, sonra babasına dönüp gençliğin toyluğu ve budalalığıyla yanıt verdi: “Kendi adıma hiçbir zaman evlenmeyeceğim; hayır, ölüm şarabını içmeyeceğim! Sana gelince, sen yaşlandın ve bilgeliğin azaldı: daha önce iki kez bana bu evlilik konusunu sormadın mı, ben de yanıtımı vermedim mi? Sen gerçekten de bunamışsın ve bir koyun sürüsünü bile yönetemezsin!” Kamerüzzaman böyle de-yip ardında kavuşturduğu ellerini çözdü ve babasının önünde öfkeyle kollarını sıvadı; sonra, ne dediğini bilmeden, akli başından gitmiş bir halde bir yığın şey söyledi efendisine.

Şah şaşırmış ve utanmıştı, çünkü bütün bunlar önemli bir gün için toplanmış devlet adamlarının ve askerlerin önünde oluyordu; ama makamının büyüklüğü hemen sarıverdi onu ve oğluna bağırıp onu titretti. Sonra muhafızları çağırıp “Yakalayın onu!” diye emir verdi. Onlar da öne atılıp yakaladılar ve ellerini arkasında bağlayıp efendisi-

nin önüne getirdiler. Prens korku ve kaygı içinde başını eğdi ve bütün yüzü ter içinde kaldı; ve utanç ve şaşkınlık her yerini kapladı. O zaman babası ona acımasızca bağırıp çağırdı: “Sen kime bağırıyorsun, zina veledi ve rezil süt çocuğu! Bana subaylarımın ve askerlerimin önünde nasıl bu şekilde yanıt verirsin? Ama ne yazık ki hiç kimse dövmemişti seni. Bu yaptığın şeyi kullarımdan biri yapmış olsaydı başına neler gelirdi biliyor musun?” Ve kral memlûklerine onun iplerini çözmelerini ve sarayın kulelerinden birine hapsetmelerini söyledi.

Böylece prensi alıp içinde harap olmuş bir salonla, ortasında yıkık bir kuyu olan eski bir kuleye, içeriyi süpürüp üzerine bir yastıkla bir iki çul attıkları bir sedir yerleştirdikten sonra kapattılar. Sonra büyük bir lamba ve bir mum getirdiler, çünkü içerisi gündüz bile çok karanlıktı. Sonra memlûkler Kamerüzzaman’ı oraya bırakıp kapıya bir hadım yerleştirdiler. Bütün bunların ardından, prens suçluluk hissederek ve babasına kırıcı bir şekilde saldırmış olmasından pişmanlık duyarak, üzgün bir halde, kalbinde bir ağırlıkla kendisini sedire attı.

Bu arada uzak Çin imparatorluğunda, Şah Gayyur’un, Adalar ve Denizler ve Yedi Saray’ın efendisinin kızı da aynı haldeydi. Güzelliği öğrenildikçe ve adıyla ünü komşu ülkelere taşındıkça, bütün krallar onunla evlenmek için babasına haber göndermişlerdi ve kral da kızına konuyu danışmıştı, ama kız evlilik sözünden hoşlanmıyordu. “Ah baba,” demişti, “evlenmeyi düşünmüyorum; hayır, hiç düşünmüyorum; çünkü erkekleri yöneten bağımsız bir kız ve kraliçeyim ben ve bir erkeğin beni yönetmesini hiç arzulamıyorum.” Ve o talipleri reddettikçe, taliplerin hevesi arttı ve Çin Adaları’nın bütün krallıkları babasına kızla evlenmek isteyen mektuplarla birlikte hediyeler, görülmemiş şeyler gönderdi. Kral nişan konusunda yeni öneriler sunarak onu tekrar tekrar sıkıştırdı, ta ki kız sonunda ona kızgınlıkla dönüp şöyle

bağırđı: "Ah baba, eğer evlenme konusunu bir daha açarsan, odama gidip bir kılıç alacağım ve sapını yere ucunu göğsüme dayayıp o arkamdan çıkana dek üzerine dayanacağım, böyle öldüreceğim kendimi."

Kral bu sözleri duyar duymaz ışıık karanlık oldu gözlerinde ve kalbi birden alev alıverdi, çünkü kızının kendini öldüreceğinden korktu; ve kızının söyledikleri ve talibi olan krallar yüzünden kafası karıştı. Kıza şöyle dedi: "Eğer ille de evlenmeyeceğim diyorsan, faydası yok: odanda oturursun." Sonra onu bir eve yerleştirip bir odaya kapattı, onu gözleyecek dadılar olarak on yaşı kadın buldu ve Yedi Saray'a yaklaşmasını yasakladı. Dahası, ona darılmış gibi yaptı ve krallara bir Cinin kızını delirttiğini söyleyen mektuplar gönderdi.²⁶

Dişi ve erkek kahramanların her ikisi de ters yolu izlemişken ve aralarında koca bir Asya kıtası varken, yazgıları ebedi olarak birleşmiş bu çiftin birleşmesini sağlamak için bir mucize gerekecektir. Yaşamı olumsuzlayan büyüü kırabilecek ve iki çocuksu babanın öfkesini dağıtabilecek bir büyü nereden gelebilir?

Bu sorunun yanıtı dünyanın bütün mitolojilerinde aynı kalacaktır. Çünkü, Kur'an'ın kutsal sayfalarında sıkça yazdığı gibi: "Allah kurtarmaya da kadirdir." Tek sorun mucizenin mekanizmasının ne olacağıdır. Ve bu da, ancak bu Binbir Gece eğlencesinin ilerleyen aşamalarında belli olacaktır.

3. Doğaüstü Yardım

Çaęırđıyı reddetmemiş olanlar için, kahramanın yolculuğunun ilk karşılaşması, maceracıya aşacağı ejder güçlere karşı tışımlar sağlayan,

²⁶ Burton'dan kısaltıldı, a.g.e., Cilt III, s. 213-228.

koruyucu bir figürle (genellikle ufak tefek yaşlı bir kadın ya da erkek) olandır.

Örneğin bir Doğu Afrika kabilesi, Tanganyikalı Wachagalar, umutsuzluk içinde güneşin doğduğu ülkeye doğru yola çıkan, Kyazimba adlı çok yoksul bir adamdan söz eder. Uzun zaman yol almış ve yorulmuştu; öylesine durmuş, gittiği yöne doğru umutsuzca bakıyordu, birden peşinden birinin geldiğini duydu. Döndü ve eli ayağı tutmaz, ufak tefek bir kadın gördü. Kadın yanına yaklaşıp orada ne aradığını sordu. Ne aradığını söylediği zaman, elbisesini onun etrafına doladı ve topraktan havalanarak onu güneşin günün ortasında duraksadığı o zirveye götürdü. Sonra büyük bir gürültü patırtıyla oraya doğudan bir takım adamlar geldi ve aralarında, gelir gelmez bir inek parçalayıp yardımcılarıyla birlikte yemeğe oturan parlak bir şef vardı. Yaşlı kadın ondan Kyazimba için yardım istedi. Şef adamı kutsadı ve eve gönderdi. Ve dediklerine göre ondan sonra adam zenginlik içinde yaşamış.²⁷

Güneybatıdaki Amerikan Kızılderilileri arasında bu müşfik roldeki sevilen kişilik, yeraltında yaşayan büyükanne benzeri ufak tefek bir kadın olan Örümcek Kadın'dır. Navaho'ların İkiz Savaş Tanrısı babaları olan Güneş'in evine doğru kutsal bir yolu izleyerek giderken, bu ufak tefek harika insana rastladılar: "Oğlanlar kutsal yolda hızla gidiyordu ve gündoğumundan hemen sonra, Dsilnaotil yakınlarında, yerden duman çıktığını gördüler. Dumanın çıktığı yere gittiler ve yeraltındaki bir evin bacasından çıktığını gördüler. Dumandan kapkara olmuş bir merdiven delikten aşağı uzanıyordu. Evin içine doğru baktıkları zaman içerideki yaşlı kadın, Örümcek Kadın şöyle dedi: 'Hoş geldiniz çocuklar. Girin. Kimsiniz, böyle yürüyerek nerelerden geli-

²⁷ Bruno Gutmann, *Volksbuch der Wadschagga* (Leipzig, 1914), s. 144.

yorsunuz?’ Yanıtlamadılar, ama delikten aşağı indiler. Zemine vardıklarında onlara yine sordu: ‘İkiniz birlikte nereye yürüyorsunuz?’ ‘Belli bir yere değil,’ dediler; ‘buraya geldik, çünkü gidecek başka yerimiz yoktu.’ Bu soruyu dört kez sordu ve her seferinde benzer bir yanıt aldı. O zaman şöyle dedi: ‘Belki de babanızı arıyordunuz?’ ‘Evet,’ dediler, ‘keşke bir de yaşadığı yeri bilseydik.’ ‘Ah!’ dedi kadın, ‘babanızın, Güneş’in evine giden yol uzun ve tehlikelidir. Burasıyla orası arasında yaşayan bir sürü canavar vardır hem belki, oraya vardığınızda, babanız sizi gördüğüne memnun olmayıp sizi cezalandırabilir. Dört tehlikeli yerden geçmelisiniz – yolcuyu ezen kayalar, parça parça kesen çalılar, paramparça eden kaktüsler ve yutan kaynar kumlar. Ama ben size düşmanlarınızı atlatıp yaşamda kalmanızı sağlayacak bir şey vereceğim.’ Onlara, yaşamlarını korumaları için, üzerine iki yaşam tüyü (tüyler canlı bir kartaldan kopartılmıştı) takılmış bir çember ve bir de başka yaşam tüyünden oluşan ‘yabancı tanrıların tüyü’ denen bir büyü verdi. Ayrıca eğer düşmanlarına doğru tekrarlanırsa onların kızgınlıklarını bastıracak şu büyülü formülü verdi: ‘Ayaklarını polene bas. Ellerini polene bas. Başını polene bas. O zaman ayakların polenli; ellerin polenli; vücudun polenli; zihnin polenli; sesin polenli olur. Sınav güzel. Öyle dur.’²⁸

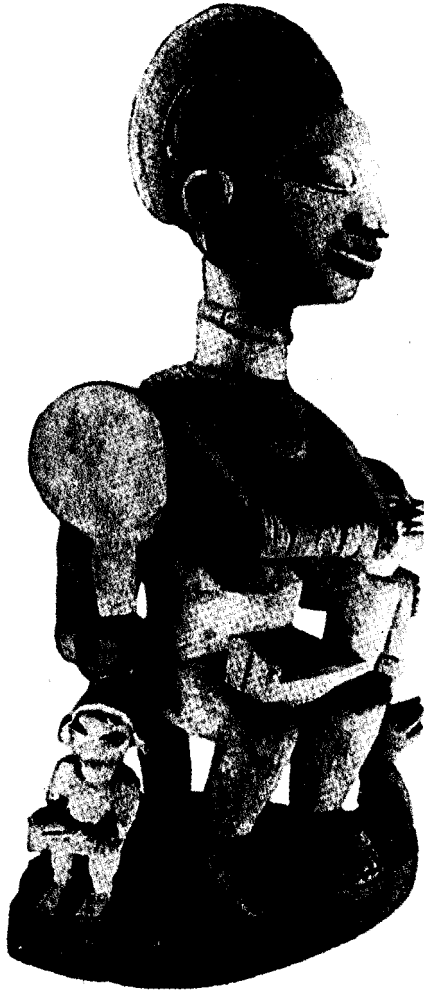
²⁸ Washington Matthews, *Navaho Legends* (Memoirs of the American Folklore Society, Cilt V, New York, 1897), s. 109.

Polen, Güneybatı Amerikan Kızılderilileri arasında bir ruhsal enerji simgesidir. Bütün törenlerde, hem şeytanı uzaklaştırmak hem de yaşamın simgesel yolunu çizmek üzere cömertçe kullanılmaktadır. (Kahramanın macerasında Navaho simgeciliği üzerine bir tartışma için bkz. Jeff King, Maud Oakes ve Joseph Campbell, *Where the Two Came to Their Father, A Navaho War Ceremonial*, The Bollingen Series I, 2. baskı, Princeton University Press, 1969, s. 33-49.)

Yardımsever kocakarı ve iyi tanrıça rolü Avrupa peribiliminin de tanıdığı bir özelliktir; Hristiyan aziz efsanelerinde bu rol genellikle Bakire tarafından üstlenilir. Bakire aracılık yaparak Baba'nın merhametini kazanabilir. Örümcek Kadın ağıyla Güneş'in hareketlerini denetleyebilir. Kozmik Anne'nin korumasına giren kahramana bir zarar verilemez. Ariadne'nin ipliği Theseus'u labirent macerasından korunaklı biçimde çıkardı. Bu, Dante'nin yapıtında Beatrice ve Bakire dışı figürlerinde ve Goethe'nin *Faust*'unda başarılı biçimde Gretchen, Troialı Helen ve Bakire olarak beliren rehber güçtür. "Sen canlı bir umut kaynağısın," diye dua eder Dante, Üç Dünya'nın belalarından korunaklı geçişinin sonunda; "Hanım, sen öyle büyük ve öyle yararlısın ki, onur sahibi olan ve senden yardım dilememiş olanların arzusu kanatsız uçacaktır. Senin iyi kalpliliğin sırf sorana değil, bazen sorulana da yardım eder. Sende merhamet, acıma, ululuk, bütün yaratıklarda ne kadar iyilik varsa bir araya gelmiştir."²⁹

Böyle bir figürün temsil ettiği şey kaderin iyi kalpli, koruyucu gücüdür. Fantezi bir güvencedir – ilk kez anne karnında tanınan Cennet'in huzurunun kaybolmayacağına; şimdiki desteklediğine ve geçmişte olduğu gibi gelecekte de durduğuna (alfa olduğu kadar omega olduğuna); eşik geçişleri ve yaşam uyanışlarıyla tehlikeye düşer gibi olsa bile, koruyucu gücün kalbin tapınağında ve dünyanın tuhaf özelliklerinin içinde ya da hemen ardında daima hazır olduğuna dair bir güvencedir. Kişinin bilip güven duyması yeter, yaşı bilinmeyen muhafızlar belirecektir. Kendisine yapılan çağrıya yanıt verdikten sonra ve olaylar ortaya çıktıkça cesaretle ilerlemeyi sürdüren kahraman bi-

²⁹ Dante, "Paradiso [Cennet]," XXXIII, 12-21 (çev. Charles Eliot Norton, a.g.e., Cilt III, s. 252; yayımcısı Houghton Mifflin Company'nin izniyle alıntılanmıştır).



Levha III. *Tanruların Anası* (Nijerya).



Levha IV. Tanrı Savaş Giysileriyle (Bali)

linçdişının bütün güçlerini yanında bulur. Doğa Ana'nın kendisi zor görevi destekler. Ve kahramanın eylemi, toplumunun hazır olduğu şeyle uyum gösterdiği sürece, tarihsel sürecin büyük ritmi üzerinde ilerliyor gibidir. "Kendimi," demişti Napolyon Rus hareketinin başlarında, "bilmediğim bir sona çekilir gibi hissediyorum. Ona ulaşır ulaşmaz, ben gereksiz hale gelir gelmez, bir atom bile beni dağıtmaya yetecek. O zamana dek, insanlığın bütün güçleri bana karşı hiçbir şey yapamaz."³⁰

Doğaüstü yardımcının biçim olarak erkek olması seyrek görülmez. Peri kültüründe o ormandaki küçük bir adam, kahramanın ihtiyaç duyacağı tıslımları ve öğütleri sağlayacak bir büyücü, keşiş, çoban, ya da demirci olabilir. Daha yüksek mitolojiler, bu rolü rehber, öğretmen, kayıkçı, ruhları öte dünyaya aktaran kişi figüründe geliştirir. Klasik [eski Yunan] mitlerinde bu Hermes-Merkür'dür; Mısır'da genellikle Thoth'tur (ibis tanrı, maymun tanrı); Hristiyanlıkta Kutsal Ruh'tur.³¹ Goethe *Faust*'ta erkek rehberini Mefistoteles olarak sunar –

³⁰ Bkz. Oswald Spengler, *The Decline of the West*, çev. Charles Francis Atkinson (New York: Alfred A. Knopf, Inc., 1926-28), Cilt I, s. 144. "Napolyon'un kendisinin," diye ekliyor Spengler, " 'somut bir insan' olarak Marengo'da düştüğünü varsayarsak, o zaman belirttiği şey aslında bir başka biçimde gerçekleşmiş olacaktı." Bu anlamda ve bu ölçüde kişisellikten çıkmış olan kahraman, çağ açıcı eyleminin dönemi sırasında kültür sürecinin dinamizmini canlandırır; "bir olgu olarak kendisi ve diğer olgular arasında metafizik ritmin bir uyumu vardır" (a.g.e., s. 142). Bu Thomas Carlyle'in "Her Şeye Kadir" olan Kahraman Kral fikrine karşılık gelir (*On Heroes, Hero-Worship and the Heroic in History*, VI. Konuşma).

³¹ Helenistik dönemde Hermes ve Thoth'un bir karışımı, bütün sanatların ve özellikle de simyanın efendisi ve öğretmeni sayılan Hermes Trismegistus, "Üç Kere En Büyük Olan Hermes" figüründe etkili olmuştu. Mistik metallerin yerleştirildiği "hermetik" olarak sıkıca kapatılmış imbibik, ayrı bir dün-

ve “merküre ait” figürün tehlikeli yönü sıklıkla öne çıkarılır; çünkü masum ruhu sınav alanına sürükleyen odur. Dante’nin hayalinde bu kısım Cennet’in eşğinde Beatrice’i ortaya çıkaran Vergilius tarafından oynanır. Korumacı ve tehlikeli, aynı anda hem anne hem de baba olan bu doğaüstü muhafızlık ve yön ilkesi kendinde bilinçdışının bütün belirsizliklerini birleştirir – böylece bilinçli kişiliğimizin bu diğer, daha geniş sistemden aldığı desteği, fakat aynı zamanda bütün akılcı amaçlarımızın tehlikesine doğru izlediğimiz rehberin sırlarla dolu oluşunu da belirterek.³²

Böyle bir yardımcının görüldüğü kahraman belli ki çağrıya yanıt vermiş biridir. Çağrı, gerçekte bu erginleyen rahibin yaklaştığının ilk belirtisiydi. Fakat kalplerini katılaştırmış olanlara bile doğaüstü muhafız görünebilir; çünkü gördüğümüz gibi: “Allah kurtarmaya da kâdirdir.”

ya – mitolojik alanla karşılaştırılabilen yüksek güçlerin özel bölgesi sayılıyordu; ve orada metaller, ruhun, doğaüstünün rehberliği altında geçirdiği dönüşümlerin simgesi olan tuhaf başkalaşımlardan ve aktarımlardan geçiyordu. Hermes antik erginlenme mysteria’sının ustasıydı ve ayrıca tanrısal kurtarıcılarının cisimleşmelerinde de temsil edilen, tanrısal bilgelğin yeryüzüne inişini temsil ediyordu (bkz. *ileride*, s. 390-394). (Bkz. C. G. Jung, *Psychologie und Alchemie*, Zürih: Rascher Verlag, 1944; ayrıca, Jung, *The Integration of Personality*, V. Bölüm, “Simyada Kurtarılma Fikri.”)

³² Aşağıdaki düş bilinçdışı içinde karşıtların kaynaşmasının canlı bir örneğini sunmaktadır: “Genelevlerin sokagına girdiğimi ve kızlardan birine yaklaştığımı düşledim. İçeri girdiğimde, yarı giyimli olarak bir divan üstünde yatan bir erkeğe dönüştü. Şöyle dedi: ‘Seni rahatsız etmiyor mu (şimdi bir erkek olmam)?’ Adam yaşlıca görünüyordu ve beyaz favorileri vardı. Babamın iyi bir arkadaşı olan tanıdık bir şef ormancıyı anımsatıyordu bana.” (Wilhelm Stekel, *Die Sprache des Traumes*, s. 70-71.) “Bütün düşler,” diye gözlemliyor Dr. Stekel, “biseksüel eğilime sahiptir. Biseksüellik, algılanmadığı yerde, gelişmemiş düş içeriği olarak saklıdır.” (a.g.e., s. 71).

Böyle de oldu, sanki şansmış gibi, İranlı prens Kamerüzzaman'ın uyuduğu eski ve terkedilmiş kulede eski bir Roma kuyusu vardı³³ ve burada Maymunah adında, Cinlerin ünlü bir kralı olan El-Dimiryat'ın kızı, Lanetlenmiş İblis soyundan bir Cin yaşıyordu.³⁴ Ve Kamerüzzaman gecenin ilk üçte birinde uyumayı sürdürürken, Maymunah Roma kuyusundan çıktı ve gizlice meleklerin konuşmasını dinlemek için semaya yöneldi; fakat kuyunun ağzına varıp da kulenin odasında alışıktığı olduğunun aksine, bir ışık görünce, meraklandı, yaklaşıp odaya girdi ve baş ucunda bir mum, ayak ucunda bir lamba yanan bir insanın yattığı yatağa yanaştı. Kanatlarını kapadı ve yatağın ucunda durdu ve örtüyü çekince Kamerüzzaman'ın yüzünü gördü. Ve bir saat hayranlık ve şaşkınlıkla öylece hareketsiz durdu. "Maşallah," dedi kendine geldiğinde, "Yüce Rabbim!", çünkü o inançlı bir Cindi.

Sonra Kamerüzzaman'a zarar vermeyeceğine söz verdi kendi kendine ve onun eğer bu ıssız yerde kalırsa, akrabaları olan Maridler ta-

³³ Kuyu bilindiğinin simgesidir. Bunu Kurbağa Kral'ın peri masalıyla karşılaştırın, *geride*, s. 63-64.

³⁴ Peri masalının kurbağasıyla karşılaştırın. Muhammed öncesi Arabistan'da Cinler ıssızların ve çöllerin avcı şeytanlarıydı. Tüylü ve biçimsiz, ya da hayvanlara, devekuşu ya da yılanlara benzeyen bu yaratıklar korumasız insanlar için çok tehlikeliydi. Muhammed peygamber bu kafir ruhların varlığını kabul etti (Kur'an, 37:158) ve onları, Allah'ın altında yaratılmış üç akıl-ışıkta oluşan Melekler, ateş alevinden Cinler ve dünyanın tozundan olan İnsan- olarak tanıyan Muhammedi sisteme dahil etti. Muhammedi Cin, istediği herhangi şekle girebilir, fakat ateşin ve dumanın özünden daha ağır olamaz ve kendilerini ölümlere görünür de kılabilirler. Cinlerin üç sınıfı vardır: uçanlar, yürüyenler ve yüzenler. Birçoğunun Doğru İnanıcı seçtikleri kabul edilir ve bunlar iyi sayılırlar; diğerleri kötüdür. Kötüler, başları İblis ("Umutsuzluğa Düşüren") olan Düşmüş Meleklerle yakın işbirliğinde yaşar ve çalışırlar.

rafından katledileceğini düşündü.³⁵ Eğilip gözlerinin arasından öptü ve örtüyü yüzüne geri örttü; ve bir süre sonra kanatlarını açıp göğe yükselerek cennetlerin en alçağına varıncaya dek yukarı uçtu.

Sonra şans ya da kader gibi, yükselen Ifrit Maymunah, ansızın yakınlarında bir kanat sesi duydu. Sese doğru yönelince Dahnaş adlı bir Ifritten geldiğini anladı. Bir şahin gibi saldırdı ve o da bunu farkedip de gelenin Cinler kralının kızı Maymunah olduğunu anlayınca korkuya kapıldı ve kasları yumuşayıverdi, bıraktı kız saldırsın. Fakat kız onun gecenin bu vaktinde nereden geldiğini söylemesini istedi. O da, Çin'deki Adalar ve Denizler ve Yedi Saray'ın Efendisi Şah Ghayur'un toprağından, İçdeniz Adaları'ndan döndüğünü söyledi.

“Orada,” dedi, “Allah'ın daha güzelini yaratmadığı kızını gördüm onun.” Ve hemen Prenses Budur'u övmeye koyuldu. “Bir burnu vardı,” dedi, “bilenmiş bıçak sırtı gibi ve yanakları pembe şarap ya da kan kırmızı Manisa laleleri gibi: dudakları mercan ve akik taşı parlaklığında ve ağzının suyu yıllanmış şaraptan daha tatlı; onu tatmak cehennemın en şiddetli acısını dindirir. Dili kıvrak zekayla kıpırdıyor ve hazırcevap: göğsü onu gören herkesi baştan çıkarıyor (onu işleyen ve tamamlayan Ona şükürler olsun!); ve oradan pürüzsüz ve yuvarlak iki kol uzanıyor; şair el-Valahan'ın onun için dediği gibi:

Öyle bilekleri var ki, bilezikleri tutmasa,

Yenlerinden gümüş yağmur gibi dökülecek.”

Güzelliğinin kutsaması sürdü ve Maymunah bunu dinlerken hayranlıktan sessiz kaldı. Dahnaş babası olan güçlü kralı, hazinelerini, Yedi Saray'ı ve kızın evlenmeyi reddedişini anlattı, sözlerini bitirdi.

³⁵ Ifrit güçlü bir Cindir. Maridler, Cinlerin daha da güçlü ve tehlikeli bir sınıfıdır.

"Ve efendim," dedi, "ben her gece ona gidip yüzünde gözlerimi doyurma payımı alıyorum ve gözlerinin arasından öpüyorum: yine de, aşkım yüzünden onu incitmiyorum." Maymunah'ın onunla Çin'e uçup prensesin güzelliğine, sevimliliğine, görkemine ve ölçülerinin mükemmelliğine bakmasını istedi. "Ve sonra, eğer istersen," dedi, "ödüllendir ya da cezalandır beni; çünkü sensin emreden ve yasaklayan."

Maymunah, az önce Kamerüzzaman'ı görmüşken, yeryüzündeki başka bir yaratığın kutsanmayı hak edeceğine inanmıyordu. "Pöh! Pöh!" diye bağırdı. Dahnaş'a güldü ve öfkeyle yüzüne bağırdı. "Doğrusu, bu akşam bir genç adam gördüm," dedi, "öyle ki, eğer bir düşte görseydin hayranlıktan dona kalırdın ve açık ağzından salyalar akardı." Ve o da gördüğünü anlattı. Dahnaş kimsenin Prenses Budur'dan güzel olacağına inanmadığını söyledi ve Maymunah ona onunla aşağı gelip bakmasını emretti.

"Duydum ve emre uyuyorum," dedi Dahnaş.

Böylece alçaldılar ve salona girdiler. Maymunah Dahnaş'ı yatağın yanına getirdi ve elini uzatıp Kamerüzzaman'ın parıldayan, ışıldayan ve doğan güneş gibi yanan yüzündeki ipek örtüyü kaldırdı. Bir an ona bakakaldı ve sonra Dahnaş'a sertçe dönüp şöyle dedi: "Bak, ey lanetlenmiş ve sakın delirme; kız oğlan kızım ben, ama kalbimi çalıverdi bu."

"Allah'a şükredin, Efendim, O affeder sizi," dedi Dahnaş; "fakat bir şey daha var, o da şu, kadının hali erkeğinkinden başkadır. Allah'ın gücüyle, sevdiğiniz, güzellikte ve sevimlilikte ve görkem ve mükemmellikte benim prensesime yaratıkların içinde en çok benzeyen şey; ve sanki bir elmanın iki yarısı gibiler."

Bunları duyduğu zaman ışık karanlık oldu Maymunah'ın gözünde

ve kanadıyla Dahnaş'ın başına öyle güçlü bir darbe indirdi ki az kalsın sonu olacaktı bu darbe onun. "Diyorum ki," diye emretti, "aşkımın ışığının şerefli izniyle hemen git, lanetlenmiş şey ve böyle sadık ve budalaca sevdiğin prensesini getir buraya ve çabuk gel ki ikisini yan yana yatırıp uyurlarken bakabilelim; böylece anlarınız hangisi daha iyi ve daha güzel."

Ve böylece, tamamen bilinç dışında olup biten bir şeyler sayesinde, yaşamdan vazgeçmiş olan Kamerüzzaman'ın kaderi, bilinçli iradesinin yardımı olmadan gerçek olmaya başladı.³⁶

4. İlk Eşiğin Aşılması

Kahraman, kaderinin ona rehber ve yardımcı olan kişileştirmele-riyle birlikte macerasında, aşırı güç bölgesinin girişindeki "eşik muhafızı"na gelinceye dek ilerler. Bu tür muhafızlar, kahramanın şu anki alanı ya da yaşam ufkunun sınırlarını belirterek dünyayı dört yönde – ayrıca aşağıda ve yukarıda– sınırlar. Onların ardında karanlık, bilinmeyen tehlike vardır; tıpkı aile gözetiminin dışında kalan çocuğu tehlikelerin beklemesi ve toplumunun koruması olmadan kabile üyesinin tehlikeye düşmesi gibi. Sıradan insan belirli sınırlar içinde kalarak tatmin olmakla yetinmeyip bundan gurur da duyar ve yaygın inançlar, keşfedilmemiş olana atılan ilk adımdan ürkmesi için ona her türlü nedeni verir. Bu yüzden Kolomb'un denizcilerinin, gözüpek gemileriyle –kozmosu kendi kuyruğunu ısırarak sonsuz bir mitolojik yılan gibi çevreleyen³⁷ ölümsüz varlığın sınırsız okyanusunda yol alarak– ortaçağ zihninin ufkunu aşan o denizcilerin çocuklar gibi kandırılıp kışkırtıl-

³⁶ Burton'dan uyarlandı, *a.g.e.*, Cilt III, s. 223-230.

³⁷ Düşteki yılanla karşılaştırın, *geride*, s. 77.

ması gerekiyordu, çünkü öykülere geçen leviathan'lardan, deniz kızlarından, ejderha krallardan ve derinliklerin diğer canavarlarından korkuyorlardı.

Halk mitolojileri, köyün normal akışının dışındaki ıssız her yere ait aldatıcı ve tehlikeli varlıklarla kaynar. Sözelimi, Hotantolar çalılıklar ve kumullar arasında rastlanan bir devden bahseder. Gözleri ayaklarının üstündedir, bu yüzden ne olup bittiğini anlamak için ellerinin ve dizlerinin üzerine çöküp bir ayağını kaldırması gerekir. O zaman göz geriye bakar; yoksa sürekli göğe bakar durumdadır. Bu canavar, parmaklar kadar uzun dişleriyle parçalara ayırdığı insanları avlar. Yaratığın sürülerle avlandığı söylenir.³⁸ Bir başka Hotanto yaratığı olan Hai-uri, çalılıkların çevresinden dolanmak yerine üzerlerinden sıçrayarak ilerler.³⁹ Tehlikeli bir tek ayaklı, tek kollu, tek yanlı bir figür olan ve eğer ters yönden bakılırsa görünmeyen yarım adamla dünyanın birçok yerinde karşılaşılır. Orta Afrika'da böyle bir yarım adamın karşılaştığı kişiye şöyle dediği söylenir: "Benimle karşılaştığına göre, dövüşmemiz lazım." Yenilirse yalvaracaktır: "Beni öldürme. Sana bir sürü ilaç göstereceğim;" sonra şanslı kişi usta bir doktor olur. Fakat eğer yarım adam (Chiruwi, "gizemli bir şey") kazanırsa kurban ölür.⁴⁰

³⁸ Leonhard S. Schultze, *Aus Namaland und Kalahari* (Jena, 1907), s. 392.

³⁹ A.g.e., s. 404, 448.

⁴⁰ David Clement Scott, *A Cyclopaedic Dictionary of the Mang'anja Language Spoken in British Central Africa* (Edinburgh, 1892), s. 97.

Bunu on iki yaşındaki bir çocuğun şu düşüyle karşılaştırm: "Bir gece ayaklarımdan birini kaybettiğimi düşledim. Onun yerde yattığını düşündüm ve böyle bir şeyi beklemediğimden üzerine düştüm. Aynı ayağım gibiydi. Ayak birdenbire sıçradı ve arımdan koşmaya başladı; sanırım camdan dışarı fırlayıverdim, bahçeden koşarak geçip caddeye çıktım, vargücümle ko-

Bilinmeyenin alanları (çöl, cangıl, derin deniz, bilinmedik diyarlar, vb.) bilinçdışı içeriğin yansıtılması için serbest alanlardır. Bu yüzden ensestçi *libido* ve baba katili *destrudo* bireye ve toplumuna, şiddetli tehditler ve hayali tehlikeli keyifler öneren biçimlerle ve yalnızca devler olarak değil, gizemli biçimde çekici, nostaljik güzelliğin sirenleri olarak geri yansıtmaktadır. Örneğin Rus köylüleri, dağdaki mağaralarda kurdukları evlerde insanlar gibi yaşayan, ormanların "Vahşi Kadınları"nı bilirler. Bunlar, alımlı başları küt, uzun gür saçlı ve gövdeleri tüylü güzel dişilerdir. Koşarken ve çocuklarına bakarken memelerini omuzlarına atarlar. Toplu halde gezerler. Ağaç köklerinden yapıkları merhemlerle yağlanıp kendilerini görünmez kılabilirler. Dans etmeyi ya da ormanda birbaşına gezinenleri ölünceye dek gıdıklamayı severler ve kazara onların görünmez dans eğlencelerine rastgelen kişi ölür. Diğer yandan, onlara yiyecek sunan kişiler için, hasadı biçer, dikiş diker, çocuklara bakar ve evi toplarlar; ve eğer bir kız eğirmeleri için kenevir ayıklarsa, ona altına dönüşen yapraklar verirler. İnsan aşıklarından hoşlanırlar, sıkça köylü gençlerle evlenirler ve harika eşler oldukları söylenir. Fakat bütün doğaüstü gelinler gibi, koca, evliliğin tuhaf kurallarını çiğneyecek olursa, iz bırakmaksızın kaybolurlar.⁴¹

şuyordum. Woolwich'e dek koştuğumu samyorum ve birdenbire beni yakalayıp sarstı, o zaman uyandım. Bu ayak üzerine birkaç düş daha gördüm."

Oğlan, denizci olan babasının denizde ayak bileğini kıldığını haber almıştı (C. W. Kimmins, *Children's Dreams, An Unexplored Land*; Londra: George Allen and Unwin, Ltd., 1937, s. 107).

"Ayak," diye yazıyor Dr. Freud, "mitlerde de bulunan oldukça ilkel bir cinsel simgedir" ("Three Essays on the Theory of Sexuality," s. 155). Oidipous adının, "şişen ayak" anlamına geldiğine dikkat edilmeli.

⁴¹ V. J. Mansikka'nın Hastings'in *Encyclopedia of Religion and Ethics*, Cilt IV, s.

Ayartma ilkesi ile tehlikeli yaramaz bir devin libidinal işbirliğini gösteren bir başka örnek Rus "Su Dedesi," Deduşka Vodyanoy'dur. Usta bir şekildeğiştirendir ve geceyarısı ya da öğle vakti yüzen kişileri öldürdüğü söylenir. Boğulan ya da reddedilen kızla evlenir. Mutsuz kadınları ağına düşürmekte özel bir yeteneği vardır. Ayışıklı gecelerde dans etmeyi sever. Eşlerinden biri bebek sahibi olacağı zaman, köylere bir ebe bulmaya iner. Fakat elbiselerinin kıyısından sızan suyla tanımlanabilir. Kel, fıçı karınlı, tombul yanaklıdır, yeşil bir elbise ve kamıştan uzun bir şapka giyer; fakat aynı zamanda çekici genç bir adam ya da toplulukta tanınan bir kişi olarak görünebilir. Karada güçlü değildir, fakat kendi yerinde yenilmezdir. Nehirlerin, ırmakların ve göllerin derinlerinde yaşar, daha çok değirmene yakın yerleri yeğler. Gün boyunca yaşlı bir alabalık ya da somon balığı gibi gizlenir, geceyse sualtı ineklerini, koyunlarını ve atlarını otlatmak ya da değirmen taşının üzerine yerleşip sessizce uzun yeşil saçını sakalını taramak üzere bir balık gibi şırpıdayıp çırpınarak yüzeye çıkar. Baharda, uzun kış uykusundan uyandığında büyük yığınlar yaparak nehirlerdeki buzları parçalar. Değirmen taşlarını parçalamaya bayılır. Fakat hoş bir tavırla, balık sürülerini balıkçıların ağılarına sürer ya da yaklaşan selleri haber verir. Ona eşlik eden ebeye bol bol gümüş ve altın verir. Uzun, solgun ve bir parça üzgün havalı olan ve saydam yeşil elbiseler giyen güzel kızlara, boğulanlara işkence ve eziyet eder. Güzel şarkılar söyleyerek

628'deki makalesiyle karşılaştırın; "Demons and Spirits (Slavic)." Bu ciltte "Demons and Spirits" başlığı altında toplanan (Afrika, Okyanus, Asur-Babil, Budist, Keltik, Çin, Hristiyan, Kıpti, Mısırlı, Yunan, İbrani, Kızılderi, Jain, Japon, Yahudi, Müslüman, Fars, Romalı, Slav, Tötonik ve Tibet çeşitlemelerine değinen) bir dizi otoritenin makaleler dağı konu için mükemmel bir giriş oluşturuyor.

agaçlara tünemeyi severler.⁴²

Arkadialı tanrı Pan, köy sınırlarının hemen ötesinde yaşayan bu tehlikeli varlığın en iyi bilinen klasik örneğidir. Sylvanus ve Faunus onun Latin karşılıklarıydı.⁴³ Nymphaların dans etmeleri için çaldığı çoban kavalını icat eden oydu ve satirler onun erkek arkadaşlarıydı.⁴⁴ Yanlışlıkla bölgesine giren insanlarda uyandırdığı his “panik” korku, ani, yersiz bir ürkmeydi. O zaman herhangi saçma bir neden –bir dalm kırılması, yaprağın oynaması– zihni hayali bir tehlikeye boğardı ve kurban kendi ayaklanmış bilinçdışından çılgınca kaçma çabasıyla bir dehşet seline kapılırdı. Yine de Pan, doğanın tanrısal temizliğinin ödülleri sunarak ona bağlananlara karşı eli açıktı: ilk meyvelerini ona sunan çiftçilere, çobanlara ve balıkçılara cömertlik ve sağaltma türbelerine gelen herkese sağlık sunardı. Ayrıca bilgelik, Omphalos’un bilgeligi, Dünyanın Göbeği onun vereceği hediye idi; çünkü eşğin aşılması evrensel kaynağın kutsal alanına atılan ilk adımdır. Lykaion’da Pan’ın Delphoi’deki Apollon kadın kâhini olarak esinlendirdiği nympha Erato’nun yönettiği bir kutsal yer vardı. Ve Plutarkhos, Kybele’nin esrimelerinin, Dionysos’un Bakchos çılgınlığının, Mousaların esinlediği şiirsel çılgınlığın, tanrı Ares’in (=Mars) savaşçı çılgınlığının ve hepsinin en şiddetlisi olan aşk çılgınlığının yanısıra Pan’ın orji ayinlerinin esrimelerini de, akli tersyüz edip yıkıcı-yaratıcı karanlığın

⁴² A.g.e., s. 629. Lorelei ile karşılaştırm. Mansikka’nın Slav orman-, ova- ve su-ruhları tartışması Hanus Máchal’in kapsamlı *Nakres slovanskeho bajesloví-sine* (Prag, 1891) dayanmaktadır, bunun kısaltılmış İngilizce baskısı Máchal’in *Slavic Mythology*’sinde bulunabilir (“The Mythology of All Races,” Cilt III; Boston, 1918).

⁴³ İskender zamanında Pan, fallusla bağlantılı Mısır yücelerinden olan ve başka şeylerin yanısıra ıssız yolların muhafızı da olan Min ile özdeşleştirilirdi.

⁴⁴ Dionysos’la, Pan’ın Trakyalı karşılığıyla karşılaştırm.

güçlerini serbest bırakan tanrısal “çoşkular” arasında sayar.

“Harika bir bahçeye girmek istediğimi düşledim,” diye belirtiyor orta yaşlı, evli bir beyefendi. “Fakat önünde girmeme izin vermeyen bir bekçi vardı. Arkadaşım Bayan Elsa’nın orada olduğunu gördüm; bana kapının üzerinden elini uzatmak istedi. Fakat bekçi bunu engelledi, kolumdan tutup beni eve yöneltti. ‘Kendine gel!’ dedi. ‘Bunu yapmaman gerek, biliyorsun.’”⁴⁵

Bu, eşik muhafızının ilk ya da koruyucu yönünü ortaya çıkartan bir düştür. Kişi en iyisi belirtilen sınırların bekçisiyle karşılaşmamalıdır. Ve yine de birey, ancak bu sınırların ötesine geçerek, aynı gücün yıkıcı diğer yönünü kışkırtarak, canlı ya da ölü olarak, deneyimin yeni bir alanına geçer. Andaman Adaları pigmelerinin dilinde, *oko-jumu* (“düşçü,” “düşlerden konuşan kişi”), başkalarından ancak, ruhlarla – sıradışı bir düş aracılığıyla doğrudan cangılda ya da ölüp de geri dönmeyle– karşılaşarak elde edilebilecek doğaüstü yeteneklere sahip olmalarıyla ayrılan, büyük saygı ve korku duyulan kişileri belirtir.⁴⁶ Macera her zaman ve her yerde bilinenin örtüsünün ötesinde bilinmeye-ne bir geçittir; sınırdaki bekleyen güçler tehlikelidir; onlarla iş yapmak risklidir; yine de ustalıklı ve cesaretli biri karşısında tehlike silinir.

⁴⁵ Wilhelm Stekel, *Fortschritte und Technik der Traumdeutung* (Viyana-Leipzig-Bern: Verlag für Medizin, Weidmann und Cie., 1935), s. 37.

Bekçi, Dr. Stekel’e göre, “bilinci ya da bir bakıma, ahlakın bütünü ve bilinçte varolan kısıtlamaları,” simgelemektedir. “Freud,” diye sürdürüyor Dr. Stekel, “bekçiye ‘süperego’ olarak belirtirdi. Fakat o gerçekte ancak bir ‘interego’dur. Bilinç, tehlikeli arzuların ve ahlaksız eylemlerin sızmasını engeller. Düşlerdeki bekçiler, polisler ve memurlar genellikle bu anlamda yorumlanır” (a.g.e., s. 37-38).

⁴⁶ A. R. Radcliffe-Brown, *The Andaman Islanders* (2. basım, Cambridge University Press, 1933), s. 175-177.



Çizim 4. Odysseus ve Sirenler.

Yeni Hebridlerin Bank Adaları'nda, bir kaya üzerindeki balık avından gün batımına doğru dönen genç bir adam, eğer "gittiği yolun onu sürüklediği yamaçtan aşağı doğru inerken başı çiçeklerle süslü bir kızın ona doğru geldiğini görür; gelenin kendi köyünden ya da komşu köyden birine benzediğini düşünürse; durur, soluklanır ve bir *mae*⁴⁷ olması gerektiğini düşünür; daha yakından bakar ve dirseklerinin ve dizlerinin ters yöne dönük olduğunu fark eder; bu da, kızın gerçek karakterini ortaya çıkarır ve oğlan kaçır. Oğlan tanrıçaya bir defne - yaprağıyla vurabilirse, o kendi şekline döner ve bir yılan olarak kayıp gider." Fakat bu çok korkulan yılanların, *mae*'nin, onlarla ilişkiye giren herkese benzediğine inanılır.⁴⁸ Gelenegın duvarlarının bir milim

⁴⁷ Görüldüğünde her zaman oldukça korkutan, siyah ve beyaz şeritlerle kaplı bir deniz yılanı.

⁴⁸ R. H. Codrington, *The Melanesians, Their Anthropology and Folklore* (Oxford University Press, 1891), s. 189.

bile dışına çıkan her kahraman –hemen büyüğü güçle saldıran– böyle demonlarla karşılaşmalıdır.

İlgi çekici iki Doğulu öykü, bu akıl bulandırıcı geçişin tuhaflıklarını aydınlatmaya ve ondan yoksun olan bir maceracının mahvolacağı türden zeki bir ruhsal hazırlıklılığın önünde korkuların nasıl kaybolacağını göstermeye yarayacak.

İlki, beşyüz arabalık zengin yükler taşıyan kervanını düşüncesizce, susuz bir şeytan çölüne sokan Benaresli bir kervanbaşının öyküsü. Tehlikeler için uyarılmış olduğundan, arabalara suyla dolu büyük torbalar yerleştirme önlemini almıştı, yani akılcı düşünülüğünde üç yüz kilometrelik çölü geçirme niyeti oldukça iyiydi. Fakat geçişin yarısına vardığı sıralarda, çölde yaşayan dev şöyle düşündü, “Ben bunların yanlarındaki suyu atmalarını sağlayacağım.” Böylece, saf beyaz öküzlere çektiği, tekerleri çamurla sıvanmış ve tam tersi yönden gelen, kalbi heyecanlandıracak bir araba yarattı. Önünde ve arkasında başları ıslak, elbiseleri ıslak, beyaz ve mavi su zambakları yüklenmiş, ellerinde kırmızı ve beyaz lotus çiçeği demetleri taşıyan, su zambaklarının lifli saplarını çiğneyen, çamura bulanmış, üzerlerinden su ve çamur damlayan şeytanlar yürüyordu. Ve kervan ile şeytan topluluğu birbirlerinin geçmesi için kenara çekilirken, dev, kervanbaşını dostça selamladı. “Nereye gidiyorsunuz?” diye sordu kibarca. Kervanbaşı yanıt verdi: “Bayım, biz Benares’ten geliyoruz. Fakat siz beyaz ve mavi su zambakları yüklenmiş, ellerinizde kırmızı ve beyaz lotus çiçeği demetleri taşıyarak, su zambaklarının lifli saplarını çiğneyerek, çamura bulanmış, üzerinizden su ve çamur damlatarak yaklaşıyorsunuz. Geldiğiniz yolda yağmur mu yağıyor? Göller tamamen mavi ve beyaz su zambakları, kırmızı ve ak lotus çiçekleriyle mi kaplanmış?”

Dev: “Şu koyu yeşil ağaç hattını görüyor musun? Oranın ötesi bü-

tün orman devasa bir su kulesi; sürekli yağmur yağıyor; çukurlar suyla dolu; göllerin her yeri kırmızı ve ak lotus çiçekleriyle kaplı." Sonra, arabalar birbirini geçerken sordu: "Bu arabada, ya şunda ne taşıyorsunuz? Sonuncusu çok ağır gidiyor, ne taşıyorsunuz içinde?" "Su var içinde," dedi kervanbaşı. "Akıllıca davranmışsın elbette, buraya dek su getirmekle; ama buradan sonra kendini yormanın bir anlamı yok. Parçala torbaları, suyu boşalt, rahatça yol al." Dev yola devam etti ve gözden kaybolunca, kendi devler şehrine döndü.

O zaman bu aptal kervanbaşı, budalalığı yüzünden devin önerisine uydu, torbaları parçaladı ve arabaları ileri sürdü. İleride en ufak su izi yoktu. İnsanlar susuzluktan zayıf düştü. Gün batımına dek yol aldılar, sonra arabaları çözüp onları daire halinde topladılar ve öküzleri tekerlere bağladılar. Ne öküzler için su, ne de insanlar için yulaf ezmesi ve haşlanmış pirinç vardı. Güçten düşen insanlar oraya buraya uzanıp uykuya daldı. Geceyarısı devler şehirlerinden geldi ve öküzleri ve insanları, hepsini katledip etlerini sıyırdılar, sırf kemiklerini bıraktılar ve sonra gittiler. El kemiklerini ve diğer kemikleri dört yöne ve dört ara yöne dağılmış kaldı; beş yüz araba sonsuza dek dolu kaldı.⁴⁹

İkinci öykü biraz daha farklı. Dünyaca tanınmış bir öğretmenin denetimi altında askeri eğitimini daha yeni tamamlamış olan genç bir prensi anlatır. Başarısının bir simgesi olarak Beş Silahlı Prens adını aldıktan sonra, öğretmenin verdiği beş silahı aldı, selam verdi ve yeni silahlar kuşanmış olarak kralın, babasının şehrine giden yola koyuldu. Yolda bir ormana rastgeldi. Ormanın girişindeki insanlar onu uyardılar. "Saygıdeğer prens, bu ormana girmeyin," dediler; "Yapışkan Tüy

⁴⁹ *Jataka*, 1:1. Eugene Watson Burlingame'in çevirisinden kısaltılmıştır, *Buddhist Parables* (Yale University Press, 1922), s. 33-34. Yayımcıların izniyle yeniden basılmıştır.

adlı bir dev yaşar burada, gördüğü herkesi öldürür.”

Fakat prens bir aslan kadar kendinden emin ve korkusuzdu. Al-dırmadan ormana daldı. Ortalarına ulaştığında, dev kendini gösterdi. Dev bir palmye ağacı boyuna erişmişti; kendisi için çan şeklinde kul-leleriyle bir yaz evi kadar büyük bir baş, dilenci kâseleri kadar büyük gözler, dev soğan ya da tomurcuklar kadar büyük iki azıdışı yaratmış-tı; bir şahinin gagasına sahipti; karnı lekelerle kaplıydı; elleri ve ayak-ları koyu yeşildi. “Nereye gidiyorsun?” diye sordu. “Dur! Benim esi-rimsin!”

Beş Silahlı Prens korkusuzca, öğrendiği becerilere büyük bir gü-ven içinde yanıt verdi. “Dev,” dedi, “ormana girdiğimde başıma neler geleceğini biliyordum. Bana saldırmadan önce bir düşünmelisin ben-ce; çünkü zehire batırılmış bir okla etini deler ve seni gebertirim!”

Devi böyle tehdit ettikten sonra, genç prens yayına zehirli bir ok yerleştirdi ve oku attı. Ok devin tüylerine takıldı. O zaman birbiri ar-dına elli ok attı. Hepsi de devin tüylerine takıldı. Dev bütün oklardan silkinerek hepsini ayakları dibine döküverdi ve genç prense yaklaştı.

Beş Silahlı Prens devi bir kez daha tehdit etti ve kılıcını çekip usta bir vuruş yaptı. Otuzüç arşınlık kılıç, devin tüylerine takıldı. O zaman prens ona bir mızrakla saldırdı. O da tüylere takıldı. Mızrağın takıldı-ğını görünce, bir sopa darbesi indirdi. Bu da tüylere takıldı.

Sopanın da takıldığını görünce, şöyle dedi: “Dev usta, beni daha önce duymamıştın. Ben Beş Silahlı Prens'im. Bu ormana seni merak edip girdiğimde, yaylar ya da bunun gibi silahları hesaba katmadım; ormana girdiğimde, yalnız kendimi hesaba kattım. Şimdi seni dövece-ğim ve seni toza toprağa bulayacağım!” Böyle dedikten sonra, bağıra-rak deve sağ eliyle vurdu. Eli devin tüyüne takıldı. Sol eliyle vurdu. O da takıldı. Sağ ayağıyla vurdu. O da takıldı. Sol ayağıyla vurdu. O da

takıldı. Şöyle düşündü: “Seni kafamla döveceğim ve toza toprağa bula-yacağım!” Kafasıyla vurdu. O da devin tüylerine takıldı.⁵⁰

Beş kere dolanmış, beş yerinden sıkıca yapışmış Beş Silahlı Prens devin gövdesinden sarkıyordu. Ama yine de korkusuzdu, kaygısızdı. Dev ise düşünüyordu: “Bu aslan gibi bir adam, soylu bir doğumun adamı – adam değil yalnızca! Benim gibi bir dev tarafından yakalandığı halde, ne titriyor ne sarsılıyor! Bu yolda durdum duralı onun bir eşini görmedim! Tuhaf, niye korkmuyor?” Onu yemeye cesaret edemeden sordu: “Delikanlı, neden korkmuyorsun? Neden ölüm korkusuyla korkmuyorsun?”

“Neden korkacakmışım ey dev? Yaşamda ölüm mutlak bir şeydir. Dahası, karnımda silah olarak bir şimşek var. Beni yesen bile, o silahı hazmedemezsin. İçini dilimlere, parçalara ayıracak ve öldürecek seni. O zaman ikimiz de yok olacağız. Bu yüzden korkmuyorum!”

Beş Silahlı Prens, okurların da bildiği gibi, içindeki Bilgi Silahı’nı kastediyordu. Gerçekten de, bu genç kahraman, daha önceki bir bedenlenmesini yaşayan Geleceğin Buddhası’ndan başkası değildi.⁵¹

⁵⁰ Beş Silahlı Prens’in bu macerasının popüler folklorun tanınmış ve iyi bilinen evrensel katran-çocuk öyküsünün bilinen ilk örneği olduğu belirtilmiştir. (Bakanız Aurelio M. Espinosa: “Notes on the Origin and History of the Tar-Baby Story,” *Journal of American Folklore*, 43, 1930, s. 129-209: “A new Classification of the Fundamental Elements of the Tar-Baby Story on the Basis of Two Hundred and Sixty-Seven Versions,” *a.g.e.*, 56, 1943, s. 31-37; ve Ananda K. Coomaraswamy, “A Note on the Stickfast Motif,” *a.g.e.*, 57, 1944, s. 128-131.)

⁵¹ Şimşek (*vajra*) Budist mitolojinin, Buddhalığın (yok edilemez aydınlanmanın) dünyanın yanıltıcı gerçekliklerini sarsan ruhsal gücünü belirten başlıca simgelerinden biridir. Mutlak, ya da *Adi Buda* [Evren ruhu] Tibet imgelerinde *Vajra-Dhara* (Tibetçe: *Dorje-Chang*) “Elmas Kadar Sert Şimşegin Sahibi” olarak temsil edilir.

"Delikanlının söylediği doğru," diye düşündü dev, ölüm korkusuyla ürpererek. "Bu aslan adamın gövdesinden, bir fasulye tanesi kadar et parçasını bile hazmedemez benim midem. Bırakacağım onu!" ve Beş Silahlı Prenş'i serbest bıraktı. Geleceğin Buddhası ona Öğreti'yi sundu, onu hükmü altına aldı, benliğinden vazgeçirdi ve ormanda bağışları kabul eden bir ruha dönüştürdü onu. Devlin şefkatli olmasını sağlayan delikanlı ormandan ayrıldı ve ormanın ağzında karşılaştığı insanlara bu öyküyü anlattı; sonra yoluna gitti.⁵²

Beş duyunun bizi sabitlediği ve fiziksel organların eylemleriyle bir kenara itemediğimiz dünyanın bir simgesi olan Yapışkan Tüy, ancak Geleceğin Buddhası, şanlı adı ve fiziksel karakterinin beş silahıyla ko-

Eski Mezopotamya'dan (Sümer ve Akad, Babil ve Asur) gelen tanrı resimlerinde, vajra ile aynı biçimde olan şimşek dikkati çeken bir öğedir (bkz. Levha XXI); Zeus bunlardan kaynaklanmıştır.

Ayrıca ilkel halklar arasında savaşçıların silahlarından şimşekler olarak söz edebildiğini biliyoruz. *Sicut in caelo et in terra*: aydınlanmış savaşçı tanrısal iradenin bir aracıdır; eğitimi yalnız bedensel değil, aynı zamanda ruhsal becerileri de içerir. Büyü (şimşegin doğaüstü gücü), savaşçının darbeleri-ne, fiziksel güç ve kimyasal zehir kadar ölümcül enerji verir. Mükemmel bir usta hiçbir fiziksel silaha gerek duymayacaktır; büyü sözünün gücü yetecektir.

Beş Silahlı Prenş meseli bu temaya bir örnektir. Fakat ayrıca, sadece deneysel, bedensel karakterine güvenen ya da bundan gururlanan kişinin her zaman hazırlıksız olduğunu öğretmektedir. "Burada estetik deneyimin ["beş nokta" beş duyuya karşılık gelir] kıvrımlarına karışabilen, fakat kendine has ahlaki bir üstünlükle kendini kurtarmayı, hatta başkalarını serbest bırakmayı başarabilen bir kahramanla karşı karşıyayız," diye yazıyor Dr. Coomaraswamy (*Journal of American Folklore*, 57, 1944, s. 129).

⁵² Jataka, 55:1, 272-275. Hafif bir değişiklik Eugene Watson Burlingame'in çevirisinden uyarlandı, a.g.e., s. 41-44. Yayıncıları, Yale University Press'in izniyle basılmıştır.

runmayıp, adsız ve görünmez olan altıncı silaha, adların ve suretlerin görüngüsel alanının ötesindeki silaha, aşkın ilkenin bilgisinin tanrısal şimşegine başvurduğu zaman yenildi. Böylece durum değişti. Artık yakalanmış değil, serbest bırakılmıştı; çünkü şimdi her zaman özgür olduğunu hatırlamıştı. Görüngüsellik canavarının gücü dağıtılıp yok edildi ve o da kendinden vazgeçmeye yöneldi. Kendinden vazgeçerek tanrısal oldu – bağışları almakla görevli bir ruh; dünyanın, bir son olarak değil, bütün isimleri ve suretleri içkin olarak aşan, basit bir ad ve suret olarak kabul edildiği zamanki gibi.

Tanrı'yı insan görüşünden uzak tutan "Cennet Duvarı", Cusali Nicholas'ın anlatığına göre "karşıtların uyuşması"ndan oluşmaktadır ve kapısı, "yenilinceye dek yolu engelleyen aklın en yüksek ruhu" tarafından korunmaktadır.⁵³ Karşıtlık çiftleri (olmak ve olmamak, yaşam ile ölüm, güzellik ile çirkinlik, iyi ile kötü, ve ummak ile korkmak yeteneklerini etkileyen ve savunma ile kazanma amaçları için eylem organlarını birbirine bağlayan tüm diğer ikilikler) yolcuyla ezen, fakat aralarından kahramanların her zaman geçtiği çarpışan kayalardır (Symplegades). Bu bütün dünyada bilinen bir motiftir. Eski Yunanlar bunu Karadeniz'in rüzgârların sürüklemesiyle birbirine çarpan iki kayalık adası için söyler; fakat Iason, Argo gemisiyle aralarından geçmiş tir ve o zamandan beri ayrı durmaktadırlar.⁵⁴ Navaho söylencesinin İkiz Kahramanlarını da Örümcek Kadın aynı engel için uyardı; ama yolun polen simgesi ve canlı bir güneş kuşundan koparılmış kartal tüyleriyle korunarak aralarından geçtiler.⁵⁵

⁵³ Cusali Nicholas, *De visione Dei*, 9:11; alıntıl原因 Ananda K. Coomaraswamy, "On the One and Only Transmigrant" (*Supplement to the Journal of the American Oriental Society*, Nisan-Haziran 1944), s. 25.

⁵⁴ Ovidius, *Metamorphoses*, VII, 62; XV, 338.

⁵⁵ *Geride*, s. 85.

Bir adağın güneş kapısının arasından yükselen dumanı gibi, kahraman da dünyanın duvarlarının arasında, egosundan sıyrılıp egosunu Yapışkan Tüy'e takılı bırakarak çıkar.

5. Balinanın Karnı

Büyülü eşikten geçişin bir yeniden doğum alanına geçme olduğu fikri, dünyanın her yerinde rahim imgesi olan balina karnıyla simgeleştirilmiştir. Kahraman, eşğin gücünü ele geçirmek ya da onunla uzlaşmak yerine bilinmeyenin içinde kaybolur ve ölmüş gibi görünür.

*Mişe-Nahma, Balıklar Krah,
Öfkeyle yukarı fırladı,
Parıltılarla gün ışığına sıçradı,
Büyük çenesini açtı ve yutuverdi
Kanoyu ve Hiawatha'yı.⁵⁶*

Bering Boğazı Eskimoları hilebaz kahraman Kuzgun'un bir gün sahilde elbiselerini kuruturken kıyıya yaklaşan bir balina gördüğünü anlatır. Ona seslenmiş: "Bir daha hava için yukarı geldiğinde; dostum, ağzını aç ve gözlerini kapa." Sonra hızla kuzgun kılığına bürünmüş, kuzgun maskesini takmış, ateş çubuklarını kolunun altına sıkıştırmış ve suyun üzerinde dolanmaya başlamış. Balina yukarı çıkıp söyleneni yapmış. Kuzgun da onun açık ağzından içeri ve dosdoğru midesine doğru dalmış. Şaşırان dişi balina ağzını kapatıp bağırırken Kuzgun

⁵⁶ Longfellow, *The Song of Hiawatha*, VIII. Longfellow'un Iroquoilerin şefi Hiawatha'ya yüklediği maceralar, tamamen Algonquin kültürünün kahramanı Manabozho'ya aittir. Hiawatha onaluncu yüzyılın gerçek bir tarihsel kişiliğiydi. *Ileride*, s. 335, dipnota bakınız.

içeride durmuş çevresine bakınıyormuş.⁵⁷ Zuluların bir filin yuttuğu iki çocukla anneleri üzerine bir öyküsü vardır. Kadın hayvanın karnına ulaşınca, "büyük ormanlar ve nehirler ve birçok yüksek ovalar görmüş; bir yanda bir yığın kaya varmış; ve köylerini oraya kurmuş bir sürü insan varmış; ve bir sürü köpek ve inek; hepsi filin içindeymiş."⁵⁸

İrlandalı kahraman Finn MacCool'u, Kelt dünyasında *peist* olarak bilinen türden şekilsiz bir canavar yutmuştu. O küçük Almanı, Kırmızı Başlıklı Kız'ı bir kurt yutmuştu. Polinezyalı Maui'yi büyük büyükannesini Hine-nui-te-po yutmuştu. Ve Zeus dışında bütün eski Yunan panteonu baba Kronos tarafından yutulmuştu.

Eski Yunan kahramanı Herakles, Amazonların kraliçesinin kemeiriyle eve dönerken Troia'da konaklayınca, deniz tanrısı Poseidon'un gönderdiği bir canavarın şehre saldırdığını gördü. Yaratık kıyıya çıkmış çevredeki insanları avlıyordu. Kralın kızı olan güzel Hesione, babası tarafından kayalara kurban olarak bağlanmıştı ve büyük kahraman onu bir bedel karşılığında kurtarmayı kabul etti. Bu arada canavar sudan çıktı ve her şeyi yutan devasa ağzını açtı. Herakles boğazına daldı, karnını keserek dışarı çıktı ve canavarı öldürüp orada bıraktı.

Bu yaygın motif, eşikten geçişin bir kendini yok etme biçimi olduğunu vurguluyor. Symplegades'in macerasına benzerliği çok açık. Fakat burada, dışa, görünür dünyanın sınırları dışına geçiş yerine, kahraman yeniden doğmak üzere içe doğru gidiyor. Kaybolma, inananın, kim ve ne olduğunu, yani ölümsüz olmadıkça kül ve toz olduğunu anımsamasının kolaylaşacağı yer olan tapınağa girmesine karşılık gel-

⁵⁷ Leo Frobenius, *Das Zeitalter des Sonnengottes* (Berlin, 1904), s. 85.

⁵⁸ Henry Callaway, *Nursery Tales and Traditions of the Zulus* (Londra, 1868), s. 331.

mektedir. İçerideki tapınak, balinanın karnı ve ötedeki, yukarıdaki ve aşağıdaki cennet toprağı, hepsi aynı şeydir. Tapınaklara giden yolların ve girişlerinin heybetli heykellerle kuşatılmış olması ve korunması bu yüzdendir: ejderhalar, aslanlar, kılıçlarını çekmiş şeytan avcılar, dargın cüceler ve kanatlı boğalar. Bunlar içerideki daha da yüksek sessizlikleri göğüsleyemeyecek olanları uzakta tutacak olan eşik muhafızlarıdır. Varoluşun tehlikeli yönünün, olağan dünyayı çevreleyen mitolojik devlere ya da balinanın iki sıra dişlerine denk düşen başlangıç belirtirleridirler onlar. Kendini adanmış kişinin bir tapınağı giriş anında bir dönüşümden geçeceği gerçeğini sergilerler. Dünyevi karakteri dışarıda kalır; onu yılanın derisini attığı gibi atar. İçeri girdikten sonra zamanda ölmüş olduğu ve Dünya Rahmine, Dünya Göbeğine, Yeryüzündeki Cennete döndüğü söylenebilir. Herhangi birinin tapınak muhafızlarının yanından yürüyüp geçebileceği gerçeği onların önemini azaltmaz, çünkü davetsiz misafir mabeti geçme yeteneğinden yoksunsa, zaten dışarıda kalmıştır. Bir tanrıyı anlamaktan aciz kişi onu şeytan olarak görür ve böylece ona yaklaşmaktan sakınır. Öyleyse, alegorik olarak bir tapınağı giriş ve balinanın dişleri arasından kahramanın dahişi, her ikisi de resim dilinde yaşamı merkeze alma, yaşamı yenileme eylemini belirten aynı maceralardır.

“Hiçbir yaratık,” diye yazar Ananda Coomaraswamy, “varolmayı bırakmadan daha yüksek bir doğa elde edemez.”⁵⁹ Gerçekten de, kahramanın fiziksel vücudu yaralanmış, parçalanmış ve Mısır miti kurtarıcı Osiris’te olduğu gibi denize ya da toprağı saçılmış olabilir: bir sandukaya kapatılmış ve kardeşi Set tarafından Nil’e atılmıştı⁶⁰ ve

⁵⁹ Ananda K. Coomaraswamy, “Akimcanna: Self-Naughting” (*New Indian Antiquary*, Cilt III, Bombay, 1940), s. 6, not 14, Aquinalı Thomas, *Summa Theologica*, I, 63, 3’ü alınıyor ve tartışıyor.

⁶⁰ Sanduka ya da sepet, balina karnına bir seçenektir. Sazların arasındaki

ölümden döndüğünde kardeşi onu yeniden katletti, vücudunu ondört parçaya ayırdı ve ülkenin dört bir yanına dağıttı. Navaholu İkiz Kahramanlar yalnız çarpışan kayalardan değil, yolcuyla paramparça eden kamışların, parçalara ayıran kaktüslerin arasından ve yolcunun üzerini örten kaynayan kumlardan geçmek zorundaydı. Egoya bağlılığı çoktan yokolmuş olan kahraman, bir odasından diğerine rahatça geçen bir kral gibi rahat bir şekilde dünyanın ufukları arasında ileri geri geçer, ejderhanın içine girer çıkar. Ve işte burada onun kurtarma gücü yatar; çünkü geçişi ve dönüşü, görüngüsellüğün bütün çelişkileri boyunca Yaratılmamış-Yokedilemez olan kalır ve korkacak bir şey yoktur.

Yani işlevleri, dünyanın her yerinde ejderhayı yenmenin yaşamı besleyen o gizemini görünür kılmak olan insanlar, kendi vücutlarında dünyanın yenilenmesi için, Osiris'in vücudu gibi etlerini dağıtarak büyük simgesel eylemi gerçekleştirmişlerdir. Sözelimi Frigya'da, çarmıha gerilen ve dirilen kurtarıcı Attis'in onuruna Mart'ın yirmi ikisinde bir çam ağacı kesilir ve ana tanrıça Kybele'nin tapınağına getirilirdi. Orada ağaç, yün şeritlerle bir ceset gibi sarılır ve menekşe demetleriyle süslenirdi. Gövdenin tam ortasına bir gencin resmi asılırdı. Ertesi gün trompetlerle bir geçit töreni yapılırdı. Yirmi dört Mart Kan Günü olarak bilinirdi: yüce rahip kollarından adak olarak sunduğu kamı akıttırdı; altındaki rahipler bir derviş dansıyla, davullar, borular, flütler ve ziller eşliğinde, kendilerinden geçmiş bir halde sunağı ve ağacı kanlarıyla ıslatmak üzere vücutlarını bıçaklarla keserek dönerdi; ve çömezler, kutladıkları tanrının ölümünü ve dirilişini taklit ederek kendilerini iğdiş eder ve bayırlırlardı.⁶¹

Musa'yla karşılaştırın.

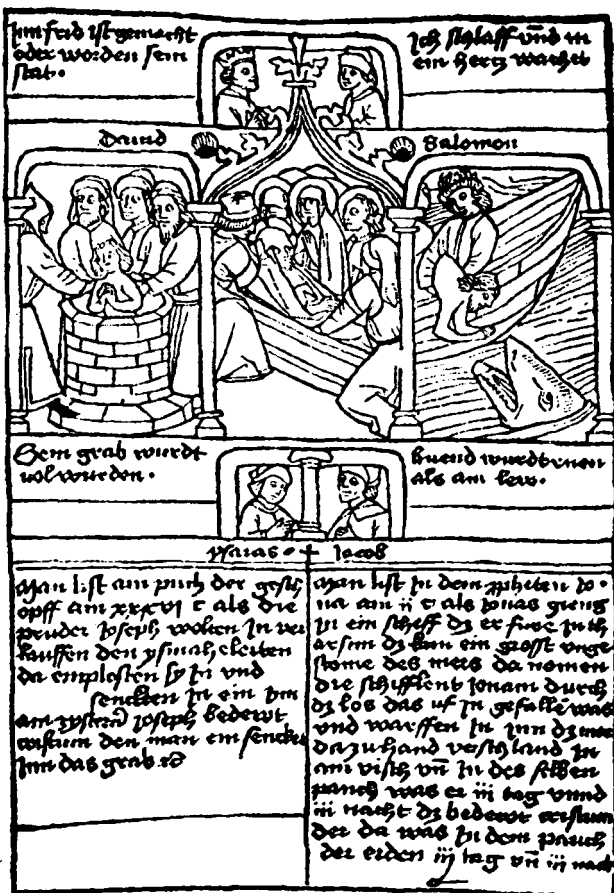
⁶¹ Sir James Frazer, *Altın Dal* (tek ciltlik baskı), s. 347-349. Yayın hakkı, The

Aynı ruh haliyle, güney Hindistan'ın Quilacare bölgesinin kralı, hükümdarlığının on ikinci yılının sonunda, görkemli bir festival gününde tahta bir idam sephası kurdurdu ve ipek bezlerle süsletti. Büyük ayinler ve müzik sesleri eşliğinde törensel bir biçimde yıkandıktan sonra, tanrıya duasını ettiği tapınağa geldi. Daha sonra, sephaya çıktı ve halkın önünde çok keskin birkaç bıçak aldı ve kendi burnunu, kulaklarını, dudaklarını ve diğer organlarını, kesebildiği kadar çok etini kesti. Bıçağı fırlatıp attı ve başı kaybettiği kandan dönüp yere düşene dek döndü, sonunda da kendi boğazını kesti.⁶²

Macmillan Company, 1922; izin alınarak kullanılmıştır.

⁶² Duarte Barbosa, *A Description of the Coasts of East Africa and Malabar in the Beginning of the Sixteenth Century* (Hakluyt Society, Londra, 1866), s. 172; aktaran Frazer, *a.g.e.*, s. 274-275. Macmillan Company yayıncılarının izniyle basılmıştır.

Bu Kral Minos'un boğayı Poseidon'dan sakladığında yapmayı reddettiği özveridir. Frazer'ın gösterdiği gibi, hükümdar katli ayini eski dünyada bilinen bir gelenektir. "Doğu Hindistan'da," diye yazıyor, "kralın hükümdarlığı ve yaşamı Jüpiter'in güneşin çevresinde dönüşüyle sona ererdi. Diğer yandan Eski Yunanda, kralın kaderi her sekiz yılın ardından belirsizleşmeye başlar gibi görünür. ... Fazlasıyla aceleci olmaksızın, Atinalıların Minos'a her yıl yedi delikanlıyla yedi bakire gönderme alışkanlıklarının, kralın gücünün bir başka sekiz yıllık çevrimle yenilenmesiyle ilişkili olduğunu düşünebiliriz" (*a.g.e.*, s. 280). Kral Minos'tan beklenen boğa kurbanı, geleneğin kalıbına göre sekiz yıllık döneminin sonunda kendini kurban etmesini gerektiriyordu. Fakat o, bunun yerine Atinalı delikanlıları ve bakireleri önermiş gibi görünür. Tanrısal Minos, canavar Minotaurus'a; kendini yok eden Kral, tiran Yerinde Duran'a ve herkesin kendi rolünü sergilediği hiyerarşik devlet herkesin kendisi için yaşadığı tüccar imparatorluğuna belki de böyle dönüştü. Bu tür bir şeyin yerine eşdeğerini koyma eylemleri erken hiyerarşik devletlerin büyük dönemlerinin sonuna doğru, İÖ üçüncü ve ikinci bin yılların antik dünyasında alışılmış bir şeydi artık.



Çizim 5. Gece-Deniz Yolculuğu: –Yusuf Kuyuda:

İsa'nın Defnedilmesi: Yunus ve Balina.

BÖLÜM II

ERGİNLENME

1. Sınavlar Yolu

Eşiği aştıktan sonra, kahraman bir dizi sınavdan geçmek üzere tuhaf biçimde akışkan, belirsiz biçimlerin düş dünyasında ilerler. Bu, mit-maceranın sevilen bir aşamasıdır; mucizevi sınavlar ve işkencelerle dolu bir dünya edebiyatı yaratmıştır. Kahraman bu bölgeye girmeden önce karşılaştığı doğaüstü yardımcının önerileri, tılsımları ve gizli araçlarından yardım almaktadır. Ya da insanüstü yolculuğu sırasında kendisini her yerde destekleyen iyi kalpli bir güç olduğunu ilk kez burada da farkedebilir.

“Zor görevler” motifinin en bilinen ve en büyüleyici örneklerinden biri, Psykhe’nin kayıp aşığı Eros’u aramasıdır.¹ Burada bütün başlıca roller tersine dönmüştür: aşığın gelini elde etmeye çabalaması yerine, gelin aşığını elde etmeye çabalar; ve kızını aşığından uzak tutmaya çabalayan acımasız bir baba yerine, oğlu Eros’u gelininden saklayan kıskanç anne Venüs vardır. Psykhe Venüs’e yalvardığı zaman, tanrıça onu sertçe saçlarından kavrar ve başını yere çalar, sonra bir yığın buğday, arpa, darı, haşhaş tohumu, fasulye, mercimek alıp birbirine karıştırır ve kıza gece olmadan bunları ayırmasını emreder. Psykhe’ye bir karınca ordusu yardım eder. Sonra Venüs, ona tehlikeli bir ormanın içindeki ulaşılmaz bir ovada yaşayan keskin boynuzlu ve ısırtıcı öldürücü olan, tehlikeli bir vahşi koyunun altın yününden getirmesini

¹ Apuleius, *The Golden Ass* (Modern Library baskısı), s. 131-141.

söyler. Fakat yeşil bir karnış, koyunun oradan geçmesi sırasında çevredeki karnışlara takılan altın bukleleri nasıl toplayacağını anlatır ona. Tanrıçanın bu sefer de, hiç uyumayan ejderhaların yaşadığı yüksek bir kayanın üzerindeki dondurucu bir pınardan bir şişe suya ihtiyacı vardır. Bir kartal gelip mucizevi işi başarır. Psykhe'ye, son olarak yeraltı çukurundan doğaüstü güzelliklerle dolu bir kutu getirmesi emredilir. Ama yüksek bir kule ona aşağıdaki dünyaya nasıl ineceğini söyler, Kharon için para ve Kerberos için rüşvet verir ve yolunu kolaylaştırır.

Psykhe'nin yeraltına yolculuğu, peri masallarının ve mitlerin kahramanlarının üstlendiği bu türden sayısız maceradan ancak biridir. En tehlikelileri arasında uzak kuzey halklarının (Laponlar, Sibiryahlar, Eskimolar ve bazı Amerikan Kızılderili kabileleri), hastaların kayıp ya da yolunu şaşırmış ruhlarını arayıp geri getirmeye çabalayan şamanlarınkiler vardır. Sibiryahların şamanı, macera için bir kuşu ya da ren geyiğini, şamanın kendisinin gölge ilkesini, ruhunun şeklini temsil eden büyülü bir giysiye bürünmüştür. Davulu binek hayvanıdır – kartal, ren geyiği ya da at; onun üstünde uçtuğu ya da gezdiği söylenir. Taşıdığı sopa yardımcı araçlarından biridir. Ve bir dizi görünmez yakın arkadaş eşlik eder ona.

Laponlar arasındaki ilk gezginlerden biri, ölümler krallığına olan tuhaf yolculuklarından birinin ürkütücü aşamalarının canlı bir tasvirini bırakmıştır.² Öte dünya bitimsiz gecenin mekânı olduğundan, şamanın ayini karanlıktan sonra gerçekleşmelidir. Dostlar ve komşular

² Knud Leem, *Beskrivelse over Finmarkens Lapper* (Kopenhag, 1767), s. 475-478. İngilizce çevirisi John Pinkerton, *A General Collection of the Best and Most Interesting Voyages and Travels in All Parts of the World* (Londra, 1808), Cilt I, s. 477-478 içinde bulunabilir.

hastanın titreyen, bir ışıqla aydınlatılmış loş kulübesinde toplanır ve dikkatle büyücü-hekimin hareketlerini izler. O önce yardımcı ruhları çağırır; ruhlar onun dışında kimseye görünmeden gelir. Ayin giyimleri içinde, ama kuşak takmamış ve keten kukuletalar giyen iki kadın, kukuleta ya da kuşağı olmayan bir adam, yetişkinliğe varmamış bir kız hazırdır. Şaman başmdakini çıkarır, kuşağını ve ayak bağlarını çözer, yüzünü elleriyle kapar ve çeşitli çaplarda daireler çizerek dönme-ye başlar. Aniden vahşi tavırlar eşliğinde bağırır: "Geyiği tutun! Gitmeye hazır!" Bir balta kapıp kendi dizlerine vurmaya başlar ve sonra baltayı üç kadına doğru sallar. Ateşin içinden çıplak elleriyle yanan közler çıkarır. Her kadının çevresinde üç kez döner ve sonunda, "ölü bir adam" gibi yere çöker. Bütün bu süre boyunca ona kimse dokunamaz. Şimdi trans halinde dinlenirken üzerine bir sineğin bile konmasına dikkat edilmelidir. Ruhu ayrılmıştır ve üzerlerinde yaşayan tanrılarıyla birlikte kutsal dağları görüyordur artık. Bekleyen kadınlar birbirlerine dünyanın kimbilir neresinde olduğunu sorarak fısıldaşır.³ Eğer doğru dağı anarlarsa, şaman bir el ya da ayağını titretir. Uzun bir süre sonra dönmeye başlar. Alçak, zayıf bir sesle aşağı dünyada duyduğu sözleri mırıldanır. O zaman kadınlar şarkıya başlar. Şaman hem hastalığın nedenini hem de yapılacak kurbanın nasıl olacağını belirterek uyanır. Sonra hastanın iyileşmesinin ne kadar süreceğini bildirir.

"Yorucu yolculuğunda," diye bildiriyor bir başka gözlemci, "şaman, her zaman kolayca alt edilemeyen bir dizi değişik engelle (pu-

³ Kadınlar öte dünyadaki şamanın konumunu belirleyemeyebilir, bu durumda ruhu vücuduna geri dönemez. Ya da rastgeldiği düşman bir şamanın ruhu onu dövüşe çağırabilir, yolunu saptırabilir. Dönmeyi başaramayan birçok şaman olduğu söylenmektedir. (E. J. Jessen, *Afhandling om de Norske Finners og Lappers Hedenske Religion*, s. 31. Bu çalışma Leem'in a.g.e.'inde ayrı bir ek olarak yer almaktadır.)

dah) karşılaşmak ve onları aşmak zorundadır. Sık sık yolda ölmüş olan diğer şamanların ve bineklerinin kemikleriyle karşılaştığı karanlık ormanlardan ve devasa sıradağlardan geçtikten sonra yerdeki bir açıklığa ulaşır. Maceranın en zor aşamaları şimdi, belirgin işaretleriyle yeraltının derinlikleri önünde uzandığı zaman başlamaktadır. ... Ölümler krallığının bekçilerini yatıştırdıktan ve sayısız engeli geçtikten sonra, sonunda Yeraltının Efendisi'ne, Erlik'in kendisine ulaşır. Ve Erlik korkunç biçimde böğürerek üzerine saldırır; fakat eğer şaman yeterince becerikliyse canavarı değerli hediyeler söz vererek sakinleştirebilir. Erlik'le bu konuşma anı ayinin doruk noktasıdır. Şaman kendinden geçer."⁴

"Bütün ilkel kabilelerde," diye yazıyor Dr. Géza Róheim, "büyücü-hekim toplumun merkezindedir ve onun ya bir nevrotik ya bir psikotik olduğunu göstermek ya da en azından sanatının nevroz ya da psikozla aynı mekanizmalar üzerinde temellendiğini göstermek kolaydır. İnsan grupları grup idealleriyle gerçekleşir ve bunlar her zaman çocukluk hali üzerinde temellenmiştir."⁵ "Çocukluk hali yetişkinlik süreciyle değiştirilir ya da tersine çevrilir, yine gerçekliğe zorunlu uyumla değiştirilir, yine de oradadır ve insan topluluklarının onlarsız varolamayacağı görünmez libidinal bağları sağlar."⁶ Öyleyse, büyücü-hekimler, toplumlarının bütün yetişkin üyelerinin ruhlarında varolan simgesel fantezi sistemlerini görünür ve kamusal kılmaktadır. "Onlar

⁴ Uno Harva, *Die religiösen Vorstellungen der Altaischen Völker* ("Folklore Fellows Communications," No 125, Helsinki, 1938), s. 558-559; G. N. Potanin, *Očerki severo-zapadnoy Mongolii* (St. Petersburg, 1881), Cilt IV, s. 64-65'i izleyerek.

⁵ Géza Róheim, *The Origin and Function of Culture* (Nervous and Mental Disease Monographs, No 69), s. 38-39.

⁶ *A.g.e.*, s. 38.

bu çocuksu oyunda önder ve ortak kaygının şimşeksavarlarıdır. Demonlarla dövüşürler, böylece diğerleri de avlanabilir ve gerçek şeylerle savaşabilir.”⁷

Yani herhangi biri –herhangi bir toplumda– kendisi için, istemli ya da istemsiz olarak kendi ruhsal labirentinin eğri büğrü geçitlerine inerek karanlığa olan yolculuğa girişirse, çok geçmeden kendini, *pu-dak*’ın ve kutsal dağların yabanıl Sibiryâ dünyasından daha az harika olmayan bir simgesel figürler (içlerinden biri onu her an yutabilir) manzarasının içinde bulur. Mistiklerin sözlüğünde, bu Yolun ikinci aşaması, duyular “arındırılıp önemsizleştirilirken” ve enerji ve ilgiler “aşkın şeylere yoğunlaştırılırken,” “benliğin arınması”dır,⁸ ya da daha çağdaş bir sözlükte: bu kişisel geçmişimizin çocukluk imgelerinin dağılması, aşılması ve dönüşmesidir. Düşlerimizde her gece hâlâ yaşı belirsiz engeller, heykeller, sınavlar, gizli yardımcıları ve açıklayıcı figürlerle karşılaşırız; ve onların görünüşlerinde yalnız şu anki halimizin tüm resmini değil, kurtulmak için ne yapmamıza dair bir ipucunun yansıdığını da görebiliriz.

“Karanlık bir mağaranın önünde, içeri girmek isteyerek duruyordum,” şeklindeydi bir hastanın analiz başlangıcındaki bir düşü; “ve geri dönerken yolumu bulamayacağım düşüncesi içimi ürperti-yordu.”⁹ “Birbiri ardına canavarlar gördüm,” diye kaydetmişti Emanuel Swedenborg düş kitabına, 19-20 Ekim 1744 gecesi için, “ve kanatlarını açtılar ve ejderhaydılar. Üzerlerinde uçuyordum, fakat içlerinden biri destekliyordu beni.”¹⁰ Oyun yazarı Friedrich Hebbel ise, bir asır son-

⁷ A.g.e., s. 51.

⁸ Underhill, a.g.e., Kısım II, Bölüm III. Karşılaştırım, *geride*, s. 65, dipnot 3.

⁹ Wilhelm Stekel, *Fortschritte und Technik der Traumdeutung*, s. 124.

¹⁰ Swedenborgs *Drömmar*, 1744, “Jemte andra hans anteckningar efter origi-

ra (31 Nisan 1844) şunları kaydetmişti: “Düşümde büyük bir kuvvetle denizde sürükleniyordum; korkunç girdaplar, orada burada tutunabileceğim kayalar vardı.”¹¹ Themistokles, bir yılanın vücuduna sarılıp boynuna süründüğünü ve yüzüne dokunur dokunmaz onu pençe-riyle kavrayan bir kartala dönüşerek uzun bir süre taşıdığını ve bir-denbire kaybolan bir müjdecinin esasına öylesine itina ile bıraktığını, ve büyük kaygı ve korkularından o anda kurtuluverdiğini düşlemiş-ti.¹²

Düş görenin kendine özgü ruhsal sorunları dokunaklı bir basitlik ve kuvvetle ortaya çıkmaktadır:

“Bir dağa tırmanmalıydım. Yolda her çeşit engel vardı. Bir çukuru-
run üzerinden sıçramalı, bir çiti aşmalı ve sonunda soluksuz kaldı-
ğımdan hiç kıpırdamadan durmalıydım.” Bu bir kekemenin düşüy-
dü.¹³

“Hiç kıpırdamayan bir gölün kıyısında durdum. Ansızın bir fırtına
patladı ve yüzümü sırlıslıkla bırakan yüksek dalgalar çıktı;” kızar-
maktan korkan (*ereuthophobia*), kızardığı zaman yüzü ter içinde kalan
bir kızın düşü.¹⁴

“Önümde yürüyen bir kızı karanlık bir sokakta izliyordum. Onu

nal-handskrifter meddelade af G. E. Klemming” (Sitockholm 1859), alıntı-
layan Ignaz Jezower, *Das Buch der Traume* (Berlin: Ernst Rowohlt, Verlag,
1928), s. 97.

Swedenborg’un bu düş üzerine kendi yorumu şöyleydi: “Kişinin kanatları-
nı görünceye dek ejderha olduğunu anlamadığı bu ejderhalar, yanlış aşkı
temsil eder. Tam da bu konu üzerine yazıyordum” (Jezower, s. 490).

¹¹ Jezower, *a.g.e.*, s. 166.

¹² Plutarkhos, *Themistokles*, 26; Jezower, *a.g.e.*, s. 18.

¹³ Stekel, *Fortschritte und Technik der Traumdeutung*, s. 150.

¹⁴ *A.g.e.*, s. 153.

sadece arkadan görebiliyordum ve güzel görünümünden hoşlanmıştım. Güçlü bir arzu kapladı beni ve peşinden koşmaya başladım. Birden bir kaynaktan çıkar gibi bir ışık demeti geldi sokağın öte yanından ve yolu tıkadı. Kalbim deli gibi çarparak uyandım.” Hasta eşcinseldi; enlemesine ışık, fallik bir simge.¹⁵

“Bir arabaya binmiştim, ama sürmeyi bilmiyordum. Arkamda oturan bir adam bana yardımcı oldu. Sonunda, işler yoluna girdi ve bir sürü kadının durduğu bir meydana geldik. Nişanlımın annesi beni neşeyle karşıladı.” Adam iktidarsızdı, ama psikanalisti bir eğitmen olarak kabul etmişti.¹⁶

“Arabanın ön camı taşla kırılmıştı. Artık fırtına ve yağmurda korunaksızdım. Ağlamaya başladım. Bu arabayla hedefime erişebilecek miydim?” Düş gören, bekaretini kaybetmiş ve bunu kabullenemeyen bir genç kızdı.¹⁷

“Bir atın yarısının yerde yattığını gördüm. Tek bir kanadı vardı ve kalkmaya çalışıyordu, fakat yapamıyordu.” Hasta günlük ekmeğini bir gazeteci olarak kazanmak zorunda kalan bir şairdi.¹⁸

“Bir çocuk ısırды beni.” Düş gören psikoseksüel gelişmemişlikten hastaydı.¹⁹

“Kardeşimle karanlık bir odaya kapatılmışım. Elinde büyük bir bıçak var. Ondan korkuyorum. ‘Beni delirtip ve tımarhaneye kapattırıcaksın,’ diyorum ona. Delice bir neşeyle gülüp yanıt veriyor: ‘Hep benimle olacaksın. İkimizi saran bir zincir var.’ Ayaklarıma baktım ve ilk

¹⁵ A.g.e., s. 45.

¹⁶ A.g.e., s. 208.

¹⁷ A.g.e., s. 216.

¹⁸ A.g.e., s. 224.

¹⁹ A.g.e., s. 159.

kez kardeşimle beni saran kalın demir zinciri farkettim.” Kardeş, diye belirtiyor Dr. Stekel, hastanın hastalığıydı.²⁰

“Dar bir köprüden geçiyorum,” diye düş görüyor onaltı yaşında bir kız. “Birdenbire köprü parçalanıyor ve suya düşüyorum. Ardımdan bir polis suya atılıyor ve güçlü kollarıyla beni kıyıya getiriyor. Birdenbire bana ölü bir bedenmişim gibi geliyor. Polis de çok solgun görünüyor, bir ceset gibi.”²¹

“Düş gören tamamen terkedilmiş ve derin bir mahzende yalnızdır. Odasının duvarları giderek daralır ve daralır, bu yüzden kıpırdamaz.” Bu hayalde anne rahmi, kapatılma, hücre ve mezar fikirleri birleşmiştir.²²

“Sonu gelmez koridorlardan geçmek zorunda olduğumu düşünüyorum. Sonra uzun süre hamamlardaki havuzlara benzeyen küçük bir odada kalıyorum. Beni havuzu terk etmeye zorluyorlar ve nemli, kaygan bir geçitten geçip küçük bir kapıdan çıkıyorum. Yeniden doğmuş gibi hissediyorum kendimi ve şöyle düşünüyorum: ‘Bu benim analizi-me göre ruhsal bir yeniden doğuş demektir.’”²³

²⁰ A.g.e., s. 21.

²¹ Stekel, *Die Sprache des Traumes*, s. 200. “Doğal olarak,” diye yazıyor Dr. Stekel, “‘burada ‘ölü olmak,’ ‘canlı olmak’ demektir. Yaşamaya başlıyor ve memur da onunla ‘yaşıyor.’ Birlikte ölüyorlar. Bu çok sevilen ikili intihar fantezisine ışık tutuyor.”

Ayrıca bu düşün, Lancelot’un Kraliçe Guinevere’yi Kral Ölüm’ün kalesinden kurtarma romansında görülen ünlü evrensel mitolojik kılıçtan köprü (bıçak ağzı, *geride*, s. 33) imgesini de içerdiğine dikkat edilmelidir (bkz. Heinrich Zimmer, *The King and the Corpse*, ed. J. Campbell (New York: Bollingen Series, 1948), s. 171-172; ayrıca D. L. Coomaraswamy, “The Perilous Bridge of Welfare,” *Harvard Journal of Asiatic Studies*, 8).

²² Stekel, *Die Sprache des Traumes*, s. 287.

²³ A.g.e., s. 286.

Hiçbir tereddüt olamaz: Daha önceki kuşakların da mitolojik ve dinsel miraslarının simge ve ruhsal alıştırıcılarından rehberlik aldığı ruhsal tehlikeler, bizim (inançsız olduğumuzdan, ya da inançlıysak eğer, bize kalan inançlar çağdaş yaşamın gerçek sorunlarını karşılamakta yetersiz kaldığından) yalnız başımıza ya da en iyisi deneye deneye, hazırlıksız ve genellikle iyi bir rehberlik bulamadan aşmamız gerekiyor. Bu bizim gibi, bütün tanrı ve şeytanların akılcılaştırılarak yok edildiği modern, “aydınlanmış” bireylerin sorunudur.²⁴ Yine de, bize kalabilmiş ya da dünyanın dört bir bucağından toplanmış bu mit ve efsaneler bolluğunda bizim hâlâ insan olan yönümüzden bir şeyler bulabiliriz. Buna rağmen, duymak ve anlamak için bir şekilde arınmaya ve vazgeçmeye başvurmak zorunda kalabiliriz. Sorunumuzun bir parçası da bu: bunu nasıl yapacağız. “Yoksa Saadet Bahçesi’ne sizden önce geçenlerin geçtiği sınavlardan geçmeden mi gireceğinizi sanıyorsunuz?”²⁵

Başkalaşım kapılarından geçişin en eski kaydı tanrıça İnanna’nın aşağı dünyaya inişine dair Sümer mitidir.

*“En yukarı”dan aklını “en aşağı”ya yöneltti,
Tanrıça, “en yukarıdan” aklını “en aşağıya” yöneltti,
İnanna, “en yukarıdan” aklını “en aşağıya” yöneltti.*

²⁴ “Soru yeni değildir,” diye yazıyor Dr. C. G. Jung, “çünkü eski çağlarda o ya da bu biçimde tanrılara inanılmıştı. Sadece simgecilikteki benzersiz bir yoksullaşma bizim yeniden tanrıları ruhsal etkenler, yani bilinçdışının arketipleri olarak keşfetmemizi sağlayabilir. ... Cennet bizim için boş bir yer, bir zamanlar varolan şeylerin hoş bir anısı haline geldi. Fakat kalbimiz parıl parıl ve sırlar varlığımızın köklerinde huzursuzca kıpırdanıyor” (“Archetypes of the Collective Unconscious,” par. 50).

²⁵ Kur’an, 2:214.

Hanımım cenneti terk etti, dünyayı terk etti,

Aşağı dünyaya indi,

Inanna cenneti terk etti, dünyayı terk etti,

Aşağı dünyaya indi,

Efendiliği terk etti, hanımlığı terk etti,

Aşağı dünyaya indi.

Kendini kraliçe giysileri ve mücevherleriyle süslemişti. Beline yedi tanrısal emri takmıştı. "Dönüşü olmayan ülkeye," düşmanı ve kız kardeşi olan tanrıça Ereskigal'ın yönettiği ölümler diyarına girmeye hazırdı. Kız kardeşinin onu öldüreceğinden korkan Inanna, habercisi Ninşubur'a, eğer üç gün içinde dönmezse cennete gidip tanrıların toplantı salonunda onun için yanıp yakılmasını söyledi.

Inanna aşağı indi. Lapis lazuliden yapılmış saraya vardı ve kapıda, onun kim olup nereden nereye gittiğini öğrenmek isteyen başkapıcıyla karşılaştı. "Ben cennetin, güneşin doğduğu yerin kraliçesiyim," dedi. "Eğer cennetin, güneşin doğduğu yerin kraliçesiysen," dedi kapıcı, "söyle niye geldin dönüşü olmayan ülkeye? Yolcusu dönmeyen yola kalbin neden sürükledi seni?" Inanna, kız kardeşinin kocası efendi Gugalanna'nın cenaze törenlerine katılmaya geldiğini söyledi; Kapıcı Neti'ye Ereskigal'a haber verinceye dek olduğu yerde kalmasını söyledi. Neti'ye, cennetin kraliçesine yedi kapısını açması, ama geleneğe uyararak her kapıda giysisinden bir parçasını da çıkarması emredildi.

Saf Inanna'ya dedi ki:

"Gel Inanna, gir içeri."

İlk kapıyı geçerken,

Başının "sadelik tacı," shurugga alındı.

"Ne oluyor, söyleyin?"

"Aşağı dünyanın yasaları, ey Inanna fevkalade kusursuzdur,
Ey Inanna, sorgulama aşağı dünyanın törenlerini."

İkinci kapıyı geçerken,
Lapis lazuli asası alındı.

"Ne oluyor, söyleyin?"
"Aşağı dünyanın yasaları ey Inanna, fevkalade kusursuzdur,
Ey Inanna, sorgulama aşağı dünyanın törenlerini."

Üçüncü kapıyı geçerken,
Boynundaki küçük lapis lazuli taşlar alındı.

"Ne oluyor, söyleyin?"
"Aşağı dünyanın yasaları ey Inanna, fevkalade kusursuzdur,
Ey Inanna, sorgulama aşağı dünyanın törenlerini."

Dördüncü kapıyı geçerken,
Göğsünde parıldayan taşlar alındı.

"Ne oluyor, söyleyin?"
"Aşağı dünyanın yasaları ey Inanna, fevkalade kusursuzdur,
Ey Inanna, sorgulama aşağı dünyanın törenlerini."

Beşinci kapıyı geçerken,
Elindeki altın yüzük alındı.

"Ne oluyor, söyleyin?"
"Aşağı dünyanın yasaları ey Inanna, fevkalade kusursuzdur,
Ey Inanna, sorgulama aşağı dünyanın törenlerini."

Altıncı kapıyı geçerken,
Göğsündeki göğüslük alındı.

"Ne oluyor, söyleyin?"

*"Aşağı dünyanın yasaları ey İnanna, fevkalade kusursuzdur,
Ey İnanna, sorgulama aşağı dünyanın törenlerini."*

Yedinci kapıyı geçerken,

Üstündeki tüm hanımlık elbisesi alındı.

"Ne oluyor, söyleyin?"

*"Aşağı dünyanın yasaları, ey İnanna fevkalade kusursuzdur,
Ey İnanna, sorgulama aşağı dünyanın törenlerini."*

Çıplak olarak tahtın önüne getirilmişti. Eğildi. Aşağı dünyanın yedi yargıcı olan Anunnakiler Ereskigal'ın tahtı önünde oturuyordu ve gözlerini, ölümün gözlerini İnanna'ya dikmişlerdi.

Bir sözleriyle, ruha işkence eden tek sözleriyle,

Hasta kadın cesete dönerdi,

Ceset bir çengele asılırdı.²⁶

İnanna ve Ereskigal, iki kız kardeş, ı ışık ve karanlık, eski simgeleme alışkanlığına göre tek bir tanrıçayı iki yönden temsil eder; ve karşıtlıkları sınavların güç yolunun tüm anlamını özetler. Tanrı ya da tanrıça, kadın ya da erkek, bir mitteki bir kişi ya da düşü gören biri, olan kahraman, karşıtını (kendi beklenmedik benliğini) keşfeder ve onu yutarak ya da yutularak ele geçirir. Direnişler bir bir kırılır. Gururunu, erdemini, güzelliğini ve yaşamını bir kenara bırakıp kesinlik-

²⁶ S. N. Kramer, *Sumerian Mythology* (American Philosophical Society Memoirs, Cilt. XXI; Philadelphia, 1944), s. 86-93. [Türkçesi: Sumer Mitolojisi, çev. Hamide Koyukan, Kabalcı Yayınevi, 1999.] Batıdaki bizler için Sumer mitolojisinin özel bir önemi vardır; çünkü pagan Keltlerin, eski Yunanların, Romalıların, Slav ve Almanların dinlerine önemli bir etki olduğu gibi, Babil, Asur, Fenike ve Kutsal Kitap geleneklerinin de (sonuncusu Muhammediliğe ve İsevilige yol açmıştır) kaynağıydı.

le katlanılmaz olana boyun eğmeli ya da itaat etmelidir. O zaman kendinin ve karşının ayrı türden olmadığını, aynı etten olduğunu farkeder.²⁷

Sıkıntı ilk eşik sorununun derinleşmesidir ve soru hâlâ önümüzdedir: Ego kendini öldürebilir mi? Çünkü bu etrafı sarılmış Hydra'nın bir sürü başı vardır; bir başını kesince iki tane daha belirir – kesilen organa doğru merhem uygulanıncaya dek. Sınavlar beldesine ilk yola çıkma, üyeliğe kabul zaferlerinin ve aydınlanma anlarının uzun ve gerçekten güç yolunun ancak başlangıcını belirtiyordu. Şimdi ejderhalar öldürülmeli ve şaşırtıcı engeller aşılmalı – yeniden, yeniden ve yeniden. Bu arada bir sürü hazırlık zaferleri, karşı koyulmaz heyecanlar ve olağanüstü beldeye anlık bakışlar olacaktır.

2. Tanrıçayla Karşılaşma

Genellikle bütün engeller ve devler aşıldığında gelen en son macera, başarılı kahraman ruhun Dünyanın Kraliçe Tanrıçasıyla mistik evliliği (ιερός γάμος [hieros gamos]) olarak sunulmuştur. Bu en alt noktadaki, zirvedeki ya da dünyanın en ucundaki, kozmosun orta noktasındaki, tapınağın sunak yerindeki ya da kalbin en derin noktasının karanlığındaki krizdir.

İrlanda'nın batısında hâlâ Issız Adanın Prensi ile Tubber Tintye Hanımının öyküsünü anlatırlar. Erin Kraliçesi'ni iyileştirmeyi uman kahraman genç, alevli peri kuyusu Tubber Tintye'nin suyundan üç şi-

²⁷ Ya da, James Joyce'un ifade ettiği gibi: "Karşıt eşitler, doğanın ya da ruhun tek bir gücünden, onun dışavurumu yoluyla ve tek hali olarak türemiş ve uyumsuzluklarının kaynaşmasıyla yeniden birleşmek için kutuplaşmış karşıt eşitler" (*Finnegans Wake*, s. 92).

şe almaya gönüllü olmuştu. Yolda karşılaştığı doğaüstü bir teyzenin önerisini dinleyerek ve onun verdiği harika, bir parça kirli, zayıf, tüyleri salkım saçak bir ata binerek ateşten bir nehri geçti ve zehirli ağaçlar korusunun dokunuşundan kurtuldu. Rüzgâr hızındaki at Tubber Tintye kalesinin dibinde durdu ve prens onun üzerinden açık bir pencereye sıçrayarak kazasız belasız içeriye girdi.

"İçerisi olağanüstü büyüktü ve uyuyan devlerle ve deniz ve yerin binbir canavarıyla, büyük balinalar, uzun kaygan yılanbalıkları, aylar ve her tür ve biçimden yaratıklarla doluydu. Prens aralarından geçip büyük bir merdivene vardı. Merdivenin sonunda, içinde bir yatağa uzanmış, o güne dek gördüğü en güzel kadının uyuduğu bir odaya ulaştı. 'Sana söyleyeceğim bir şey yok,' diye düşündü ve bir sonraki odaya geçti; böylece on iki odaya da baktı. Her birinde bir öncekinden daha da güzel bir kadın yatıyordu. Fakat on üçüncü odaya varıp kapıyı açtığında, altın parıltısı gözlerini kamaştırdı. Gözü alışınca dek durdu, sonra içeri girdi. Büyük ışıltılı odada altından tekerlekler üzerinde duran altın bir yatak vardı. Tekerlekler durmaksızın dönüyor, yatak gece gündüz ara vermeksizin daireler çiziyordu. Yatakta Tubber Tintye Kraliçesi yatıyordu ve on iki hizmetçisi güzeldiyse bile, onun yanında güzelliklerinin esamesi dahi okunmazdı. Yatağın ucunda Tubber Tintye'nin, ateş kuyusunun kendisi vardı. Kuyunun üzerinde altın bir kapak vardı ve Kraliçenin yatağıyla birlikte o da dönüyordu.

"'Diyorum ki,' dedi prens, 'burada biraz dinleneceğim.' Sonra yatağa girdi ve altı gece ve gündüz yataktan çıkmadı."²⁸

Uyku Evinin Hanımı, peri masalı ve mitte tanıdık bir figürdür.

²⁸ Jeremiah Curtin, *Myths and Folk-Lore of Ireland* (Boston: Little, Brown and Company, 1890), s. 101-106.

Ondan daha önce, Brynhild ve küçük Çalgülü biçimleri altında bahsettik.²⁹ O en mükemmel güzelliklerin en mükemmelidir, bütün arzulara yanıtır, bütün kahramanların dünyevi ve dünyadışı maceralarının göz alıcı hedefidir. Anne, kız kardeş, sevgili, gelindir. Dünyada büyüleyici ne varsa, sevinç vermeyi vaat eden ne varsa, dünyanın şehirlerinde, ormanlarında değilse uykunun derinliklerinde onun varlığının habercisi olmuştur. Çünkü o, kusursuzluk vaadinin bedenlenmiş halidir; ruhun, kurulu yetersizlikler dünyasındaki sürgününün sonunda, bir zamanlar tattığı saadeti yeniden tadacağının güvencesidir: çok uzak bir geçmişte tanıdığımız, hatta sevdiğimiz rahatlatıcı, besleyici, –genç ve güzel– “iyi” anne. Zaman onu uzağa götürmüştü, fakat o hâlâ zamandışı denizin dibinde zamandışılıkta uyuyan biri gibi yaşıyor.

Ne var ki, hatırlanan imge yalnızca iyi kalpli değildir; çünkü “kötü” anne de –(1) saldırgan fantezilerin yöneltildiği ve karşı saldırısından ürkülən, burada olmayan, ulaşılamaz anne; (2) engelleyici, yasaklayıcı, cezalandıran anne; (3) uzaklaşmaya çalışan büyüyen çocuğu kendinde tutan anne; ve son olarak (4) varlığı tehlikeli arzu için bir tuzak olan (kastrasyon kompleksi), arzulan fakat yasak olan anne (Oidipus kompleksi)– yetişkinin çocukluk anılarının gizli toprağında varlığını sürdürür ve bazen daha güçlü olandır. Genç sporcu Aktaion’u tamamen yıkarak, aklın ve bedenin engellenmiş arzusunun bu türden simgelerinde nasıl bir korku patlaması içerildiğini gösteren, ifteli ve korkunç Diana³⁰ gibi ulaşılmaz büyük tanrıça figürlerinin kökeninde o vardır.

Aktaion tehlikeli tanrıçaya öğle vakti rastlamıştı; güneşin genç,

²⁹ Geride, s. 62-63.

³⁰ Eski Yunan panteonundaki adıyla, Artemis –yn.

güçlü çıkışını kesip dengeye ulaştığı ve ölüme doğru görkemli inişine başladığı o kader dolu an. Arkadaşlarını, bir koşu oyununun ardından, kanlı köpekleriyle dinlenir halde bırakmış ve alışılmış avlanması yerine, amaçsızca komşu ağaçlıkları araştırmaya girişmişti. Serviler ve çamlarla kaplı bir vadiye geldi. Merakla ilerledi. İçli tatlı, sırtlı bir kaynak ve çimenli bir havuza ulaşan bir nehirle ıslanan bir mağara vardı. Bu gölgeli köşe Diana'nın yeri idi ve o sırada o nymphalarıyla birlikte tamamen çıplak bir halde yıkanıyordu. Mızrağını, kalkanını, yayını, terlikleri ve elbisesiyle birlikte bir kenara koymuştu. Ve çıplak nymphalardan biri uzun saçlarını örmüştü; diğerleri büyük testilerden su döküyordu.

Genç, avare delikanlı bu hoş yere dalınca, bir dizi korku çılgılığı yükseldi ve bütün bedenler hanımlarını dünyevi gözlerden korumaya çalışarak sarmaladılar. Fakat başı ve omuzları ortadaydı. Genç görmüştü, hâlâ da görüyordu. Diana yayı için bakındı, ama uzaktaydı, o yüzden eline gelen ilk şeyi, yani suyu aldı ve onu Aktaion'un yüzüne fırlattı. "Şimdi tanrıçayı çıplak gördüğünü," diye bağırdı öfkeyle, "anlat bakalım, anlatabilirsen."

Başında çatal çatal boynuzlar yükseldi. Boynu kalınlaştı ve uzadı, kulakları sivrildi. Kolları bacaklara ve elleriyle ayakları toynaklara dönüştü. Korkuya kapılarak koştu, böylesine hızla hareket edebildiğine şaşarak. Fakat soluklanmak ve bir şey içmek için durup da kendini suyun yüzünde görünce korkuyla geri çekildi.

Aktaion'un başına o zaman korkunç şeyler geldi. Kendi tazıları büyük bir geyiğin kokusunu alarak ağaçlığa daldı. Onları duyunca bir an neşeyle duraksadı, ama sonra içgüdüsel korkuya kapıldı ve kaçtı. Tazılar arayı kapatarak izledi. Yanına geldiklerinde, ilki göğsüne atlarken adlarını bağırmayı denedi, fakat boğazındaki ses insan sesi değildi. Onu



Levha V. Tanrıça Sekhmet (Mısır).



Levha VI. *Medusa* (Antik Roma).

pençeleriyle paraladılar. Devrildi ve kendi av arkadaşları köpekleri kışkırtarak, *coup de grace* [öldürücü darbe, çn.] için geldiler. Kaçıstan ve ölümden haberi olan Diana, artık sakinleşmiş olarak dinlenebilirdi.³¹

Mitolojik Evrensel Anne figürü, kozmosa, besleyen ve koruyan ilk varlığın dişil yanlarını yüklemektedir. Fantezi öncelikle kendiliğindendir; çünkü küçük bir çocuğun annesine yaklaşımla yetişkinin çevresindeki nesnel dünyaya yaklaşımı arasında yakın ve açık bir

³¹ Ovidius, *Metamorphoses*, III, 138-252.

karşılıklılık bulunmaktadır.³² Ama ayrıca birçok dinsel gelenekte, bu arketipsel imgenin, zihnin arınması, dengelenmesi ve görünür dünyanın doğasına katılımı için bilinçli biçimde denetlenen eğitsel bir kullanımı bulunmaktadır.

Ortaçağ ve çağdaş Hindistan'daki Tantra kitaplarında tanrıçanın meskenine Mani-dvipa, "Mücevherler Adası" denmektedir.³³ Tanrı-

³² Krş. J. C. Flügel, *The Psycho-Analytic Study of the Family* ("The International Psycho-Analytical Library," No 3, 4. basım; Londra: The Hogarth Press, 1931), Bölüm XII ve XIII.

"Bir yanda zihin, ruh ya da duyarlılık kavramıyla baba ya da erillik kavramı arasında; diğer yandan vücut ya da madde (materia–anneye ait olan) ve anne ya da dişil ilke fikri arasında oldukça genel bir denklik vardır," diye gözlüyor Profesör Flügel. "[Bizim Yahudi-Hristiyan tektanrıcılığımızda] anneye ilişkin duygu ve coşkuların bastırılması, bu denkleğin yararına olarak insanda ya da şeylerin genel düzeninde, ruhsal öğeleri abartmak ve yüceltmek eğilimiyle birlikte insan bedenine, Dünyaya ve bütün maddesel Evrene karşı, güvensizlik, rahatsızlık, tikslenme ya da düşmanlık eğilimi doğurmuştur. Felsefede görülen idealist eğilimlerin birçoğunun çekiciliğini, birçok zihinde anneye karşı bu eylemin bastırılmasına borçlu olduğu ve daha dogmatik ve dar maddecilik biçimlerinin 'belki de kökende anneye bağlantılı olan bastırılmış duygulara dönüşü temsil ettiği söylenebilir." (a.g.e., s. 145, not 2).

³³ Hinduizmin kutsal yazıları (Şaşırlar) dört sınıfa ayrılmıştır: (1) Dolaysız tanrısal bildiriler sayılan Şruti; bunlar dört Veda'yı (eski ilahi kitapları) ve Upanişadlar'ın (eski felsefe kitapları) bir kısmını kapsar; (2) ortodoks bilgelerin geleneksel öğretilerini, yerel törenler için kuralları ve birtakım laik ve dinsel hukuk çalışmalarını içeren Smriti; (3) en güzel Hindu mitolojileri ve destanları olan *Purana*; bunlar kozmogonik, teolojik, astronomik ve fiziksel bilgi taşır; ve (4) Tanrıralar, tanrılara tapınma ile normalötesi güç elde edilmesi için kullanılan teknikleri ve törenleri anlatan metinler. Tantralar arasında, dolaysızca Evrensel Tanrı Şiva ve Tanrıça Parvatı'nın bildirdiği sanılan önemli bir grup metin vardır. (Bu nedenle, "Beşinci Veda" diye anılırlar.) Bunlar Hindu ve Budist ikonografisinin ileri biçimleri üzerinde

çanın yatak-tahtı, dilekleri gerçekleştiren ağaçlar korusundadır. Adanın sahili altın kumdandır. Ölümsüzlük nektarını taşıyan okyanusun kıpırtısız sularıyla ıslanır. Tanrıça yaşam ateşiyle kıpkırmızıdır; dünya, güneş sistemi, sonu gelmez uzayın galaksileri, hepsi rahminde barınır. Çünkü o dünya yaratıcısı, ölümsüz anne, ölümsüz bakiredir. Aşılmazı aşar, beslenmezi besler ve yaşayan her şeyin yaşamıdır.

O ayrıca ölen her şeyin ölümüdür. Varoluşun tam bir çevrimi, doğumdan ergenlik, yetişkinlik, yaşlılık ve mezara dek onun hükmündedir. Rahim ve mezardır: doğurduğu yavrularını yiyen dişi domuzdur. Bu yüzden, hatırlanan annenin yalnız kişisel değil, evrensel iki halini sergileyerek “iyi”yi ve “kötü”yü birleştirir. Sofunun, ikisini de eşit soggukkanlılıkla birleştirmesi beklenir. Bu alıştırmayla ruhu çocukluğa has, uygunsuz duyarlık ve takıntılarından arınır; zihni öncelikle, mutluluğu ve mutsuzluğu olan çocuksu insan rahatlığına göre “iyi” ve “kötü” olarak değil, varlığın doğasının yasa ve imgesi olarak varolan esrarlı varlığa açılır.

Geçen yüzyılın büyük Hindu mistiği Ramakrişna (1836-1886), Kalküta'nın bir banliyösü olan Dakşinevar'da Kozmik Anne için yeni inşa edilen bir tapınağın rahibiydi. Tapınak heykeli, tanrısallığı aynı anda korkunç ve müşfik iki yönüyle sergiliyordu. Dört kolu evrensel gücünün simgelerini sunuyordu: sol üst eli kanlı bir hançer tutuyor, alttaki

kalıcı bir etkileri olan ve “Tantra” adıyla bilinen bir mistik geleneği destekler. Tantra simgeciligi ortaçağ Budizmiyle Hindistan'dan Tibet'e, Çin'e ve Japonya'ya taşınmıştır.

Mücevherler Adası'nın aşağıdaki tasviri Sir John Woodroffe'un, *Shakti and Shakta* (Londra ve Madras, 1929), s. 39 ve Heinrich Zimmer'in, *Myths and Symbols in Indian Art and Civilization*, ed. J. Campbell (The Bollingen Series, 1946), s. 197-211 adlı kitaplarına dayanmaktadır. Mistik adanın bir tasviri için, bkz. Zimmer, Resim 66.

koparılmış bir insan kafasını saçlarından tutuyordu; sağ üst eli "korkma" ifadesiyle kaldırılmıştı, alttaki ihsanlar sunuyordu. Kolye olarak insan kafalarından yapılmış bir çelenk taşıyordu; etekliği insan kolları yığınıydı; uzun dili kan emmek için uzanmıştı. O, Kozmik Güç, evrenin bütünlüğü, bütün karşıtlık çiftlerinin, mutlak yıkımın dehşetini kişiliksiz, ama anneye özgü bir güvenle, harika biçimde birleştiren uyumuydu. Tanrıça bunun tersine olarak zaman nehrini, yaşamın akışını, bir anda yaratır, korur ve yok eder. Adı Kali, Kara Olan'dır; sanı, Varoluş Okyanusu'nun ötesindeki Gemi.³⁴

Ramakrişna sessiz bir öğleden sonra Ganj'dan güzel bir kadının çıkıp onun meditasyon yaptığı kuytuya geldiğini gördü. Bir çocuk doğurmak üzere olduğunu anladı. Bir anda bebek doğdu ve kadın onu nazıkçe emzirdi. Birden, her nasılsa korkunç bir görünüme büründü, çocuğu şimdi çirkin olan ağzına aldı, parçaladı, çiğnedi. Yuttuktan sonra Ganj'a geri döndü ve ortadan kayboldu.³⁵

Ancak en yüksek düzeyde ayırt etmeye yetenekli dehalar bu tanrıçanın yüceliğinin tam bir açıklamasını sağlayabilir. Düşük insanlar için o görkemini azaltır ve onların gelişmemiş güçlerine uygun biçimlerde görünmeyi kabul eder. Onu tamamen kavramak ruhsal olarak hazırlanmamış herhangi biri için korkunç bir kaza olacaktır: arzulu genç Aktaion'un talihsiz olayının da gösterdiği gibi. Bir aziz değildi, fakat normal insani (yani, çocuksu) aşırı ve hafif arzu, şaşkınlık ve korku ölçüleriyle yaklaşılmaması gereken bir biçimle karşılaşmak için hazırlıksız bir sporcuymuş.

Mitolojinin resim dilinde, kadın bilinebilenin bütününü temsil

³⁴ *The Gospel of Sri Ramakrishna*, İngilizceye Swami Nikhılananda'nın bir ön-sözünüyle çevrilmiştir (New York, 1942), s. 9.

³⁵ *A.g.e.*, s. 21-22.

eder. Kahraman bilmeye gelen kişidir. Yaşam denen yavaş erginlenmede ilerledikçe, tanrıçanın biçimi onun için bir dizi değişimden geçer: hiçbir zaman kahramanın kendisinden büyük olamaz, ama onun kavrayabileceğinden daha çoğunu vaat edebilir. Cezbeder, rehberlik eder, zincirlerini kırmasını sağlar. Ve eğer kahraman onun arzusuna uyabilirse, ikisi, bilen ve bilinen, her türlü sınırlamadan kopacaktır. Kadın duyusal maceranın yüce zirvesine götüren rehberdir. Beceriksiz gözler tarafından aşağı konumlara düşürülür; aldirışsızlığın kötü gözleriyle sıradanlık ve çirkinliğe gömülür. Fakat anlayışın gözleriyle kurtarılmaktadır. Onu olduğu gibi, gereksiz velveleyle değil de gereksindiği kibarlık ve kendine güvenle görebilen kahraman, gizil olarak kral, onun yarattığı dünyanın ölümsüz tanrısıdır.

Örneğin bir öykü, İrlandalı kral Eochaid'in beş oğlunun ava çıktıkları bir gün nasıl kaybolduklarını anlatmaktadır. Susayınca, bir bir su aramaya çıkmışlar. İlki Fergus'muş: "Ve üzerinde yaşlı bir kadının beklediği bir kuyuya varır. Kocakarı şöyle görünmektedir: baştan ayağa her yeri kömürden de karaydı; kafasının üstündeki gri kıvrıkcık saç yığını ancak vahşi bir atın kuyruğuyla kıyaslanırdı; kulağına erişene dek kıvrılan yeşil görünümlü azıdişiyle bir meşenin taze bir dalını tümünden kavrayabilirdi; kararmış ve dumanlı gözleri vardı; geniş delikleri olan çarpık bir burnu; şişkin ve lekeli bir karnı; iri bilekler ve bir çift garip ayakla süslenen çarpık zayıf bacağı; zayıf dizleri ve uzun tırnakları vardı. Kadının bütün görünüşü iğrençti. 'Burası değil mi?' dedi genç ve 'Tam burası,' diye yanıt verdi kocakarı. 'Kuyuyu mu koruyorsun sen?' dedi genç, o da 'Öyle,' dedi. 'Biraz su almama izin verecek misin?' 'Veririm, ama yanığıma bir öpücük kondurursan.' 'Olmaz,' dedi genç. 'Su alamazsın o zaman.' 'Yemin ederim,' dedi genç, 'seni öpmektense susuzluktan ölmeyi yeğlerim!' Sonra genç adam kardeşlerinin olduğu yere döndü ve onlara su alamadığını söyledi."

Olioll, Brian ve Fiachra aynı şekilde yola çıkıp aynı kuyuya vardılar. Her biri su için yaşlı kadınla karşılaştı, ama öpmeyi reddetti.

Sonunda Niall gidip kuyuya vardı. “Kadın, bırak su alayım!” diye bağırdı. ‘Veririm,’ dedi kadın, ‘beni bir öp sen.’ Oğlan dedi ki: ‘Seni yalnız öpmeyip bir de kucaklayayım!’ Sonra onu kucaklayıp öptü. Bunun ardından ona yeniden baktığında bütün dünyada ondan daha gözahıcı, bütün evrende ona benzer bir kız yoktu: sanki her yerinde, başından ayağına dallardaki son kar duruyordu; dolgun ve kraliçeye yarışır kolları, uzun ve bakımlı parmakları, dümdüz bacakları vardı; pürüzsüz, yumuşak ve beyaz ayakları iki bronz sandaletle basıyordu; üzerinde en seçme bezlerden koyu kırmızı bir harmani ve takı olarak da ak gümüşten bir broş vardı; inciden parlak dişleri, büyük şahane gözleri, vişne kadar kırmızı bir ağzı vardı. ‘İşte, kadın, bir cazibeler bütünü,’ dedi genç adam. ‘Bu doğru gerçekten.’ ‘Peki sen kimsin?’ diye sordu genç. ‘“Hükümrانlığım” ben,’ dedi kadın ve şöyle söyledi:

“Ey Tara Kralı! Ben Hükümrانlığım. . . .

“Şimdi suyunu al,’ dedi, ‘ve kardeşlerine git; dahası, senin ve çocuklarının olacak sonsuza dek krallık ve yüce güç. . . . Ve başta beni çirkin, kaba, tiksiniç, sonunda da güzel görmüştün, işte bu bile hükümrانlık demek: çünkü savaş olmadan, şiddetli çatışma olmadan zafer gelmez; ama sonuçta, kral olan şimdi görüneceği değil gelecekte olacağı bakar.”³⁶

³⁶ Standish H. O’Grady, *Silva Gadelica* (Londra: Williams and Norgate, 1892), Cilt II, s. 370-372. Değişik çeşitlemeleri Chaucer’in *Canterbury Tales*, “The Tale of the Wyf of Bathe”de; Gower’ın *Tale of Florent*’inde; onbeşinci yüzyıl ortası şiiri *The Weddyng of Sir Gawen and Dame Ragnell*’de ve onyedinci yüzyıl baladı *The Marriage of Sir Gawaine*’de bulunabilir. Bkz. W. F. Bryan ve Germaine Dempster, *Sources and Analogous of Chaucer’s Canterbury Tales* (Chicago, 1941).

Hükümrânlık böyle mi? Yaşamın kendisi böyle. Tükenmez kuyunun tanrıça muhafızı –onu ister Fergus, ister Aktaion, ister Issız Ada'nın Prensi olarak keşfetmiş olsun– kahramandan, trubadorların ve şarkıcıların “soylu kalp” dedikleri şeyi taşıyor olmasını bekler. Bir Aktaion'un hayvansı arzusuyla, Fergus'un ani geri çekilmeleriyle değil, ancak soylulukla anlaşılıp doğru biçimde yaklaşılabilir: on-on ikinci yüzyıl Japonya'sının romantik saray şiirinde *aware* (“soylu ilgi”) deniyordu buna.

*Soylu kalpte Aşk barınır,
Korunun yeşil gölgesindeki kuşlar gibi.
Soylu kalpten önce, doğanın düzeninde
Aşk yoktu, ya da soylu kalp aşktan önce yoktu.
Çünkü güneşle birlikte,
Işık da fışkırtıverdi ansızın; doğumu da
Güneşten önce değildi.
Ve Aşk kişinin kendisinin kibarlığını
Ethiliyordu; tıpkı
Ateşin en sıcak yerinin ortası olması gibi.³⁷*

Tanrıçayla (her kadında yeniden bedenlenir) karşılaşma, kahramanın, sonsuzluğun örtüsü olarak kutlanan yaşamın kendisi olan aşk ödülünü (cömertlik: *amor fati*) kazanmak için vereceği son sınavdır.

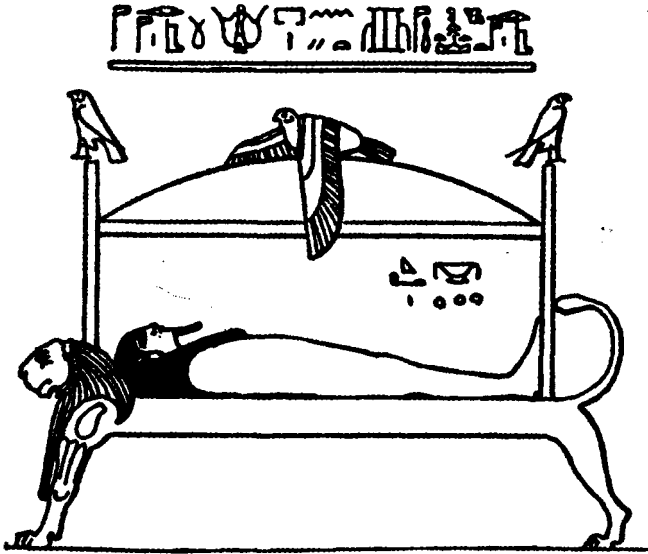
Ve maceracı, bu bağlamda, bir delikanlı değil de bir genç kız olduğunda, nitelikleri, güzelliği ya da özlemleriyle bir ölümsüzün eşi olmaya uygun biridir. O zaman göksel koca ona iner ve istese de iste-

³⁷ Guido Guinicelli di Magnano (1230-75?), *Of the Gentle Hearth*, çev. Dante Gabriel Rossetti, *Dante and his Circle* (1874 basımı; Londra: Ellis and White), s. 291.

mese de onu yatağına götürür. Eğer ondan uzak durmuşsa, birden gerçeği görür; eğer onu istemişse, arzusu yerine gelir.

Kirpiyi uzayan ağaçta izleyen Arapaholu kız gökyüzü halkının kamp yaşamının çekiciliğine kapılmıştı. Orada göksel bir gencin eşi oldu. Onu akıl çelen bir kirpi şeklinde doğaüstü evine sürükleyen oydu.

Çocuk masalındaki kralın kızı, kuyudaki macerayı izleyen gün kalle kapısında bir gümbürtü duydu: Kurbağa sözünü yerine getirmesini istemeye gelmişti. Ve kızın tiksınmesine rağmen, onu yemek masasındaki sandalyesine dek izledi, altın tabağıyla bardağından yemek yedi, hatta ipek yatağında onunla uyumak istedi. Kız bir öfke nöbetinde onu



Çizim 6. Isis bir Şahin Biçiminde Yeraltındaki Osiris'e Katılıyor.

yerden alıp duvara çarptı. Düştüğü zaman o bir kurbağa değil, yumuşak ve güzel gözleriyle bir kral oğluydu. Sonra evlendiklerini ve ikisinin kralla kraliçe olduğu genç adamın krallığına güzel bir arabayla gittiklerini öğreniriz.

Ya da bir daha: Psykhe bütün güç görevleri tamamladığında, Jüpiter ona bir parça ölümsüzlük iksiri verdi; böylece şimdi mükemmel hale gelmiş cennette, sevdiği Eros'la sonsuza dek bir olabiliirdi.

Yunan Ortodoks ve Roma Katolik kiliseleri, Meryem Yortusu'nda aynı mysteria'yı kutlar: "Bakire Meryem cennette, Krallar Kralının yıldızlı tahtında oturduğu gelin odasına alınır."

"Ey sabah kadar parlak en saf Bakire, nereye gidiyorsun? Ne güzel ve tatlısın sen, Ey Sion'un ay kadar hoş, güneş kadar benzersiz kızı."³⁸

3. Baştan Çıkarıcı Olarak Kadın

Dünyanın kraliçe tanrıçasıyla mistik evlilik kahramanın tam bir yaşam ustalığını temsil eder; çünkü kadın yaşamdır, kahraman onun bileni ve efendisidir. Kahramanın sonul deneyimini ve edimini önceleyen sınamalar, bilincini geliştiren ve kaçınılmaz gelininin, yani anne-yokedenin sahiplenişine katlanabilecek hale getiren araçların gerçeğe dönüşme krizlerinin simgesiydi. Böylece kendisinin ve babasının bir olduğunu bilir: babasının yerine geçmiştir.

Böyle en uç terimlerle söylendiğinde, sorun, olağan insani yaratıkların işlerinden uzak görünebilir. Yine de, bir yaşam durumuyla başa çıkmaktaki her başarısızlık sonuçta bilincin bir kısıtlamasına bağlanmalıdır. Savaşlar ve öfke nöbetleri geçici aldırışsızlık çözümleridir;

³⁸ Vespers'de Kutsal Bakire Meryem Yortusu Şöleni için karşılıklı okunan ilahiler (15 Ağustos): Aşai Rabbani kitabından

pişmanlıklar geç kalan hayallerdir. Kahramanın geçişine dair yaygın mitin bütün anlamı, onun ölçeğin neresinde dururlarsa dursunlar kadınlar ve erkekler için genel bir düzen görevi göreceğidir. Bu yüzden en genel şekilde formüle edilmiştir. Birey yalnızca bu genel insan formülüne dayanarak konumunu belirlemeli ve sonra kendisini sınırlayan duvarlardan geçerken onun rehberliğine bırakmalıdır kendini. Kimdir ve nerededir devleri? Bunlar, kendi insanlığının çözülmemiş gizemlerinin yansımalarıdır. Idealleri nelerdir? Bunlar, yaşamı kavrayışının belirtileridir.

Çağdaş psikanalistin odasında, hastanın düşlerinde ve sanrılarında kavramanın macerasının aşamaları yeniden günışığına çıkar. Analistin erginleme rahibi, yardımcı rolünü üstlenmesiyle derinlerde bir yerde kendini önemsememeye ulaşır. Ve her zaman, aşağı inmenin ilk korkularının ardından macera, karanlığın, korkunun, tiksinti ve düşsel korkuların yolculuğuna dönüşür.

Tuhaf güçlüğü püf noktası, yaşamın ne olması gerektiğine ilişkin görüşlerimizin yaşamın gerçekten ne olduğuyla çok seyrek örtüşmesidir. Genellikle kendi içimizde ya da arkadaşlar arasında, canlı hücrenin doğası olan bu ısrarcı, kendini koruyucu, kötü kokulu, et yiyici, şehvet düşkünü hararetin yaygınlığını söylemekten kaçınılır. Bunu yerine, iyi kokuya, temizliğe yönelir, yeniden yorumlarız; bu arada merhemdeki sineklerin, çorbadaki saçın başka sevimsiz birilerinin hatası olduğunu düşünürüz.

Ama düşündüğümüz ya da yaptığımız her şeyin ille de etin kokusuyla bağlantılı olmadığını birdenbire farkederseniz ya da farketmek zorunda kalırsanız, o zaman genellikle bir sarsılma anı yaşanır: yaşam, yaşamın eylemleri, yaşamın organları, özellikle yaşamın büyük simgesi olarak kadın saf, saf, saf ruha katlanılmaz gelir.

Ah, bu kaskatı et de eriyecek,
 Gevşeyecek ve kendini çiğge karıştırarak!
 Ya da Sonsuz Olan yasasını
 Öz katliama karşı yazmamış! Ah tanrım! Tanrım!

Bu anın büyük konuşmacısı Hamlet işte böyle demektedir:

Nasıl güçsüz, tatsız, sıkıcı ve boşuna
 Görünüyor bana dünyanın bütün işleri!
 Yuf olsun! Ah yuf olsun! Ayıklanmamış bir bahçe bu,
 Tohum veren; aşağı ve iri yapılı şeyler
 Kaplıyor onu. Demek böyle olacak!³⁹

Oidipous'un kraliçeye ilk sahip oluşundaki masum coşkusu, kadının kim olduğunu öğrenince bir ruh yangınına dönüşüyor. Hamlet gibi o da babanın ahlaksal imgesiyle sarılmıştır. Hamlet gibi o da, ensest ve zinaya bulaşmış, keyifbaz ve düzelmesi olanaksız anneninkinden daha yüksek bir krallık için karanlığı araştırmak üzere dünyanın çekici yanlarından uzaklaşıyor. Yaşamın ötesindeki yaşamı arayan kişi kadının ötesine geçmeli, çağrılarının çekiciliğine aldırmamalı ve ötedeki kusursuz etere yükselmelidir.

Çünkü bir Tanrı çağırmıştı onu – birçok kez çağırmıştı,
 Birçok yönden hem de: "Hey, Oidipous,
 Sen Oidipous, neden oyalanıyoruz?
 Çok zamandır geciktin; gel artık!"⁴⁰

Bu Oidipous-Hamlet sarsıntısının ruhu kapladığı yerde, dünya,

³⁹ Hamlet, I, ii, 129-137.

⁴⁰ Oedipus Coloneus, 1615-17.

vücut ve her şeyden öte kadın, artık zafer değil yenilgi simgeleri olur. Püriten tektanrı, dünyayı reddeden bir etik sistemi o zaman mitin tüm imgelerini kesin bir biçimde ve hemen dönüştürür. Kahraman etin tanrıçasıyla masum kalamaz artık; çünkü o günah kraliçesi olmuştur.

“Bu ceset benzeri vücut için ilgi duyduğu sürece bir insan,” diye yazıyor Hindu keşiş Şankaraçarya, “kirlidir ve doğumdan, hastalıktan ve ölümden acı çektiği gibi düşmanlarından da acı çeker; fakat kendini saf, iyinin ve Kıpirdatılamazın özü saydığı zaman, özgürleşir. ... Atıl ve müstehcen bir doğası olan vücudun bu sınırlamasını fırlatıp atın. Onu düşünmeyin artık. Çünkü kusulan bir şey (çünkü vücudunuzu kusalırsınız) hatırlandığı zaman ancak tiksinti uyandırabilir.”⁴¹

Bu Batı'daki azizlerin yaşamlarında ve yazılarında görülene benzer bir bakış açısidir.

“Aziz Peter kızı Petronilla'nın çok güzel olduğunu farkedince, Tanrı'nın ona ateşli bir hastalık verme lütfunu göstermesini sağladı. Bir gün müritleri yanındayken Titus ona şöyle dedi: ‘Bütün hastalıkları sağaltıyorsun, neden Petronilla'yı iyileştirip yataktan kalkmasını sağlamıyorsun?’ Peter ona şöyle yanıt verdi: ‘Çünkü şu anki halinden hoşnutum.’ Bu onu iyileştirecek gücü yok demek değildi; çünkü, hemen kıza şöyle dedi: ‘Kalk Petronilla, bize bir şeyler hazırla.’ Genç kız iyileşerek kalktı ve onlara hizmet etti. Ama bitirdiğinde, babası şöyle dedi: ‘Petronilla, yatağına dön!’ Kız döndü ve hemen yine ateşlere yakalandı. Daha sonra Tanrı sevgisi mükemmelleşince babası ona tam sağlığını geri verdi.

“Bu sırada, güzelliğiyle çarpılmışa dönen Flaccus adlı bir soylu,

⁴¹ Shankaracharya, *Vivekachudamani*, 396 ve 414, çev. Swami Madhavananda (Mayavati, 1932).

onunla evlenmek istedi. Kız şöyle dedi: 'Eğer benimle evlenmek istersen, beni evine götürecek bir genç kız topluluğu gönder!' Ama kızlar gelince, Petronilla hemen kendini oruç ve dua etmeye verdi. Aşai Rab-bani ayinine katılarak yatağına uzandı ve üç gün sonra ruhunu Tanrı'ya teslim etti."⁴²

"Çocukken Clairvauxlu Aziz Bernard başağrılarına tutulmuştu. Bir gün, acılarını şarkılarıyla dindirmek üzere genç bir kadın ziyaretine geldi. Fakat sinirli oğlan onu odadan kovdu. Ve Tanrı onu bu davranışı için ödüllendirdi; çünkü hemen yatağından kalkıverdi, iyileşmişti.

"Küçük Bernard'ın böyle bir eğilimi olduğunu farkedenden insanın en eski düşmanı, kendini onun bekareti için tuzaklar kurmaya adanmış. Çocuk, şeytanın heveslendirmesiyle bir gün bir bayana bir süre bakakalmıştı ve kendinden utandı, yakınlardaki bir gölün buzlu suyuna girip orada kemikleri donuncaya kadar kaldı. Başka bir sefer, uyurken genç bir kız yatağına çıplak halde geldi. Onu farkedenden Bernard, ses etmeden yatağın yattığı kısmından uzaklaştı ve diğer yana dönerek uymaya devam etti. Onu bir süre çekiştirip iteleyeni zavallı yaratığın arlanmazlığının yerini öyle bir utanç kapladı ki, sonunda kalkıp kendine karşı korku ve genç adama karşı hayranlıkla dolu olarak oradan kaçtı.

"Yine, bir keresinde Bernard arkadaşlarıyla tanınmış zengin bir kadının davetiyle evine gittiğinde, kadın delikanlının güzelliğini farkedererek onunla yatma arzusuna kapıldı. O gece yatağından kalkıp konuğunun yanına yattı. Fakat delikanlı, yakınında birini duyar duymaz

⁴² Jacobus de Voragine, *The Golden Legend*, LXXVI, "Saint Petronilla, Virgin." (Daphne öyküsüyle karşılaştırın, *geride*, s. 75.) Daha sonra Kilise, Aziz Peter'in çocuk sahibi olduğunu düşünmeyi pek istemediğinden, Petronilla'dan onun vesayeti altındaki biri olarak bahseder.

bağırmaya başladı: 'Hırsız! Hırsız!' Kadın hemen telaş içinde kaçtı, bütün ev ayağa kalktı, fenerler yakıldı ve herkes hırsız aramaya koyuldu. Kimse bulunamayınca, gözlerini kapayamayıp kalkarak yine konuğunun yatağına yönelen bu kadının dışında herkes yatağına, uykusuna döndü. Bernard yine bağırdı: 'Hırsız!' Ve yine telaşlar ve aramalar! Bunun ardından, kadın kendini bir üçüncü kez daha aynı hale düşürdü; bu yüzden sonunda kötü niyetinden, korku ya da cesaretsizlikle vazgeçti. Ertesi gün yolda giderken arkadaşları Bernard'a niye o kadar çok hırsız düşü gördüğünü sordu. Onlara şöyle dedi: 'Gerçekten de bir hırsızın saldırılarını püskürtmeliydim, çünkü ev sahibem, kaybetseydim bir daha hiç bulamayacağım bir hazinemi çalmaya çalıştı.'

"Bütün bunlar Bernard'ı yılanla birlikte yaşamının çok tehlikeli bir şey olduğuna ikna etti. Bu yüzden dünyayı terk etmeye ve Sistersiyen manastırına girmeye karar verdi."⁴³

Buna rağmen, ne manastır duvarları, ne de çölün ıssızlığı dişi varlıklardan koruyabilir; çünkü münzevinin eti kemiklerine yapışık kaldığı ve sıcaklık verdiği sürece, yaşamın imgeleri aklını karıştırmaya hazırdır. Mısır'da, Teb'de çileye çekilen Aziz Anthonius'u çekici yalnızlığına çullanan dişi demonların alevlendirdiği arzulu sanrılar rahatsız ediyordu. Dayanılmaz çekicilikteki kalçaları ve dokunulmak için çıldıran göğüsleriyle bu tür hayaletler, tarihin bütün münzevi barınaklarında görülmüştür. "Ah! Bel ermite! Bel ermite! . . . Si tu posais ton doigt sur mon épaule, ce serait comme une trainée de feu dans tes veines. La possession de la moindre place de mon corps t'emplira d'une joie plus vehemente que la conquete d'un empire. Avance tes lèvres. . . ."⁴⁴

⁴³ A.g.e., CXVII.

⁴⁴ Gustave Flaubert, *La tentation de Saint Antoine* (La reine de Saba).

New Englandlı Cotton Mather şöyle yazıyor: “Vaat edilen toprağa giderken geçtiğimiz *Çöl*, Öfkeli uçan yılanlarla doluydu. Fakat, Tanrıya şükür, hiçbiri bizi tamamen baştan çıkaracak kadar çullanmadı üzerimize! Cennete giden yolumuzda *Aslan İleri* ve *Leopar Yığınları* uzanır; inanılmaz Şeytan Sürüleri var yolumuzda. ... Bizler aynı zamanda Şeytan’ın Tarlası, Şeytan’ın *Gaol*’u da olan bir dünyadaki zavallı gezginleriz; her köşe bucağında Şeytan’ın, Soyguncu Çeteleriyle, yüzleri Sion yönüne dönük herkesin başını ağrıtmak için mekan tuttuğu bir dünya.”⁴⁵

4. Babanın Gönlünü Alma

“Tanrı’nın Gazabının Yayı büküldü ve Ok yaya takıldı; ve Adalet, Oku senin Kalbine yöneliyor ve Yayı geriyor; ve hiçbir Vaat ve Yü-kümlülük olmaksızın Oku Kanınla ıslanmaktan bir An ötede tutan yalnızca Tanrı’nın, kızgın bir Tanrı’nın Merhameti ...”

Jonathan Edwards, New England cemaatinin kalbine, onlara baba-lığın bağışlanamaz biçimde çirkin yönünü anlatarak işte böyle korku saçıyordu. Onları mitsel azapların imgeleriyle kilise sıralarına çiviledi; çünkü Püritenler için resmedilmiş imgeler yasak olsa da dilsel imgeler serbestti. “Gazap,” diye gürledi Jonathan Edwards, “Tanrının Gazabı’ şu an dizginlenmiş yüce sular gibidir; arttıkça artarlar ve bir çıkış buluncaya dek kabardıkça kabarırlar; ve Nehir ne kadar durulursa, bırakıldığı anda Akışı öyle hızlı ve öyle güçlü olur. Doğru, Fena İşlerinizin Yargılanışı daha olmadı; Tanrı’nın Öcünün Tufanları durduruldu; ama her geçen an Suçunuz gitgide artıyor ve her gün biraz daha Gazabı üzerinize çekiyorsunuz; Sular durmaksızın yükseliyor ve

⁴⁵ Cotton Mather, *Wonders of the Invisible World* (Boston, 1693), s. 63.

daha da güçleniyor; ve Tanrının Merhametinden başka bir şey yok durdurulmak istemeyen ve taşmak için deliren suları tutan; eğer Tanrı Tufan Kapısından Elini çekseydi, hemen açılacak ve Tanrının Gazabının Acımasızlığının alev misali Tufanları benzersiz bir öfkeyle öne atılacak ve karşı konulmaz bir güçle üstünüze gelecekti; ve eğer Gücünüz onunkinden Onbin kez fazla bile olsa, cehennemdeki en sağlam, en dayanıklı Şeytandan Onbin Kez büyük bile olsanız, ona karşı duramaz, dayanamazdınız.”

Su ögesiyle tehdit ettikten sonra, Papaz Jonathan ateş imgesine döner. “Sizi Cehennemin Çukurunun üstünde bir Örümcek ya da Ateş üstündeki iğrenç bir Böcek gibi tutan Tanrı sizden nefret eder ve alabildiğine kıskırtılmıştır; size olan Gazabı Ateş gibi yanıyor; size sırf Ateşe atılacak Değersiz bir şey gibi bakıyor; sizi Gözünün önünde görmeye katlanamayacak kadar saf Gözlere sahiptir o; bizim gözümüzde en tiksindirici, zehir saçan Yılanın olduğundan On bin Kez daha iğrençsiniz Onun gözünde. İnacı bir Asinin Prensine karşı işlediğinden çok daha fazla suç işlediniz ona karşı; ve yine de sizi her An Ateşe düşmekten koruyan bir tek onun Eli. ...

“Ey Günahkar! ... Çevresinde Tanrısal Gazabın Alevlerinin yalındığı incecik bir Iplige asılısın ve alevler onu her yandan yakıp kül etmeye hazır; ve sana Yardım edecek hiçbir Aracı yok, tutunacak bir şeyin yok, Gazap Alevlerini uzak tutacak, senin olan bir şey yok, yapuğun bir şey yok, yapabileceğin bir şey yok Tanrının sana bir An ayırmasını sağlayacak. ...”

Ama şimdi, sonunda, her nasılsa ikinci doğumun rahatlatıcı imgesi:

“Böylesiniz işte hepiniz, ruhlarınızda TANRI'nın Ruhunun yüce Gücüyle, büyük bir Kalp Değişiminden geçmemiş, hiç yeniden doğ-

mamış, yeni Yaratıklar olmamış ve Günah içinde boğulmaktan kurtulamamış, yani daha önce kimsenin denemediği Işık ve Hayat Durumuna geçmemiş olanlar (Yaşamınızı birçok Şeyde yenilemiş, dinsel merhamete kapılmış ve Evlerinize ve Odalarınıza ve Tanrının Evine bir Dini Tasvir koymuş ve bu konuda çok katı olsanız bile), kızgın bir Tanrının Ellerindesiniz; sizi bitimsiz Yokoluş tarafından Hemen Şu An yutulmaktan kurtaran onun saf Merhametidir.⁴⁶

Günahkarı oktan, selden, alevlerden koruyan “Tanrının saf merhameti”, geleneksel Hristiyan sözlüğünde Tanrı’nın “inayet”i olarak adlandırılmıştır; ve kalbi değiştiren “Tanrı’nın ruhunun her şeye kadir gücü,” Tanrı’nın “bağışlayıcılığı”dır. Çoğu mitolojide, inayet ve bağışlayıcılık imgeleri adalet ve gazabinkiler kadar canlı belirtilerek bir dengeye ulaşılmış, kalbin kendi yolunda sürüklenmektense yükseltilmesi sağlanmıştır. “Korkma!” der tanrı Şiva’nın ona tapınanlar önünde evrensel yıkım dansını yaparken yaptığı el hareketi.⁴⁷ “Korkma, cün-

⁴⁶ Jonathan Edwards, *Sinners in the Hands of an Angry God* (Boston, 1742).

⁴⁷ Levha IX. Bu etkili imgenin simgeciligi Ananda K. Coomaraswamy, *The Dance of Shiva* (New York, 1917), s. 56-66 ve Heinrich Zimmer, *Myths and Symbols in Indian Art and Civilization*, s. 151-175 tarafından oldukça iyi biçimde açıklanmıştır. Özetle: uzatılmış sağ el, her vuruşu zamanın, yaratılışın ilk ilkesi olan zamanın vuruşu olan davulu tutar; uzatılmış sol el meşaleyi, yaratılmış dünyanın yıkımının meşalesini tutar; ikinci sağ el “korkma” hareketi yaparken, kaldırılmış sol ayağı gösteren ikinci sol el “fil”i simgeleyen bir konumda tutulur (fil “dünya cangılı içinde yol açıcı,” yani tanrısal rehberdir); sağ ayak bir cücenin, ruhların Tanrıdan maddeye geçmesini belirten “Bilmeme” demonunun sırtına konmuş, fakat sol ayak ruhun serbest bırakılışını gösterir biçimde kaldırılmıştır: sol, “fil eli”nin işaret ettiği ayaktır ve “Korkmama” güvencesine neden olur. Tanrı’nın başı, savrulan kollar ve yavaşça yere basan sağ topuğun ritmiyle simgelenen yaratılış ve yıkım dinamizminin ortasında dengelenmiş, sakin ve kıpırtısızdır. Bu merkezde her şey kıpırtısız demektir. Şiva’nın sağ kulak deliği bir erkeğinki,

solu bir kadınındır; çünkü Tanrı karşıt çiftleri içerir ve onların ötesindedir. Şiva'nın yüz ifadesi ne acılı ne de neşelidir, fakat dünyanın saadet ve acısının ötesinde, ama yine de içinde olan Duygusuz Zerafet'in çehresidir. Coşkuyla dökülen lûleler, artık yaşam dansıyla uçan Hintli Yoga'nın uzun taranmamış saçlarını temsil eder; çünkü yaşamın neşe ve hüznlerinde tanınan ve içe çekilme meditasyonu bulanan varlık, aynı, evrensel, ikili olmayan, Varlık-Bilinç-Saadet'in iki yönüdür. Şiva'nın bilezikleri, kollukları, halhalleri ve brahman ipi^A canlı yılanlardır. Bu, onun, bütün canlılarıyla birlikte evrenin içinde ve evrenin kendisi olarak tezahürünün maddesel ve biçimsel nedeni olan Tanrı'nın gizemli Yaratıcı Enerjisiyle, Yılan Gücüyle güzelleştirilmesi demektir. Şiva'nın saçlarında, ölümün simgesi, Yıkımın Efendisinin alın takısı olan bir kafatasıyla birlikte onun dünyaya diğer ihsanları olan doğumun ve çoğalmanın simgesi olan bir hilal de görülür. Ayrıca saçlarında, sarhoş edici bir madde hazırlanan *datura* bitkisinin çiçeği vardır (Dionysos ve Ayın şarabıyla karşılaştırın). Lûlelerinde tanrıça Ganj'in küçük bir tasviri bulunur; çünkü tanrısal Ganj'in yaşam ve kurtuluş sunan sularını, daha sonra insanlığın ruhsal ve fiziksel yenilenmesi için hafifçe dünyaya akıtmadan önce kendi başında karşılayan odur. Tanrı'nın dans duruşu, dört bilinçlilik halinin ve bunların deneyim alanlarının sözel eşdeğeri olan simgesel AUM ओ ya da ॐ hecesi olarak görselleştirilir. (A: uyanan bilinç; U: düş bilinci; M: düşsüz uyku; kutsal hecenin çevresindeki sessizlik Tezahür Etmemiş Aşkınlık'tır. Bu hecenin bir tartışması için, bkz. ileride, s. 301-302, ve s. 302, dipnot 16.) Tanrı böylece tapınanın içinde olduğu gibi dışındadır da.

Böyle bir figür, oyulmuş imgenin işlev ve değerini sergiler ve putlara tapınanlar arasında uzun vaazların neden gereksiz olduğunu gösterir. Dindar kişinin, tanrısal simgenin anlamıyla, derin sessizlik ve kendine uygun bir zaman içinde karşılaşmasına fırsat tanınır; ve bunların söyledikleri tanrıların söyledikleridir. Yılanlar yerine altundan yapırlar ve alun (aşınmayan metal) ölümsüzlüğü simgeler; yani ölümsüzlük, güzelliğin gövdesi olan Tanrı'nın gizemli yaratıcı enerjisidir.

Yaşamın ve yerel geleneklerin birçok başka ayrıtısı, insanbiçimci putların ayrırıtları içinde kopyalanır, yorumlanır ve böylece geçerli kılınır. Bu şekilde, yaşamın bütünü meditasyon için bir desteğe dönüştürülür. Kişi her

kü her şey Tanrı'nın bilgisi dahilindedir. Gelip geçici biçimler –senin de vücudun– dans eden kollarımın ve bacaklarımın ısıltılarıdır. Her şeyde Beni Tanı ve neden korkacaksın ki?” Vaftiz törenlerinin (İsa Peygamberin çilesiyle ya da Buddha'nın meditasyonlarıyla etkili kılınan) büyüsü, ilkel muska ve nazarlıkların koruyucu gücü ve mitlerle peri masallarının doğaüstü yardımcılarının hepsi, insanlığın ok, alevler ve tufanın görüldüğü kadar zalim olmadığına dair güvencesidir.

Çünkü babanın çirkin yanı, kurbanın geride kalmış, ama öncesini yansıtan duygusal bebeklik sahnesinden türetilen kendi egosunun bir refleksidir; ve pedagojik açıdan “olmayan şeyin” takıntılı putperestliği, kişiyi gizil olarak yetişkin olan ruhu babaya, dolayısıyla dünyaya ilişkin daha gerçekçi, daha dengeli bir görüşten uzak tutarak bir tür günah duygusuna batmış bir halde tutan bir yanlışlıktır. Kefaret (at-one-ment)* kendini yaratan ikili canavarın –Tanrı sanılan ejder (süperego)⁴⁸ ve Günah sanılan ejder (bastırılmış id)– terk edilmesinden başka bir şey değildir. Fakat bu da egonun kendisine olan bağlılığın terk edilmesini gerektirir ve güç olan da budur. Kişi babanın merhametli olduğuna ve o merhamete olan güvene dair bir inanç duymalıdır. Böylece, inancın merkezi, Tanrı'nın sorun çıkarmaya başlayan ve ka-

zaman için sessiz bir vaazın ortasında yaşar.

Δ Brahman ipi Hindistan'ın üç üst kastının (iki kez doğanlar denen) üyelerinin giydiği pamuk bir iptir. Baştan ve sağ koldan geçirilir, sol omuzda durur ve gövdeyi (göğüs ve sırttan) çaprazlamasına geçerek sağ kalçaya uzanır. Bu iki kez doğanın ikinci doğumunu simgeler; ipin kendisi eşiği ya da güneş kapısını temsil etmektedir, böylece iki kez doğan aynı anda hem zaman hem de ebediyet içinde yaşamaktadır.

* Yazar, atonement: kefareet, gönül alma sözcüğüyle oynuyor; hecelerinden “bir anda/bir olmak” anlamı çıkarıyor –çn.

⁴⁸ Ya da “interego” (bkz geride, s. 99, dipnot 45).

buk kabuk soyulan sıkı halkasından dışarı aktarılır ve can sıkıcı devler yok olur.

Kahraman, babanın ego-yıkıcı erginleşişinin ürkütücü deneyimlerinin hepsinden büyüleriyle (polen nazarlıkları ve şefaati gücü) korunmasını sağlayan yardımcı dişi figüründen umut ve güvence elde edebilir. Çünkü eğer korkutucu baba-yüzüne güvenmek olanaksızsa eğer, kişinin inancı başka bir yere (Örümcek Kadın, Kutsanmış Anne) bağlanır ve bu desteğe olan güvenle kişi krizi atlattır – ancak sonunda, anne ile babanın birbirini yansıttığını ve özde aynı olduklarını fark edecektir.

Navaholu İkiz Savaşçılar, öğüdünü ve koruyucu büyülerini alarak Örümcek Kadın'dan ayrıldıktan sonra; ezen kayalar, parçalayan sızlıklar ve delik deşik eden kaktüsler ve kaynayan kumlar arasından zorlu yollarını aşılar ve en sonunda babalarının, Güneş'in evine geldiler. Kapıyı iki ayı koruyordu. Aylar doğrulup gürlediler; fakat Örümcek Kadın'ın öğrettiği sözler hayvanların geri çekilmesini sağladı. Aylardan sonra onları bir çift yılan, sonra rüzgâr, sonra şimşekler karşıladı: en son eşğin muhafızları.⁴⁹ Hepsi de kalıplaşmış sözlerle bir şekilde hemeri engellendi.

Güneşin turkuvaz evi büyüktü ve kare biçimliydi, engin bir suyun kıyısında idi. Oğlanlar içeri girince batıda oturan bir kadınla, güneyde iki yakışıklı gençle ve kuzeyde de iki güzel kızla karşılaştılar. Kızlar tek kelime etmeksizin doğrularak, gelenleri dört gök-örtüsüyle sarıp bir rafa yerleştirdi. Oğlanlar orada sessizce yattı. O sırada kapının üstündeki bir çingirak dört kez çaldı ve kızlardan biri, "Babamız geliyor," dedi.

⁴⁹ Inanna'nın geçtiği sayısız eşikle kıyaslayın, *geride*, s. 124-127.

Güneş taşıyıcımız eve girdi, güneşi sırtından indirdi ve onu odanın batı duvarındaki bir çengele astı; güneş orada bir süre "tla, tla, tla, tla," diyerek sallanıp durdu. Taşıyıcı yaşlı kadına döndü ve kızgınlıkla sordu: "Kimdi bugün buraya giren iki kişi?" Kadın söylemedi. Gençler birbirlerine baktılar. Güneş taşıyıcı, kadın kızgınlıkla şunları söyleyinceye dek dört kez sordu: "Çok konuşmasan senin için daha iyi olur. Babalarını arayan iki genç geldi buraya. Dışarıdayken kimseyi görmediğini söylemiştin, benden başka kadının yoktu hani. Öyleyse kimin oğulları bunlar?" Rafi gösterdi ve çocuklar aralarında anlamlı anlamlı gölüştüler.

Güneş taşıyıcı raftan bohçayı aldı, dört örtüyü açtı (şafağın, mavi göğün, sarı akşam ışığının ve karanlığın örtüleri) ve oğlanlar yere düştü. Onları hemen yakaladı. Öfkeyle, doğudaki duvarda duran beyaz deniz kabuğunun büyük ve keskin oklarına fırlattı onları. Oğlanlar yaşam tüylerini sıkıca kavrayıp geri sıçradılar. Adam onları güneydeki turkuvaz, batıdaki çöl kumu rengi ve kuzeydeki kara kaya oklara da fırlattı.⁵⁰ Oğlanlar her seferinde yaşam tüylerini sıkıca kavrayıp geri sıçradılar. "Keşke gerçekten," dedi Güneş, "benim oğullarım olsaydılar."

Korkunç baba bu sefer oğlanları aşırı ısıtılmış bir buhar odasında pişirmeye karar verdi. Onlara, odanın içinde bir yerlere saklanıp ko-

⁵⁰ Pusulanın dört yönünü temsil eden dört simgesel renk, Navaho ikonografisinde ve tapımında etkin bir rol oynar. Bunlar sırasıyla, doğu, güney, batı ve kuzeyi belirtecek şekilde beyaz, mavi, sarı ve siyahtır. Afrikalı oyunbaz tanrı Edşu'nun şapkasındaki kırmızı, beyaz, yeşil ve siyaha karşılık gelirler (bkz. *geride*, s. 58): çünkü Babanın Evi, Babanın kendisi gibi, Merkezi simgelemektedir.

İkiz Kahramanlar, bu yönlerden herhangi birinin hata ve sınırlamalarından pay alıp almadıklarının anlaşılması için dört yönün simgeleriyle sınanırlar.

runmalarım sağlayan rüzgârlar yardım etti. “Evet, bunlar benim çocuklarım,” dedi Güneş çıktıkları zaman – ama bu bir hileydi yalnızca; çünkü yine onları kandırmayı tasarlıyordu. Son sınav zehirle dolu bir tütün  ubu uydu. Dikenli bir t rt l o lanları uyarıp ağızlarına koymaları için bir şeyler verdi.  ubu u bitirinceye dek birbirlerine geçirerek etkilenmeden içtiler. Hatta tatlı geldiğini bile söylediler. Güneş gurur içindeydi. Tatmin olmuştu. “ imdi, çocuklarım,” dedi, “benden ne istiyorsunuz? Aradığınız ne?” İkiz kahramanlar babalarının, Güneş’in tam güvenini kazanmışlardı.⁵¹

Evine ancak bütünüyle sınanmış kişileri kabul eden babanın aşırı dikkatli olma zorunluluğu, eski Yunanların  nl  bir öyküsünde, genç Phaethon’un mutsuz macerasında anlatılmıştır. Etiyopya’da bir bakireden doğan ve arkadaşları tarafından babasını araştırmaya yöneltilen Phaethon, Güneş’in sarayını bulmak için İran’a ve Hindistan’a gitti –   nk  annesi ona babasının güneş arabasını süren tanrı Phoibos olduğunu söylemişti.

“Güneşin sarayı altın ve ateş gibi yanan bronzdan yüce sütunlar üzerinde ı ıldayarak yükseliyordu. Yukarıdaki alınlıkları parıltılı mermer süslüyor; kapılar cilalı g m  le yanıyordu. Ve i  ili i malzemesinden çok daha güzeldi.”

Dik yolu tırmanan Phaethon girişe geldi. Ve Phoibos’u, çevresinde Saatler ve Mevsimler, Gün, Ay, Yıl ve Yüz yıllar sarılmış olarak bir tahtta otururken buldu. Tecrübesiz gencin   ml  gözleri ı ı a dayanmadı ından e ikte duraksadı; fakat baba salonun öte yanından kibarca konuştu onunla.

“Niye geldin?” diye sordu baba. “Ne arıyorsun ey Phaethon, hiçbir

⁵¹ Matthews, *a.g.e.*, s. 110-113.

babanın reddetmeyeceği oğul?"

Delikanlı saygıyla yanıtladı: "Ey babam (eğer bana bu ismi kullanma hakkını vererseniz)! Phoibos! Bütün dünyanın ışığı! Bana bir kanıt sun, baba, herkesin benim senin oğlun olduğumu bilmesini sağlayacak bir kanıt."

Yüce tanrı parıldayan tacını bir kenara koydu ve oğlana yaklaşmasını söyledi. Onu kucakladı. Sonra delikanlının istediği herhangi bir kanıtın sunulacağına dair yemin ederek söz verdi.

Phaethon babasının, arabasını ve kanatlı atları bir günlüğüne sürme izni vermesini istedi.

"Böyle bir istek," dedi baba, "sözümü aceleyle verdiğimi gösteriyor." Oğlanı kendisinden az uzaklaştırdı ve arzusundan vazgeçirmeye çalıştı. "Budalalık ederek," dedi, "tanrılara bile verilmeyecek bir şeyi istiyorsun. Her tanrı ne dilerse yapabilir, ama benim dışımda hiçbiri ateş arabasında benim yerimi alamaz; yo, Zeus bile alamaz."

Phoibos haklıydı. Phaethon isteğinde diretti. Yeminini geri çekemeyen baba, oğlunu oyalayabildiğince oyaladı, fakat sonunda inatçı oğlanı görkemli arabaya götürmek zorunda kaldı: dingiliyle direği altından, tekerlekleri altından, teker çemberiyse gümüşlendi arabanın. Boyunduruğu krizalitler ve mücevherlerle süslenmişti. Saatler, ateş soluyan ve tanrısal yiyeceklerle doygun olan atların yularını çoktan ele almıştı. Üzerlerine çınlayan dizginler takılar, iri hayvanlar demirleri tekmeledi. Phoibos, Phaethon'un yüzünü onu alevlere karşı koruyacak bir yağla sıvazladı ve başına tacını yerleştirdi.

"En azından babanın sözünü dinle," diye uyardı tanrı, "kamçıları az kullan ve dizginlere sıkıca sarıl. Atlar kendi başlarına yeterince hızlı giderler. Göğün beş katını aşan yolu dosdoğru geçme, yol ağzında sola dön – tekerlek izlerini kolayca görürsün. Ayrıca, ne çok yükseğe ne

de çok alçağa inmemeye dikkat et, çünkü eğer çok yükselirsen gökleri yakarsın ve çok alçalırsan yeri mahvedersin. Orta yol en güvenlisidir.

“Ama acele et! Ben konuşurken, ıslak Gece batı kıyısındaki yerine vardı bile. Bizi çağırıyorlar. Haydi, şafak söküyor. Oğlum, Talih yardımcın olsun ve seni kendini götüreceğinden iyi bir yere götürsün. İşte, tut dizginleri.”

Deniz tanrıçası, Tethys engelleri kaldırdı ve atlar kişneyerek öne auldılar; ayakları bulutları ikiye yardı, kanatları havayı dövdü, aynı yerden yola çıkan rüzgârları geride bıraktılar. Birdenbire araba –alışılmış ağırlığından çok daha hafifti bu kez–, dalgalar üstünde sağa sola devrilen bir gemi gibi sarsılmaya başladı. Paniğe kapılan sürücü dizginleri elden bıraktı ve yolu unutuverdi. Sarsılan araba göğün yücelerine çıktı ve en uzak yerlere ulaştı. Küçük ve Büyük Ayı kavruluverdi. Kutupsal yıldızlar altında kıvrılmış yatan Yılan ısındı ve ısındıkça aşırı vahşileşti. Sabanını yüklenen Bootës uçuverdi. Akrep kuyruğunu savurdu.

Bir süre göğün bilinmeyen bölgelerinde gezinip yıldızlara çarpan araba, yerin hemen üstündeki bulutlara doğru atıldı: ve Ay, kardeşinin atlarının onun hemen altından koşuyor olması karşısında şaşkınlığa kapıldı. Bulutlar buharlaştı. Dünya alevlere boğuldu. Dağlar alev aldı, şehirler kaleleriyle yok oldu; uluslar küle dönüştü. Etiyopyalılar işte bu sırada karardı; çünkü ısı yüzünden vücutlarındaki kan yüzeye çekildi. Libya çöle döndü. Nil, korkuyla toprağın derinlerine kaçtı ve başını sakladı, hâlâ da saklanmaktadır.

Toprak Ana, kavrulmuş alnını eliyle kapatıp sıcak dumanlar saçarak yüce sesini yükseltti ve dünyasını kurtarması için her şeyin babasını, Zeus’u çağırdı. “Çevrene bak!” diye bağırdı ona. “Gökler uçtan uca dumana boğuldu. Yüce Zeus, eğer deniz kaybolursa, ve toprak ve

göğün katları kaybolursa, biz yine başlangıcın kaosuna döneriz! Bir düşün! Evrenimizin güvenliğini düşün! Ne kaldıysa onları kurtar alevlerden!"

Her Şeye Kadir Baba Zeus telaşla, bir şeyler yapılmazsa her şeyin yok olacağını görmeleri için tanrıları çağırdı. Sonra en tepeye çıktı, sağ eline bir şimşek aldı ve kulağının yanından fırlatıverdi. Araba sarsıldı, atlar korkuya kapılıp dizginden çıktı; saçları tutuşan Phaethon bir yıldız gibi kaydı. Ve yanan gövdesini Po nehri içine aldı.

Bölgenin Naiasları, cesedini üzerinde şunlar yazan bir mezara koydular:

*Burada Phaethon yatıyor; Phoibos'un arabasına göz dikmişti,
Ve başaramadıysa da, cesaret doluydu.⁵²*

Bu hoşgörölü ebeveyn öyküsü, yaşam rolleri, yeterince erginlenmemişler tarafından üstlenildiği zaman kaosun ortaya çıktığını söyleyen kadim fikri sergiliyor. Çocuk anne göğsünün yaygın idilinden çıkıp da özelleşmiş yetişkin eylemlerinin dünyasıyla yüzleştğinde, ruhsal olarak babanın alanına geçer – baba, oğlu için gelecekteki görevin işareti ve kızı için de gelecekteki eşi olmuştur. Bilsin ya da bilmesin ve toplumdaki konumu ne olursa olsun, baba genç varlığın büyük dünyaya geçmesini sağlayan erginleştirici rahiptir. Ve daha önce "iyi" ve "kötü"yü anne temsil ederken, bunu artık o yapar – ama tek farkla, sahnede yeni bir mücadele ögesi vardır: oğul evrenin egemenliği için babasına karşı ve kız ise egemen olunan dünya olmak için annesine karşı mücadele eder.

Geleneksel erginlenme fikri, adayın tekniklere, görevlere ve seçiminin getirdiği ayrıcalıklara katılımıyla, ebeveyn imgeleriyle olan duy-

⁵² Ovidius, a.g.e., II (Miller'den uyarlanmıştır; Loeb Library).

gusal ilişkisinin radikal bir yeniden düzenlenişini bir araya getirir. Mystagogos (baba ya da baba yerine geçen kişi), yükümlülük simgelemini ancak uygunsuz çocuksu kateksislerden tamamen sıyrılmış bir oğula verecektir – kesin, kişisel olmayan güç deneyiminin bilinçdışı (ya da belki bilinçli ve akılcılaştırılmış) kendini abartma, kişisel tercih ya da dargınlık güdülerıyla olanaksız kılmayacağı birine. İdeal olarak, öngörülen kişi salt insanlığından sıyrılmış ve kişisiz bir kozmik gücün temsilcisi olmuştur. İki kere doğmuştur: kendi babası olmuştur. Ve bu yüzden, artık kendisi, kişiyi çocuksu “iyi” ve “kötü” yanılsamalarından, umut ve korkudan arındıracak ve varlığın açılımının anlaşılmasıyla huzur içinde kozmik yasanın görkemliliği deneyimine geçirecek olan erginleştirmeci, rehber, güneş kapısı rolünü üstlenebilir.

“Bir keresinde,” diye açıkladı küçük bir çocuk, “top güllerinin [sic] beni esir aldığını düşledim. Zıplayıp bağırıyordu hepsi. Kendimi kendi salonumuzda görünce şaşırdım. Bir ateş vardı ve üzerinde de kaynar su dolu bir kazan. Beni içine attılar ve bir ahçı arada bir gelip pişmiş miyim diye yokladı. Sonra dışarı çıkardı ve şefe verdi, tam şef beni ısıracakken uyandım.”⁵³

“Masada karımla oıurduğumuzu düşledim,” diye ifade ediyor ki-bar bir beyefendi. “Yemek sırasında uzanıp henüz bebek olan ikinci çocuğumuzu aldım ve süregiden işlemler gereği, kaynar su ya da bir tür sıvı dolu yeşil bir çorba kâsesine koydum; çıktığında tavuk yahnisi gibi iyice pişmişti.”

“Bu nadir yemeği ekmek tahtasına uzattım ve bıçağımla kestim. Bir tavuk kursağına benzeyen küçük bir parça dışında hepsini yemişken, kaygıyla karıma baktım ve sordum, ‘Bunu yapmamı istediğine emin

⁵³ Kimmins, *a.g.e.*, s. 22.

misin? Onu akşam yemegimiz mi yaptın?"

"Evcil bir tavırla yanıtladı, 'Öyle iyi pişti ki, yapacak bir şey yoktu.' Tam son parçayı da yiyordum ki uyandım."⁵⁴

Bu dev babanın arketipsel kabusu, ilkel erginlenme ayinlerinde gerçekleştirilir. Gördüğümüz gibi Avustralyalı Murngin kabilesinin çocukları önce korkutulup annelerine sığınmaları sağlanır. Büyük Yılan Baba onların sünnet derilerini istiyordu.⁵⁵ Bu kadınları koruyucu konumuna sokar. Deliğinden çıkmış Büyük Yılan Baba'nın çağrısı sayılan, Yurlunggur adlı muazzam boru üflenir. Erkekler çocuklar için gelince, kadınlar mızraklarını kapıp sadece dövüşür gibi değil, bağırıp ağlar gibi de yaparlar, çünkü çocuklar götürülüp "yeneceklerdir." Erkeklerin üçgen dans alanı Büyük Yılan Baba'nın gövdesidir. Birçok gece boyunca çocuklara burada çeşitli totem ataların simgesi olan sayısız dans gösterilir ve varolan dünyanın düzenini anlatan mitler öğretilir. Ayrıca, fallik atalarının mitolojik gezilerinin taklidi olarak komşu ve uzak klanlara doğru uzun bir yolculuğa gönderilirler.⁵⁶ Bu şekilde, sanki Büyük Yılan Baba'nın "içindeymiş" gibi, onların anne kaybının yerini dolduran ilginç bir yeni nesne dünyaya katılırlar; ve erkek fal-lus, dişi göğüsün yerine, imgelemin orta noktası (*axis mundi*) yapılmıştır.

Uzun ayin dizilerinin en uç noktası çocuğun kendi kahraman-penisinin, sünnetçinin ürkütücü ve acı veren saldırısı sayesinde sünnet derisinin korumasından ayrılmasıdır.⁵⁷ Sözgelimi Aruntalar arasında,

⁵⁴ Wood, *a.g.e.*, s. 218-219.

⁵⁵ Geride, s. 21.

⁵⁶ W. Lloyd Warner, *A Black Civilization* (New York ve Londra: Harper and Brothers, 1937), s. 260-285.

⁵⁷ "Baba [yani, sünnetçi] çocuğu annesinden ayıran kişidir," diye yazar Dr.

boğa kışkırtıcının sesi, geçmişten bu kesin kopuş anı geldiğinde her yerden duyulmaktadır. Gecedir ve ateşin esrarlı ışığı altında ansızın sünnetçi ve yardımcısı belirir. Boğa kışkırtıcılarının gürültüsü törenin büyük şeytanının sesidir ve ameliyatı yapacak ikili onun suretidir. Sakalları öfkeyi simgeleyecek şekilde ağızlarında, ayakları iyice açılmış ve kolları öne uzanmış bir halde iki adam tamamen kıpırtısız durur; asıl ameliyatçı önde, sağ elinde ameliyatı yapacağı küçük keskin bıçağı tutuyor ve yardımcısı hemen ardında, böylece iki vücut birbirine değiyor. Sonra alevlerin ışığıyla kaplanmış bir adam, başında bir kalkan, ellerinin baş ve işaret parmaklarını birbirine vurarak belirir. Boğa kışkırtıcılar uzak kamptaki kadın ve çocukların duyabileceği korkunç bir yaygara çıkartmaktadır. Kalkanlı adam ameliyatçının hemen önünde diz çöker ve hemen çocuklardan biri amcalarından birkaçı tarafından ayakları önde olmak üzere ve bütün adamlar bir şarkıyı pes, yüksek perdeden söylerken kalkanın üzerine yerleştirilir. Ameliyat kolayca yapılır, ürkünç figürler hemen aydınlık bölgeden çekilir ve az çok şaşkın bir haldeki çocuk, topraklarına vardığı erkekler tarafından karşılanıp kutlanır. “Başardın,” derler, “ağlamadın.”⁵⁸

Avustralya yerli mitolojileri, ilk erginlenme ayinlerinin bütün genç erkeklerin öldürüleceği şekilde geçtiğini söyler.⁵⁹ Ayinin, başka şeylerin yanı sıra, yaşlı kuşağın Ödipal saldırganlığı da olduğu anlaşılır; ve sünnet, hafifletilmiş bir kastrasyondur.⁶⁰ Fakat ayinler ayrıca genç, ye-

Róheim. “Çocuktan kesilen aslında annedir. ... Sünnet derisinin başı annenin içindeki çocuktur” (Géza Róheim, *The Eternal Ones of the Dream*, s. 72-73).

⁵⁸ Sir Baldwin Spencer ve F. J. Gillen, *The Arunta* (Londra: Macmillan and Co., 1927), Cilt I, s. 201-203.

⁵⁹ Róheim, *The Eternal Ones of the Dream*, s. 49 vd.

⁶⁰ A.g.y., s. 75.

ni kuşaktan erkek grubunun yamyam, ataerkil eğilimi için de düzenlemeler yapar ve aynı zamanda arketipsel babanın merhametli, özverili yanını gösterir; çünkü uzun simgesel eğitim dönemi sırasında, erginlenenlerin, yalnızca yaşlı erkeklerden taze alınmış kanla yaşamaya zorlandıkları bir süre vardır. “Yerliler,” denir, “özellikle Hristiyan komünyon ayinine ilgi duyar ve onu misyonerlerden duyduklar zaman kendi kan içme ayinleriyle karşılaştırırlar.”⁶¹

“Akşamleyin erkekler gelir ve kabile düzenine göre yerlerini alırlar, çocuk başı babasının dizlerinde yatmaktadır. Kıpırdamamalıdır, yoksa ölecektir. Baba elleriyle gözlerini kapatır, çünkü eğer oğlan şimdiki olacılara tanık olursa, *baba ve annenin ikisinin de öleceğine* inanılır. Tahta ya da ağaç kabuğundan bir kova, kolunu hafifçe bağlayarak üst kısmı bir burun kemiğiyle kesen ve kolu belirli bir ölçüde kan alınıncaya dek kovanın üstünde tutan çocuğun dayılarından birinin yanına konur. Sonra yanındaki adam kolunu keser ve kova dolana dek bu böyle sürer. Dört buçuk beş litre arası. Oğlan kandan büyük bir yudum alır. Midesi almasa da, babası kanı tükürmesini engellemek için boğazını tutar, çünkü bu olursa *babası, annesi, kız ve erkek kardeşlerinin hepsi ölecektir*. Kanın geri kalanı üzerine boca edilir.

“Bundan sonra, bazen bir dolunay boyunca, oğlana kandan başka bir yiyecek verilmez, mitik ata Yamminga bu yasayı koymuştur. ... Bazen kan kovada kurutulur ve muhafız burunkemiğiyle onu dilimler ve bunları, uçlardaki iki dilim önce olmak üzere oğlan yer. Dilimler eşit ölçüde dilimlenmelidir, yoksa çocuk ölür.”⁶²

⁶¹ A.g.y., s. 227, R. ve C. Berndt, “A Preliminary Report of Field Work in the Ooldea Region, Western South Australia,” *Oceania*, XII (1942), s. 323’den aktararak.

⁶² Róheim, *The Eternal Ones of the Dream*, s. 227-228, akt. D. Bates, *The Pas-*

Kanlarını veren erkekler sık sık bayılır ve bitkinlikten bir saat ya da daha uzun bir süre koma halinde kalırlar.⁶³ "Daha önceleri," diye yazıyor bir gözlemci, "(katılanlarca törensel olarak içilen) bu kan bu amaçla öldürülen bir adamdan sağlanırdı ve vücudu parçalanıp yenirdi."⁶⁴ "Burada," diye yorumluyor Dr. Róheim, "ilksel babanın öldürülüp yenmesinin ayinsel temsiline olabildiğince yaklaşıyoruz."⁶⁵

Avustralyalı çıplak yabanılar bize ne kadar aydınlanmamış görünürse görünsün, simgesel ayinlerinin, yaygın kanıtları yalnız Hint Okyanusu'nu çevreleyen ada ve topraklarda değil, kendi uygarlığımızın çok özel bir alanı saydığımız arkaik merkezlerin kalıntıları arasında da bulunan o ruhsal bilgilenmenin inanılmaz ölçüde eski dizgesinin çağdaş zamanlarda da varlığını sürdürmesini temsil ettiğinden şüphe edilemez.⁶⁶ Yaşlıların ne kadar çok şey bildiğini bizim Batılı gözlemcileri-

sing of the Aborigines (1939), s. 41-43.

⁶³ Róheim, *The Eternal Ones of the Dream*, s. 231.

⁶⁴ R. H. Mathews, "The Wallonggura Ceremony," *Queensland Geography Journal*, N. S., XV (1899-1900), s. 70; akt. Róheim, *The Eternal Ones of the Dream*, s. 232.

⁶⁵ Kayda geçirilmiş bir olayda, çocuklardan ikisi bakmamaları gereken zamanda yukarı baktılar. "O zaman yaşlı erkekler birer ellerinde taş bıçakla ilerledi. Çocukların her ikisinin de damarlarını yarıdılar. Kan fışkırdı ve diğer erkekler bir ölüm çığlığı attı. Çocuklar ölmüştü. Yaşlı *wirreenun*'lar (hekimler), taş bıçaklarını kana bulayarak, onları oradaki herkesin dudağına değdirdiler. ... Boorah kurbanlarının vücutları pişirildi. Her beş Boorah'tan biri bu etten bir parça yedi; başkalarının bunları seyretmesine izin verilmedi" (K. Lanloh Parker, *The Euahlayi Tribe*, 1905, s. 72-73; akt. Róheim, *The Eternal Ones of the Dream*, s. 232).

⁶⁶ Çağdaş Malinezya'daki ilgi çekici bir simgesel dizge bulgusu, IÖ ikinci bin yılın Mısır-Babil, Truva-Girit "labirent kompleksi"yle özde aynıdır, kış. John Layard, *Stone Men of Malekula* (Londra: Chatto and Windus, 1942). W. F. J. Knight, *Cumaeen Gates* (Oxford, 1936) içinde Malekulalı "ruhun

mizin yayımlanmış eserlerinden öğrenmek güçtür. Fakat Avustralya ritüel figürlerinin bize daha yüksek kültürlerden tanıdık olanlarla karşılaştırılmasıyla, büyük temaların, hiç değişmeyen arketiplerin ve ruha etkilerinin aynı kaldığı görülebilir.

Gel, ey Dithyrambos,
Gir bu erkek rahmine.⁶⁷

Zeus'un, Şimşek Fırlatan'ın, çocuğa, oğlu Dionysos'a bu çağrısı, er-
ginleyici ikinci doğuşa ilişkin eski Yunan mysteria'larının ana temasını
yankılıyor. "Ve boğa sesleri ruhlar dünyasına ait korkunç görünümlü
bir yerlerden uğuldar ve bir davuldan bir imge sanki yeraltının gök-
gürültüsü gibi havayı ürpertiyle ağırlaştırır."⁶⁸ Eski Yunanlar, ölen ve

yeralına yolculuğu"nın Aineias'ın klasik inişi ve Babil'de Gılgamış'ın ini-
şiyle olan apaçık ilişkisini tartışmıştır. W. J. Perry, *The Children of the Sun*
(New York: E. P. Dutton and Co., 1923), Mısır ve Sümer'den Okyanus ala-
nı boyunca Kuzey Amerika'ya dek uzanan bu kültür-sürekliliğinin kanıtla-
rını bulduğunu düşünmüştü. Birçok uzman eski Yunan ve ilkel Avustralya
erginlenme törenlerinin ayrıntıları arasındaki yakın eşdeşliklere dikkat
çekmiştir; özellikle Jane Harrison, *Themis, A Study of the Social Origin of*
Greek Religion (göz. geç. 2. Basım; Cambridge University Press, 1927).

Değişik arkaik uygarlıkların mitolojik ve kültürel düzenlerinin yeryüzü-
nün en uzak köşelerine hangi yollarla ve hangi çağlarda dağılmış olduğu
hala belirsizdir; yine de kategorik olarak antropologlarımız tarafından in-
celenmiş "ilkel kültür" denen şeylerden çok azının (belki hiçbirinin) o yer-
lere özgü olduğu söylenebilir. Bunlar daha çok, değişik topraklarda, genel-
likle çok daha basit koşullar altında ve başka ırklar tarafından geliştirilen
adetlerin yerel uyarlamaları, bölgesel bozunumları ve çok çok eski sabit-
lenmeleridir.

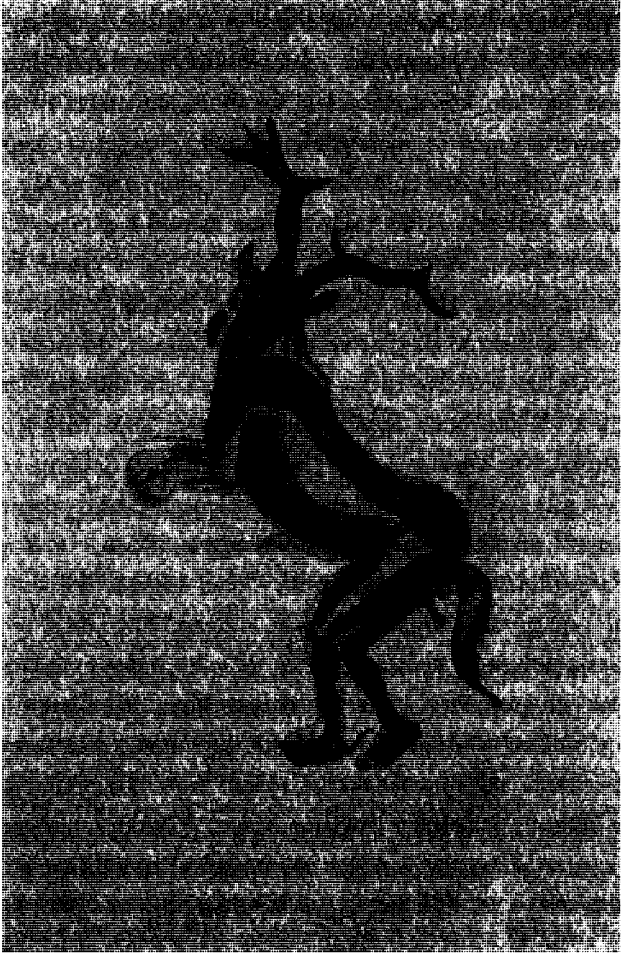
⁶⁷ Euripides, *The Bacchae*, 526 vd.

⁶⁸ Aeschylus, Frg. 57 (Nauck); akt. Jane Harrison (*Themis*, s. 61), eski Yunan
ve Avustralya erginlenme ayinlerinde boğa kışkırtıcısının rolünü tartışması
sırasında. Boğa kışkırtıcısı konusuna bir giriş için, bkz. Andrew Lang, *Cus-*

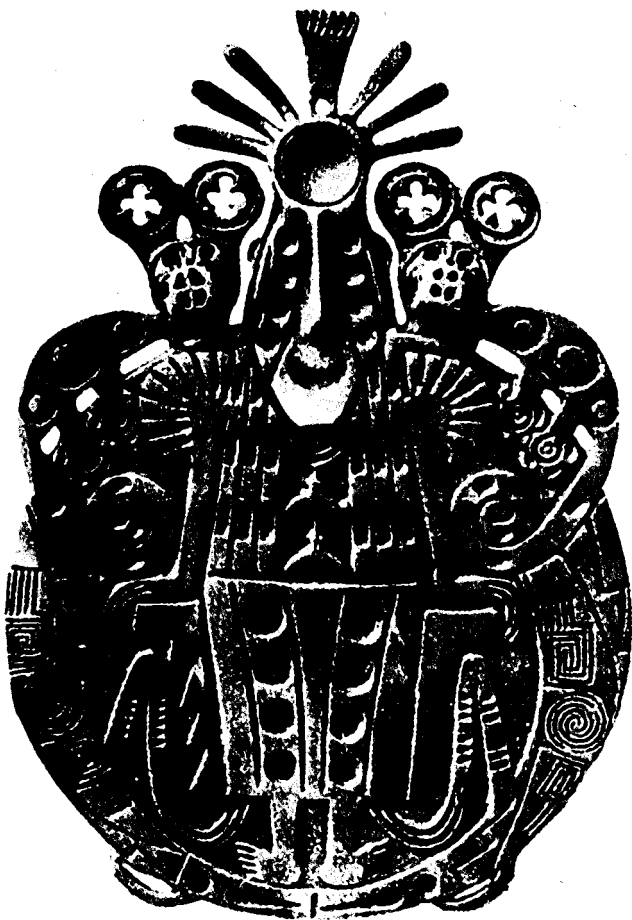
dirilen Dionysos'un takma adı olan "Dithyrambos" sözcüğünün kendisinin, "çift kapının adamını," ikinci doğuşun mucizesinde sağ kalan adamı belirttiğini düşünüyordu. Ayrıca koro şarkılarının (dithyramboslar) ve tanrının kutlanmasındaki karanlık, kan tüten ayinlerin – bitkilerin yenilenmesiyle, ayın yenilenmesiyle, güneşin yenilenmesiyle, ruhun yenilenmesiyle ilgili olan ve yıl tanrısının dirilme mevsiminde görülen– kutlanan Attika tragedyasının ayinsel başlangıcını temsil ettiğini de biliyoruz. Antik dünyada bu türden mit ve ayinler sınırlıydı: Temmuz, Adonis, Mitra, Virbius, Attis ve Osiris'in ve onların çeşitli hayvan temsillerinin (keçiler ve koyunlar, boğalar, domuzlar, atlar, balık ve kuşlar) ölüm ve dirilişleri her karşılaştırmalı din öğrencisi için açıktır; Whitsuntide Lout, Green George, John Barleycorn ve Kostrubanko, Kışı Kovalama, Yazı Getirme ve Yılbaşı Çalığışunun Öldürülmesi gibi sevilen karnaval oyunları geleneği, çağdaş takvimimize taşınmıştır;⁶⁹ ve Hristiyan kilisesi aracılığıyla (Düşüş ve Kurtuluş, Çarmıha Gerilme ve Diriliş, baptizmin "ikinci doğuşu," kiliseye kabul ayininde yanağa atılan erginleyici tokat, simgesel Etin yenişi ve Kanın içilmesi mitolojisinde) açıkça ve bazen de etkili biçimde insanın yer-yüzündeki ilk gününden itibaren görüngüsellik dehşetlerini bir kenara bırakmasını ve ölümsüz varlığın her şeyi dönüştüren tasavvurunu kazanmasını sağlayan fedakârlık eylemi sayesinde erginleyici gücün bu ölümsüz imgelerine bağlanmaktayız. "Çünkü tenin arındırılması için murdarlara serpilene keçi ve boğaların kanı ve düve külü onları kutsuyorsa, ezeli Ruh aracılığıyla kendisini lekesiz olarak Tanrı'ya

tom and Myth (göz. geç. 2. Basım; Londra: Longmans, Green, and Co., 1885), s. 29-44.

⁶⁹ Bunların hepsi de Sir James G. Frazer tarafından *Altın Dal*'da anlatılmış ve uzun uzun tartışılmıştır.



Levha VII. Büyücü (Paleolitik Mağara Resmi, Fransa Pireneleri).



Levha VIII. Evrensel Ata Viracocha Ağlıyor (Arjantin).

sunmuş olan Mesih'in kanı ölümsüz Tanrı'ya ibadet etmek üzere vicdanınızı ölü işlerden ne kadar arındıracaktır?"⁷⁰

Doğu Afrikalı Basumbwa'nın anlattığı bir halk hikâyesi vardır; bir adam Ölümün öküzünü güden ölmüş babasıyla karşılaşır ve onu geniş bir çalığa girer gibi yere giren bir yola sokar. Birtakım insanlarla dolu uçsuz bucaksız bir alana varırlar. Baba oğlu saklar ve uyumaya gider. Büyük Şef olan Ölüm ertesi sabah görünür. Bir yanı güzeldir; ama diğer yanı çürümüştür, kurtçuklar düşmektedir yere. Yardımcıları kurtçukları toplamaktadır. Yaraları yıkarlar ve onlar işlerini bitirince, Ölüm konuşur: "Bugün doğan: alışverişe giderse soyulacak. Bugün doğuran kadın: doğurduğuyla ölecek. Bugün tarlada çalışan adam: mısırları çürüyecek. Cangıla giden kişiyi aslan yiyecek."

Ölüm böylece evrensel laneti söyledi ve dinlenmeye gitti. Ama ertesi sabah ortaya çıkınca, yardımcıları onun güzel yanını yıkayıp kokuladılar, yağla ovaladılar. Bitirdikleri zaman Ölüm kutsamayı söyledi: "Bugün doğan: zengin olsun. Bugün doğuran yaşlanacak bir çocuk doğursun. Bugün doğan: pazara gitsin; iyi mallar bulsun: hileyi bozsun; filler bile bulsun. Çünkü bugün takdis ediyorum."

O zaman baba oğluna şöyle der: "Eğer bugün gelseydin, neler elde edecektin. Ama şimdi belli ki sana yoksulluk yazılmış. Yarın buradan gitsen iyi olur."

"Oğul evine döner."⁷¹

Yeraltındaki Güneş olan Ölüler Lordu, günü yöneten ve belirleyen aynı şaşalı kralın diğer yanıdır; çünkü "Seni gökten ve yerden alan

⁷⁰ İbraniler, 9:13-14.

⁷¹ Le P. A. Capus des Pères-Blancs, "Contes, Chants et Proverbes des Basumbwa dans l'Afrique Orientale," *Zeitschrift für Afrikanische und Oceanische Sprachen*, Cilt III (Berlin, 1897), s. 363-364.

kimdir? Ve kimdir ölüden yaşayanı ve yaşayandan ölüyü çıkartan? Ve kimdir her şeyi yöneten ve düzenleyen?"⁷² Çok yoksul bir adam olan Kyazimba'ya dair Wachaga hikâyesini hatırlayalım; bir kocakarı onu Güneşin öğle vakti dinlendiği doruğa göndermişti;⁷³ orada Büyük Şef ona zenginlik bahşetti. Ve Afrika'nın diğer kıyısından bir hikâyede anlatılan düzenbaz tanrı Edşu'yu anımsıyoruz:⁷⁴ anlaşmazlık yaymak en büyük eğlencesiydi. Aynı dehşetli Tanrı'nın farklı görünümleridir bunlar. Zıtlıklar, iyi ve kötü, ölüm ve yaşam, acı ve haz, nimet ve yoksunluklar onda bulunur, ondan kaynaklanır. Güneş kapısının kişisi olarak, bütün karşıt çiftlerin kaynağıdır. "Görünmeyenin anahtarları Ondadır. ... Sonunda, Ona döneceksin; o zaman O gösterecek sana yaptıklarının aslını."⁷⁵

Açıkça kendisiyle çelişen babanın gizemi, tarih öncesi Peru'nun, Viracocha adlı büyük bir tanrısal figüründe anlamlı bir biçimde sunulmuştur. Tacı güneştir; her iki elinde bir şimşek tutar: ve gözlerinden gözyaşları biçiminde dünyanın vadilerinin yaşamını yenileyen yağmurlar iner. Viracocha Evrensel Tanrı'dır, her şeyin yaratıcısıdır; ve yine de dünyadaki görünüşlerine dair efsanelerde, paçavralar içinde dolanan bir dilenci olarak gösterilir. İnsan, Beytelhem'in han kapılarındaki Meryem ve Yusuf İlahisi'ni,⁷⁶ ve Jüpiter ve Merkür'ün Baukis ve Philemon'un evinde dilenmesini anlatan klasik hikâyeyi⁷⁷ anımsı-

⁷² Kur'an, 10:31.

⁷³ Geride, s. 84.

⁷⁴ Geride, s. 58. Basumbwa (Büyük Şef Ölüm öyküsü) ve Wachaga (Kyazimba öyküsü) Doğu Afrikalı halklardır; Yoruba (Edşu öyküsü) Nijerya'nın Doğu Kıyısı kolonisinde yaşar.

⁷⁵ Kur'an, 6:59, 60.

⁷⁶ Luka, 2:7.

⁷⁷ Ovidius, *Metamorphoses*, VIII, 618-724.

yor. Ayrıca kim olduğu anlaşılmayan Edşu'yu anımsıyoruz. Bu mitolojide sıkça karşılaşılan bir temadır; anlamı Kur'an'ın sözlerinde saklıdır: "Nereye dönersen dön, Allah'ın Varlığı oradadır."⁷⁸ "Her şeyde saklı olsa da O," der Hindular, "Ruh ısıldamaz; yine de O üstün, mahir akıllı, mahir kâhinler tarafından görülür."⁷⁹ "Sopayı kır," der Gnostik bir aforizma, "ve işte İsa."

Böylece Viracocha, her yerde hazır ve nazır oluşunu bu yolla belli "ederek evrensel tanrıların en yücesinin karakterine katılır. Dahası güneş-tanrı ve fırtına-tanrı biresimi tanındıktır. Onu iki tanrının özellikle birleştiği (Yehova, bir fırtına-tanrı ve El, bir güneş-tanrı) Musevi Yehova mitolojisinden biliyoruz; o İkiz Savaşçıların babasının Navaho kişileştirilmesinde belirgindir; Buddha imgesinin belirli biçimlerinin halesinde ve şimşeginde olduğu gibi Zeus karakterinde de apaçiktır. Bunun anlamı güneş kapısından evrene dökülen inayetin, yıkan ve yok edilmez olan şimşegin enerjisiyle aynı olduğudur: Yok edilemeyen sanrılar saçan ışı, yaratıcı ışıla aynıdır. Ya da, yine doğanın ikinci bir karşıtlığının diliyle: güneşte yalınlanan ateş, dölleyen fırtınada da parıldar; temel karşıtlık çiftinin, ateş ve suyun ardındaki enerji bir ve aynıdır.

Fakat Viracocha'nın, Peru'nun bu soylu evrensel tanrı tasarımının en sıradışı ve etkileyici olan yanı tamamen ona özgü olan bir şey, yani gözyaşlarıdır. Dünyadaki sular Tanrının gözyaşlarıdır. Burada, keşişin dünyayı dışlayan inanişi, "Tüm yaşam acı doludur," babanın dünyayı saran onayıyla, "Yaşam olmalı!" ile birleşir. Eliyle yaratıklarının yaşam ızdırabının tümüyle farkındadır, acıların kükreyen vahşetinin, yarattığı çarpık, öz yıkıcı, şehvetli, kızgın evrenin beyni yaran ateşlerinin

⁷⁸ Kur'an, 2:115.

⁷⁹ *Katha Upanishad*, 3:12.

tam bilincindedir ve, bu tanrısal yaşama yaşam götürme görevini isteksizce üstlenir. Doğurgan suları durdurmak yıkım olacaktır; ama onları salmak da bu bildiğimiz dünyayı yaratmaktır. Çünkü zamanın özü akıştır, anlık varoluşun dağılışıdır; ve yaşamın özü zamandır. Merhametli, zamanın biçimlerine aşık olan bu yapıcı tanrısal insan keder denizine süreklilik verir; ama ne yaptığının, verdiği doğurgan yaşam sularının kendi gözyaşları olduğunu tamamen bilerek.

Yaratılış paradoksu, sonsuzluktan zamanın biçimlerinin belirışı, babanın filizlenen gizidir. Hiçbir zaman tam olarak açıklanamaz. Bu yüzden, her teolojik sistemde, yaşam ananın parmağının dokunduğu ve kusursuz bilgi olasılığını zayıflatan bir göbek bağı noktası, bir Aşil topuğu vardır. Kahramanın sorunu, kendini (ve böylece dünyasını) o noktadan tamamen geçirmek; sınırlı varoluşunun temel düğümünü gevşetip paramparça edip yok etmektir.

Babayla karşılaşacak olan kahramanın sorunu, ruhunu, bu devasa ve acımasız kozmosun bunaltıcı ve akıldışı tragedyalarının Varlığın görkeme tamamen egemen olabileceğini anlayacak kadar korkusuz kılmaktır. Kahraman yaşamı kendisine özgü kör noktasından aşar ve bir an için kaynağı görür. Babanın yüzünü görür ve anlar – ikisi bir araya gelmiştir.

İncil'deki Eyüb hikâyesinde, Tanrı, "basit ve sıradan biri olan, Tanrı'dan korkan ve kötülükten kaçınan" ahlaklı kuluna düşen kötü kaderi, insani ya da başka ölçülerde haklı çıkarmak için bir şey yapmaz. Eyüb'ün hizmetkârlarının Kildani askerlerce katledilmesi de, çocuklarının çöken bir çatının altında kalması da kendi günahlarından değildir. Arkadaşları geçmiş olsuna geldiklerinde, Tanrı'nın adaletine olan derin bir inançla, Eyüb'ün başına böylesine korkunç şeylerin gelmesi için kötü bir şeyler yapmış olması gerektiğini söylerler. Fakat

dürüst, cesur, ufku açık çilekeş yapıp ettiğinin iyi olduğunda ısrar eder; fakat gelenlerden Elihu, kendini Tanrı'dan daha adil saydığı için onu günahkârlıkla suçlar.

Bu kargaşa içinde Tanrı'nın kendisi Eyüb'e yanıt verirken, yaptığını etik terimlerle haklı çıkarmak için çaba harcamaz, ona cennet yoluna öykünürken dünyadaki gibi davranmasını buyurarak Varlığını yüceltmekle yetinir: "Şimdi kuşağını eline vur erkek gibi; sana sorayım da, bana anlat. Hükmümü boşa mı çıkaracaksın? Haklı çıkarılasın diye beni mi suçluyorsun? Tanrı kadar güçlü müsün sen? Ve onun gibi bir sesle gürleyebilir misin? Şimdi görkemle ve güzellikle süslen; ve izzet ve haşmetini giy. Öfkenin taşkınlıklarını boşalt; ve her kibirliye bakıp onu alçalt. Her kibirliye bakıp onu çökert ve oldukları yerde kötülerini ayak altında çiğne. Bir arada onları toprağa gizle, gizli yerde yüzlerine sargı sar. O zaman ben de seni överim, sağ elin seni kurtarabilir diye."⁸⁰

Eyüb Kitabı'nın birinci babında anlatılan, Şeytan'la girdiği o şüpheli bahise dair açıklama yoktur; sadece gerçeklerin gerçeğinin, yani insanın, Tanrı'nın insan kategorilerinin ötesindeki bir merkezden türeyen arzusunu kavramasını engelleyen gökgürültülü ve şimşekli bir gösterimi vardır. Kategoriler gerçekten de Eyüb kitabında Her Şeye Kadir tarafından parçalanmıştır ve sonuna dek de parçalanmış kalır. Yine de vahiy, Eyüb'ün kendisini ruhen tatmin etmiş gibidir. O, alev alev yanan fırının içindeki cesareti, En Yüce'nin karakterinin yaygın kavranışı karşısında vazgeçip boyun eğmeye olan isteksizliği onun arkadaşlarını tatmin edenden daha büyük bir vahiyle yüzleşmeye layık olduğunu kanıtlamıştı. Son bölümdeki sözlerini sadece korkuya kapılmış birinin sözleri olarak yorumlayamayız. Onlar haklı çıkarma

⁸⁰ Eyüb, 40: 7-14.

yoluyla söylenen her şeyin ötesinde bir şeyler görmüş olan birinin sözleridir. "Seni kulaklarım işitmişti, şimdiyse seni gözümle gördüm. Bu yüzden kendimi hor görmekteyim, ve tozda ve külde tövbe etmekteyim."⁸¹ Kendilerini eş koşanlar hor görülür; Eyüb yeni bir ev, yeni hizmetkarlar ve yeni evlatlarla ödüllendirilir. "Ve bundan sonra Eyüb yüz kırk yıl yaşadı, ve dört göbekten oğul ve torunlarını gördü. Ve Eyüb kocamış ve günlere doymuş olarak öldü."⁸²

Babayı gerçekten tanıyacak kadar büyüyen oğul için yargılamanın acısı ortadadır; dünya artık bir gözyaşı deresi değil, Varlığın mutluluk veren, kesintisiz dışavurumudur. Jonathan Edwards ile sürüsüne görünen kızgın Tanrı'nın gazabıyla, aynı yüzyılın yoksul Doğu Avrupa gettolarına ait şu yumuşak lirigi karşılaştırm:

Ey, Evrenin Efendisi

Sana bir şarkı söyleyeceğim.

Nerede bulunursun Sen,

Ve nerede bulunmazsın Sen?

Nereden geçsem – Sen varsın,

Nerede dursam – Orada da Sen varsın.

Sen, Sen, yalnız Sen.

İyi kıl her şeyi – Sana şükürler olsun.

Kötü kıl – ah, yine şükürler olsun Sana.

Sen varsın, Sen vardın, Sen var olacaksın.

Sen hükmettin, Sen hükümdarsın, Sen hükmedeceksin.

Cennet Senin, Yeryüzü Senin.

⁸¹ A.g.y., 42: 5-6.

⁸² A.g.y., 42: 16-17.

Yükseklerde Sen varsın,

Ve Sen varsın alçaklarda.

*Nereye dönsem, Sen, ah Sen oradasın.*⁸³

5. Tannılaştırma

Tibet, Çin ve Japonya'nın en güçlü ve sevilen Bodhisatvalarından biri olan Lotus Taşıyan, Avalokiteşvara, "Acımayla Aşağı Bakan Efendi"dir; böyle çağırılmaktadır, çünkü varoluşun kötülüklerinden acı çeken bütün duygulu yaratıklara yakınlık duyar.⁸⁴ Tibet'in milyonlarca kez yinelenen tapmak gongları ve dua tekerleklerinin duaları ona gider: *Om mani padme hum*, "Mücevher lotustadır." Onun dakika başına aldığı dua insanoglunun tanıdığı bütün tanrılardan çok daha fazla-

⁸³ Leon Stein, "Hassidic Music," *The Chicago Jewish Forum*, Cilt II, No. 1 (Sonbahar, 1943), s. 16.

⁸⁴ Hinayana Budizmi (Saylon, Burma ve Siyam'da varolan Budizm) Buddha'yı bir insan kahraman, yüce bir ermiş ve bilge olarak kabul eder. Öte yandan, Mahayana Budizmi ise (kuzeyin Budizmi), Aydınlanmış Olanı, evrensel aydınlanma ilkesinin bir bedenlenmesi, bir dünya kurtarıcısı olarak görür.

Bodhisatva Buddhalık aşamasındaki bir kişidir: Himayana görüşüne göre, bir sonraki reenkarnasyonunda bir Buddha olacak olan usta; Mahayana görüşüne göreyse (izleyen paragrafların göstereceği gibi) özellikle evrensel merhamet ilkesini temsil eden bir tür dünya kurtarıcısı. *Bodhisattva* (Sanskritçe) sözcüğünün anlamı şudur: "varlığı ya da özü aydınlanmış olan."

Mahayana Budizmi bir çok Bodhisatva ve birçok da geçmiş ve gelecek Buddhalar panteonu geliştirmiştir. Bunların hepsi, varolmama boşluğunda muhteşem bir baloncuk gibi duran, tüm varoluşun en yüce kavranabilir kaynağı ve en son sınırı olan aşkın olanın, bir ve tek Adi-Buda'nın ("İlksel Buddha") (*geride*, s. 105, dipnot 51'le krş.) tezahür eden güçlerini yansıtır.

dır; çünkü, insan olarak dünyadaki son yaşamı sırasında son eşğin sınırlarını kendisi için zorladığında (adlanmış ve sınırlanmış kozmosun hayal kırıklığı yaratan yanıltıcı muammalarının ötesindeki hiçliğin zamandışılığının ona açıldığı an) duraksadı: hiçliğe girmeden önce ayırmısız tüm yaratıkları aydınlanmaya ulaştıracağına yemin etti, ve o zamandan beri varoluşun tüm örüntüsünü yardımcı varlığının tanrısal görkemiyle doldurdu ve bu yüzden Buddha'nın geniş ruhsal imparatorluğunda ona yöneltilen en küçük dua bile kulağa hoş gelmektedir. Farklı biçimlerde on bin dünyayı gezer ve ihtiyaç ve dua anında belirir. Kendini insan biçiminde iki kolla, süperinsan biçiminde dört, altı, oniki ya da bin kolla sergiler ve sol ellerinden birinde dünya lotusunu tutar.

Buddha'nın kendisi gibi, bu tanrı benzeri varlık da insan kahramanın aldırışsızlığın son korkularının ötesine geçerek ulaşacağı tanrısal halin bir modelidir. "Bilinç zarfı yok olduğunda, o, değişimden uzaklaşır, bütün korkulardan kurtulmuş olur."⁸⁵ Bu, hepimizin içindeki kahramanlık yoluyla serbest kalacak ve herkesin ulaşabileceği gizlidir; çünkü, şöyle yazılmıştır: "Her şey Buddha-şeydir,"⁸⁶ ya da yine (ve bu aynı şeyi söylemenin bir başka yoludur): "Tüm varlıklar benliksizdir."

Dünya, Bodhisatva ("varlığı aydınlanma olan") ile dolmuş ve ısıldamaktadır, fakat onu kapsamaz; bunun yerine, dünyayı, lotusu kapsayan odur. Acı ve haz onu yönlendirmez, o yönlendirir onları – ve derin bir huzurla. Ve o hepimizin olabileceği şey olduğunda, varlığı, imgesi, sırf anılması bile yardım eder. "Kusursuz bir güzellik halini

⁸⁵ *Prajna-Paramita-Hridaya Sutra*; "Sacred Books of the East," Cilt XLIX, Kısım II, s. 148; ayrıca, s. 154.

⁸⁶ *Vajracchedika* ("Elmas Kesici"), 17; a.g.y., s. 134.

yansıtan sekiz bin ışımlık bir çelenk takar. Vücudunun rengi altın morudur. Avuçları beş yüz lotusun karışık rengine sahiptir ve her parmağında seksen dört bin mühür bulunur ve her bir mühür seksen dört bin renktir; her rengin hafif ve zarif olan ve varolan her şeyin üstünde parlayan seksen dört bin ışını vardır. Bu mücevherli ellerle tüm varlıkları çeker ve kucaklar. Başını çevreleyen hale her birine sayısız tanrının hizmet ettiği beş yüz Buddha'yla süslenmiştir. Ve ayağını yere bastığında dağılan elmas ve mücevher çiçekler her yöndeki her şeyi kaplar. Yüzü altın rengindedir. Inciden tacında, ikiyüz elli mil yüksekliğinde bir Buddha oturur.⁸⁷

Bu yüce nazik Bodhisatva Çin ve Japonya'da yalnız erkek değil, dişi biçiminde de sunulur. Çin'in Kwan Yin'i, Japonya'nın Kwannon'u – Uzakdoğu Meryem'i– tam olarak bu hayırsever dünya gözcüsüdür. Doğunun en ücra Budist tapınaklarında bulunabilir. Sıradanlar ve bilgeler için aynı ölçüde kutsaldır; çünkü kendini adayışımın ardında derin bir sezgi, dünyevi kefarete, dünyevi tahammül yatar. Nirvana'nın eşğinde duraksama, sonsuzluğun dertsiz havuzunda vaftiz edilip (hiç sonu gelmeyen) zamanın sonuna dek vazgeçme kararı, sonsuzluk ve zaman arasındaki ayrımın ancak, zorunlu olarak akılcı zihin tarafından açık kılındığının, fakat karşıtlık çiftlerini aşmış olan aklın kusursuz bilgisi içinde çözüldüğünün fark edilmesini temsil eder. Anlaşılan şey, zaman ve sonsuzluğun aynı deneyim bütünüdür; yani, sonsuzluk mücevheri doğum ve ölüm lotusundadır: *om mani padme hum*.

Burada kaydedilecek ilk tuhaflık Bodhissatva'nın androjen karakteridir: eril Avalokiteşvara, dişi Kwan Yin. Er-dişi tanrılar mit dünyasında seyrek değildir. Her zaman belli bir sırta ortaya çıkarlar; çün-

⁸⁷ *Amitayur-Dhyana Sutra*, 19; a.g.y., s. 182-183.

kü zihni nesnel deneyimin ötesine, ikiliğin terk edildiği simgesel bir alana taşırlar. Kızılderili köyü Zuni'nin baştanrısı, her şeyin yaratıcısı ve kapsayıcısı Awonawilona bazen erkek olarak çağrılmaktadır, fakat aslında er-dişidir. Çin kroniklerinin Büyük Asıl'ı kutsal kadın T'ai Yu-an, kişiliğinde, eril Yang ve dişil Yin'i birleştirdi.⁸⁸ Ortaçağ Yahudilerinin kabalacı öğretileri, ikinci yüzyıldan Gnostik Hristiyan yazılan gibi, Ete Bürünen Sözü androjen sayarlar – dişil yönü olan Havva başka bir biçime geçirilmeden önce Adem'in yaratıldığı hâl gerçekten de buydu. Eski Yunanlar arasında yalnız Hermaphrodites (Hermes ve Aphrodite'nin çocuğu) değil,⁸⁹ aşk tanrısı Eros da (Platon'a göre tanrıların ilki)⁹⁰ hem-dişi hem erkekti.

“Ve Tanrı insanı kendi suretinde, Tanrı suretinde yarattı; erkek ve

⁸⁸ Yang, aydınlık, etkin, eril ilke ve Yin, karanlık, edilgen ve dişil ilke; bütün biçimler dünyası (“on bin şey”) bunların etkileşimleriyle olur ve oluşur. Tao'dan çıkar ve birlikte onu görünür kılarlar: varlığın kaynak ve yasasını. Tao “yol” demektir. Tao doğanın, kaderin, kozmik düzenin yolu ya da gidişatıdır; görünür olan Mutlak. Tao bu yüzden “gerçek,” “doğru yönelim” de demektir. Yang ve Yin birlikte Tao olarak şöyle gösterilir:  Tao kozmosun temelidir. Tao yaratılmış her şeyin içinde vardır.

⁸⁹ “Erkeklerle Hermes'im; kadınlara Aphrodite olarak görünürüm: ebeveynlerimin ikisinin de işaretini taşımaktayım” (*Anthologia Graeca ad Fidem Codices*, Cilt II).

“Onun bir yanı babasından, diğer her şeyi anasındandır” (Martialis, *Epigrammata*, 4, 174; Loeb Library, Cilt II, s. 501).

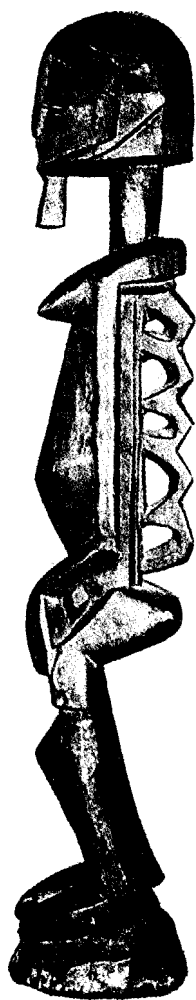
Ovidius'un Hermaphroditos anlatımı *Métamorphoses*, IV, 288 vd.'da görülür.

Hermaphrodites'in birçok klasik imgesi bize ulaşmıştır. Bkz. Hugh Hampton Young, *Genital Abnormalities, Hermaphroditism, and Related Adrenal Diseases* (Baltimore: William and Wilkins, 1937), Bölüm I, “Hermaphroditism in Literature and Art.”

⁹⁰ *Symposion*.



Levha IX. Kozmik Dans Tanrısı Şiva (Güney Hindistan).



Levha X. Androjen Ata (Sudan).

dişi yarattı onları.”⁹¹ İnsanın aklında Tanrı’nın suretinin doğasına ilişkin sorular uyanıyor, fakat yanıt metinde veriliyor ve oldukça açık. “Kutsal Olan, Şükürler olsun Ona, ilk insanı yarattığında, onu androjen yarattı.”⁹² Dişinin başka bir biçime geçmesi kusursuzluktan ikiliğe düşüşün başlangıcını simgelemiş ve doğal olarak bunu iyilik ve kötülük ikiliğinin keşfi, Tanrı’nın toprağında yürüdüğü bahçeden sürgün ve sonra İnsanın (artık erkek ve kadın) Tanrı’yı yalnız görmesini değil, hatırlamasını bile engelleyen, “karşıtların uyuşması”ndan⁹³ oluşmuş Cennet duvarının inşası gelir.

Bu birçok ülkede bilinen mitin İncil versiyonudur. Yaratılış esrarını simgelemenin temel yollarından birini gösterir; sonsuzluğun zamanla geçmesi, birin ikiye ve birçoğa ayrılmasının yanı sıra ikinin bileşiminde yeni yaşamın doğuşu. Bu imge, kozmogonik çevrimin başlangıcında durur⁹⁴ cennet duvarının dağıldığı, tanrısal formun bulunup hatırlandığı ve bilgeliliğin geri kazanıldığı andaki kahramanın görevinin sonuna uygundur.⁹⁵

Kör kâhin Teiresias, hem erkek hem dişiydi: karşıt çiftlerin ışık-dünyasının bozuk biçimlerine kapalıydı, ama kendi iç karanlığında Oidipous’un kaderini gördü.⁹⁶ Şiva, vaktiyle eşi Şakti’yle –o sağ, ken-

⁹¹ Tekvin, I:27.

⁹² *Midrash*, Tekvin yorumu, Rabbah 8:1.

⁹³ *Geride*, s. 106.

⁹⁴ *İleride*, s. 318-320.

⁹⁵ Krş. James Joyce: “Gögün ekonomisinde ... artık evlilik yoktur, yücelen erkek, androjen bir melek, kendinin karısı olur” (*Ulysses*, Modern Library baskısı, s. 210).

⁹⁶ Sophokles, *Oedipous Tyrannos*. Ayrıca bkz. Ovidius, *Metamorphoses*, III, 324 vd., 511 ve 516. Hermaphrodites’in rahip, tanrı ya da kâhin olduğu başka örnekler için bkz. Herodotos, 4, 67 (Rawlinson baskısı, Cilt III, s. 46-47);

disi sol yan olmak üzere– tek bir vücutta, Ardhanarişa, “Yarı Kadın Tanrı” olarak birleşmiş görünüyor.⁹⁷ Bazı Afrika ve Malinezya kabilelerinin atalara ait imgeleri, birinin üstünde annenin göğüslerini ve babanın sakal ve penisini gösteriyor.⁹⁸ Ve Avustralya’da, sünnet işlemini izleyen bir yıl içinde, tam erkeklik adayı ikinci bir törensel ameliyata girer –altıyarak ameliyatı (penisin alt kısmında, siyeke açılan kalıcı bir yarık sağlamak için ufak bir kesik açılması). Kesige “penis rahmi” denir. Simgesel bir erkek vajinasıdır. Kahraman, tören sayesinde erkekten öte bir şey olur.⁹⁹

Ayin boyası ve beyaz kuşun gerisini vücuda yapıştırmak için gereken kan, Avustralyalı babalar tarafından kendi altıyarak deliklerinden alınır. Eski yaraları açıp akıtırlar.¹⁰⁰ Hem vajinanın aybaşı kanını ve erkeğin menisini, hem de sidik, su ve erkek sütünü simgeler. Akıntı, yaşlıların yaşam ve tazelenme kaynağına sahip olduklarını gösterir;¹⁰¹ yani, onlarla tükenmez dünya çeşmesinin aynı olduğunu.¹⁰²

Theoprastos, *Karakteres*, 16.10-11; ve J. Pinkerton, *Voyage and Travels*, bölüm 8, s. 427; “A New Account of the East Indies,” Alexander Hamilton. Bunlar Young tarafından aktarılmıştır, *a.g.e.*, s. 2 ve 9.

⁹⁷ Bkz. Zimmer, *Myths and Symbols in Indian Art and Civilization*, Resim 70.

⁹⁸ Bkz. Levha X.

⁹⁹ Bkz. B. Spencer ve F. J. Gillen, *Native Tribes of Central Australia* (Londra, 1899), s. 263; Röheim, *The Eternal Ones of the Dream*, sb. 164-165. Altıyarak yapay olarak belli bir sınıf hermaphroditeleri andıran bir hypospadias yaratır. (Bkz. hermaphrodite Marie Angé portresi, Young, *a.g.e.*, s. 20.)

¹⁰⁰ Röheim, *The Eternal Ones of the Dream*, s. 94.

¹⁰¹ *A.g.y.*, s. 218-219.

¹⁰² Bodhisatva Darmakara’nın şu görünümüyle karşılaştırm: “Ağzından sandal ağacının tatlı ve göksel kokusu geliyordu. Saçının her gözeneginden lotus kokusu yükseliyordu ve herkese hoş görünüyordu, cana yakın ve güzeldi; en hoş parlak rengin tamlığıyla süslenmişti. Vücudu bütün iyi

Büyük Yılan Baba'nın çağrısı çocuğu kuşkulandırmıştı; anne korunmaydı. Fakat baba geldi. O bilinmeyenin gizleri için rehber ve erginleyendi. Baba, annesiyle yaşadığı cennete dışarıdan giren ilk kişi olarak çocuğun arketip sel düşmanıdır; bu yüzden, yaşam boyunca tüm düşmanlar (bilinç dışında) babanın simgesidir. "Öldürülen şey baba olur."¹⁰³ İşte, (sözelimi Yeni Gine'de) kafa avcısı toplulukların, kan davası baskınlarından eve getirdikleri başlara gösterdikleri saygı.¹⁰⁴ İşte, savaş yapmak için karşı konulmaz heves: babayı yok etme itkisi durmaksızın kendini kamusal vahşete dönüştürmektedir. Topluluğun ya da ırkın yaşlı erkekleri, kendilerini yetişen oğullarından totem ayinlerinin ruhsal büyüsüyle korurlar. Dev babayı canlandırırlar ve sonra kendilerini besleyen anne olarak da gösterirler. Yeni ve daha geniş bir cennet kurulur böylece. Ama bu cennet, kendilerine olan saldırganlığın hâlâ düzenli olarak yansıtıldığı geleneksel düşman kabileleri ya da ırkları içermez. "Kötü" dışa atılır ve püskürtülürken, "iyi" baba-anne mutluluğunun tamamı eve saklanır: "Kimdir bu sünnetsiz Filistinli, yaşayan Tanrı'nın ordularını küçümsüyor?"¹⁰⁵ "O düşmanı takip etmekte gevşeklik göstermeyin: eğer siz acı çekiyorsanız, onlar da sizin acı çektiğiniz gibi acı çekmektedirler; üstelik siz Allah'tan, on-

ışaret ve izlerle kaplandığından, saçının gözeneklerinden ve avuçlarından her türden çiçekler, tutsüler, kokular, kolyeler, yağlar, şemsiyeler, bayraklar ve sancaklar ve her türden müzik aleti şeklinde değerli ziynetler çıkıyordu. Ve yine, avuçlarından her türden yiyecek ve içecekler, sert ve yumuşak yiyecekler, ve şekerler ve her türden eğlenceler ve hazlar çıkıyordu" (*The Larger Sukhavati-Vyuha*, 10; "Sacred Books of the East," Cilt XLIX, Kısım II, s. 26-27).

¹⁰³ Röheim, *War, Crime and the Covenant*, s. 57.

¹⁰⁴ A.g.y., s. 48-68.

¹⁰⁵ I Samuel, 17:26.

ların ummadıkları şeyleri ummaktasınız.”¹⁰⁶

Totemler, kabilesel, ırksal ve saldırganca misyoner tapımlar, nefretin aşkla yer değiştirmesi biçimindeki psikolojik soruna ancak kısmi çözümler sunar; ancak kısmen erginleştirirler. Ego onlarda sönmez, tersine, büyür; sırf kendini düşünmek yerine, birey *kendi* toplumunun tümüne adanır. Bu arada dünyanın geri kalanı (yani, insanlığın olabildiğince büyük kısmı) yakınlık ve korumasının dışında kalır, çünkü tanrısının koruması dışında kalır. Ve o zaman tarih sayfalarının görmekle anlattığı aşk ve nefret ilkelerinin şu dramatik kopuşu gerçekleşir. Fanatik, kendi kalbini temizlemek yerine dünyayı temizlemeye çalışır. Tanrı Devleti’nin yasaları ancak topluluğundakilere (kabile, kilise, ulus, sınıf ya da her neyse) uygulanırken, gelişmemiş, barbar, dinsiz, “yerli” ya da yabancı sayılıp komşu konumunda olanlara (açık bir bilinçle ve gerçekten de dindarca bir hizmet duygusuyla) daimi bir kutsal savaş açılır.¹⁰⁷

Dünya birbirlerine destek olan topluluklarla doludur: toteme, bayrağa ve partiye tapanlar. Hristiyan olduğu söylenen uluslar bile –bir “Dünya” kurtarıcısını izledikleri varsayılır–, açıkça kabul ettikleri Yüce Efendileri tarafından öğretilen egonun, egonun dünyasının, egonun kabile tanrısının tümüyle fethi demek olan herhangi bir sevgi gösterisinden çok sömürgeci barbarlıkları ve öldürücü çekişmeleriyle geçmişlerdir tarihe: “Size söylüyorum: Düşmanlarınızı sevin, sizden nefret edenlere iyilik edin, size lanet edenleri kutsayın ve size hakaret edenler için dua edin. Bir yanına vurana öbürünü de uzat ve senin

¹⁰⁶ Kur’an 4:104

¹⁰⁷ “Çünkü kin hiçbir zaman kinle sönmez: kin aşkla söner, bu eski bir kuraldır” (Budist *Dhammapada*, 1:5’den; “Sacred Books of the East,” Cilt X, Kısım I, s. 5; çev. Max Müller).

abanı alandan gömleğini esirgeme. Senden her isteyene ver ve senin eşyanı alandan geri isteme. İnsanların size ne yapmalarını istiyorsanız, siz de onlara öyle yapın. Eğer sizi sevenleri severseniz, ödülünüz ne olur? Çünkü günahkârlar da kendilerini sevenleri sever. Eğer size iyilik edenlere iyilik ederseniz, ödülünüz ne olur? Çünkü günahkârlar da öyle yapar. Eğer kendilerinden almayı umduğunuz kimselere ödünç verirsiniz, ödülünüz ne olur? Günahkârlar bile günahkarlara karşılığını almak üzere ödünç verir. Fakat düşmanlarınızı sevin, onlara iyilik edin ve hiç ümitsiz olmayarak ödünç verin; karşılığınız büyük olacaktır; ve siz Yüce Olanın çocukları olacaksınız; çünkü o, nankörlere ve kötülere karşı nimet vericidir. Babanız nasıl merhametliyse, siz de öyle merhametli olun.”¹⁰⁸

¹⁰⁸ Luka, 6:27-36.

Şu Hristiyan mektubuyla karşılaştırın:

Tanrımızın Yılı 1682

Yaşlı ve sevgili, B. John Higginson'a:

Şu anda denizde, kendilerine Kuveykırlar diyen ve başsahtekarları W. Penn'in önderlik ettiği 100 ya da daha çok sapkını ve habisi taşıyan *Welcome* adlı bir gemi var. Büyük Mahkeme, *Porpoise* adlı brikin kaptanı Malachi Huscott'a *Welcome*'i, Cape of Cod'un olabildiğince yakınına sürüklemesi ve bahsi geçen Penn ile imansız takımını esir etmesine dair kutsal emir verdi, böylece Tanrı hoşnut kalacak ve bu yeni ülkenin toprağı bu insanların çirkef tapınçlarıyla kirlenmeyecektir. Hepsi kölelerin rom ve şekerle doğru dürüst değiş tokuş edilebildiği Barbados'ta satılarak iyi kar edilebilir ve lanetlileri cezalandırarak yalnız Tanrı'ya büyük iyilik etmiş olmakla kalmayacak, Vekili ve halkı için de büyük iyilik yapmış olacaktır.

İsa'nın izinde sizinle,

COTTON MATHER

(Profesör Robert Phillips, *American Government and Its Problems*, Houghton Mifflin Company, 1941 ve Dr. Karl Menninger, *Love Against Hate*, Harcourt, Brace and Company, 1942, s. 211'de yeniden basılmıştır.)

Dünya arketiplerindeki dinsel, kabilesel ya da ulusal olarak dar kafalılığımızla sınırlanmış önyargılardan kurtulduğumuz zaman, en yüce erginlenmenin, sadece, saldırganlığı daha sonra kendilerini savunmak için komşularına yansıtan yerel anne babalarımızınkini olmadığını anlamak olası olur. Dünya Kurtarıcısı'nın getirdiği ve çoğu kimse-nin duymaya istekli, yaymaya gönüllü, ama açıkca göstermeye isteksiz olduğu müjdelere, Tanrı'nın sevgi olduğu, sevilen olduğu ve olması gerektiği ve eksiksiz herkesin onun çocukları olduğudur.¹⁰⁹ Aşai Rabba-ni ayininin ayrıntıları, tapınma teknikleri ve piskoposlara has örgüt-lenme yolları gibi (Batılı teologlara göre günümüzün başlıca din so-runları olan)¹¹⁰ görece önemsiz konular, temel öğretiye yardımcı sa-yılmadıkça bilgiççe tuzaklardır. Gerçekten de, öyle sayılmadıkları yer-

¹⁰⁹ Matta, 22: 37-40; Markos, 12:28-34; Luka, 10: 25-37. İsa'nın ayrıca mürit-lerini "bütün uluslara öğretmekle" görevlendirdiği (Matta, 28:19), ama işitmeyenlerin zulüm görmesini ve yağmalanmasını, "seküler orduya" bı-rakılmasını söylemediği bildirilir. "İşte, sizleri kurtlar arasına koyunlar gibi gönderiyorum: o yüzden yılanlar kadar akıllı ve güvercinler kadar zararsız olun" (a.g.y., 10:16).

¹¹⁰ Dr. Karl Menninger (a.g.e., s. 195-196), Yahudi rabbilerinin, Protestan ve Katolik rahiplerinin bazen, kuramsal farklılıklarını geniş ölçüde uzlaştıra-bilseler de, ebedi yaşamı getirecek olan kural ve düzenlemeleri anlatmaya başladıklarında umutsuzca birbirlerinden uzaklaştıklarını belirtmektedir. "Bu aşamaya dek izlenim kusursuzdur," diye yazıyor Dr Menninger. "Fa-kat eğer kimse kural ve düzenlemelerin ne olduğunu bilmiyorsa, her şey saçmalığa dönüşür." Buna yanıt, elbette Ramakrişna tarafından verilmek-tedir: "Tanrı değişik istekler, zamanlar ve ülkeler için değişik dinler yapmıştır. Tüm öğretiler birçok yol demektir; fakat bir yol hiç de Tanrı-nın Kendisi değildir. Gerçekten de, kişi Tanrı'ya, kendini tüm kalbiyle adayarak yollardan herhangi birini izlerse ulaşabilir. ... Kişi pastayı enle-mesine de boylamasına da kremalayabilir. Her iki şekilde de tatlı ola-caktır" (*The Gospel of Sri Ramakrishna*, New York, 1941, s. 559).

lerde geriletici bir etkileri vardır: baba imgesini yeniden totem ölçülerine indirgerler. Ve bu, tam da Hristiyan dünyanın her yerinde olan şeydir. İnsan, Babanın aramızdan en çok hangimizi yeğlediğini bilmek ya da buna karar vermek için çağrıldığını sanabilir. Fakat, öğretisi çok daha yalındır: “Yargılama ki yargılanmayasın.”¹¹¹ Dünya Kurtarıcısı’nın haçı, yetkili rahiplerinin davranışlarına rağmen, yerel bayraktan çok daha demokratik bir simgedir.¹¹²

Hristiyanlık geleneğinin dünya kurtarıcı simge ve sözcüklerinin sonul –ve eleştirel– etkilerinin kavranışı, Az. Augustinus’un *Civitas Diaboli*’ye [Şeytanın Yasası] karşı *Civitas Dei*’nin [Tanrının Yasası] kutsal savaşını ilan etmesinden bu yana geçen kargaşalı yüzyıllar boyunca öylesine çarpıtılmıştır ki, bir dünya dininin (yani, evrensel bir sevgi öğretisinin) anlamını öğrenmek isteyen çağdaş düşünür, zihnini diğer büyük (ve çok daha eski) evrensel dindaşlığa yöneltmelidir: yani, ilk sözün halâ barış, tüm canlılar için barış olduğu Buddha’nınkine.¹¹³

Sözgelimi şair-aziz Milarepa’nın iki ilahisinden alınan şu Tibet dizeleri, Papa II. Urbanus ilk haçlı seferini vazettiği sırada yazılmıştı:

Altı Dünya Yüzünün Hayaller Şehrini Ortasına

¹¹¹ Matta, 7:1.

¹¹² “Ve çapulcular takımının birinin yolunu beklemesi gibi, rahipler takımı da ikrar yolunda kıyım yapar. ... Kralı kötülükleriyle ve prensleri yalanlarıyla mutlu ederler” (Hoşea, 6:9; 7:3).

¹¹³ İslam’ı anmıyorum, çünkü orada da öğretisi kutsal savaş terimleriyle aktarılır ve böylece bulanıklaştırılır. Burada olduğu gibi orada da, gerçek savaş alanının coğrafi değil ruhsal olduğunu anlamıştır birçok kimse (krş. Rûmi, *Mesnevi*, 2. 2525: “Neymiş ‘boyun vurmak’? Dünyevi ruhu kutsal savaşta katletmek.”); yine de, Muhammedi ve İsevi öğretilerin yaygın ve ortodoks ifadeleri o kadar acımasızlaşmıştır ki, her iki misyonda da aşk eylemini ayırt edebilmek için derinlemesine bir okuma gerekir.

Asıl neden kötü işlerden gelen günah ve karanlık;
Orada varlık hoşlandığı ve hoşlanmadıklarının emirlerini izledi,
Ve Eşitliği tanıyacak zamanı hiç olmadı:
Uzak dur, Ey Oğlum, hoşlandığın ve hoşlanmadıklarından.¹¹⁴

Eğer Her Şeyin Boşluğunu fark edersen, kalplerinize Acıma dola-
cak;
Kendinizle başkaları arasındaki ayrımları kaybederseniz, başka-
larına hizmete layık olacaksınız;
Ve başkalarına hizmet ederken zafere ulaşacaksınız, o zaman be-
nimle karşılaşacaksınız;
Ve beni bularak, Buddhalık elde edeceksiniz.¹¹⁵

Barış her şeyin kalbidir, çünkü Avalokiteşvara-Kwannon, yüce Bodhisatva, Sınırsız Sevgi (ayrım gözetmeden) her duyarlı varlığı kap-
sar, gözetir ve içinde yaşar. Bir böceğin nazik kanatlarının mükem-

¹¹⁴ "The Hymn of the Final Precepts of the Great Saint and Bodhisattva Mila-
repa" (ca. MS 1051-1135), *Jetsün-Kahbum*, ya da Lama Kazi Dawa-Sam-
dup'un İngilizce anlatımına göre, Jetsün-Milarepa'nın Biyografik Tarihi'n-
den, yayıma hazırlayan W. Y. Evans-Wentz, *Tibet's Great Yogi Milarepa*
(Oxford University Press, 1928), s. 285.

¹¹⁵ "The Hymn of the Yogic Precepts of Milarepa," a.g.e., s. 273.
"Her Şeyin Boşluğu" (Sanskritçe: *sunyata*, "hiçlik") bir yandan, görüngü-
sel dünyanın yanıltıcı doğasına ve diğer yandan, Tükenmez Olana görün-
güsel dünyadan kendi bildiğimiz türden nitelikler atfetmenin uygunsuz-
luğuna göndermede bulunur.

*Hiçliğin Göksele Işımasında,
Orada ne şeyin gölgesi ne de kavram bulunur,
Yine de tüm bilgi nesnelerini kaplamaktadır O;
Değişmez Hiçliğe Hürmetler Olsun.*

(*"Hymn of Milarepa in praise of his teacher," a.g.e., s. 137.*)

melliğinin zamanla bozulmasını gözetir – onların hem mükemmelliği hem de bozulması odur. Kendine işkence eden, yanlış yola yönelmiş, kendi hafif deliliğinin ağına dolaşmış, hayal kırıklığına uğramış, ama içinde keşfedilmemiş, tamamen yararlanılmamış kurtuluş gizine sahip olan insanın sürekli acı çekmesi: bunu da gözetir ve bu odur. İnsanın tepesinde melekler; aşağısında demonlar ve mutsuz ölümler: bunların hepsi mücevher ellerinin ışınlarıyla Bodhissatva'ya çekilir ve onlar o, o da onlardır. Sınırlı, engellenmiş bilinç merkezleri katman katman varoluşun her düzleminde (yalnız Samanyolu'yla sınırlı mevcut evrende değil, ama ötede, uzayın sınırlarına doğru), galaksiler ötesindeki galaksiyi, dünyalar ötesindeki dünyayı, hiçliğin zamandışı havuzundan oluşan, yaşama çıkan ve bir baloncuk gibi orada kaybolan: yeniden, yeniden: sayısız yaşam: hepsi acı çeken: her biri kendi gergin, sıkı halkasıyla bağlanmış, öldürme ve nefret etme ve zaferin ötesindeki barışı arzulama: bütün bunlar, özü Boşluğun özü olan Her Şeyi Gözetin'in geçici, fakat tükenmez uzun dünya düşünün çocukları, deli figürleridir: "Acımayla Aşağı Bakan Tanrı."

Fakat ismin şu anlamı da vardır: "İçte Görünen Tanrı."¹¹⁶ Hepimiz Bodhisatva imgesinin yansımalarıyız. Acımızda acı çeken bu tanrısal varlıktır. Biz ve o koruyucu baba biriz. Bu arındırıcı kavrayıştır. Koruyucu baba karşılaştığımız sıradan adamdır. Ve bu yüzden bu aldırışsız, sınırlı, kendini savunan, acı çeken vücut kendini bir başkası – düşman– tarafından tehdit ediliyor gibi hissetse de, o da Tanrı'dır.

¹¹⁶ *Avalokita* (Sanskritçe) = "aşağı bakma," ama ayrıca, "görünen"; *isvara* = "Tanrı"; böylece, hem "[Acımayla] Aşağı Bakan Tanrı," hem de "[İçte] Görünen Tanrı" (a ve i, Sanskritçe'de e'ye kaynaşır; bu yüzden *Avalokitesvara*). Bkz. W. Y. Evans-Wentz, *Tibetan Yoga and Secret Doctrine* (Oxford University Press, 1935), s. 233, not 2.

Dev bizi incitir, fakat kahraman, uygun “aday,” erginlenmeye “bir erkek gibi” girer: ve işte, bu babaydı: biz Onun içindeyiz ve O bizim içimizde.¹¹⁷ Vücudumuzun sevgili, koruyan annesi bizi Büyük Yılan Baba’ya karşı savunamazdı; bize verdiği ölümlü, kırılgan vücut onun korkunç gücüne dönüştü. Fakat ölüm son değildir. Yeni yaşam, yeni doğum, yeni varoluş bilgisi (böylece yalnız bu bedende değil, tüm vücutlarda, Bodhisatva gibi dünyanın tüm bedenlerinde yaşarız) verilmiştir bize. O babanın kendisi bir ikinci doğuşun rahmi, annesiydi.¹¹⁸

Biseksüel tanrı imgesinin anlamı budur: erginlenme temasının gizemi odur. Anneden alınıp parça parça çiğnenir ve bütün değerli biçim ve varlıkları ancak bir şölenin parçaları sayan bir devin dünyaları yok eden vücudunda kayboluruz; ama sonra, mucizevi biçimde yenisinden doğarak olduğumuzdan daha çok bir şey oluruz. Eğer Tanrı kabileşel, ırksal, ulusal ya da hizipçi bir arketipse, bizler onun davasının savaşçılarıyız; fakat eğer o evrenin kendisinin efendisiyse, bizler tüm insanların kim için kardeş olduğunu bilenler olarak ilerleriz. Ve her iki halde de, çocukluğun ebeveyn imgeleri ve “iyi” ve “kötü” fikirleri

¹¹⁷ Aynı fikir Upanişadlarda da sıkça belirtilmektedir; yani, “Bu benlik kendini şu benliğe verir, o benlik kendini bu benliğe verir. Böylece birbirlerini elde ederler. Bu biçimde öte dünyayı kazanır, o biçimde bu dünyayı deneyimler” (*Aitareya Aranyaka*, 2. 3. 7.). Bu İslam mistiklerince de bilinmektedir: “Otuz yıl boyunca yüce Tanrı benim aynamdı, şimdi ben kendimin aynasıyım; yani, ben olan değilim ben artık, aşkın Tanrı kendisinin aynasıdır. Kendi aynamın kendim olduğunu söylüyorum; çünkü benim dilimden konuşan Tanrıdır ve ben kayboldum” (Bayezid, akt. *The Legacy of Islam*, T. W. Arnold ve A. Guillaume, editörler, Oxford Press, 1931, s. 216).

¹¹⁸ “Beyazıt olmaktan derisinden sıyrılan yılan gibi çıktım. Sonra baktım. Sevinen, sevilenin ve sevginin bir olduğunu, birliğin dünyasında her şeyin bir olabildiğini gördüm” (Bayezid, a.g.e. akt.)

aşılmıştır. Artık arzu ve korku duymayız; korkulmuş ve arzulanmış olanızdır. Tüm tanrılar, Bodhisatvalar ve Buddhalar dünya lotusunun yüce sahibinin halesindeki gibi içimizde bulunmaktadır.

"Gel," öyleyse, "ve Efendi'ye dönelim: o yaraladığından, o sağaltacak bizi; o vuracak ve yaramızı o saracak. İki gün sonra o canlandıracak bizi: üçüncü gün bizi yetiştirecek ve onun gözü önünde yaşayacağız. Sonra bilirsek, bu ancak Efendi'yi bilmemizin sonucu olacaktır: ileri gidişi sabah gibi hazırdır; ve o bize yağmur gibi, dünyaya düşen ilk ve son yağmur gibi düşecek."¹¹⁹

Bodhisatva'nın ilk olağandışılığının anlamı budur: varlığın androjen karakteri. Burada görünüşte birbirine karşıt iki mitolojik macera bir araya gelir: Tanrıçayla Karşılaşma ve Babanın Gönlünü Alma. Çünkü ilkinde erginlenen, er ile dişinin (*Brihadarankaya Upanişad*'da ifade edildiği gibi) "bir bezelyenin iki yarısı" olduğunu öğrenir;¹²⁰ ikincisinde ise Baba'nın, cinsiyet ayrılığının öncesinde kaldığı görülür: [Eri] "O" zamiri bir konuşma tarzı, Ogulluk miti silinmiş olana bir yol rehberiydi. Ve her iki durumda da bulmaya geldiği şeyin kahramanın kendisi olduğu anlaşılır (ya da anımsanır).

Bodhisatva mitindeki kayda değer ikinci olağandışılık yaşam ile – (gördüğümüz gibi) Bodhisatva'nın Nirvana'ya ulaşmasında simgeleşen– yaşamdan kopma arasındaki ayrımın ortadan kalkmasıdır. Kabaca Nirvana, "Arzu, Düşmanlık ve Kuruntunun Üçkath Ateşinin Sönmesi" demektir.¹²¹ Okur hatırlayacaktır: Bo Ağacı altındaki Yoldan Çı-

¹¹⁹ Hoşea, 6:1-3.

¹²⁰ *Brihadaranyaka Upanishad*, 1. 4. 3. Krş. ileride, s. 316.

¹²¹ "Nirva (Sanskritçe) fiili, kelime anlamıyla, 'üfleyp söndürmek'tir, geçici olarak değil, ama bir ateşin sönmesi gibi. ... Yakıtı tükenen yaşam ateşi zihin engellendiğinde 'etkisizleşir,' yani söner, kişi, 'Nirvana huzuruna,'

karma efsanesinde (*geride*, s. 42-45) Geleceğin Buddhası'nın karşıtı Kama-Mara, yani "Arzu-Düşmanlık", ya da "Aşk ve Ölüm", kuruntu büyücüsüydü. Üçkatlı ateşin ve son sınavın, Nirvana'ya doğru en üst macerasında evrensel kahraman tarafından geçilecek en son eşik muhafızının güçlüklerinin bir kişileşmesiydi. Evreni harekete geçiren güç olan Üçkatlı Ateşin o son közünün kritik noktasına kendi içinde erişen Kurtarıcı, diğer insanlar gibi yaşamaya yönelik ilkel arzusunun – normal arzu ve düşmanlık güdülerine göre, görüngüsel hedef, sonuç ve araçların yanıltıcı buharında yaşama arzusunun– onu çevreleyen bir aynada yansır gibi olan son fantezilerini de geride bıraktı. İhmal edilen etin son öfkesi ona saldırdı. Ve bu her şeyin kaderini belirleyen andı; çünkü bir kor parçasından yeniden büyük bir yangın çıkabilirdi.

Bu oldukça sevilen efsane Doğu'da mit, psikoloji ve metafizik arasında sağlanan yakın ilişkiye harika bir örnek oluşturmaktadır. Canlı kişileştirmeler, aklı, iç ve dış dünyaların birbirine bağlılığı öğretisine hazırlar. Şüphesiz okur, ruhun dinamiklerine ait bu kadim mitolojik öğretiyle çağdaş Freudyen okulun öğretileri arasındaki açık benzerlikten etkilenmiştir. Freud'a göre, yaşam isteği (*eros* ya da *libido*, Budist Kama, "arzu"ya karşılık) ve ölüm isteği (*thanatos* ya da *destrudo*, Budist Mara, "düşmanlık ya da ölüm"le eşdeğer), bireyi yalnız içten harekete geçirmekle kalmayan, onun için çevresindeki dünyayı da canlandıran

'Tanrı'da ruhsuzlaşmaya' ulaşır. ... Ateşlerimizi beslemekten vazgeçersek huzura ulaşırız, başka bir gelenekte bunun 'kavrayışı aşığı' söylenir" (Ananda K. Coomaraswamy, *Hinduism and Buddhism*; New York: The Philosophical Library, tarihsiz, s. 63). "Ruh-suzlaşma" sözcüğü Sanskritçe "nirvana"nm birebir olarak Latinleştirilmesiyle elde edilir; *nir* = "dışa, ileri, dışa doğru, dışına, dışından, uzağa, -dan uzağa"; *vana* = "üflenmiş"; *nirvana* = "üflenip söndürülmüş, kaybolmuş, tükenmiş."

iki dürtüdür.¹²² Dahası, arzu ve düşmanlıkların kaynağı olan bilinçdışında temellenmiş kuruntular, her iki dizgede de psikanalizle (Sanskritçe: *viveka*) ve aydınlanmayla (Sanskritçe: *vidya*) aracılığıyla dağıtılır. Yine de iki –geleneksel ve modern– öğretinin hedefleri tam olarak aynı değildir.

Psikanaliz, çevrelerine kendi gerçekdışı korkularının ve kararsız çekiciliklerin kişisel ağlarını ören, bilinçdışınca yanlış yönlendirilmiş arzu ve düşmanlıklara sahip aşırı acı çeken bireyleri iyileştirmeye yönelik bir tekniktir; bunlardan kurtulan hasta görece bir tatminle, ona kendi kültürünün sunduğu daha gerçekçi korkular, düşmanlıklar, erotik ve dinsel uygulamalar, iş girişimleri, savaşlar, oyalanmalar ve ev işlerine katılabilir. Fakat köy arazisinin ötesine yapılan zor ve tehlikeli yolculuğa bilerek çıkmış kişi için, bu meraklar da, hata üzerine temellenmiş görünür. Bu yüzden dinsel öğretinin hedefi bireyi yeniden yaygın yanılsamaya doğru sağaltmak değil, onu yanılsamadan tamamen koparmaktır; ve bu yalnızca arzu (*eros*) ve düşmanlığı (*thanatos*) yeniden düzenlemekle olmaz –çünkü bu ancak yeni bir yanılsama bağlamı yaratır–, ünlü Budist Sekizkatlı Yol yöntemine göre itkileri ta kökenine dek yok etmek de gerekir.

Doğru İnanç, Doğru Yönelimler,

Doğru Konuşma, Doğru Eylem,

Doğru Canlılık, Doğru Çaba,

Doğru Düşüncelilik, Doğru Yoğunlaşma.

En son “kuruntu, arzu ve düşmanlığın da yok edilmesiyle” (Nirvana) birlikte, zihin, düşündüğü şey olmadığını bilir: düşünce gider. Zi-

¹²² Sigmund Freud, *Beyond the Pleasure Principle* (çev. James Strachey; Standard basım, XVIII, Londra: The Hogarth Press, 1955). Ayrıca bkz. Karl Menninger, *Love Against Hate*, s. 262.

hin gerçek halinde kalır. Ve burada vücut kayboluncaya dek barınabilir.

Yıldızlar, karanlık, bir lamba, bir hayalet, çiğ, bir köpük,

Bir düş, bir şimşek çakması ve bir bulut:

Yaratılan her şeye böyle bakmalıyız.¹²³

Yine de Bodhisattva yaşamı terk etmez. Dikkatini (dilin ötesinde kaldığından, ancak “boşluk” denebilecek) düşünceyi aşan gerçeğin iç alanından, yine dışa, görüngüsel dünyaya çevirerek içinde bulduğu aynı varlık okyanusu olmadan algılar. “Biçim boşluktur, boşluk gerçekten de biçimdir. Boşluk biçimden farklı değildir, biçim de boşluktan farklı değildir. Biçim olan boşluktur; boşluk olan biçimdir. Aynı şey algı, ad, kavrayış ve bilgi için de geçerlidir.”¹²⁴ Kendini dayatan, kendini savunan, kendiyle ilgilenen eski egosunun yanılsamalarını terk ederek, aynı dinginliği içinde ve dışında duymaktadır. Dışarda tuttuğu şey, kendi ego, biçim, algılar, konuşma, kavrayışlar ve bilgi yolculuğunun dayandığı görkemli, düşünceyi aşan boşluğun görsel yanıdır. Ve kendi kabuslarının korkusuyla yaşayan kendinden korkan canlılar için merhametle doludur. Kalkar, onlara döner ve sayelerinde boşluk ilkesinin kendi basitliği içinde dışavurulmasını sağlayan ego-suz bir merkez olarak onlarla birlikte yaşar. Ve bu, onun büyük “tutkulu eylemi”dir; çünkü bu eylemle, içindeki Üçkatlı Arzu, Düşmanlık ve Kuruntu Ateşi ölen kişinin kavrayışında gerçek, bu dünyanın Nirvana olduğu gerçeği ortaya çıkar. “Hüner dalgaları” böyle birinden hepimizin kurtuluşu için çıkar. “Bizim dünyadaki yaşamımız Nirvana’nın kendisinin bir eylemidir, aralarında en küçük bir ayrım yoktur.”¹²⁵

¹²³ *Vajracchedika*, 32; “Sacred Books of the East,” a.g.e., s. 144.

¹²⁴ Daha küçük *Prajna-Paramita-Hridaya Sutra*; a.g.y., s. 153.

¹²⁵ *Nagarjuna, Madhyamika Shastra*.

Bu yüzden yaşama geri döndürmeyi hedefleyen çağdaş sağaltma çabasının, sonuçta kadim dinsel disiplinden beslendiği söylenebilir; ancak Bodhisatva'nın üzerinde dolaştığı daire geniştir; ve dünyadan ayrılma, bir hata olarak değil, en uzak dönemecinde evrensel çevrimin derin boşluğuna ilişkin aydınlanmanın kazanılacağı o soylu yola atılan ilk adım olarak görülür. Bu türden bir ideal Hinduizmde de kabul edilmiştir: yaşamda özgürleşen kişi (*jīvan muktā*), arzusuz, merhametli ve bilge, "kalbi yogayla yoğunlaşmış, her şeyi eşit bakışla izleyen kişi, içinde tüm canlıları bulur ve tüm canlılarda da kendini bulur. Yaşamını nasıl yönlendirirse yönlendirsın, o kişi Tanrı'da yaşar."¹²⁶

Yirmi sekizinci Budist ata Bodhidharma'ya "ruhunu dinginleştirmesi" için başvuran Konfüçyüsçü bir alimin hikâyesi anlatılır. Bodhidharma sertçe yanıt verdi: "Onu yarat ve ben dinginleştireyim." Konfüçyüsçü yanıtladı, "Sorun da bu, onu bulamıyorum." Bodhidharma

"Ölümsüz olanla ölümlü olan uyumlu biçimde karışmıştır, çünkü ne bir ne de ayırdırlar" (Aşvaghoşa).

"Bu görüş," diye yazıyor Dr. Coomaraswamy, bu metinleri aktararak, "Yas klesas so bodhi, yas samsaras tat nirvanam, 'Günah olan ayrıca Bilgeliktir, Varolmanın alanı ayrıca Nirvanadır' aforizmasında dramatik bir güçle ifade edilmiştir" (Ananda K. Coomaraswamy, *Buddha and the Gospel of Buddhism*; New York: G. P. Putnam's Sons, 1916, s. 245).

¹²⁶ *Bhagavad Gita*, 6:29, 31.

Bu, Bn. Evelyn Underhill'in "Mistik Yolun hedefi: Gerçek Birleştirici Yaşam: Tanrısal Doğurganlık hali: Tanrılaşma" olarak (*a.g.e., çeşitli yerlerde*) ifade ettiği şeyin kusursuz gerçekleşmesini temsil eder. Bn. Underhill, yine de, Prof. Toynbee gibi (*geride*, s. 31, dipnot), bu idealin Hristiyanlığa has olduğunu sanmak gibi yaygın bir hata yapmaktadır. "Batılı aklın bugüne dek," diye yazar Profesör Salmony, "kendini öne çıkarma ihtiyacıyla yanılmış olduğu söylenebilir rahatlıkla" (Alfred Salmony, "Die Rassenfrage in der Indienforschung," *Sozialistische Monatshefte*, 8, Berlin, 1926, s. 534).



Levha XI. Bodhisatva (Çin).

şöyle dedi, "Dileğin yerine getirilmiş." Konfüçyüsçü anladı ve huzur içinde ayrıldı.¹²⁷

Sonugelmeyen'in içlerinde yaşamakla kalmayıp, onların ve bütün her şeyin aslında Sonugelmeyen olduğunu bilenler, dilek ağacı koruluklarında yaşar, ölümsüzlük içkisinden içer ve her yerde ebedi uyu-

¹²⁷ Coomaraswamy, *Hinduism and Buddhism*, s. 74.



Levha XII. *Bodhisatva* (Tibet).

mun işitilmez müzigini dinlerler. Bunlar ölümsüzlerdir. Çin ve Japonya'nın Taocu manzara resimleri bu dünyevi halin gökselliğini üstünlükle sergiler. Dört yardımsever hayvan, anka, tekboynuz, kaplumbağa ve ejder sazlıkların, bambuların ve eriklerin arasında yaşar ve kutsanmış feleklere yakın olan kutsal dağların puslarını yeglerler. Vücutları buruşmuş, fakat ruhları ebedi gençliğe ulaşmış bilgeler, bu zirvelerde meditasyon yapar ya da ölümsüz gelgitler arasında garip simgesel hayvanlara biner, ya da Lan Ts'ai-ho'nun flütü eşliğinde çay içerek coşkulu sohbetlere dalarlar.

Çinli ölümsüzlerin dünyevi cennetinin hanımı peri tanrıça Hsi Wang Mu, "Kaplumbağa'nın Altın Annesi"dir. Hoş kokulu çiçekler, mücevher burç duvarları ve altından bir bahçe duvarıyla çevrili bir sarayda K'un-Lun Dağı'nda yaşar.¹²⁸ Batı havasının saf özülle biçimlenmiştir. Mevsimlik (her altıbin yılda bir, şeftaliler olgunlaşınca kutlanan) "Şeftali Şölenu"ndeki konuklarına, Cevherler Gölü kıyısındaki köşkler ve çadırlar içinde Altın Anne'nin görkemli kızları hizmet eder. Sular orada benzeri görülmemiş bir çeşmeden akar. Anka ilığı, ejder ciğeri ve diğer etler tadılır: şeftaliler ve şarap ölümsüzlük sunar. Görünmez çalgılardan müzik, ölümlü olmayan dudaklardan şarkılar duyulur; ve görünür, soylu genç kızların dansları sonsuzluğun nefesinin zamanda dışavurumudur.¹²⁹

Japon çay törenleri Taocu dünyevi cennet ruhu içinde kabul edilir. "Hayal evi" denen çay odası şiirsel bir sezgi anını yakalamak için inşa

¹²⁸ Bu Cennetin duvarıdır, bkz. *geride*, s. 106 ve 179. Artık içerideyiz. Hsi Wang Mu, cennette gezinen, insanı kendi imgesinde erkek ve dişi yaratan Tanrının dişi yönüdür (Tekvin, 1: 27).

¹²⁹ Krş. E. T. C. Werner, *A Dictionary of Chinese Mythology* (Şangay, 1932), s. 163.

edilmiş kısa ömürlü bir yapıdır. “Boşluk evi” diye de çağrılır, süslerden arınmıştır. Bazen tek bir resim ya da çiçek düzenlemesi içerir. Çay evi “simetrik olmayının evi” diye çağrılır: simetrik olmayan da hareketi çağırıştır; bilerek bitirilmemiş, evsahibinin imgeleminin doldurabileceği bir boşluk bırakır.

Konuk bahçe yolundan girip alçak girişten geçmelidir. Resme ya da çiçek düzenlemesine, fokurdayan çaydanlığa saygı gösterir ve yere oturur. Çay evinin denetimli basitliğiyle çerçevelenen en basit nesne gizemli bir güzellikle durur, sessizliği geçici varoluşun gizini saklar. Her konunun deneyimi kendine göre tamamlamasına izin verilir. Topluluk üyeleri böylece minyatür olarak evreni seyreder ve ölüm-süzlerle gizli dostluklarının farkına varırlar.

Büyük çay ustaları tanrısal mucizeyi deneyimlenen bir ana dönüştürmekle ilgilenirdi; sonra bu çay evinden eve taşınır; ve evden ulusa yayılırdı.¹³⁰ Uzun ve barış dolu Tokugava dönemi (1603-1868) sırasında Amiral Perry'nin 1854'te gelişinden önce, Japon yaşamının örüntüsü belirgin biçimselleştirmeye öylesine dolmuştu ki, varoluş, en küçük ayrıntısına dek sonsuzluğun bilinçli ifadesiydi, manzaranın kendisi bir kaynaktı. Aynı şekilde Doğu'nun her yerinde, bütün kadim dünyada ve Kolomb öncesi Amerika'da, toplum ve doğa zihin için ifade edilemezdi. “Bitkiler, kayalar, ateş, su, her şey canlıdır. Bizi gözler ve ihtiyaçlarımızı görürler. Bizi koruyacak bir şeyimiz yokken bizi görürler,” diyordu yaşlı bir Apaçi öykü anlatıcısı, “ve o zaman ortaya çıkar, bizimle konuşurlar.”¹³¹ Budistlerin “cansızın vaazı” dedik-

¹³⁰ Bkz. Okakura Kakuzo, *The Book of Tea* (New York, 1906). Ayrıca bkz. Da-
isetz Teitaro Sukuzi, *Essays in Zen Buddhism* (Londra, 1927) ve Lafcadio
Hearn, *Japan* (New York, 1904).

¹³¹ Morris Edward Opler, *Myths and Tales of the Jicarilla Apache Indians* (Me-

leri budur.

Kutsal Ganj'ın yanında dinlenmek isteyen Hindu çilecilerden biri uzanıp ayaklarını bir Şiva-simgesine (Tanrı'nın Eşiyle birleşmesini simgeleyen bir "lingam", içiçe geçmiş fallus ve vulga) uzattı. Oradan geçen bir rahip adamın bu duruşunu gördü ve azarladı. "Bu Tanrı simgesini, üzerine ayaklarını koyarak kirletmeye nasıl cesaret edebiliyorsun?" diye sordu. Çileci yanıt verdi, "Üzgünüm efendim, fakat nazikçe ayaklarımı kaldırıp böyle kutsal bir lingam'ın olmadığı bir yere koyar mısınız?" Rahip çilecinin ayaklarını tutup sağa doğru çekti, ama onları yere koyar koymaz yerden bir fallus fırladı ve ayaklar yine eskisi gibi oldu. Rahip yine yer değiştirdi; onları bir başka fallus karşıladı. "Ah, anlıyorum!" dedi rahip homurdanarak ve uzanmış dinlenen azize boyun eğerek yoluna devam etti.

Bodhisatva mitinin üçüncü olağandışılığı, ilk olağandışılığın (yani, biseksüel biçimin) ikincinin (ebediyet ve zamanın aynılığı) simgesi olmasıdır. Çünkü tanrısal resimlerin dilinde, zamanın dünyası, büyükanne rahmidir. Oradaki, baba tarafından verilen yaşam annenin karanlığı ve babanın ışığından oluşur.¹³² Annenin içindeyizdir ve babadan koparılmış yaşarız, fakat ölüm (ebediyete doğuşumuz) sırasında zamanın rahminden çıktığımızda babanın ellerine düşeriz. Bilgeler, bu rahimde bile, babadan gelip ona döndüklerini anlar, çok daha bilgiler ise ikisinin aynı öz olduğunu bilir.

Birçok Hristiyan eleştirmene oldukça yakışksız görünen, Tibetli Buddhaların ve Bodhisatvaların kendi dişil yanlarıyla birleşme imgeleminin anlamı budur. Bu meditasyon araçlarına bakmanın geleneksel yollarından birine göre, dişî biçimi (Tibetçe: *yum*) zaman, erkek biçim

moirs of the American Folklore Society, Cilt XXXI, 1938), s. 110.

¹³² Krş. *geride*, s. 176, dipnot 87.

(yub) ebediyet olarak görülür. İkisinin birleşimi, içinde her şeyin aynı anda geçici ve ebedi olduğu, kendini bilen bu er-dişi Tanrının suretinde yaratılmış olan dünyanın üreticisidir. Ergin, meditasyon yoluyla, kendi içindeki bu biçimlerin Biçimini (yab-yum) anımsamaya yönelir. Ya da diğer yandan, erkek figür erginleştiren ilkenin, yöntemin simgesi olarak görülür; bu durumda dişi erginleşmenin götürdüğü hedef olur. Fakat bu hedef Nirvana'dır (ebediyet). Demek hem erkek hem dişi, sırasıyla zaman ve ebediyet olarak tasarlanır. Yani, ikisi aynıdır, her biri ikisidir ve ikili biçim (yab-yum), kendisi de aydınlanmadan farklı olmayan yanılsamanın sonucundan başka bir şey değildir.¹³³

Bu, karşıtlık çiftlerinin duvarını yıkan ve insanı erkek ve dişi olarak kendi suretinde yaratan Tanrı'nın hayaline adayı bağlayan büyük paradoksun yüce bir ifadesidir. Erkeğin sağ elinde kendisinin karşılığı olan bir şimşek varken, sol elinde tanrıçayı simgeleyen bir çan vardır.

¹³³ Benzer biçimde, Hindu tanrıça Kali (*geride*, s. 135), eşi olan tanrı Şiva'nın yüzükoyun yere kapanmış biçiminin üzerinde dururken gösterilmektedir. Şiva ölüm kılıcını, yani ruhsal itaati savurmaktadır. Kan damlayan insan kafası, mürite, bulacağı şey için yaşamını kaybettiğini anlatır. "Korkmama" ve "ödülleri verme" jestleri, Şiva'nın çocuklarını koruduğunu, evrensel acının karşıtlık çiftlerinin gördükleri şeyler olmadıklarını ve ebediyette odaklanan biri için geçici "iyiler" ve "kötüler" hayalinin aklın yansımından başka bir şey olmadığını öğretir – tanrıçanın kendisiyse, tanrıyı ayakları altında çiğniyormuş gibiyse de, aslında tanrının mutluluk dolu düşüdür.

Mücevherler Adası tanrıçasının altında (bkz. *geride*, s. 134-135) tanrının iki yönü sergilenmiştir: onunla birleşmiş, yüzü yukarı dönük olan yaratıcı, dünyanın tadını çıkaran yönüdür; fakat dönük duran öteki, *deus absconditus*, içteki ve kendi başına olan, olayın ve değişimin ötesinde, eylemsiz, hareketsiz, hiçlik, hermafroditik gizem mucizesinin bile ötesinde olan tanrısal özür. (Bkz. Zimmer, *Myths and Symbols in Indian Art and Civilization*, s. 210-214.)

Şimşek hem yöntem hem ebediyettir, çan ise “aydınlanmış zihin”; sesi saf zihnin yaratılış boyunca, yani kendi içinde duyduğu güzel ebediyet sesidir.¹³⁴

Hristiyan Ayininde Tanrı, takdis sözlerinin gücüyle ekmek ve şaraba indiği sırada tamamen aynı çan çalınmaktadır: *Et Verbum caro factum est*,¹³⁵ yani “Mücevher Lotustadır”: *Om mani padme hum*.¹³⁶

¹³⁴ Hindu Dans Eden Şiva'nın elindeki yaratılış davuluyla karşılaştırın, *geride*, s. 149, dipnot 46.

¹³⁵ “Ve Söz ete büründü”; İsa'nın Meryem'in rahmine düşmesini kutlayan Angelus'un dizesi.

¹³⁶ Bu bölümde şunlar eşleştirildi:

Hiçlik	Dünya
Ebediyet	Zaman
Nirvana	Samsara
Gerçek	Yanılsama
Aydınlanma	Merhamet
Tanrı	Tanrıça
Düşman	Dost
Ölüm	Doğum
Şimşek	Çan
Mücevher	Lotus
Özne	Nesne
Yab	Yum
Yang	Yin

Tao
Yüce Buddha
Bodhisatva
Jivan Mukta
Ete Bürünen Söz

Brahma-dünyaya erişen kahramanı anlatan *Kaushitaki Upanishad*, 1:4 ile karşılaştırın: “Araba süren birinin iki araba tekerine bakması gibi, o da

6. Nihai Ödül

Yalnızlık Adası'nın Prensi uyuyan Tubber Tintye Kraliçesi'yle altın yatakta altı gece altı gün durmuştu, yatak altın tekerlekler üzerindeydi ve tekerlekler durmaksızın dönerken –yatak dönüyor da dönüyordu, gece gündüz durmuyordu– yedinci sabah şöyle dedi, “ ‘Buradan ayrılma vakti geldi.’ Böylece indi ve yanan kuyudan üç şişe su doldurdu. Altın odada altın bir masa vardı ve masada bir somun ekmekle bir koyun budu vardı: ve bütün Erin halkı masadan oniki ay boyunca yese, koyun budu ve ekmek hiç yenmemiş gibi olurdu.

“Prens oturdu, yiyebildigince ekmek ve koyun budu yedi ve onları bulduğu gibi bıraktı. Sonra kalktı, üç şişesini aldı, heybesine koydu ve tam odayı terk ederken mırıldandı: ‘Kraliçe’nin o uyurken burada kimin bulunduğunu bilebileceği bir şeyler bırakmadan gitmek ayıp olacak.’ Bu yüzden, Erin Kralının oğlunun Yalnızlık Adası'nın Kraliçesi'yle Tubber Tintye'nin altın odasında altı gün altı gece geçirdiğini, yanan kuyudan üç şişe su aldığını ve altın masada yemek yediğini anlatan bir mektup yazdı. Mektubunu kraliçenin yastığının altına koyup dışarı çıktı, zayıf, tüyleri salkım saçak küçük atının sırtına sıçradı ve yaralanmaksızın ağaçları ve nehri geçti.”¹³⁷

Burada maceranın başarılmasındaki kolaylık kahramanın üstün biri, doğuştan kral olduğunu belirtir. Birçok peri masalı ve yeniden vücuda bürünen tanrıların görevlerine ilişkin tüm efsaneler böylesi bir kolaylık sergiler. Sıradan kahraman bir sınavdan geçer, ama seçilmiş olan bir engelle karşılaşmaz ve hata yapmaz. Kuyu Dünya Göbeğidir,

güne ve geceye bakar, iyi işlere ve kötü işlere bakar ve bütün karışıklık çiftilerine bakar. İyi işlerden arınmış, kötü işlerden arınmış, Tanrıyı bilen bu kişi, tanrıya doğru gider.”

¹³⁷ Curtin, *a.g.e.*, s. 106-107.

yanan kuyu varoluşun yok edilemez özü, dönüp duran yatak Dünya Eksenidir. Uyku kalesi, alçalan bilincin, bireysel yaşamın farksızlaşan enerjiye çözüldüğü yer olan düş içinde battığı dipsiz uçurumdur: ve çözülmek ölüm demektir; ölüm de ateş bulamamaktır. Tükenmeyen yemek motifi (bir çocukluk fantezisinden türetilmiştir), evrensel kaynağın sürekli yaşam veren, biçimler kuran güçlerini simgeleyen, tanrıların *cornucopia* [bolluk boynuzu] şöleninin mitsel imgesinin bütünleyicisi olan peri masalıdır. Bu arada tanrıçayla buluşma ve ateş hırsızlığı gibi iki büyük simgenin bir araya getirilmesi, basit ve açık biçimde insanbiçimci güçlerin mit alanındaki yerini gösterir. Kendi başlarına anlamları yoktur, ama likör, süt, yiyecek, ateş, gurur ve yok edilmez yaşamın muhafızları, vücut bulmuş halleri ya da ihsan edicileridirler.

Bu türden benzetmeler, belki son aşamada olmasa da, hemen başlangıç aşamasında da psikolojik olarak yorumlanabilir, çünkü çocuğun gelişiminin ilk dönemlerinde, zamanın değişikliklerinin ötesindeki bir halin yeni doğan “mitolojisinin” belirtilerini gözlemek olasıdır. Bunlar, anne memesinden koparıldığı zaman çocuğu saran vücut-yıkımı fantezilerine karşı, kendiliğinden savunmalar ve tepkiler olarak belirlir.¹³⁸ “Çocuk hiddetle tepki verir ve hiddetle gelen fantezi annenin vücudundan her şeyi söküp atmaktır. ... O zaman çocuk, bu itkilerin misillemesinden, yani kendi içindeki her şeyin oyulacağından korkar.”¹³⁹ Vücudunun bütünlüğü için kaygılanır, içteki ve dıştaki “kötü” güçlere karşı korunma ve yok edilemezlik için sessiz, derin bir ihtiyaç oluşturan tazmin fantezileri ruhu yönetmeye başlar: ve bunlar yetişkinin daha sonraki nevrotik, hatta normal yaşamsal etkinlikleri, ruhsal

¹³⁸ Bkz. Melaine Klein, *The Psychoanalysis of Children*, The International Psycho-Analytical Library, No. 27 (1937).

¹³⁹ Róheim, *War, Crime and the Covenant*, s. 137-138.

6. Nihai Ödül

Yalnızlık Adası'nın Prensi uyuyan Tubber Tintye Kraliçesi'yle altın yatakta altı gece altı gün durmuştu, yatak altın tekerlekler üzerindeydi ve tekerlekler durmaksızın dönerken –yatak dönüyor da dönüyordu, gece gündüz durmuyordu– yedinci sabah şöyle dedi, “ ‘Buradan ayrılma vakti geldi.’ Böylece indi ve yanan kuyudan üç şişe su doldurdu. Altın odada altın bir masa vardı ve masada bir somun ekmekle bir koyun budu vardı: ve bütün Erin halkı masadan oniki ay boyunca yese, koyun budu ve ekmek hiç yenmemiş gibi olurdu.

“Prens oturdu, yiyebildiğince ekmek ve koyun budu yedi ve onları bulduğu gibi bıraktı. Sonra kalktı, üç şişesini aldı, heybesine koydu ve tam odayı terk ederken mırıldandı: ‘Kraliçe’nin o uyurken burada kimin bulunduğunu bilebileceği bir şeyler bırakmadan gitmek ayıp olacak.’ Bu yüzden, Erin Kralının oğlunun Yalnızlık Adası'nın Kraliçesi'yle Tubber Tintye'nin altın odasında altı gün altı gece geçirdiğini, yanan kuyudan üç şişe su aldığını ve altın masada yemek yediğini anlatan bir mektup yazdı. Mektubunu kraliçenin yastığının altına koyup dışarı çıktı, zayıf, tüyleri salkım saçak küçük atının sırtına sıçradı ve yaralanmaksızın ağaçları ve nehri geçti.”¹³⁷

Burada maceranın başarılmasındaki kolaylık kahramanın üstün birri, doğuştan kral olduğunu belirtir. Birçok peri masalı ve yeniden vücuda bürünen tanrıların görevlerine ilişkin tüm efsaneler böylesi bir kolaylık sergiler. Sıradan kahraman bir sınavdan geçer, ama seçilmiş olan bir engelle karşılaşmaz ve hata yapmaz. Kuyu Dünya Göbeğidir,

güne ve geceye bakar, iyi işlere ve kötü işlere bakar ve bütün karışıklık çiftlerine bakar. İyi işlerden arınmış, kötü işlerden arınmış, Tanrıyı bilen bu kişi, tanrıya doğru gider.”

¹³⁷ Curtin, *a.g.e.*, s. 106-107.

yanan kuyu varoluşun yok edilemez özü, dönüp duran yatak Dünya Eksenidir. Uyku kalesi, alçalan bilincin, bireysel yaşamın farksızlaşan enerjiye çözüldüğü yer olan düş içinde battığı dipsiz uçurumdur: ve çözülmek ölüm demektir; ölüm de ateş bulamamaktır. Tükenmeyen yemek motifi (bir çocukluk fantezisinden türetilmiştir), evrensel kaynağın sürekli yaşam veren, biçimler kuran güçlerini simgeleyen, tanrıların *cornucopia* [bolluk boynuzu] şöleninin mitsel imgesinin bütünleyicisi olan peri masalıdır. Bu arada tanrıçayla buluşma ve ateş hırsızlığı gibi iki büyük simgenin bir araya getirilmesi, basit ve açık biçimde insanbiçimci güçlerin mit alanındaki yerini gösterir. Kendi başlarına anlamları yoktur, ama likör, süt, yiyecek, ateş, gurur ve yok edilmez yaşamın muhafızları, vücut bulmuş halleri ya da ihsan edicileridirler.

Bu türden benzetmeler, belki son aşamada olmasa da, hemen başlangıç aşamasında da psikolojik olarak yorumlanabilir, çünkü çocuğun gelişiminin ilk dönemlerinde, zamanın değişikliklerinin ötesindeki bir halin yeni doğan “mitolojisinin” belirtilerini gözlemek olasıdır. Bunlar, anne memesinden koparıldığı zaman çocuğu saran vücut-yıkımı fantezilerine karşı, kendiliğinden savunmalar ve tepkiler olarak belirlir.¹³⁸ “Çocuk hiddetle tepki verir ve hiddetle gelen fantezi annenin vücudundan her şeyi söküp atmaktır. ... O zaman çocuk, bu itkilerin misillemesinden, yani kendi içindeki her şeyin oyulacağından korkar.”¹³⁹ Vücudunun bütünlüğü için kaygılanır, içteki ve dıştaki “kötü” güçlere karşı korunma ve yok edilemezlik için sessiz, derin bir ihtiyaç oluşturan tazmin fantezileri ruhu yönetmeye başlar: ve bunlar yetişkinin daha sonraki nevrotik, hatta normal yaşamsal etkinlikleri, ruhsal

¹³⁸ Bkz. Melaine Klein, *The Psychoanalysis of Children*, The International Psycho-Analytical Library, No. 27 (1937).

¹³⁹ Róheim, *War, Crime and the Covenant*, s. 137-138,

çabaları, dinsel inançları ve ayin uygulamaları için belirleyici etkenler olarak kalır.

Sözgelimi büyücü-hekim, tüm ilkel toplumların çekirdeği, “çocuk-su vücut yıkımı fantezileri temelinde bir dizi savunma mekanizması aracılığıyla ... ortaya çıkar.”¹⁴⁰ Avustralya’da temel bir inanç, ruhların büyücü-hekimin bağırsaklarını çıkardığı ve bunların yerine çakıl taşları, kuvars kristalleri, bir miktar ip ve hatta bazen güçle donanmış küçük bir yılan gibi bir şey koyduğu yolundadır.¹⁴¹ “İlk formül fantezide boşaltımdır (içim çoktan yok edildi), bunu tepki oluşturma izler (içim, bozulabilir ve posalarla dolu bir şey değil, tersine bozulamaz, kuvars kristalleriyle dolu bir şeydir). İkincisi yansıtmadır: ‘Vücudun içine girmeye çalışan ben değil, insanlara hastalık maddeleri atan yabancı büyücüler.’ Üçüncü formül tazmindir: ‘Ben insanların içlerini yok etmeye çalışmıyorum, ben iyileştiriyorum onları.’ Bununla birlikte, aynı zamanda, anneden koparılan değerli vücut maddelerine ilişkin ilk fantezi ögesi, iyileştirme tekniğinde geri döner: emmek, çekirtmek, hastadan bir şey çıkarmak.”¹⁴²

Bir başka yok edilemezlik imgesi, halkın ruhsal “ikiz,” mevcut bedene verilen zararlardan etkilenmeyip bir başka yerde emniyetle duran dışsal bir ruh fikridir.¹⁴³ “Ölümüm,” diyordu devlerden birisi, “buradan çok uzaktaki bulması çok güç, engin okyanusta. O denizde bir ada var, ve adada yeşil bir meşe büyüyor, meşenin altında demir bir

¹⁴⁰ Röheim, *The Origin and Function of Culture*, s. 50.

¹⁴¹ A.g.y., s. 48-50.

¹⁴² A.g.y., s. 50. Ateşten çıplak elleriyle korları çıkaran ve ayaklarına baltayla vuran Sibiryalı şamanın zarar görmeyişiyle karşılaştıran (*geride*, s. 116-118).

¹⁴³ Frazer’ın dışsal ruh tartışmasına bkz. a.g.e., s. 667-691.

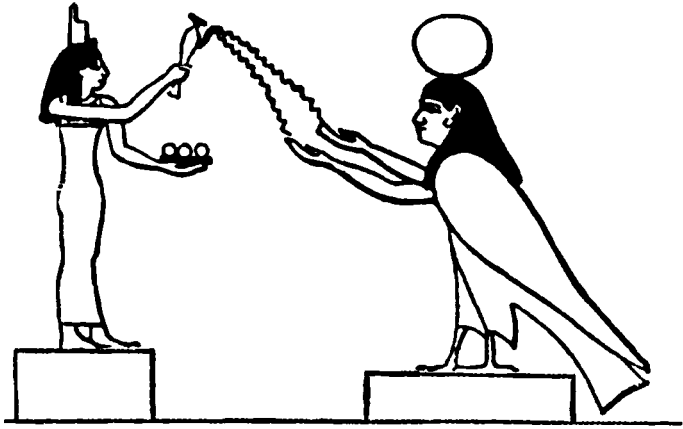
sandık var ve sandıkta küçük bir sepet ve sepetin içinde bir tavşan, tavşanın içinde bir ördek, ördeğin içinde bir yumurta var: kim yumurtayı bulup kırarsa, beni de öldürmüş olur.”¹⁴⁴ Bunu başarılı bir çağdaş işkadınının düşüyle karşılaştırın: “İssız bir adaya düşmüştüm. Orada bir de Katolik rahip vardı. İnsanların adadan adaya geçebilmesi için tahtalar uzatmak gibi bir şey yapıyordu. Başka bir adaya geçtik ve orada bir kadına nereye gittiğimi sordum. Birtakım dalgıçlarla daldığımı söyledi. Sonra adanın içlerine gittim, mücevherler dolu güzel bir su vardı ve ‘ben’ orada durup kendimi seyrettim.”¹⁴⁵ Bir tek Güneş Lotusu’nun Ülkesi’nde, denizin dibindeki ikizini bulup uyandıracak olan adamla evlenecek olan bir kral kızından bahseden büyüleyici bir Hindu masalı vardır.¹⁴⁶ Erginlenen Avustralyalı evlendikten sonra, büyükbabası tarafından kutsal bir mağaraya götürülür ve ona orada alegorik şekiller işlenmiş küçük bir tahta parçası gösterilir: “Bu,” denir ona, “senin vücudun; bu ve sen aynı şeysiniz. Onu başka yere götürme, yoksa acı çekersin.”¹⁴⁷ MÖ ilk yüzyılların Maniheistleri ve Gnostik

¹⁴⁴ A.g.y., s. 671.

¹⁴⁵ Pierce, *Dreams and Personality* (D. Appleton and Co.), s. 298.

¹⁴⁶ “The Descent of the Sun,” F. W. Bain, *A Digit of the Moon* (New York: G. P. Putnam’s Sons, 1910), s. 213-325.

¹⁴⁷ Róheim, *The Eternal Ones of the Dream*, s. 237. Bu tılsım delikanlının totem atasının tjurunga’sı (ya da churinga) denen şeydir. Delikanlı sunneti sırasında, anne tarafından totem atasını temsil eden bir başka tjurunga da almıştı. Daha da öncesinden, doğumu sırasında, beşiğine koruyucu bir tjurunga yerleştirilmişti. Boğa kıskırtıcı bir başka tür tjurungadır. “Tjurunga,” diye yazar Dr. Róheim, “maddi bir ikizdir ve Orta Avustralya inancındaki tjurungayla çok yakından bağlantılı bazı doğaüstü varlıklar yerlilerin görünmez ikizleridir. ... Tjurunga gibi, bu doğaüstüler de korudukları gerçek insani varlıkların *arpuna mborka*’sı (öteki vücut) olarak çağılır” (a.g.y., s. 98).



Çizim 7. Isis Ruha Ekmek ve Su Veriyor.

Hristiyanları, kutsanmış olanın ruhunun cennete vardığında, onun için saklanmış olan “ışık giysisi”ni taşıyan aziz ve meleklerce karşılanacağını söylerlerdi.

Yok edilemez Beden için arzulanan en yüce lütuf Hiç Bitmeyen Süt Cennetine kesintisiz yerleşimdir: “Kudüs’le birlikte sevinin ve onu sevenler hepiniz ona koşun: onun için yas tutanlar, hepiniz mutluluk için ona koşun: ki onun tesellilerinin memesinden emip doyasınız; ki emesiniz ve onun izzeti bolluğundan zevk alasınız. Çünkü Tanrı şöyle dedi: Bakın, ona barışı ırmak gibi salacağım ... o zaman ondan emecek, kucağında taşınacak ve dizlerinde okşanacaksınız.”¹⁴⁸ Ruh ve beden besini, kalbin rahatlığı, tükenmez emzik, “Tam İyileşme” hediyesidir. Olimpos Dağı göklere yükselir; oradaki tanrılar ve kahramanlar ambrosia’yla (α: değil; βροτοσ: ölümlü) beslenir. Wotan’ın dağ salo-

¹⁴⁸ İşaya, 66:10-12.

nunda dörtyüz otuz iki bin kahraman, dişi keçi Heidrun'un memelerinden akan sütle ıslatarak Kozmik Yaban Domuzu Sachriminir'in azalmayan etini yer: keçi, Dünya Ağacı, Yggdrasil'in yapraklarıyla beslenir. Erin'in perili dağlarında, ölümsüz Tuatha De Danaan, durmaksızın Guibne'nin birasını içerek kendi kendilerini hayata döndüren Manannan domuzlarını yer. İran'ın Hara Berezaiti Dağı'ndaki bahçedeki tanrılar, yaşam ağacı olan Gaokerena Ağacı'ndan çekilen, ölümsüz *haoma*'yı içerler. Japon tanrıları *sake* içer, Polinezyalılar *ave*, Aztek tanrıları erkek ve bakire kanı. Ve Yehova'nın kurtarılmışları çatıdaki bahçelerinde, cennetin dört tatlı nehrinin likörlerini içerken, Behemoth, Leviathan ve Ziz adlı canavarların lezzetli, tükenmez etini tadarlar.¹⁴⁹

Hepimizin bilinçdışında hâlâ barındırdığı çocukluk fantezilerinin, mitte, peri masalında ve kilise öğretilerinde yok edilemez varlıkların simgeleri olarak hep yer ettiği açıktır. Bu işe yarar, çünkü zihin imgelemleri kendini evinde gibi hisseder ve zaten bilinen bir şeyi hatırlar gibidir. Fakat durum fazlasıyla engelleyicidir, çünkü hisler simgelerde saklanır ve öteye geçmeye ilişkin her çabaya karşı koyar. Dünyayı acımayla dolduran şu çocuksu neşe dolu kalabalıklarla gerçekten özgür olanlar arasındaki devasa engel, simgelerin yol verip aşıldığı yerde yıkılır. “Ey sen,” diye yazar Dünyevi Cennet'ten ayrılırken Dante, “ey sen küçük bir barakada yaşayan, dinlenmeye arzulu olan, şarkıların sürüklediği yazdıklarımı izleyen, kendi yeni kıyılarını görmek için dön; derinlere açılma fazla, çünkü muhtemelen beni kaybedince mahvolacaksın. Aştığım su hiç geçilmemişti. Minerva soluyor ve Apollon

¹⁴⁹ Ginzberg, *a.g.e.*, Cilt 1, s. 20, 26-30. Ginzberg'deki Mesih'in ziyafeti üzerine geniş notlar için bkz. Cilt V, s. 43-46.

rehberlik ediyor ve Musalar'ın dokuzu beni Aylara götürüyor."¹⁵⁰ İşte düşüncenin ötesine geçemediği, bütün hislerin gerçekten öldüğü sınır buradadır: dağdaki bir demir yolunun dağcıların yola çıkmadan önce kaldığı ve dağ havasını seven, ama öteye geçmeye cesareti olmayanlarla sohbet etmek için sık sık geldikleri son durağı gibi. Imgelemin ötesindeki güzelliğin dile gelmez öğretisi, bize üstü kapalı olarak, özellikle de çocukluğun düşlenen güzelliğini anımsatan figürlerle gelir; masalların yanıltıcı çocuksuluğu bu yüzdendir. Sırf psikolojik okumalar yapmanın yetersizliği de bu yüzdendir.¹⁵¹

Metafizik öğretinin başarılı mitolojik bir yorumuna uygulandığında çocukluk imgelerinin alaycılığının inceliği, Doğulu dünyanın çok iyi bilinen büyük mitlerinden birinde harika biçimde görülür. Ölümsüzlük suyu için devlerle tanrılar arasında geçen başlangıçtaki savaşın Hindu öyküsü. Kadim bir yaratık olan Kaşyapa, "Kaplumbağa Adam," daha da eski yarı tanrısal bir rahip olan "Ahlak Tanrısı" Dakşa'nın on üç kızıyla evlenmişti. Bu kızlardan Diti ve Aditi adlı ikisi sırasıyla titanlar ve tanrılar doğurmuştu. Sonu gelmez bir dizi aile çatışmasıyla her nasılsa Kaşyapa'nın bu oğullarından çoğu esir düştü. Fakat titanların yüce rahibi, büyük perhizler ve meditasyonlarla Şi-

¹⁵⁰ Dante, "Cennet," II, 1-9. Çeviren Norton, *a.g.e.*, Cilt III, s. 10; Houghton Mifflin Company yayımcılarının izniyle.

¹⁵¹ Yayımlanmış psikanalitik külliyatta, bilinçdışı için örtük anlamları ve işleyişlerinin ruh üzerindeki etkileri kadar, simgelerin düş kaynakları da analiz edilmektedir; fakat büyük öğretmenlerin onları bilerek metaforlar olarak kullanmış oldukları gerçeği pek dikkat çekmemiştir: dile getirilmeyen varsayım, geçmişin büyük öğretmenlerinin (elbette bazı eski Yunan ve Romalılar dışında) değerlendirilmemiş fantezilerini vahiyle karıştıran nevrotikler olduğudur. Aynı şekilde, psikanalizin vahiyleri sıradan birçok kimse tarafından Dr. Freud'un "müstehcen zihninin" ürünleri sayılmaktadır.

va'nın, Evrenin Efendisi'nin takdirini kazandı. Şiva onu ölümleri diriltten bir büyüyle ödüllendirdi. Bu da, titanlara, tanrıların sonraki çatışmada hemen fark ettiği bir üstünlük verdi. Tanrılar, kargaşa içinde çekildiler ve birbirlerine danışarak yüce tanrılar Brahma ile Vişnu'ya seslendiler.¹⁵² Onlara, kardeş-düşmanlarıyla, ölümsüz yaşam veren Süt Okyanusu'nun yağı Amrita (α: değil; μῠριτα: ölümlü), "ölümsüzlük nektarı"nı karıştırmaya yardımcı olmaları için titanları kandırmak üzere geçici ateşkes ilan etmeleri söylendi. Kendi üstünlüklerinin bir kabulü saydıkları bu davetten etkilenen titanlar yardımdan onur duydular; böylece dünya çevriminin dört çağının başlangıcındaki destansı işbirliği macerası başladı. Mandara Dağı yayık sopası olarak seçildi. Yılanlar Kralı Vusuki onu döndürecek yayık ipi olmayı kabul etti. Vişnu'nun kendisi dağın zeminini sırtıyla desteklemek üzere bir kaplumbağa biçiminde Süt Okyanusu'na daldı. Dağa sarıldıktan sonra yılanın bir yanını tanrılar, diğer yanını devler tuttu. Ve hep beraber bin yıl boyunca karıştırdılar.

Denizin yüzeyinden yükselen ilk şey kara, zehirli, Kalakutta, "Kara Zirve" denen bir duman, yani ölüm gücünün en yüksek yoğunlaşmasıydı. "İç beni," dedi Kalakutta; ve çalışma onu içebilecek birini bu-

¹⁵² Brahma, Vişnu ve Şiva, sırasıyla Yaratıcı, Koruyucu ve Yokedici, tek bir yaratıcı özün eylemlerinin üç yönü olarak Hinduizmde bir teslis oluşturlar. MÖ yedinci yüzyıldan sonra, Brahma önemini kaybederek, sadece Vişnu'nun yaratıcı yardımcısı oldu. Bu yüzden bugün Hinduizm, biri asıl olarak yaratıcı-koruyucu Vişnu'ya adanmış, diğeri ruhu ebediyetle birleştiren dünya-yok edicisi Şiva'ya adanmış iki safaya ayrılmıştır. Fakat bunların ikisi sonuçta birdir. Buradaki mitte, yaşam iksiri onların birlikte çalışmasıyla elde edilmektedir.



Çizim 8. Canavarın Yenilmesi: –Davud ve Calüt:

Cehennem Azabı: Samson ve Aslan.

luncaya kadar durdu. Bir başına, uzakta oturan Şiva'ya gidildi. Derin içe kapanmış meditasyon halinden muhteşem bir biçimde çıktı ve Süt Okyanusu'nun karıştırıldığı yere doğru ilerledi. Ölüm karışımını bir

kadehe koyup bir yudumda yuttu ve yoga gücüyle boğazında tuttu onu. Boğazı mavileşti. Bu yüzden Şiva'ya "Mavi Boyun," Nilakantha denir.

Karıştırma yeniden başladığında, sonsuz derinliklerden yoğunlaşmış gücün değerli biçimleri çıkmaya başladı. Apsaraslar (nymphalar) belirdi, talih tanrıçası Lakşmi, "Gürültüye Kışneyen" Uççaiḥśravas adlı süt beyazı at, inciler incisi Kaustubha ve onüç adet başka eşya. En son beliren elinde ayı, yaşam nektarı kadehini tutan, tanrıların yetenekli hekimi Dhanvantari'ydi.

Şimdi paha biçilmez içkiye sahip olmak için büyük bir savaş başlamıştı. Titanlardan biri olan Rahu bir yudum almayı becerdi, fakat içki boğazından geçmeden kafası koparıldı; gövdesi çürüdü, ama kafası ölümsüz kaldı. Ve bu kafa şimdi gökte, yeniden yakalamak üzere ayın peşinden dolanıp durmaktadır. Eriştiğinde, kadeh ağzından ve sonra boğazından kolayca geçip gider: ay tutulmaları bundandır.

Fakat, tanrıların üstünlüğü kaybetmesini istemeyen Vişnu kendini güzel bir dansöze dönüştürdü. Ve şehvetli kişiler olan devler kızın çekiciliğiyle büyülenmiş dururken, kız, Amritra, ay-kadehini aldı, onlarla bir süre eğlendi ve kadehi birden tanrılara uzattı. Vişnu yine hemen güçlü bir kahramana dönüştü, tanrıların arasına katıldı ve onların, düşmanı aşağıdaki dünyanın uçurumlarına ve karanlık kanyonlarına püskürtmesine yardım etti. Şimdi tanrılar, dünyanın orta dağı olan Sumeru Dağı'nın üstündeki güzel saraylarında sonsuza dek Amrita'yla beslenir.¹⁵³

Daha edebi ve duygusal dinsel halden ayrı olarak, gerçek mitolojik

¹⁵³ *Ramayana*, I, 45, *Mahabharata*, I, 18, *Matsya Purana*, 249-251 ve birçok başka metin. Bkz. Zimmer, *Myths and Symbols in Indian Art and Civilization*, s. 105 vd.

halin mihenk taşı alaycılıktır. İkonlar olarak tanrılar kendi başlarına anlamsızdır. Onların eğlendirici mitleri, zihni ve ruhu, onlara *doğru* değil, onların *ötesine*, öte boşluğa ulaştırır; boşluğun pespektifinden ağır ürkütücü dinsel dogmaların sadece pedagojik tuzaklar olduğu anlaşılır: işlevleri, bozulmamış akli, somut olay ve olgu dağınıklığından, son bir nimet olarak tüm varoluşun –ister cennetsel, dünyevi ya da cehennemsel– sonunda hafifçe geçip giden, yinelenen, basit bir sadet ve korku dolu çocukluk düşünün suretine dönüştüğü görece temiz bir bölgeye taşımaktır. “Bir bakış açısından tüm bu tanrılar vardır,” diye yanıt verdi anlayışlı bir Batılı konunun sorusuna Tibetli bir lama, “başka bir açıdansa gerçek değiller.”¹⁵⁴ Kadim Tantraların ortodoks öğretisi budur: “Hayal edilmiş tüm bu tanrılar Yol’da beliren çeşitli şeyleri temsil eden simgelerden başka bir şey değildir;”¹⁵⁵ çağdaş psikanalitik okulların bir öğretisi de budur.¹⁵⁶ Ve aynı meta-din-bilimsel kavrayış, Dante’nin, aydınlanan gezginin sonunda cesaretli

¹⁵⁴ Marco Pallis, *Peaks and Lamas* (4. Basım; Londra: Cassell and Co., 1946), s. 234.

¹⁵⁵ *Shri-Chakra-Sambhara Tantra*, Tibetçeden çev. Lama Kazi Dawa-Samdup, yay. haz. Sir John Woodroffe (Arthur Avalon takma adıyla), “Tantric Texts”in VII. Cildi (Londra, 1919), s. 41. “Bu hayalde canlanan tanrıların tanrısallığına ilişkin kuşku uyanırsa,” diye metin devam eder, “kişi, ‘Bu Tanrıça yalnızca vücudun anımsanmasıdır,’ demeli ve Yolu Tanrıların oluşturduğunu unutmamalıdır” (a.g.y.). Tantra için, krş. *geride*, s. 113, dipnot 32 ve s. 199-200 (Tantrik Budizm).

¹⁵⁶ Krş. sözgelimi C. G. Jung, “Archetypes of Collective Unconscious” (orjinali 1934: Bütün Eserleri, Cilt 9, Kısım i ; New York ve Londra, 1959.) “Belki de birçok kimse,” diye yazıyor Dr J. C. Flügel, “Neredeyse insanbiçimci Baba-Tanrı kavramını, bu türden bir Tanrının saf zihinsel kökeni kesinleşmiş olsa bile, zihindışı bir gerçeklik olarak saymaktadır hâlâ” (*The Psychoanalytic Study of the Family*, s. 236).

gözlerini Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un takdis edici görüntüsünün ötesine, Ebedi Işığa çevirebildiği son dizelerinde de önerilir gibidir.¹⁵⁷

Öyleyse tanrı ve tanrıçalar, kendileri başlangıç halinde olan En Yüce olarak değil, Tükenmez Varlığın özünün vücut bulmuş halleri ve koruyucuları olarak alınmalı. Onlarla ilişkisi aracılığıyla kahramanın aradığı, demek sonuçta onların kendileri değil, erdemleri, yani tözlerini sürdürme güçleridir. Bu mucizevi enerji-töz ve yalnız bu Tükenmezdir; ona vücut veren, yayan ve temsil eden tanrıların ad ve biçimleri gelip geçicidir. Zeus, Yehova ve Yüce Buddha'nın şimşeklerinin mucizevi enerjisi, Viracocha'nın yağmurunun bereketi, kutsama zamanı Aşai Rabbani ayininde çalınan çanın bildirdiği erdem¹⁵⁸ ve aziz ile bilgenin en yüksek aydınlanmasının ışığı budur. Koruyucuları onu ancak güçlkle elde edenlere sunar.

Ama tanrılar aşırı sert, aşırı dikkatli olabilir; o zaman kahraman onların hazinelerini çalmalıdır. Prometheus'un sorunu buydu. Bu durumdayken en yüce tanrılar bile acımasız, can alıcı devler olarak görünür ve onları aldatıp katleden ya da yatıştıran kahramanlar ise dünya kurtarıcısı olarak onurlandırılır.

Polinezyalı Maui, ateş muhafızı Mahu-ika'ya, ondan hazinesini almak ve insanlığa geri getirmek üzere yollandı. Maui doğrudan dev Mahu-ika'ya gitti ve ona şöyle dedi: "Bu topraktan çalıları temizle ki dostça bir çekişme yapalım." Bilinmeli ki Maui büyük bir kahraman ve hilebazdı.

"Mahu-ika sordu, 'Ne tür yigilik ve rekabet yarışması olacak bu?'"

"'Atma tutma yarışması,'" dedi Maui.

¹⁵⁷ "Paradiso," XXXIII, 82 vd.

¹⁵⁸ Bkz. *geride*, s. 200.

“Mahu-ika kabul etti ve Maui sordu, ‘Kim başlayacak?’

“Mahu-ika, ‘Ben,’ dedi.

“Maui kabul etti, böylece Mahu-ika, Maui’yi tuttu ve havaya attı; çok yükseldi ve tam Mahu-ika’nın ellerine geri düştü, Mahu-ika Maui’yi yeniden yukarı attı, şöyle şarkı söyleyerek: ‘At tut, at tut – işte gidiyorsunuz!’

“Yükseldi Maui ve Mahu-ika şu büyüyü söyledi:

‘Bir kat yükseliyorsun,

‘İki kat yükseliyorsun,

‘Üç kat yükseliyorsun,

‘Dört kat yükseliyorsun,

‘Beş kat yükseliyorsun,

‘Altı kat yükseliyorsun,

‘Yedi kat yükseliyorsun,

‘Sekiz kat yükseliyorsun,

‘Dokuz kat yükseliyorsun,

‘On kat yükseliyorsun.’

“Maui havada döndü de döndü ve düşmeye başladı yine ve Mahu-ika’nın hemen yanına düşüp şöyle dedi, ‘Hep sen eğleniyorsun!’

“ ‘Gerçekten de!’ dedi Mahu-ika. ‘Bir balınayı hoplatabileceğine inanıyor musun?’

“ ‘Denerim!’ dedi Maui.

“Böylece Maui tuttu Mahu-ika’yı ve şarkı söyleyerek attı: ‘At tut, at tut – işte gidiyorsunuz!’

“Yükseldi Mahu-ika ve Maui şu büyüyü söyledi:

‘Bir kat yükseliyorsun,

‘İki kat yükseliyorsun,

'Üç kat yükseliyorsun,
 'Dört kat yükseliyorsun,
 'Beş kat yükseliyorsun,
 'Altı kat yükseliyorsun,
 'Yedi kat yükseliyorsun,
 'Sekiz kat yükseliyorsun,
 'Dokuz kat yükseliyorsun,
 'Gökte yükseliyorsun!'

"Mahu-ika havada döndü de döndü ve düşmeye başladı ve tam yere çarpacakken Maui şu büyümlü sözleri söyledi: 'Oradaki adam – tam kafaüstü düşsün!'

"Mahu-ika düştü, boynu akordiyon gibi olmuştı, böylece Mahu-ika öldü." Maui hemen Mahu-ika'nın başını tutup kesti, sonra dünyaya indirdiği ateş hazinesini ele geçirdi.¹⁵⁹

Mezopotamya'da, İncil öncesi iksir arayışı maceralarının en büyüğü, "Hiç Yaşlanma" bitkisini, ölümsüzlük veren suterisini elde etmek üzere yola çıkan Ereklî efsanevi Sümer kralı Gılgamış'ınkidir. Tepeleri koruyan aslanları ve göğü taşıyan dağları bekleyen akrep adamları sağsalim geçtikten sonra, dağların ardında çiçekler, meyveler ve değerli taşlarla dolu cennet gibi bir bahçeye ulaştı. Daha da ilerleyince, dünyayı çevreleyen denize vardı. Suyun kıyısındaki bir mağarada tanrıça İştâr'ın tezahürlerinden biri olan Sidui-Sabitu yaşardı ve sıkıca örtünmüş olan bu kadın onunla hiç konuşmadı. Ama öyküsünü anlatınca onu kabul etti ve arayışına devam etmemesini, yaşamın ölümlü eğlenceleriyle yetinmesini, bunu öğrenmesini öğütledi:

¹⁵⁹ J. F. Stimson, *The Legends of Maui and Tahaki* (Bernice P. Bishop Museum Bulletin, No 127; Honolulu, 1934), s. 19-21.

Gilgamiş, niye bu yola geliyorsun?
 Aradığın yaşamı hiç bulamayacaksın.
 Tanrılar insanı yaratınca,
 insana ölüm verdiler,
 ve yaşamı kendilerine sakladılar.
 Mideni doldur, Gilgamiş;
 gece gündüz eğlen;
 her gün neşeli bir şeye hazırlan.
 Gece gündüz yaşam dolu ve keyifli ol;
 en güzel giysilerini giy,
 başını yıka, vücudunu yıka.
 Elini tutan ufaklığa özen göster.
 Karının dölünden mutlu olmasını sağla.¹⁶⁰

Fakat Gilgamiş ısrar edince Sidri-Sabidu geçmesine izin verdi ve yolun tehlikelerinden haberdar etti onu.

Kadın, ona ormanda bir grup adamla birlikte odun kesen ve bir grup yardımcının koruduğu kayıkçı Ursanapi'yi bulmasını söylemişti. Gilgamiş ("yaşamayı yeğleyenler", "taştan olanlar" adındaki) bu yar-

¹⁶⁰ Efsanenin standart Asur basımında olmayan bu pasaj, çok daha önceki parçalanmış bir Babil metninde görülür (bkz. Bruno Meissner, "Ein alt-babylonisches Fragment des Gilgamesepos," *Mitteilungen der Vorderasiatischen Gesellschaft*, VII, 1; Berlin, 1902, s. 9). Sık sık kahinin önerisinin hedonistik olduğu belirtilmiştir, fakat pasajın kadim Babillilerin ahlak felsefesine ilişkin olmadığı, bir erginleme testi olduğuna dikkat edilmelidir. Yüzyıllar sonra Hindistan'da olduğu gibi; öğrenci öğretmene ölümsüz yaşamın sırrını sorduğunda, önce ölümlü olanın hazları anlatılır ona (szg. *Katha Upanishad*, 1:21, 23-25). Ancak ısrar ederse sonraki erginlemeye alınır.

dımcıları dağıttı ve kayıkçı onu ölüm sularından geçirmeyi kabullendi. Yolculuk iki buçuk ay sürdü. Yolcuya sulara dokunmaması söylenmişti.

Yaklaştıkları uzak ülke, başlangıçsal tufanın kahramanı olan,¹⁶¹ burada karısıyla ölümsüz barış içinde yaşayan Utnapiştım'ın mekânıydı. Utnapiştım sonsuz sular üzerinde tek başına yaklaşan küçük kayığı gördü ve çok meraklandı.

*Neden kayığın “taştan olanları” dağılmış,
Ve benim hizmetimde olmayan biri var kayıkta?
Gelen: bir erkek değil mi?*

Karaya çıkan Gilgamiş, rahibin uzun tufanların öyküsünü anlatmasını dinlemek zorunda kaldı. Sonra Utnapiştım konuğuna uyku verdi ve o altı gün uyudu. Utnapiştım karısına yedi somun pişirtti ve onları kayığın yanında uyuyan Gilgamiş'in başının ucuna koydu. Ve Utnapiştım Gilgamiş'a dokundu ve o uyandı ve evsahibi kayıkçı Ursanapi'ye konuğu belli bir havuzda yıkamasını ve temiz giysiler vermesini emretti. Ardından Utnapiştım Gilgamiş'a bitkinin sırrını verdi.

*Gilgamiş, sana bir sır vereceğim,
ve sana bilgi vereceğim:
Bu bitki tarlada bir yabancı çalı gibidir;
güle benzer diken elini parçalar.
Ama o bitkiye el değdirirsen,
vatanına döneceksin.*

Bitki kozmik denizin dibinde yetişiyordu.

Ursanapi kahramanı yine sulara götürdü. Gilgamiş ayaklarına taş

¹⁶¹ Incil'deki Nuh'un Babil prototipi.

bağlayıp daldı.¹⁶² Rahatça dibe indi, kayıkçıysa kayıkta kaldı. Ve dalgıç dipsiz denizin dibine erişince, ellerini parçalasa da bitkiyi söktü, taşları kopardı ve yüzeye geri çıktı. Yüzeye varıp da kayıkçı onu kayığa çekince, zaferle bağırды:

Ursanapi, bu bitki o ...

Insana tam dinçlik sağlayabilir.

Onu Ereğ'e koyun ağılına götüreceğim. ...

Adı: "Kocamış insan yine gençleşir."

Yiyeceğim ondan ve gençliğime döneceğim.

Denizi aştılar. Karaya çıkınca Gılgamış bir soğuk su birikintisinde yıkandı ve uykuya daldı. Ama o uyurken, bir yılan bitkinin muhteşem kokusunu aldı, yaklaşıp kaçırdı onu. Onu yiyerek, yılan hemen derisini değıştirme gücü kazandı, böylece gençliğini yeniledi. Ama Gılgamış uyandığında oturup ağladı, "ve gözyaşları burnundan aşağı süzüldü."¹⁶³

Fiziksel ölümsüzlük olasılığı hâlâ insanın kalbini cezbetmektedir.

¹⁶² Kahramana daha önce dışarıdaki yolculuğunda bu suya dokunmaması söylenmiştir, ama artık cezalandırılacağından korkmadan girebilir. Bu Ebedi Adanın yaşlı Efendi ve Hanımını ziyareti sırasında elde ettiğı gücün bir kısmıdır. Sel kahramanı Utnapiştim-Nuh, arketip bir baba figürüdür; adası olan Dünya Göbeğı daha sonraki Roma-Yunan "Kutsanmış Ada"sının bir ön figürüdür.

¹⁶³ Yukarıdaki anlatım P. Jensen, *Assyrisch-babylonische Mythen und Epen* (Keilinschriftliche Bibliothek, VI, I; Berlin, 1900), s. 116-273'dendir. Alıntılan dizeler s. 223, 251, 251-253'dedir. Jensen'in versiyonu, günümüze kalan asıl metnin, Kral Aşurbanipal'in kütüphanesinden (MÖ 668-626) bir Asur versiyonunun satırı satırına çevirisidir. Çok daha eski olan Babil versiyonunun fragmanları (bkz. *geride*, s. 214) ve daha da eski Sümer aslı da (MÖ üçüncü binyıl) bulunmuş ve çözülmüştür.

1921'de oynanan Bernard Shaw'ın ütopyacı oyunu *Back to Methuselah* temayı çağdaş bir sosyobiolojik mesele çevirdi. Dört yüzyıl önce, hayal gücü daha kıt olan Juan Ponce de Leon, gençlik çeşmesini bulmayı umduğu "Bimini" ülkesini ararken Florida'yı keşfetmişti. Yüzyıllar önce Çin filozofu Ko Hung da uzun yaşamının son yıllarını ölümsüzlük hapları hazırlayarak geçirmişti. "Üç kilo hakiki zencifre," diye yazmıştı Ko Hung, "ve bir kilo beyaz bal al. Karıştır. Karışımı güneşte kurut. Sonra parçalanıp hap yapılır hale gelinceye dek ateşte kızart. Her sabah bir kenevir tohumu büyüklüğünde on hap al. Bir yıl içinde, ak saç karaya dönüşür, çürüyen diş geri çıkar, vücut yine sıkı ve sağlam olur. Eğer yaşlı biri bu haptan uzun süre alırsa gençleşir. Onu sürekli alanlar ebedi yaşamı tadacak, ölmeyecektir."¹⁶⁴ Bu yalnız, deneyci filozofa bir gün bir dostu ziyarete gitmeye kalkıştı. Ama tüm bulduğu Ko Hung'un boş giysileriydi. Yaşlı adam gitmişti; ölümsüzler arasına karışmıştı.¹⁶⁵

Bedensel ölümsüzlük arayışı geleneksel öğretinin yanlış anlaşılmasından kaynaklanır. Oysa tersine, temel sorun, göz bebeğini, misafir kişiliğiyle *bedenin* görüşü bulandırmayacağı noktaya dek genişletmektir. Ölümsüzlük o zaman şu anki bir gerçek olarak yaşanır: "Burada!

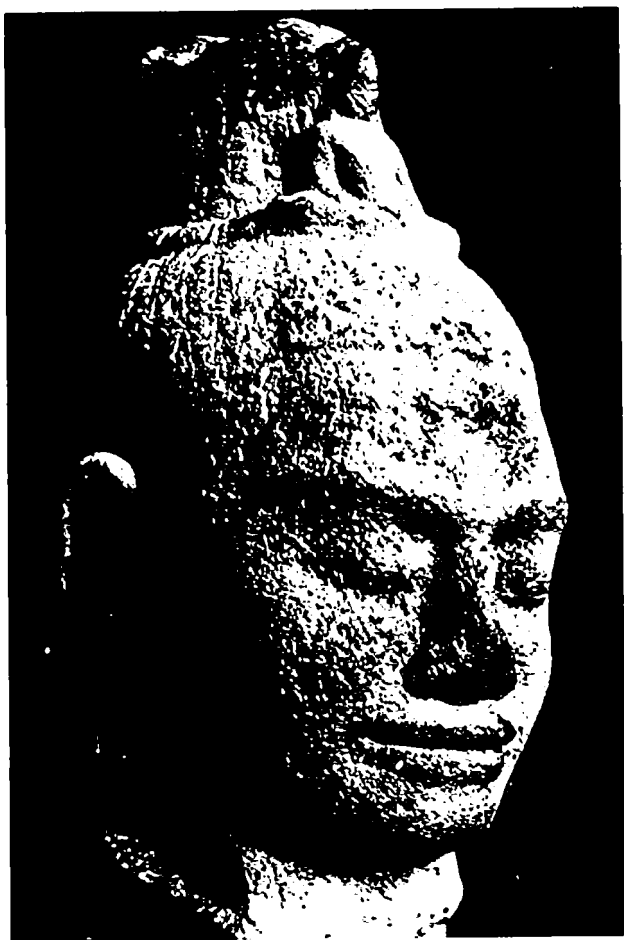
¹⁶⁴ Ko Hung (Pao Pu Tzu olarak da bilinir), *Nei P'ien*, Bölüm VII (çeviri Obed Simon Johnson, *A Study of Chinese Alchemy*, Şangay, 1928, s. 63'den alınmıştır).

Ko Hung, bir vücudu "neşeli ve rahat" kıлма, bir başkası su üzerinde yü-rüme gibi birkaç çok ilginç yetenek geliştirmişti. Çin felsefesinde Ko Hung'un yeriyle ilgili bir tartışma için, bkz. Alfred Forke, "Ko Hung, der Philosoph und Alchemist," *Archiv für Geschichte der Philosophie*, XLI, 1-2 (Berlin, 1932), s. 115-126.

¹⁶⁵ Herbert A. Giles, *A Chinese Biographical Dictionary* (Londra ve Şangay, 1898), s. 372.



Levha XIII. Ölümsüz Yaşam Dalı (Asur).



Levha XIV. *Bodhisatva* (Kamboçya).

O, burada!"¹⁶⁶

"Her şey hareket halinde, yükseliyor ve geri dönüyor. Bitkiler çiçeklenir, ama sırf köklere dönmek için. Köklere dönmek, dinginlik aramak gibidir. Dinginlik aramak kadere doğru yol almak gibidir. Kadere ilerlemek ebediyet gibidir. Ebediyeti bilmek aydınlanmadır ve ebediyeti tanımamak kargaşa ve kötülük getirir.

"Ebediyeti bilmek kişiyi anlayışlı kılar; anlayış kişiyi geniş bakışlı kılar; tasavvur genişliği soyluluk getirir; soyluluk cennet gibidir.

"Göksel olan Tao gibidir. Tao Ebedidir. Bedenin çürümesinden korkmamalı."¹⁶⁷

Japonların bir atasözü vardır: "Tanrılar ancak insanlar sağlık için dua ettiği zaman güler." Tapınana ihsan edilen nimet hep konumuna ve baskın arzusuna, duasına göre ölçülendirilir: nimet basitçe, belirli özgül bir durumun gerektirdiklerine dayanan yaşam enerjisinin bir simgesidir. Ironi elbette, tanrının hoşgörüsünü kazanmış kahramanın tam bir aydınlanma dileyebilecekken, genellikle daha çok yaşam, komşusunu katledecek silah, çocuğuna sağlık dilemesinde yatar.

Eski Yunanlar, Bakkhos'tan ne isterse dileyebilme şansını elde eden kral Midas'tan bahseder. Dokunduğu her şeyin altına dönmesini diledi. Sonra denemek için bir meşenin gövdesine dokundu ve ağaç hemen altına döndü; bir taş aldı, o da altına döndü; elma bir altın külçesine döndü elinde. Coşkulanarak, mucizeyi kutlamak için büyük bir şölen hazırlanmasını istedi. Ama oturup da elini ete değdirince, et dönüştürdü; şarap dudaklarında sıvı altına dönüştü. Ve yeryüzündeki her şeyden çok sevdiği küçük kızı, üzüntüsünü hafifletmeye geldiğin-

¹⁶⁶ Tantrik bir aforizma.

¹⁶⁷ Lao-tse, *Tao Teh King*, 16 (çev. Dwight Goddard, *Laotzu's Tao and Wu Wei*, New York, 1919, s. 18). Krş. *geride*, s. 176, dipnot 87.

de, onu kucakladığı an hoş, altın bir heykel oluverdi.

Kişisel sınırları aşmanın acısı, ruhsal büyüme acısıdır. Sanat, edebiyat, mit ve tapım, felsefe ve çileci disiplinlerin hepsi, bireye ufuklarının ötesine, durmaksızın genişleyen gerçekleşme alanına geçmesinde yardımcı olur. Eşikleri ejder üstüne ejder öldürerek geçerken, en yüksek arzusuna çağırdığı tanrısallık, kozmosu dolduruncaya dek büyür. Sonunda zihin, kozmosun sınır çeperini, tüm biçim deneyimlerini – tüm simgeleştirmeleri, tüm tanrısallıkları aşan bir gerçekleşme için aşar. Kaçınılmaz hiçliğin gerçekleşmesi için.

O yüzden Dante, ruhsal macerasında son adımı atıp simgesel Gök-sel Gül içindeki üçlü tanrı tasavvuruyla karşılaştığında, Baba, Oğul ve Kutsal Ruh biçimlerinin bile ötesinde yaşayacak bir aydınlanması daha vardı: “Bernard,” diye yazar, “beni yukarı bakmamı söyleyerek çağırdı ve gülümsedi; fakat ben zaten istediği gibiydim; çünkü saflaşan bakışım Kendinde doğru olan Azametli Işığın parıltısına iyice giriyordu. Artık bakışım, böyle bir manzaraya açılan konuşmamızdan ve böyle ifrata ulaşan bellekten daha büyüktü.”¹⁶⁸

“Orada ne göz, ne dil, ne zihin: Onu bilmeyiz, birine Onu nasıl anlatacağımızı da bilemeyiz. O bilinen her şeyden farklıdır ve bilinmeyenin de ötesindedir O.”¹⁶⁹

Bu en yüksek ve en son çarmıha gerilmedir; yalnız kahramanın değil, tanrısının da. Burada kişilik adlandırılmamış maskelerken hem Oğul hem de Baba yok olur.. Çünkü bir düşün hayali yanları düş görenin yaşam enerjisinden, görünürde yalnız sıvı dağılımları ve o tek

¹⁶⁸ “Cennet,” XXXIII, 49-57 (çev. Norton, *a.g.e.*, Cilt III, s. 253-254, Houghton Mifflin Company, yayımcıların izniyle).

¹⁶⁹ *Kena Upanishad*, 1:3 (çev. Swami Sharvananda; Sri Ramakrishna Math; Mylapore, Madras, 1932).

gücün işlemlerinden kaynaklanırken, ister dünyevi ister tanrısal, dünyanın tüm biçimleri tek bir anlaşılmaz gizemin evrensel gücünü yansıtır: atomu oluşturan ve yıldız yörüngelerini denetleyen gücü.

Bu yaşam çeşmesi bireyin çekirdeğidir ve eğer örtülerinden sıyrılabilirse içinde kendini bulacaktır. Pagan Cermen tanrısı Odin (Wotan), bu sonsuz karanlığın bilgisine ışığın örtüsünü aralamak için bir göz verdi ve sonra çarmıha gerilmenin acılarına maruz kaldı:

*Rüzgârlı ağaçta asılı kaldım,
Orada tam dokuz gece asıldım;
Mızrakla yaralandım ve Odin'e
Sunuldum, kendi kendime,
Altında nasıl bir kök olduğunu
Kimsenin bilemeyeceği bir ağaçta.¹⁷⁰*

Buddha'nın Bo Ağacı altındaki zaferi bu çabanın klasik Doğulu örneğidir. Zihninin kılıcıyla evrenin köpüğünü yardı ve köpük hiçliğe dağıldı. Geleneksel dinlerin kıtaları, cennetleri ve cehennemleri gibi doğal deneyimin tüm dünyası, tanrılar ve şeytanlarıyla birlikte patladı. Fakat mucizelerin mucizesi, hepsinin parçalanmasına rağmen, yine de hepsinin yenilenmiş, yeniden canlanmış ve gerçek varlığın akışıyla görkemli kılınmış olmasıydı. Gerçekten de, dirilen cennetlerin tanrıları, onlardan öteye, yaşamları ve özleri olan boşluğa nüfuz eden insan kahramanı övmek üzere uyum içinde seslendiler: "Dünyanın doğu sınırında, flamarlarının dünyanın batı sınırında dalgalanması için bayraklar ve sancaklar dikildi; batıya dikilenler doğuya da, kuzeye dikilenler güneye de dikildi; yer düzeyine dikilen bayraklar Brahma dün-

¹⁷⁰ *Poetic Edda*, "Hovamol," 139 (çev. Henry Adams Bellows; The American-Scandinavian Foundation; New York, 1923).

yasına kadar dalgalandı; ve Brahma-dünyasınıninkiler yere dek salındı. Onbin dünyanın hepsinde çiçek veren ağaçlar çiçek açtı; meyve ağaçları meyvelerin ağırlığıyla çöküyordu; ağaçların gövdelerinde lotuslar belirdi; ağaçların dallarında lotuslar belirdi; sarmaşıklarda lotuslar belirdi; gökte lotuslar belirdi; kayalardan yedişer yedişer lotuslar çıktı. Onbin dünya sistemi havaya atılmış bir buket çiçek gibiydi, ya da kalın, çiçekten bir halı; sekizbin fersah uzunluğunda, daha önce yedi güneşin bile aydınlatamadığı cehennemler şimdi ışıkla yıkaniyordu; seksen dört bin fersah derinlikteki okyanus tatlandı; nehirler tersine aktı; doğuştan körler görmeye başladı; sağırлар duydu; sakatlar organlarını kullanmaya başladı ve tutsakların zincirleri, halkaları kırılıp yerlere düştü.”¹⁷¹

¹⁷¹ *Jataka*, Giriş, i, 75 (yayımcıların izniyle basılmıştır, Henry Clarke Warren, *Buddhism in Translations* (Harvard Oriental Series, 3) Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1896, s. 82-83).

BÖLÜM III

DÖNÜŞ

1. Dönüşün Reddedilişi

Kahramanın macerası, ya kaynağa nüfuz etme ya da birtakım erkek ya da kadın, insan ya da hayvan kişileşmelerin yardımıyla sona erdiğinde, maceracının yaşam değiştiren gezisinden dönmesi gerekir. Monomitin ölçütü olan tam çevrim, kahramanın, ödülün, topluluğun, ulusun, gezegenin ya da on bin dünyanın yenilenmesiyle sonlandırabileceği bilgelik tıslımlarını, Altın Post'u ya da uyuyan prensesini insanlar dünyasına geri getirmesi gerekmektedir.

Fakat sorumluluk sık sık geri çevrilmiştir. Buddha bile, zaferinin ardından, gerçekleşme iletisinin iletilebilir olup olmadığından şüphe etmişti ve göksel esrime içindeyken ölen azizler de vardır. Hiç yaşlanmayan Ölümsüz Varlık Tanrıçası'nın kutsanmış adasına sonsuza dek yerleşen ünlü kahramanlar gerçekten de sayısızdır.

Muçukunda adlı kadim bir Hindu savaşçı kralının heyecanlı bir öyküsü vardır. Yanlışlıkla, Brahmanların karısı için hazırladığı bir doğurganlık iksirini içen babasının sol yanından doğmuştu;¹ ve bu mucizenin vaat dolu simgeciliğine uygun olarak, annesizliğin harikası, erkek rahminin dölü, tanrılar demonlarla olan kesintisiz savaşlarında yenilgiye uğradıkları bir anda onu yardıma çağırdıkları zaman kralın kralı oldu. Tanrıların yüce bir zafer kazanmasını sağladı ve onlar da tanrısal bir mutluluk içinde en büyük arzusunu gerçekleşmesiyle

¹ Bu ayrımı, hermaphrodite, erginleyici babadan yeniden doğuşun akılcılaştırmasıdır.

ödüllendirdiler onu. Fakat kendisi her şeye kadir olan bir kalp ne arzulayabilirdi ki? İnsanlar arasındaki böyle bir efendiyi nasıl bir ödülün ödülü cezbedebilirdi? Kral Muçukunda, diye devam ediyor öykü, savaştan sonra çok yorgundu: tüm istediği sonu gelmez bir uyku ve onu kaldırmak isteyen herhangi birinin tek bakışıyla kül olmasıydı.

Arzusu yerine geldi. Bir dağ oyuğunda, bir dağın rahminin derinlerinde uykuya çekildi ve orada, çok uzun bir süre uyudu. İnsanlar, halklar, uygarlıklar, dünya çağları hiçlikten çıktı ve yine ona geri döndü: bu arada yaşlı kral bilinçdışı mutluluk halinde yaşadı. Bizim iki uç arasında gidip gelen ego-deneyimimizin dramatik zaman dünyası altındaki Freudcu bilinçdışı gibi zamandışı olarak yaşlı dağ adamı, derin uyku düşünüyü yaşadı da yaşadı.

Uyanma anı geldi – ama kahraman-devresinin sorunun tamamını olduğu kadar, güçlü bir kralın en yüce ödül olarak uykuyu dilemesinin gizemini de yeni bir perspektife sürükleyen şaşırtıcı bir dönüşle.

Dünya Efendisi Vişnu, Hint ülkesini dev demonlar ırkından kurtaran Krişna adlı güzel bir gencin kişiliğinde yeniden doğar ve tahta geçer. Ve kuzeybatıdan bir barbar yığını ansızın istila ettiğinde ülkeyi tam bir ütopya barışıyla yönetiyordu. Kral Krişna onlara karşı durdu, fakat tanrısal doğasına uygun olarak basit bir hile yapıp zaferi oyunbaz bir biçimde kazandı. Silahsız ve lotuslarla süslenmiş olarak saflarından ayrıldı ve düşman kralın onu izleyip yakalamasını sağladı, sonra bir mağaraya daldı, barbar peşi sıra girdiğinde odada uyuyan birini gördü.

“Ah!” diye düşündü, “beni buraya çekti ve şimdi de zararsız bir uykucu gibi davranıyor.”

Önünde uzanan gövdeyi tekmeledi ve gövde silkindi. Bu Kral Muçukunda'ydı. Gövde doğruldu ve sayısız yaratılış döngüsü, dünya tari-

hi, çözümler boyunca kapalı kalan gözleri yavaşça ışığa açıldı. İlk bakışı, hemen alev alıp anında dumanlı bir kül yığınınına dönüşen düşman kralın içinden geçti. Muçukunda döndü ve ikinci bakışı süslenmiş güzel gence değdi. Eski kralın ısıltısından onun bir Tanrı bedenlenmesi olduğunu hemen anladı. Muçukunda, Kurtarıcısının önünde şu duayla eğildi:

“Yüce Tanrım! İnsan olarak yaşayıp çabalarken dalalete düşmüş bir halde dinlenmeksizin yaşayıp çabaladım; yaşamlar, doğumlar boyunca aradım ve acı çektim; durup dinlenecek bir yer bulamadım. Sıkıntıyı keyif olarak gördüm, çöldeki serapları tazelik veren sular olarak gördüm. Hazlara tutundum ve elime geçen acı oldu. Kralca güç ve dünyevi mülk, zenginlik ve kudret, arkadaşlar ve oğullar, eşler ve yoldaşlar, duyuları cezbeden her şey: hepsini istedim, çünkü bunların bana güzellik getireceğini sandım, fakat her şey benim olduğu anda doğasını değiştirdi ve yanan ateş oluverdi.

“Sonra tanrıların arasına karıştım, beni dostça karşıladılar. Ama nerede bir soluklanma? Nerede bir dinlenme? Bu dünyanın tanrıları da dahil tüm yaratıkları, Yüce Efendi'm, hepsi senin oyunbaz hileleriyle yanılıyor; bu yüzden beyhude doğum çevrimlerini, yaşam acısını, yaşlılık ve ölümü sürdürüyorlar. Yaşarken ölüm tanrısını hoşnut ediyorlar ve her derecede merhametsiz acı cehennemlerine katlanmaya zorlanıyorlar. Hepsi de senin yüzünden!

“Yüce Tanrım, ben de oyunbaz hileleriyle yanılmış, hatalar labirentinde gezinen bencillik ağma yakalanmış bir yeryüzü avıydım. Şimdi, bu yüzden, sınırsız, tapılası Huzurunda sadece her şeyden özgür olmayı isteme cesaretini gösteriyorum.”

Muçukunda mağaradan çıkınca, insanların onun yokluğunda yozlaşmış olduklarını gördü. Bu yüzden yine onlardan ayrıldı, yüksek

dağlara çekildi ve orada kendini, onu sonunda varlık biçimlerine olan son bağlarından kurtaracak olan çileci uygulamalara adadı.²

Başka deyişle, Muçukunda, dönmek yerine dünyadan bir derece daha geri çekilmeye karar verdi. Ve kim kararının tamamen akılsızca olduğunu söyleyebilir?

2. Büyülü Kaçış

Zafere ulaşan kahraman eğer tanrı ya da tanrıçanın kutsamasını elde ederse ve toplumun yeniden yapılanması için bir iksirle birlikte dünyaya dönmekle görevlendirilirse, macerasının son aşamasında doğüstü efendisinin tüm güçleriyle desteklenir. Diğer yandan, eğer ganimeti muhafızının karşı çıkışına rağmen elde ettiyse ya da kahramanın dünyaya dönme arzusu tanrılar ve şeytanlarca uygunsuz bulunduysa, o zaman mitolojik çevrimin son aşaması hareketli, genellikle gülünç bir takip olur. Bu kaçış büyülü engelleme ve kurtulma mucizeleriyle karmaşıklaşabilir.

Sözgelimi Galliler, kendini Dalgaların Altındaki Ülke'de bulan bir kahramandan, Gwion Bach'tan bahsederler. Tam olarak Gallerin kuzeyinde, Merionethsire'da Bala Gölü'nün dibindeydi. Ve orada gölün dibinde kadim bir dev olan Kel Tegid, karısı Caridwen'le birlikte yaşırdı. Karısı bir yandan buğday ve bereketli hasat efendisi, diğer yandan şiir ve edebiyat tanrıçasıydı. Devasa bir kazana sahipti ve içinde

² Vishnu Purana, 23; Bhagavata Purana, 10:51; Harivansha, 114. Heinrich Zimmer, *Maya, Der indische Mythos* (Stuttgart ve Berlin, 1936), s. 89-99 çevirisine dayanmaktadır.

Dünya Büyücüsü olarak Krişna ile Afrikalı Edşu'yu karşılaştırın (*geride*, s. 58-59). Ayrıca Polinezyalı hilebaz Maui'yle de karşılaştırın.

bir bilim ve esin karışımı hazırlamayı istiyordu. Karabüyü kitapları sayesinde bir yıl kaynasın diye ateşin üzerine koyduğu kara bir bulamaç hazırladı; bu süre sonunda esinin cazibesinden üç kutsal damla elde edilecekti.

Ve kahramanımız Gwion Bach'ı kazanı karıştırmaya ve Morda adlı kör bir adamı da altındaki ateşi körüklemeye bıraktı, “ve onlara bir yıl bir gün boyunca kaynatmalarını söyledi. Kendisi de, astronomların kitaplarına ve gezegen saatlerine uygun olarak her gün büyü taşıyan bütün bitkileri topladı. Bir gün, yılın sonuna doğru, Caridwen bitkileri toplayıp hazırlarken, kazandan üç damla büyülü sıvı sıçrayarak Gwion Bach'ın parmağına değdi. Yandığı için parmaklarını ağzına soktu o da ve bu mucizevi damlaları ağzına alır almaz olacak her şeyi önceden gördü ve asıl görevinin Caridwen'in hilelerine karşı koymak olduğunu anladı, çünkü becerileri çok fazlaydı. Ve büyük bir korkuyla ülkesine kaçtı. Kazan ikiye ayrıldı, çünkü üç büyülü damla dışında hepsi zehirliydi ve bu yüzden kazanın düştüğü nehrin suyundan içen Gwyddno Garanhir'in atları zehirlendi ve o zamandan bu yana bu nehrin kesişim yeri, Gwyddno'nun Atlarının Zehiri olarak çağırıldı.

“Bu arada Caridwen geldi ve tüm yılın emeğinin yitip gittiğini gördü. O zaman bir tahta parçası aldı ve kör Morda'nın kafasına, gözlelerinden biri yanına düşünceye dek vurdu. Morda, ‘Beni yok yere dövdün, masumum ben. Zararı ben vermedim,’ dedi. ‘Doğru söyledin,’ dedi Caridwen, ‘Beni soyan Gwion Bach.’

“Ve ardından koşmaya koyuldu. Gwion onu gördü ve tavşana dönüşüp kaçtı. Caridwen de bir taziye dönüşüp kovaladı. Gwion nehre koşup balık oldu. Caridwen susamuru olup kovaladı onu suyun altında, ta ki o kendini kuşa döndürünceye dek. Caridwen de şahin olup peşine düştü. Ve tam üstüne çullanacakken, Giwon ölüm korku-

suyla bir ambardaki buğdayların arasına dalıp tanelerden birine dönüştü. O zaman Caridwen kocaman ibikli kara bir horoza dönüştü ve buğdayların arasında onu bulup yutuverdi. Ve, öyküye göre, onu dokuz ay taşıdı ve ondan kurtulduğunda, içinden öldürmek gelmedi, çünkü o çok güzeldi. O yüzden, onu bir deri çantaya koyup Tanrının merhametiyle, Nisanın yirmi dokuzunda denize attı.”³

Kaçış, canlı biçimde işlendiği birçok halk hikâyesinin sevilen bir bölümüdür.

Irkutsklu (Sibirya) Buryatlar, sözgelimi, ilk şamanları Morgon-Ka-

³ “Taliesin,” çev. Lady Charlotte Guest, *The Mabinogion* (Everyman's Library, No 97, s. 263-264).

Taliesin, “Baunın Ozanlarının Başı,” MS altıncı yüzyılın gerçek bir tarihsel kişisi, daha sonra romansın “Kral Arthur”u olan kabile reisinin çağdaşı olabilir. Ozanın efsanesi ve şiirleri, “Gallerin Dört Kadim Kitabı”ndan biri olan “Taliesin’in Kitabı” adlı bir onüçüncü yüzyıl elyazmasında bulunmaktadır. Bir *mabinog* (Galli) bir ozanın çırağıdır. *Mabinogi*, “gençlik bilgisi” terimi bir *mabinog*’a öğretilen ve onun da yüreğine katması gereken geleneksel malzeme (mitler, efsaneler, şiirler, vb.) demektir. *Mabinogi*’nin çoğulu olan *mabinogion*, Lady Charlotte Guest’in “Kadim Kitaplar”dan yaptığı onbir romans çevirisine (1838-49) verdiği addır.

Gallerin ozanlık bilgisi, Iskoçya ve İrlanda’nındaki gibi çok eski ve bereketli pagan-Kelt mit birikiminden kaynaklanır. Bu, eski öyküleri kayda geçiren ve onları İncil’le uyumlu kılabilmek için çok çile çeken Hristiyan misyonerler ve vakanüvisler tarafından (beşinci yüzyıl ve sonrası) dönüştürülmüş ve canlandırılmıştı. Onuncu yüzyıl sırasında, romans üretiminin öncelikle İrlanda’da merkezlenen parlak dönemi, mirası önemli çağdaş bir güce dönüştürdü. Kelt ozanlar Hristiyan Avrupa’nın saraylarına yayıldı; Kelt temaları pagan İskandinav skaldları [İskandinav ozanı] tarafından aktarıldı. Bizin Avrupa peri bilgimizin büyük bir kısmı, Arthur geleneğinin temeli gibi, Batılı romansın bu ilk büyük yaratıcı dönemine uzanır. (Bkz. Gertrude Schoepperle, *Tristan and Isolt, A Study of the Sources of the Romance*, Londra ve Frankfurt, 1913.)

ra'nın ruhları ölümden geri getirebilecek kadar yetenekli olduğunu söyler. Bu yüzden Ölüler Efendisi, Cennetin Yüce Tanrısı'na yakındı ve Tanrı şamanı bir sınavdan geçirmeye karar verdi. Bir adamın ruhunu ele geçirip bir şişeye kapadı ve şişeyi başparmağıyla tıkadı. Adam hastalanınca akrabaları Morgon-Kara'yı çağırdı. Şaman kayıp ruh için her yere baktı. Ormanı, ırmakları, dağ zirvelerini, ölümler ülkesini aradı ve sonunda, "davuluna oturarak," yine uzun süreler araştırdığı yukarı dünyaya çıktı. Birden Cennetin yüce Tanrısının başparmağıyla tıkadığı bir şişe sakladığını fark etti ve biraz düşününce, şişedeki ruhun aradığı ruh olduğunu anladı. Hilebaz şaman bir yabanarısına dönüştürdü kendini. Tanrıya doğru uçtu ve onun alnını öyle bir soktu ki Tanrı başparmağını delikten çekti ve tutsak kaçtı. Sonra Tanrı, Morgon-Kara adlı bu şamanın yine davuluna oturmuş, kurtulan ruhla birlikte dünyaya indiğini öğrendi. Bu sefer kaçış pek başarılı değildi. Tanrı aşırı kızıp şamanın davulunu ikiye ayırıp gücünü sonsuza dek aldı. Başlangıçta iki parça deriyle yapılan şaman davulları o günden bu yana (Buryatların bu öyküsüne göre) tek parçayla yapılmaktadır.⁴

Büyülü kaçışın nesnelerin kaçak adına konuştukları ve böylece takibi geciktirdikleri yaygın bir versiyonu vardır. Yeni Zelanda Maorileri, bir gün eve gelince karısının iki oğlunu da yuttuğunu öğrenen bir adamın öyküsünü anlatır. Kadın yerde inleyerek yatıyordu. Adam derdinin ne olduğunu sordu ve kadın hasta olduğunu söyledi. Adam çocukların nerede olduğunu öğrenmek istedi ve kadın gittiklerini söyledi. Ama adam yalan söylediğini biliyordu. Büyüsüyle onları çıkarmasını sağladı: canlı ve tek parça olarak çıktılar. O zaman adam karı-

⁴ Harva, a.g.e., s. 543-544; "Pervi' buryatski şaman Morgon-Kara," *Izvestiya Vostochno-Siberskavo Otdela Rushava Geografičeskaya Obşestva*, XI, 1-2 (Irkutsk, 1880), s. 87 vd.'dan aktararak.

sından korktu ve çocuklarla birlikte ondan olabildiğince çabuk kaçmaya karar verdi.

Canavar kadın su getirmeye gittiğinde, adam büyü yaparak suyun çekilmesini, böylece kadının oldukça uzağa gitmesini sağladı. Sonra kulübelere, köyün yakınındaki ağaçlara, bataklığa ve tepedeki tapınağa karısı gelirken ona haber vermelerini söyledi. Çocukları kanosuna götürdü ve suya açıldılar. Kadın geri dönüp de kimseyi bulamayınca bağırmaya başladı. Önce hendek seslendi. Kadın o yöne koşup yine bağırdı. Evler seslendi; sonra da ağaçlar. Birbiri ardına yakınlardaki çeşitli nesneler seslendi ona ve kadın tamamen çıldırmış halde dört bir yana koştu. Sonunda güçten düştü ve çöküp ağlamaya başladı, ve birden başına neler geldiğini anladı. Tepedeki tapınağa koştu ve kanonun ufkunda küçük bir nokta olarak görüldüğü denize baktı.⁵

Büyülü kaçışın bir başka tanınmış versiyonu, çılgınca kaçan kahramanın ardından bir yığın geciktirici engelin atılmasıdır. "Küçük bir a-biyle kız kardeşi kaynağın yanında oynarken birden içine düşüverdiler. Aşağıda bir suçadı vardı ve şöyle dedi, 'Elime geçtiniz işte! Artık bana çalışacaksınız!' ve onları alıp götürdü. Küçük kıza temizlemesi için kirli bir keten parçası verdi ve dipsiz bir fıçıdan su almasını istedi; oğlanınsa kör bir baltayla ağaç kesmesi gerekiyordu: ve yiyecekleri tek şey taş kadar sert hamur topaklarıydı. Sonunda çocuklar dayanamadılar, cadının kiliseye gittiği bir pazar gününü bekleyip kaçtılar. Kiliseden çıkınca cadı tutsaklarının uçtuğunu fark etti ve güçlü sıçrayışlarla peşlerinden seğirtti.

"Ama çocuklar cadının geldiğini daha uzaktan görmüşler; kız tutup bir fırça atmış arkasına, fırça büyümüş, büyümüş, diken gibi bin-

⁵ John White, *The Ancient History of the Maori, His Mythology and Traditions* (Wellington, 1886-89), Cilt II, s. 167-171.

lerce kıldan koskoca bir dağ olmuş, cadı da ancak binbir güçlkle tırmanmış dağı, ama yine de aşır geçmiştir. Bunu gören oğlan bir tarak atmış arkasına, tarak büyümüş, büyümüş, binlerce dişli kocaman bir tepe olmuş, ama kocakarı bu tepayı de tırmanır aşmayı başarmış. Derken kız bir ayna atmış arkasına, ayna yükselir bir dağ olmuş; dağ öyle kaygan, öyle kayganmış ki, cadı bir türlü aşır geçememiş. Eve gidip de baltayı alıp geleyim, şu dağı kırıp dökeyim, diye geçirmiş içinden. Ama o baltayı alıp gelene ve dağı kırıp dökene kadar çocuklar çoktan kaçır canlarını kurtarmışlar. Sucadı da kös kös yine kuyusuna yollanmış.”⁶

Uçurumun güçleriyle kolayca başa çıkılmaz. Doğu’da yetersiz deherberlikle ruhsal olarak rahatsız edici yoga alıştırmaları yapmanın tehlikesi vurgulanır. Adayın meditasyonları gelişimine ayak uydurmalıdır, öyle ki imgelem, hazırlanan ruhun ötelere yalnız başına adım atma anı gelinceye dek her adımda *devatalar* (gerekli niteliklere sahip düşsel tanrılar) tarafından korunabilsin. Dr. Jung’un zekice gözlediği gibi: “Dogmatik simgenin oldukça yararlı işlevi, kendini zarar verici biçimde ortaya koymadıkça kişiyi dolaysız bir Tanrı deneyimi yaşamaktan korumasıdır. Ama eğer ... evini ve ailesini terk eder, uzun süre yalnız yaşar ve karanlık aynaya uzun süre bakarsa, kötü karşılaşma onu güçten düşürebilir. Ama o zaman bile yüzyıllar boyunca çiçeklenen geleneksel simge, sağaltıcı bir sıvı gibi işe yarayabilir ve yaşayan ilahın kilisenin kutsanmış yerlerine doğru öldürücü ilerlemesini durdurabilir.”⁷ Korkuyla kaçan kahramanın arkasına doğru fırlattığı büyümlü nesneler –koruyucu muskalar, ilkeler, simgeler, akılcılaştırmalar, her şey– kovalayan Cennet Tazisi’nin gücünü azaltıp emebilir, macera-

⁶ Grimm, No 79. [Türkçesi: GM, Cilt II, s. 435.]

⁷ C. G. Jung, *The Integration of Personality* (New York, 1939), s.59.



Çizim9A. Bir Gorgo Medusa'nın Başıyla Kaçan Perseus'u İzliyor.

cının kendi köşesine sağlam olarak ve belki de bir ödülle birlikte geri dönmesini sağlar. Fakat ödenen bedel her zaman küçük değildir.

En etkileyici engel kaçışlarından biri eski Yunan kahramanı Iason'unkidir. Altın Postu ele geçirmeye çıkmıştı. Görkemli Argo'yu büyük bir savaşçı topluluğuyla denize indirdikten sonra, Karadeniz'e doğru açılmıştı ve bir sürü inanılmaz tehlike atlattıktan sonra, sonunda kral Aietes'in Boğaziçi'nden kilometrelerce ötedeki şehir ve sarayına ulaştı. Sarayın ardında ejderin koruduğu ağaç ve koruluk vardı.

Kralın kızı Medeia yabancı konuğa karşı aşırı bir tutkuya kapıldı ve babası Altın Post karşılığında olanaksız bir şey isteyince, Iason'un başarılı olmasını sağlayan büyüler verdi ona. Görev, solukları alevli ve



Çizim 9B. *Perseus Heybesinde Medusa'nın Başıyla Kaçıyor.*

ayakları pirinçten boğalarla bir tarlayı sürmek, sonra tarlayı ejder dişleriyle tohumlamak ve hemen boyveren silahlı adamları katletmekti. Fakat Medeia'nın büyüsyyle güçlenen vücudu ve zırhıyla Iason, boğalara hakim oldu; ve ejder tohumundan bir ordu fışkırdığı zaman, aralarına hepsinin birbirini katletmesini sağlayan bir taş attı.

Sevdaya düşen genç kadın Iason'u, Post'un asılı durduğu meşeye götürdü. Muhafız ejderin bir tacı, üç çatallı dili ve sevimsiz kıvrık pençeleri vardı; fakat çift, özel bir bitkinin özsuuyyla heybetli canavarı uyuttu. Ardından Iason ödülü aldı, Medeia onunla kaçtı ve Argo denize indirildi. Fakat kral hemen peşlerine düştü. Ve Medeia yelkenlilerinin önlerini kestiğini fark edince, Iason'u, yanlarında getirdikleri genç kardeşi Apsyrtos'u öldürmeye ve parçalanan vücudunu denize atmaya

ikna etti. Bu da babası kral Aietes'in parçaları toplayıp gömmek üzere karaya dönmesini sağladı. Bu arada Argo rüzgârla uzaklaşıp gözden kayboldu.⁸

Japon “Kadim Olayların Kayıtları”nda çok farklı türden, bir başka üzücü öykü vardır: Her şeyin ilksel atası Izanagi'nin, Sarı Irmak ülkesinden kaçınlan kız kardeşi-karısı Izanami'yi kurtarmak için yeraltına inişinin öyküsü. Kız onu kapıda karşıladı ve Izanagi şöyle dedi: “Yücelerin yücesi, sevimli genç kız kardeşim! Senin ve benim yarattığımız karalar bitmedi daha: geri gel o yüzden!” Kız yanıtladı: “Daha önce gelmemen kederli bir şey gerçekten! Sarı Irmak ülkesinin yemeğini yedim. Yine de, Yüceler Yücesi senin buraya girişinin gururuyla etkilendim, dönmek isterim. Dahası, konuyu özellikle Sarı Irmak tanrılarıyla tartışacağım. Dikkat et, bana bakma!”

Saraya çekildi; fakat orada çok oyalandığından, Izanagi sabredermedi. Saçının yüce sol örgüsüne saplanmış tarağın dişlerinden birini kırdı ve onu meşale gibi yakarak içeri girip çevreye bakındı. Orada kurtçuklar, böcek yığınları ve Izanami'yi çürürken gördü.

Manzaradan dehşete kapılarak geri kaçtı Izanagi. Izanami, “Beni utandırdın,” dedi.

Izanami, aşağı dünyanın Çirkin Dişi'sini takibe yolladı. Izanagi hızla kaçarken, başından siyah başlığı çıkardı ve yere serdi. Başlık anında üzüm salkımlarına dönüştü ve takipçisi onları yemek üzere duraksarken Izanagi yoluna devam etti. Ama Dişi takibi sürdürdü ve ona yetişti. Izanagi saçının sağ örgüsündeki çok parçalı ve sıkı dişli tarağı çıkarıp yere bıraktı. O da anında bambu filizlerine dönüştü ve peşindeki onları toplayıp yerken Izanagi kaçtı.

⁸ Bkz. Rodoslu Apollonios, *Argonautika*: kaçış IV. kitapta yeniden anlatılmaktadır.

O zaman kız kardeşi, ardından Sarı Irmak'ın bin beş yüz savaşçısıyla birlikte sekiz şimşek tanrısını gönderdi. Yüce bir biçimde kuşanmış olduğu on kişinin ancak kavrayabileceği kılıcı çekip savurarak kaçtı Izanagi. Ama savaşçılar yine takip etti. Yaşayanların dünyasıyla Sarı Irmak ülkesi arasındaki sınıra erişince, orada yetişen üç şeftaliyi kopardı, bekledi ve ordu ona yetişince üzerlerine attı. Yaşayanların Dünyasının şeftalileri, Sarı Irmak ülkesinin savaşçılarını ürküttü ve dönüp geri kaçtılar.

Hepsinin ardından yüceler yücesi Izanami'nin kendisi geldi. Izanagi bin kişinin kaldıracağı bir kayayı kaldırıp, geçidi onunla tıkadı ve aralarında kaya varken, birbirlerinin karşısında durup ayrılık hediye-lerini verdiler. Izanami şöyle dedi: "Sevgili büyük kardeşim, Yüceler Yücesi! Eğer böyle davranırsan, her gün senin dünyandan bin kişinin ölmesini sağlayacağım." Izanagi yanıtladı: "Sevgili kız kardeşim, Yüceler Yücesi! Eğer öyle yaparsan, her gün bin beş yüz kadının boğul-masını sağlayacağım."⁹

Izanami, her şeyin atası Izanagi'nin yaratıcı alanından bir adım öteye, çözülme alanına çekilerek, ağabey-kocasını korumayı ummuş-tu. Izanagi katlanabileceğinden fazlasını görünce, ölüm masumiyetini kaybetti, fakat yaşamak için yüce arzusuyla, hepimizin en başından beri gözlerimizle mezar arasında tuttuğu koruyucu örtüyü ağır bir ka-ya şeklinde koydu.

Eski Yunan Orpheus ve Eurydike miti ve yeryüzündeki yüzlerce benzer öykü, Uzakdoğu'nun bu kadim efsanesi gibi, kaydedilen ba-şarısızlığa rağmen, sevenin, korkunç eşiğin ötesinden kayıp sevgilisiy-

⁹ Ko-ji-hi, "Records of Ancient Matters" (MS 712), C. H. Chamberlain, *Transactions of the Asiatic Society of Japan*, Cilt X, Ek (Yokohama, 1882), s. 24-28'deki çevirisinden uyarlanmıştır.

le birlikte geri dönme olasılığının olduğunu öne sürer. Dünyalar arasındaki karşılıklı açık ilişkiyi olanaksız kılan, her zaman için insan zayıflığının küçük bir hatası, hafif, fakat kritik bir belirtisidir; bu yüzden insan neredeyse eğer küçük, şaşırtıcı kazadan kaçınabilse her şeyin iyi olabileceğine inanır. Buna rağmen, romansın Polinezya versiyonunda kaçan çift genellikle kurtulur ve eski Yunan satiri *Alkeltis*'te, yine mutlu son vardır, ama etki ikna edici değil, insanüstüdür. Başarısızlık mitleri bizi yaşamın tragedyasıyla etkiler, fakat başarı mitleri sadece kendi inanılmazlıklarıyla. Ve yine, eğer monomit vaat ettiğini yerine getirirse, bize gösterilecek olan insani başarısızlık ya da insanüstü başarı değil, insani başarı olacaktır. Dönüş eşiği krizinin sorunu budur. Onu önce insanüstü simgelerle değerlendirecek ve sonra tarihsel insanın pratik öğretisini arayacağız.

3. Dışardan Gelen Kurtuluş

Kahramanın doğaüstü macerasından dışarıdan yardımla geri getirilmesi gerekebilir. Yani, dünyanın gelip onu alması gerekebilir. Çünkü bir yerde olmanın derin saadeti, uyanık halin benlik parçalanması yararına kolayca bırakılamaz. "Kim dünyadan atıldıktan sonra," diye okuyoruz, "geri dönmeyi arzular? O yalnızca *orada* olacaktır."¹⁰ Ve yine, kişi yaşadıkça yaşam çağıracaktır. Toplum ondan uzak durana karşı kıskançtır ve gelip kapıyı çalar. Eğer kahraman –Muçukunda gibi– isteksizse, rahatsız eden kişi tatsız bir şok yaşar; ama diğer yandan, çağrılanlar yalnızca geciktiriliyorsa –(ölümü çağırışuran) kusursuz varlık halinin güzelliğine hapsedilmişse– belirgin bir kurtarma gerçekleşir ve maceracı geri döner.

¹⁰ *Jaimuniya Upanishad Brahmana*, 3. 28. 5.

Eskimo öyküsünün Kuzgun'u ateş çubuklarını balinanın karnına sapladığında, kendini, uzak ucunda bir lamba yanan güzel bir odanın girişinde buldu. Orada güzel bir kızın oturduğunu görerek şaşırdı. Balinanın omurgasının tavan ve kaburgalarının duvarlar yerine geçtiği oda kuru ve temizdi. Belkemiğinden uzanan bir tüpten lambaya ya-vaşça yağ damlıyordu.

Kuzgun odaya girince kadın ona bakıp bağırdı: "Nasıl geldin buraya? Buraya giren ilk erkeksin sen." Kuzgun yaptıklarını anlattı ve kadın, ona, odanın diğer yanındaki koltuğa oturmasını söyledi. Bu kadın balinanın ruhuydu (*inua*). Konuğa sofrayı kurdu, meyveler ve yağ sundu, ve bu sırada ona bir önceki yıl meyveleri nasıl topladığını anlattı. Kuzgun, balinanın karnında dört gün *inua*'nın konuğu oldu ve tüm bu zaman boyunca tavandan sarkan tübün nasıl bir şey olduğunu anlamaya çalıştı. Kadın odadan her çıktığında ona dokunmasını yasaklıyordu. Ama bu sefer, kadın dışarı çıktığında, Kuzgun lambaya yürüdü, pençesini uzattı ve diliyle büyük bir damla tattı. Sıvı öyle tatlı geldi ki, akan her damlayı yutmayı sürdürdü. Dahası bu da yetmedi ve uzanıp tüpü kırarak yedi. Bunu yapar yapmaz da odayı bir yağ seli aldı, lamba söndü ve oda ileri geri sallanmaya başladı. Bu sallantı dört gün sürdü. Kuzgun açlıktan ve dinmeyen gürültüden ölmek üzereydi. Ama sonra her şey sessizleşti ve oda sakinleşti; çünkü Kuzgun kalp kapakçıklarından birini kırmış ve balina ölmüştü. *Inua* hiç geri dönmedi. Balinanın gövdesi kıyıya vurdu.

Fakat artık Kuzgun hapisti. Ne yapacağını düşünürken, hayvanın sırtında iki adamın konuştuğunu duydu, köydeki herkesi balınayı parçalamaya çağırırmaktan bahsediyorlardı. Çok geçmeden büyük gövdenin üst kısmında bir delik açtılar.¹¹ Yeterince genişlediğinde ve her-

¹¹ Balinanın karnındaki kahraman mitlerinin çoğunda, kahraman, hapishanesinin bir yanını delen kuşlar tarafından kurtarılmaktadır.



Çizim 10. Osiris'in Dirilişi.

kes kıyıya çıkarmak için et parçalarıyla uzaklaşınca Kuzgun fark edilmeden dışarı çıktı. Fakat daha yere varmadan, ateş çubuklarını içerde bıraktığını hatırladı. Giysisini ve maskesini çıkardı ve insanlar çok geçmeden tuhaf bir hayvan derisine sarınmış küçük, kara bir adamla karşılaştılar. Merakla baktılar ona. Adam yardım etmeyi önerdi ve kollarını sıvayıp çalışmaya koyuldu.

Çok geçmeden, balınının içinde çalışanlardan biri bağırdı: "Bakın ne buldum! Balınının karnında ateş çubukları!" Kuzgun dedi ki, "Vay, ama bu kötü! Kızım bana bir keresinde insanların parçaladığı bir balınının içinde ateş çubukları bulunursa, o insanların çoğu ölür demişti. Kaçıyorum ben!" Giysilerine sarındı ve uzaklaştı. İnsanlar da ardından. Sonra Kuzgun, geri dönüp bir başına kendine ziyafet çekti.¹²

Japonya'nın Şinto geleneğinin –MÖ sekizinci yüzyılda "Kadim

¹² Frobenius, *Das Zeitalter des Sonnengottes*, s. 85-87.

Olaylar Kayıtları'na kaydedildiği sırada bile çoktan eski olan– önemli ve heyecan verici mitlerinden biri, dünyanın ilk kritik dönemi sırasında güzel güneş tanrıçası Amaterasu'nun göksel bir kayalıktan çıkmasıdır. Bu kurtulan kişinin bir parça isteksiz olduğu bir örnektir. Amaterasu'nun ağabeyi fırtına tanrısı Susanowo affedilmez biçimde yanlış davranmaktadır. Ve Amaterasu onu sakinleştirmek için her yolu denediyse ve alabildiğine bağışlayıcılık gösterdiyse de, Susanowo onun pirinç tarlalarını bozmayı ve kurumlarına karşı saygısızca davranmayı sürdürdü. En son saldırısında, dikiş odasının üstünde bir delik açtı ve “derisini yüzdüğü alacalı bir at” fırlattı içeri ve tanrıların yüce giysilerini dikmekle meşgul olan tanrıça hizmetçilerin hepsi bunu görünce öyle ürktüler ki hepsi öldü.

Manzaradan korkuya kapılan Amaterasu, göksel bir mağaraya kapandı, girişi de ardından sıkıca kapadı. Bunu yapmak onun için korkunç bir şeydi; çünkü güneşin geçici kayboluşu evrenin sonu gibi bir şey demekti – daha tam olarak başlamamışkenki son. Onun yokluğuyla yüce cennetin tüm ovası ve sazlıkların tüm orta ülkesi karanlığa gömüldü. Kötü ruhlar dünyayı kapladı; ve sayısız tanrının sesi ayın beşinci görünüşünde kaynaşan sinekler gibiydi.

Bu yüzden sekiz milyon tanrı cennetin sakin nehir yatağında tanrısal bir toplantı düzenledi ve aralarından birini, Düşünce Sahibi'ni bir plan pazırlamak üzere seçtiler. Tartışmalarının sonunda, aralarında bir ayna, bir kılıç ve giysi hediyeleri olmak üzere birçok tanrısal etkisi olan şey ortaya çıktı. Büyük bir ağaç dikildi ve mücevherlerle süslendi; geçici olarak ötmeleri için horozlar getirildi; şenlik ateşi yakıldı; yüce ilahiler okundu. Seksen ayak uzunluğundaki ayna ağacın orta dallarına bağlanmıştı. Ve neşeli, gürültülü bir dans yaptı Uzume adlı genç bir tanrıça. Seksen milyon tanrı o kadar eğlendi ki, kahkahaları

göğü kapladı ve yüce cennet ovası sarsıldı.

Mağaradaki güneş tanrıçası canlı kükremeleri duyunca şaşırdı. Ne olup bittiğini öğrenmek istedi. Göksel kayalığın girişini azıcık aralayarak içeriden şöyle seslendi: “Ben çekilince cennet vadisinin, sazlıkların orta ülkesinin karanlığa gömüleceğini sanıyordum: o zaman Uzume nasıl neşe saçıyor ve sekiz milyon tanrının hepsi de nasıl gülebiliyor?” O zaman Uzume şöyle dedi: “Toplandık ve mutluyuz, çünkü yüceliği seni aşan bir tanrı var burada.” O böyle derken, tanrılardan ikisi aynayı iterek onu saygıyla güneş tanrıçası Amaterasu’ya gösterdiler; o da, gittikçe meraklanarak, girişe doğru geldi ve ona baktı. Güçlü bir tanrı Amaterasu’nun yüce elini tutup dışarı çekti; bir başkası da arkasından, girişe bir hasır ip (*shimenawa*) gerdi ve şöyle diyerek: “Buradan daha geriye çekilmemelisin!” Böylece hem yüce cennet vadisi hem de sazlık vadilerinin orta yeri yeniden aydınlandı.¹³ Şimdi güneş, her gece bir süre çekilebilir – yaşamın tazeleyici uykusuna çekilmesi gibi; fakat yüce *shimenawa* ile tamamen kaybolması engelleniyor.

Güneşin tanrı yerine tanrıça olması motifi, arkaik, belli ki bir zamanlar oldukça bulanıklaşmış mitolojik bir bağlamın nadir ve değerli bir kalıntısıdır. Güney Arabistan’ın büyük anaerkil tanrısı dişi güneş İlat’tır. Almandada güneş sözcüğü (*die Sonne*) dişildir. Kuzey Amerika’da olduğu gibi, Sibirya’nın her yerinde dişi bir güneş üzerine dağınık öyküler bulunabilir. Ve kurdun yediği, ama bir avcının kurdun karnından çıkardığı Kırmızı Başlıklı Kız peri masalında, Amaterasu’nun macerasının uzak bir yankısını buluruz. Birçok ülkede izler bulunur; fakat yalnız Japonya’da uygarlığı hâlâ etkileyen eski büyük mitolojiyi buluruz; çünkü Mikado, Amaterasu’nun torununu torunudur ve Kraliyet sarayının bir atası sıfatıyla, Şinto ulusal geleneğinin

¹³ Ko-ji-ki, Chamberlain’den, a.g.e., s. 52-59.

yüce tanrılarından biri olarak onurlandırılır.¹⁴ Maceralarında güneş

¹⁴ Dışarıdan gelen Butsudo ya da "Buddha'nın Yolu"ndan ayrı olarak Japonların yerli gelenegi Şinto, "Tanrıların Yolu," çevrimden kopmayı sağlayan güçlerden (Bodhisatvalar ve Buddhalar) farklı olan yaşam ve gelenek muhafızlarına (yerel ruhlar, atasal güçler, kahramanlar, tanrısal kral, kişinin yaşayan ebeveynleri ve çocukları) bağlanmanın bir yoludur. Tapınma şekli öncelikle kalbin sağlığının sağlanması ve geliştirilmesidir: "Nedir aptes? Sadece vücudu kutsal suyla yıkamak değil, Doğru ve Ahlaklı Yolu izlemektir" (Tomobe-no-Yasutaka, *Shinto-Shoden-Kuju*). "Tanrıyı hoşnut kılan erdem ve saygıdır, yığınla maddi sungular değil" (*Shinto-Gobusho*).

Kraliyet Evi'nin atası Amaterasu, sayısız halk panteonunun baştanrısidir, fakat aslında görünmeyen, aşkın, ama her yerde varolan Evrensel Tanrı'nın en yüksek dışavurumudur. "Tanrıların Sekiz yüz on bini tek bir Tanrının, Kunitokotaçi-no-Kami, Yeryüzünün Ebediyen Varolan Tanrısal Yaratığı, Evrendeki Her Şeyin Büyük Birliği, Gögün ve Yerin İlk Canlısı'nın, dünyanın başlangıcından sonuna dek ebediyen varolan şeyin farklı dışavurumlarıdır" (Izawa-Nagahide, *Shinto-Ameno-Nuboko-no-Ki*). "Yüce Cennet Vadi-si'ndeki perhizinde Amaterasu hangi tanrıya tapar? İç saflık sayesinde kendi kişiliğinde tanrısal erdemi yetiştirerek ve böylece Tanrıyla bir olarak, kendi içindeki Benliğe bir tanrı gibi tapar" (Ichijo-Kaneyoshi, *Nihonshoki-Sanso*).

Tanrısallık her şeyin içinde varolduğundan, mutfak kap kacaklarından Mikado'ya dek her şey tanrısal sayılır: bu, Şinto, "Tanrıların Yolu"dur. En yüksek konumda olan Mikado en büyük hürmeti alır, fakat her şeye gösterilen hürmetten farklı bir hürmet değil. "Huşu uyandıran Tanrı, Kendini, bir ağacın tek bir yaprağında, bir çimende bile dışavurur" (Urabe-no-Kanekuni). Şinto'da hürmetin işlevi her şeyde varolan Tanrısallığı onurlandırmaktır; sağlığın işlevi Onun dışavurumunu –tanrıça Amaterasu'nun tanrısal öz-tapınmasının soylu örneğini izleyerek– kişinin içinde sağlamaktır. "Sessizlikte tüm gizli şeyleri gören görünmez Tanrı ile hürmetkar insanın kalbi aşağıdaki yerden konuşurlar" (İmparator Meiji'nin bir şiirinden). –Yukarıdaki alıntılarının tümü, Genchi Kato, *What is Shinto?*da bulunabilir (Tokyo: Maruzen Company Ltd., 1935); ayrıca bkz. Lafcadio Hearn, *Japan, An Interpretation* (New York: Grosset and Dunlap, 1904).

tanrısının artık daha iyi bilinen mitolojilerinkinden daha farklı bir dünya duyumu hissedilebilir; ışığın tatlı hediyesine yönelik belli bir dokunaklılık, görünür kılınmış şeyler için nazik bir takdir – bir zamanlar birçok insanın dinsel tavrını belirlemiş olan türden şeyler.

Ayna, kılıç, ağaç tanıdık. Tanrıçayı yansıtan ve onu, tanrısal dışavurumsuzluğunun yüce istirahatından çekip alan ayna, yansıyan imgenin alanının, dünyanın simgesidir. Orada tanrısallık kendi görkemi ni görmekten hoşnuttur ve bu hoşnutluğun kendisi dışavurum ya da “yaratım” eylemine bir vesiledir. Kılıç, şimşeğe karşılık gelir. Ağaç, arzuları gerçekleştiren bereketli yanıyla Dünya Eksenidir – Hristiyanların, güneşin geri dönme ya da yeniden doğma anı olan kış gündönümünde kutladıkları, çağdaş Alman diline dışil *Sonne*’sini veren Cermen paganizminden devşirilmiş neşeli gelenekte olduğu gibi. Uzunun dansı ve tanrıların gürültüsü karnavala aittir: yüce tanrının çekilişiyle tersine dönen, fakat gelen canlanma için neşeli olan dünya. Ve *shimenawa*, görüldüğü zaman tanrıçanın ardına gerilen yüce hasır ip, ışığın dönüş mucizesinin bağışlayıcılığını simgeler. Bu *shimenawa*, Japon halk dininin geleneksel simgeleri arasında en göze çarpan, önemli ve sözsüz belirtilerinden biridir. Tapınak girişlerinden birine asılarak, Yeni Yıl şenliğinde cadde ve sokaklarda dolaştırılarak dünyanın dönüş eşiğinde tazelenmesini belirtir. Eğer Hristiyan haçı ölüm çukuruna mitolojik geçişin en anlamlı simesiyle, *shimenawa* dirilişin en basit işaretidir. İkisi dünyalar arasındaki sınırın gizemini temsil eder – var olan var olmayan çizgisi.

Amaterasu, büyük Inanna’nın, aşağı dünyaya inişini daha önce gördüğümüz, kadim Sümer tapınaklarının kil tabletlerindeki yüce tanrıçanın bir Doğulu kız kardeşidir. Inanna, Iştar, Astarte, Aphrodite, Venüs: bunlar Batılı gelişimin daha sonraki kültür dönem-

lerinde aldığı isimlerdi – güneşle değil, adını taşıyan gezegenle, yine ayla, göklerle ve bereketli toprakla bağlı olarak. Mısır'da, gökteki yıllık belirişi Nil nehrinin toprağı dölleyen sel mevsiminin habercisi olan Büyükköpek, Sirius'un tanrıçası oldu.

Hatırlanacaktır ki Inanna, cennetten, ablası-karşısı, ölüm kraliçesi Ereşkigal'in cehennem bölgesine inmişti. Ve habercisi Ninşubur'a, dönmeyecek olursa onu kurtarmaya gelmesini söylemişti. Yedi yargıcın önüne çıplak geldi; gözlerini ona diktiler, bir cesete döndü ve ceset –gördüğümüz gibi– bir kazığa asıldı.

*Üç gün geçtikten sonra,¹⁵
Inanna'nın habercisi Ninşubur,
Saygıdeğer sözlerinin habercisi,
Yardım eden sözlerinin taşıyıcısı,
Cenneti onun için yakınmalarla doldurdu,
Toplantı sunağında ağladı onun için,
Tanrıların evinde koşuşturdu. . . .
Onun için tek elbisesi olan bir fakir gibi giyindi,
Bir başına, Ekur'a, Enlil'in evine yöneltti adımlarını.*

Tanrıçanın kurtuluşunun başlangıcı budur ve içine girdiği güç bölgesini, girmeden önce kendini koruyacak önlemi alacak kadar tanıyan birinin durumunu sergiler. Ninşubur önce tanrı Enlil'e gitti; fakat tanrı, Inanna çok yukarıdan çok aşağıya gittiğinden, aşağı dünyada aşağı dünyanın yasalarının geçeceğini söyledi. Sonra Ninşubur tanrı Nanna'ya gitti; fakat tanrı Nanna, Inanna çok yukarıdan çok i

¹⁵ Hristiyan Amentüsüyle karşılaştırın: "Cehenneme indi, üçüncü gün ölümler arasından kalktı yine. ..."

aşağıya gittiğinden, aşağı dünyada aşağı dünyanın yasalarının geçeceğini söyledi. Ninşubur tanrı Enki'ye gitti ve tanrı Enki bir tasarı yaptı.¹⁶ İki cinsiyetsiz yaratığı süsledi ve onlara, aşağı dünyaya İnanna'nın asılı cesedine altmış kez serpmeleri için "yaşam yiyeceği" ve "yaşam suyu" verdi.

*Kazıktan sarkan cesede ateş ışıklarının korkusunu yönelttiler,
Altmış kez yaşam suyu, altmış kez yaşam yiyeceği serptiler üzerine,
Inanna kalktı.*

*Inanna aşağı dünyadan çıktı,
Anunnaki kaçtı,
Ve sakince aşağı dünyaya inebilecek tüm aşağı dünyahılar;
Inanna aşağı dünyadan çıkınca,
Ölü önünden kaçar.*

*Inanna aşağı dünyadan çıkar,
Küçük demonlar sazlar gibi,
Büyük demonlar tablet yazıcıları gibi,
Yanında yürüdü.
Önünde yürüyen, elinde bir asa taşıdı,
Yanında yürüyen, belinde silah taşıdı,*

¹⁶ Enlil Sümer hava-tanrısı, Nanna ay-tanrısı, Enki su-tanrısı ve bilgelik tanrısıydı. Belgemizin hazırlandığı zamanda (İÖ üçüncü binyıl), Enlil Sümer panteonunun baştanrısıydı. Çabuk kızardı. Tufan gönderen oydu. Nanna oğullarındandı. Mitlerde kudretli tanrı Enki genellikle yardımcı rolünde görülür. Gilgameş'in ve tufan kahramanı Atarhasis-Utnapiştım-Nuh'un hem efendisi hem yönlendiricisiydi. Enki Enlil'e Karşı motifi klasik mitolojide, Poseidon Zeus'a Karşı (Neptün Jüpiter'e Karşı) oyunuyla sürdürülmüştür.

Onu geçenler,
 Inanna'yı geçenler,
 Yiyeceği suyu bilmeyen yaratıklardı,
 Serpilmiş un yemeyenler,
 Dökülmüş şarap içmeyenler,
 Erkeğinin kollarından karısını alanlar,
 Emziren anneden çocuğunu alanlardı.

Inanna, Sümer ülkesinde, şehirden şehire bu hayaletsi, iğrenç kalabalıklarla çevrili olarak yürüdü.¹⁷

Tamamen ayrı kültür alanlarından alınan bu üç örnek –Kuzgun, Amaterasu ve Inanna– dışarıdan gelen kurtuluşu yeterince sergiliyor. Maceranın son aşamalarında, seçilene tüm sınavı boyunca destek olan doğaüstü yardımcı gücün sürekli eylemini gösteriyorlar. Bilinci yenik düşse de bilinçdışı yine kendi dengesini sağlıyor ve geldiği dünyaya geri doğuyor. Egosuna tutunup onu kurtarmak yerine, büyülmeye kaçış örüntüsünde olduğu gibi, onu kaybediyor, fakat inayet yoluyla geri dönüyor.

Bu da bizi, tüm mucizevi gezintinin ancak bir girişi olduğu çevrimin son dönüm noktasına getirmektedir – yani, kahramanın mistik alandan günlük dünyanın alanına dönmek üzere paradoksal, aşırı zor eşik geçişinin son dönüm noktasına. İster dışarıdan kurtarılsın, ister içeriden sürüklensin ya da ödülüyle birlikte rehber tanrılarca zarif bir biçimde taşınılsın; parçalara ayrılmış insanların içinde kendilerini tüm saydığı çoktandır unutulmuş ortama kendisine bahşedilen lütufla yeniden girmesi gerekmektedir. Ego-dağıtan, yaşam-veren iksiriyle top-

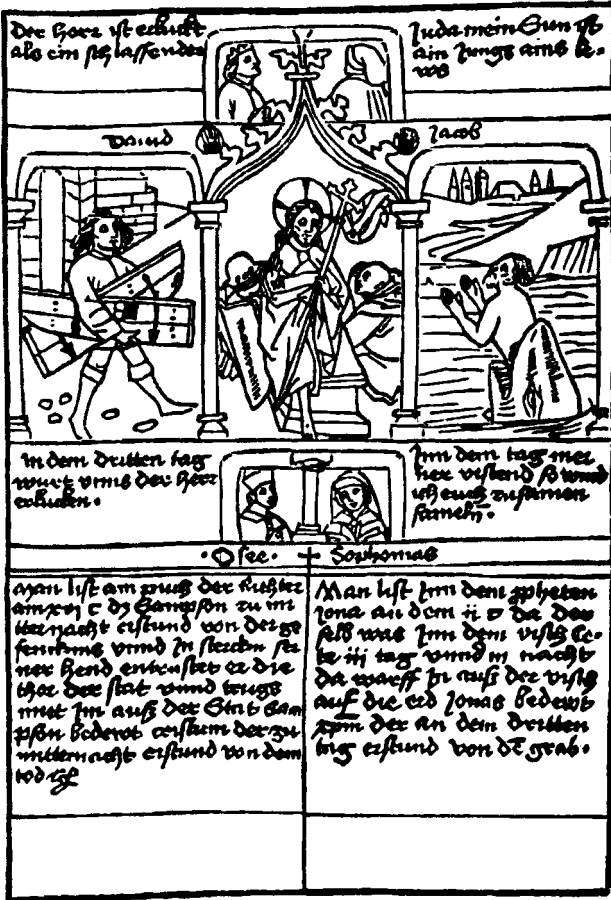
¹⁷ Kramer, a.g.e., s. 87, 95. Şiirin sonu, uygarlığımızın mit ve simgelerinin kaynaklarına dair bu değerli belge sonsuza dek kaybolmuştur.

lumla yüzleşmeli ve makul sorgulamalarla, aşırı gücenmiş ya da anlamakta zorlanan iyi insanların dönüş darbelerini üstlenmelidir.

4. Dönüş Eşiğinin Aşılması

Tanrısal ve insani, iki dünya ancak birbirinden farklı olarak resmedilebilir – yaşam ve ölüm, gece ve gündüz gibi ayrı. Kahraman bildiğimiz ülkeden karanlığa doğru yola çıkar; orada macerasını tamamlar ya da yine basitçe bize olan bağlarını kaybeder, hapsedilir ya da tehlikeye düşer; ve dönüşü o öte bölgeden bir dönüş olarak anlatılır. Yine de –ve işte mit ve simgeyi anlamak için temel bir anahtar– iki krallık aslında birdir. Tanrıların alanı bildiğimiz dünyanın unutulmuş bir boyutudur. Ve isteyerek ya da istemeyerek o boyutun araştırılması, kahramanın yaptıklarının tam anlamıdır. Olağan yaşamda önemli görünen değerler ve ayrımlar, benliğin daha önce sadece ötekilik olan şeyi ürkütücü biçimde özümlemesiyle kaybolur. Yamyam devlerin öykülerinde olduğu gibi, niteliksiz ruhlar için aşkın deneyimin bütün yükü, bu kişisel bireyselleşme kaybının ürkütücülüğü olabilir. Fakat kahraman-ruh cesurca içeri girer ve cadıların tanrıçalara ve ejderlerin tanrıların bekçi köpeklerine dönüştüğünü keşfeder.

Bununla birlikte olağan uyanık bilinç açısından, derinden çıkarılan bilgelik ile genellikle aydınlık dünyada etkin olduğu anlaşılan saflık arasında belli bir aldatıcı tutarsızlık her zaman kalmalıdır. Fırsatçılığın erdemden kopuşu ve sonuçta insan varlığının bozulması bu yüzdendir. Şehitlik azizlere göredir, fakat sıradan insanların kendi kurumları vardır ve bunlar, tarlada papatyalar gibi büyümeye bırakılmaz; Petros, dünyayı yaratıcı ve sürdüreni savunmak için, kılıcını,



Çizim 11. Kahramanın Geri Gelişi: Tapınak Kapılarıyla Samson:
İsa Dirilmiş: Yunus.

bahçede yaptığı gibi çekmeyi sürdürür.¹⁸ Aşkın derinlerden getirilen ödül hemen değersiz şey olarak akılcılaştırılır ve sözü yenilemek üzere başka bir kahramana gereksinim artar.

Yine de, insanlığın sağduyulu delilik binyılları boyunca binlerce ve binlerce kez doğrusuyla yanlışıyla öğretilmiş ve öğrenilmiş olan bir şeyi nasıl yeniden öğretmeli? Bu, kahramanın en son zor görevidir. Karanlığın insanı dilsiz bırakan ifadelerini aydınlık dünyanın diline nasıl geri taşımali? İki boyutlu bir yüzeyde üç boyutlu bir biçimi ya da üç boyutlu bir imgede çok boyutlu bir anlamı nasıl ifade etmeli? Karşıtlık çiftlerini tanımlama girişimini anlamsız kılan her vahyi “evet” ve “hayır” terimlerine nasıl çevirmeli? Her şeyi yaratan hiçliğin iletisini, kendi duyularının açık kanıtında ısrar eden insanlara nasıl iletmeli?

Bu yaşam-onaylama eşiğinin güçlüklerini birçok başarısızlık kanıtlamaktadır. Geri dönen kahramanın ilk sorunu, bir görevi başarıyla gerçekleştirmenin ruhu tatmin eden tasavvuruna ait bir deneyimin ardından, yaşamın süregiden neşe ve acılarını, basmakalıp yanlarını ve gürültülü müstehcenliklerini gerçek olarak kabul etmektir. Böyle bir dünyaya neden geri gelmeli? Tutkuya boğulmuş erkek ve kadınlara, aşkın saadet deneyimini kabul edilir, hatta ilginç kılmayı neden denemeli? Geceleyin büyüğü görünen düşlerin günün ışığında budalaca görünmesi gibi, şair ve peygamber, ölçülü gözlerle bakan bir kurulun önünde budalayayı oynar halde bulabilirler kendilerini. Kolay olan tüm topluluğu şeytana havale etmek ve göksel mağaraya geri çekilmek, girişi sıkıca kapatmaktır. Fakat eğer bu arada bir ruhsal doğum uzmanı girişe *shimenawa*'yı germişse, zamanda ebediyeti ifade etmek ve zamanda ebediyeti kavramak işinden kaçınmak mümkün olmaz

Rip van Winkle'in öyküsü dönen kahraman durumuna hoş bir ör-

¹⁸ Matta, 26:51; Markos, 14:47; Yuhanna, 18:10.

nektir. Rip macera ülkesine, her gece uykuya giderken yaptığımız gibi bilinçsizce gitti. Derin uykuda, der Hindular, benlik birleşir ve saadet doludur; bu yüzden derin uykuya bilişsel hal denir.¹⁹ Ama karanlığın kaynağına yapılan bu gece ziyaretleriyle tazelenip güçlensek de, yaşamlarımız bunlarla değişmez; Rip gibi, elimizde yaşadıklarımızı gösterecek sakallarımızdan başka bir şey olmaksızın döneriz.

“Silahına el attı, fakat temiz, yağlanmış av tüfeği yerine, namlusu pasla kaplanmış, çakmağı parçalanmış, kundağını kurtlar yemiş bir eski çifte buldu yanında. ... Yürümek için kalktığında, kendini eklemeleri uyuşmuş ve oturmak ister halde buldu. ... Köye yaklaştığında, hiçbirini tanımadığı birtakım insanlarla karşılaştı; bu da şaşırttı onu, çünkü çevredeki herkesi tanıdığını düşünürdü. Giyimleri de alıştığından farklıydı. Hepsi de şaşkınca bakıyordu ona ve gözlerini ona her diktiklerinde, değişmez biçimde çenelerini elliyorlardı. Bu hareketin yinelenişi, Rip’i istemsizce aynısını yapmaya sürükledi ve yaptığında, sakalının yerleri süpürdüğünü fark etti. Kendisinin ve çevresindeki dünyanın lanetlenmiş olup olmadığını merak etti.

“Rip’in uzun, kırlaşmış sakalı, paslı av tüfeği, kaba elbisesi ve çevresine toplanan kadın ve çocuk kalabalığı çok geçmeden tellal politikacıların dikkatini çekti. Onu baştan aşağı süzerek çevresinde toplandılar. Hatip ona yaklaştı ve onu bir kenara çekerek, kime oy verdiğini sordu. Rip budalaca bakakaldı. Kısa, ama işgüzar başka biri kolundan çekti ve ayak ucunda yükselerek, Federal mi Demokrat mı olduğunu sordu. Sivri üç köşeli şapkasıyla, anlayışlı, önemli görünen yaşlı bir beyefendi kalabalığı yararak önüne dikilip –bir eli böğründe, diğeri bastonunun üzerindeydi; keskin gözleri ve sivri şapkası sanki tam da ruhuna işliyordu– onun omzunda bir tüfek ve çevresinde bir kala-

¹⁹ *Mandukya Upanishad*, 5.

balıkla seçimlere niye geldiğini, köyde isyan mı çıkarmaya çalıştığını sorduğu zaman Rip yine hiçbir şey anlamadı. 'Lütfen! Baylar,' diye bağırdı Rip, ürkmüş bir halde, 'ben zavallı, sessiz bir adamım, buranın yerlisiyim ve Kralın sadık kullarındayım, Tanrı onu korusun!'

"O an kalabalıktan bağırtılar yükseldi. 'Bir Tori bu, bir Tori! Casus! Mülteci! Tutun onu! Götürün onu!' Nüfuz sahibi görünümlü üç köşeli şapkalı adam oldukça güçlkle yatıştırdı kalabalığı."²⁰

Rip'in yazgısından daha da umut kırıcı olan bir şey, İrlandalı kahraman Oisin'in Gençlik Ülkesi Kralı'nın kızıyla uzun beraberliğinden döndükten sonra, başına gelenlerdir. Oisin zavallı Rip'ten daha başarılıydı; maceralar diyarında gözlerini açık tutmuştu. Bilerek (uyanık) bilinçdışının krallığına (derin uyku) inmişti ve uyanan kişiliğine bilinçdışı deneyimin değerlerini taşımıştı. Bir değişim sağlamıştı. Ama tam da bu oldukça arzulanır durum yüzünden, dönüşünün tehlikeleri artmıştı. Tüm kişiliği zamandışının güç ve biçimleriyle uyum içine girdiğinden, onun her şeyi zamanın biçim ve güçleriyle yalanlanmış, yıkılmış oldu.

Finn MacCool'un oğlu Oisin, bir gün adamlarıyla birlikte Erin'in ormanında avlanırken, Gençlik Ülkesi Kralı'nın kızıyla karşılaştı. Oisin'in adamları, efendilerini üç köpeklerle bırakarak ilerilere gitmişti. Ve onun karşısına da güzel bir kadın gövdesi, ama bir domuz kafası taşıyan gizemli bir yaratık çıktı. Kız domuz kafasının bir Kelt rahibinin büyüü yüzünden olduğunu ve onunla evlenir evlenmez kaybolacağını söyledi. "Eh, başına gelen buysa," dedi Oisin, "ve benimle evlenmek seni kurtaracaksa, domuz kafası üzerinde çok durmayacak."

Domuz kafası gecikmeden halledildi ve beraber Tir na n-Og'a,

²⁰ Washington Irving, *The Sketch Book*, "Rip van Winkle."

Gençlik Ülkesi ne yola çıktılar. Oisin orada birçok mutlu yıllar boyunca krallık yaptı. Fakat bir gün doğaüstü gelinine dönüp şöyle dedi: "Bugün babamı ve adamlarını görmek için Erin'de olmak istiyorum."

"'Gidersen,' dedi eşi, 've Erin toprağına ayak basarsan, geri gelemezsin ve yaşlı kör bir adam olursun. Buraya geleli ne kadar oldu sanıyorsun?'"

"'Herhalde üç yıl,' dedi Oisin."

"'Uç yüzyıl oldu benimle bu krallığa geldiğinden bu yana. Eğer Erin'e gitmen gerekiyorsa, yanına bu küheylanı vereceğim; ama bu küheylandan inersen ya da ayağın Erin toprağına değerse, küheylan o an geri gelecek ve bıraktığı yerde, yoksul yaşlı bir adam olarak kalacaksın.'"

"'Korkma, geri döneceğim,' dedi Oisin. 'Dönmek için nedenlerim yok mu? Ama gidip de bir kez daha Erin'deki babamı, oğlumu ve dostlarımı görmeliyim; uzaktan da olsa görmeliyim."

"Kız, Oisin için küheylanı hazırladı ve 'Bu küheylan seni nereye istersen götürecekt,' dedi."

"Oisin, küheylan Erin toprağına ulaşıncaya dek durmadı; ve Münster'deki Knock Patrick'e dek gitti, inek güden bir adam gördü. İneklerin otladığı yerde geniş, düz bir taş vardı."

"'Buraya gelip,' dedi Oisin çobana, 'bu taşı ters çevirir misin?'"

"'Doğrusu, hayır,' dedi çoban, 'çünkü ne ben ne de benim gibi yirmisi kaldıramaz onu.'"

"Oisin taşa yaklaştı, onu attan inmeden tutup çeviriverdi. Taşın altında bir deniz kabuğu gibi sarmallanan bir Fenian boynuzu (*borabu*) vardı ve Erinli Fenianlardan biri borabu'yu üflediğinde, diğerlerinin ülkenin neresinde olursa olsun hemen toplanmaları adetti.²¹

²¹ Hepsi de dev olan Fenianlar, Finn MacCool'un adamlarıydı. Fin MacCo-

" 'Bana şu boynuzu getirir misin?' dedi Oisin çobana.

" 'Getiremem,' dedi çoban, 'çünkü ne ben ne de benim gibiler onu yerden kaldıramaz.'

"O zaman Oisin boynuzu yaklaştı ve eğilip eline aldı; fakat üflemede o kadar acele ediyordu ki heyecanlandı, aklı başından gitti ve eğilirken kayınca bir ayağı toprağa değdi. O anda küheylan kayboluverdi ve Oisin toprağa kör bir adam olarak düştü."²²

Cennetteki tek bir yılın dünyanın yüz yılına bedel olması mitlerde bilinen bir motiftir. Tam bir yüz yıllık çevrim bütünlüğü belirtir. Benzer biçimde, dairenin üç yüz altmış derecesi de bütünlüğü belirtir; buna uygun onlarak Hindu Puranaları tanrıların bir yılını insanların üç yüz altmış yılına bedel olarak gösterir. Olimposlular açısından, tam bir çevrimin ahenkli biçimini durmaksızın sergileyerek dünya tarihi çok uzun süreler süregider, böylece insanların yalnızca değişimi ve ölümü gördüğü yerde, kutsanmışlar değişmez biçimi, sonu olmayan dünyayı görürler. Fakat şimdi sorun anlık bir dünyevi acı ya da neşe karşısında bu kozmik bakış açısını sağlayabilmektir. Geçici bilginin meyvelerinin tadı ruhun yoğunlaşmasını çok uzun sürenin merkezinden tek bir anın çevresel dönüm noktalarına sürükler. Mükemmellik dengesi kaybolur, ruh bocalar ve kahraman düşer.

Kahramanı yerle birebir temastan uzak tutmak, ama yine de dünya insanları arasında gezinmesini sağlamak üzere, tecrit edici at fikri, do-

ol'un oğlu olan Oisin onlardan biriydi. Fakat günleri çoktan geçmişti ve ülkedekiler eskinin büyükleri değildi artık. Bu türden arkaik dev efsaneleri her yerdeki halk geleneklerinde bulunur; bkz. sözgelimi, daha önce anlatılmış olan Kral Muçukunda miti (s. 227-230). Musevi ataların uzun yaşamları da benzerdir: Adem dokuzyüz otuz yıl yaşadı, Seth dokuzyüz oniki, Enos dokuz yüz beş, vb, vb. (Tekvin, 5).

²² Curtin, *a.g.e.*, s. 332-333.

ğüstü güç taşıyanların sıkça aldıkları temel önlemin canlı bir örneğidir. Meksika imparatoru Montezuma ayağını yere hiç değdirmemiştir; her zaman soyluların omuzlarında taşınırdı ve yere inmek isterse yürümesi için gösterişli bir halı serilirdi. İran şahı sarayı içinde başkasının dokunamadığı halılar üzerinde gezinirdi; onun dışında hiç yürürken görülmemişti, hep ya bir arabadaydı ya da at sırtındaydı. Daha eskilerde, ne Uganda kralları, ne anneleri, ne de kraliçeleri yaşadıkları geniş yerlerin dışında yere basarken görülebilirdi. Gittikleri her yere Bufalo kabilesinin, bazıları bu yüksek şahsiyetlere yolculukta da eşlik eden ve yükü sırasıyla devralan erkeklerinin omuzlarında taşınırlardı. Kral, taşıyıcısının iki bacağı iki omzunun üstünde ve ayakları taşıyanın koltuk altına sıkışmış şekilde otururdu. Bu saray hamalları yoruldukları zaman kralı, onun yüce ayaklarını yere değdirmeksizin bir başka adamın omuzlarına geçirirdi.²³

Sir James George Frazer, dünyanın her yerinde görülen tanrısal kişiliğin yere ayak basamaması olgusunu şu şekilde açıklar: “Belli ki, kutsal ya da tabu kişilerde bulunması gereken kutsallık, büyüsel meziyet, tabu ya da gizemli nitelik diyebileceğimiz o şey, ilkel filozof tarafından, kutsal kişinin bir Leyden kavanozunun elektrik yüklenmesi gibi yüklendiği bir fiziksel bir öz ya da sıvı olarak kabul edilir; ve kavanozdaki elektriğin iyi bir iletkenle sürtülerek akıtılması gibi, kişideki kutsallık ya da büyüsel meziyet de, bu kurama göre büyüsel sıvı için mükemmel bir iletken hizmeti gören toprağa sürtünmeyle akıtılabilir. Bu yüzden yükün boşa gitmesini engellemek için, kutsal ya da tabulu kişinin yere değmesi engellenmelidir; elektriksel dille, eğer ufak bir şişe gibi ağzına dek dolu olduğu değerli öz ya da sıvısı boşaltılmayacak-

²³ Sir James G. Frazer, *Altın Dal*, tek ciltlik basım, s. 593-594. Yayın hakkı, 1922, The Macmillan Company'nindir ve izin alınarak kullanılmıştır.

sa, yalıtılmalıdır. Ve birçok durumda tabulu kişinin yalıtımı yalnız kendi yararı için değil, diğerlerinin yararı için de bir önlem sayılır; çünkü kutsallığın meziyeti bir bakıma en küçük bir dokunuşun bile harekete geçirebileceği güçlü bir patlayıcı olduğundan, yaygın korunma için, değdiği her şeyi yakıp kavurmasın ve yok etmesin diye onu dar sınırlar içinde tutmak gerekir.”²⁴

Önlem için şüphesiz psikolojik bir doğrulama vardır. Nijerya cangıllarında akşam yemeği için giyinen İngiliz, yaptığına bir anlam olduğunu düşünür. Ritz’in lobisine sakallı olarak giren genç sanatçı, tuhaflığını açıklamaktan keyif alacaktır. Din adamını yakalığı ayrı kırlar. Yirminci yüzyıldaki bir rahibe Ortaçağ giysileriyle dolaşır. Evli kadın yüzüğüyle, az ya da çok, yalıtılmış olur.

W. Somerset Maugham’ın öyküleri, beyaz adamın smokin tabusuna aldırmayan uşaklarının başına gelen dönüşümleri anlatır. Birçok halk şarkısı atılmış yüzüğün tehlikelerine tanıklık eder. Ve mitler –örneğin, büyük yapıtı *Başkalaşım*’da Ovidius tarafından toplanmış olan mitler– aşırı yoğunlaşmış bir güç merkezi ile bunu kuşatan dünyanın daha düşük güç alanı arasındaki yalıtımı, gerekli önlemler alınmadan birdenbire kaldırıldığında gerçekleşen sarsıcı dönüşümleri tekrar tekrar anlatır. Keltlerin ve Cermenlerin peri bilgisine göre, gündoğumunda dışarıda olan bir gnome ya da elf o anda bir sopa ya da taş dönüşür.

Geri dönen kahraman, macerasını tamamlamak üzere dünyanın etkisini atlatabilmelidir. Rip van Winkle ne yaşadığını hiç bilmedi; dönüşü bir şakaydı. Oisin biliyordu, fakat ona ilgisini kaybetti ve yenildi. Kamerüzzaman hepsinden şanslıydı. Derin uykunun hazzını uya-

²⁴ A.g.y., 594-595. Yayımcıları olan, The Macmillan Company’nin izniyle.

nık karşıladı ve inanılmaz macerasından günün ışığına öyle ikna edici bir tılsımla döndü ki, her türlü üzücü hayal kırıklığına karşı özgüvenini korumayı başardı.

O kulesinde uyurken, Dahnaş ve Maymunah adlı iki cin, uzak Çin'den Yedi Saray ve Adalar ve Denizler Efendisi'nin kızını getirdiler. Adı Prenses Budur'du. Bu genç kıızı İranlı prensin yatağına, uyur halde bıraktılar. Cin ikisinin de yüzünü açtı ve ikiz gibi durduklarını gördü. "Maşallah," dedi Dahnaş, "ey sultanım, benim sevdiğim daha güzel." Fakat Kamerüzzaman'ı seven dişi ruh karşı çıktı: "Hiç de değil, güzel olan benimki." Dahnaş sonunda tarafsız bir hakem getirmelerini önerinceye dek çekişip tartışılar.

Maymunah yeri topukladı ve yerden tek gözü kör, kambur, çibanlı, göz çukurları ayrık bir Ifrit çıktı; ve başında yedi boynuz vardı; omuzlarına dört salkım saç düşüyordu; elleri tarak ve bacakları fıçı gibiydi; ve aslan pençeleri gibi tırnakları, yaban eşeklerinin toynakları gibi ayakları vardı. Canavar, Maymunah'ın önünde saygıyla yeri öptü ve ne istediğini sordu. Yatakta, birbirinin boynuna dolanmış bir halde yatan iki kişi arasında seçim yapacağını öğrenince, güzelliklerine hayran olarak uzun uzun baktı onlara, sonra Maymunah ile Dahnaş'a dönüş yargısını bildirdi.

"Maşallah, doğrusunu isterseniz," dedi, "ikisi de eş güzellikte. Erkek mi kadın mı olduklarını bile ayırt edemiyorum. Ama ben derim ki, onları sırayla uyandırırım ve daha çarpıcı olanın hangisi olduğu uyanırken belli olsun."

Kabul ettiler. Dahnaş bir pireye dönüştü ve Kamerüzzaman'ı boynundan ısırdı. Delikanlı uykudan uyanıp ısırtığı ovaladı, iyice kaşıdı ve bu arada az bir şey yana döndü. Yanıbaşında nefesi amberden tatlı ve teni kaymaktan yumuşak bir şeyin yattığını anladı. Şaşırdı. Doğruldu.



Levha XV. Dönüş (Antik Roma).

Yanındakine daha yakından baktı ve onun inci ya da parıldayan güneşe benzeyen, insanın sağlam bir duvarın üzerine çıkıp çok uzaktan gördüğü kubbeye benzeyen bir genç kadın olduğunu gördü.

Kamerüzzaman onu uyandırmaya çalıştı, fakat Dahnaş uykusunu ağırlaştırmıştı. Delikanlı sarstı onu. “Ey sevdiğim, uyan ve bana bak,” dedi. Ama o kımıldamadı. Kamerüzaman, Budur’un babasının evlenmesini istediği kız olduğunu düşündü ve küçük parmağından mühür yüzüğünü çıkartıp kendininkiyle değiştirmekle yetindi. Sonra İfritler onu uykuya döndürdüler.

Budur’un başına gelenler Kamerüzzaman’ın tersiydi. Kimsenin seyrettiğini düşünmüyor, bundan korkmuyordu. Dahası, onu uyandıran Maymunah, dişi muzipliğiyle bacasında ilerlemiş ve ateşli bir yerden ısırılmıştı. Güzel, soylu, görkemli Budur, yanında erkek hışmını



Levha XVI. Kozmik Aslan Tanrıça Güneşi Tutuyor (Kuzey Hindistan).

bulunca ve yüzüğünü çoktan aldığını fark edince, onu uyandırmadan ve kendine ne yaptığını hayal bile edemeden ve aşktan çılgına dönmüş olarak, açık tenine tutuldu, kendinden geçti ve durdurulmaz bir tutkunun pençesine düştü. “Şehvete bulanmıştı, çünkü kadının arzusu erkeğin arzusundan şiddetlidir ve kendi utanmazlığından utanmıştı. Sonra onun parmağından yüzüğünü çıkardı ve onun aldığı yüzük yerine bunu taktı ve dudaklarını ve ellerini öptü, öpülmedik yerini bırakmadı; sonra onu göğsüne sardı ve kucakladı ve boynuna bir elini ve koltuk altına diğerini sararak ona sokuldu ve yanbaşıyla uyuya kaldı.”

Böylece Dahnaş tartışmayı kaybetti. Budur Çin'e götürüldü. Ertesi sabah, iki genç uyandığında aralarında koca bir Asya kıtası vardı, sağa sola döndüler, ama kimseyi bulamadılar yanlarında. Uşaklarına bağır-dılar, çevreyi arattılar ve çılgına döndüler. Kamerüzzaman eriyip tükendi; kral babası, ağlayıp kederlenerek başucunda oturdu, onu gece gündüz yalnız bırakmadı. Fakat prenses Budur'un dizginlenmesi gerekti; boynuna dolanan bir demir bir zincir saray pencerelerinden birine bağlandı.²⁵

Buluşma ve ayrılık, tüm vahşiliğiyle, aşk acılarında olağandır. Çünkü bir kalp sıradan akıl çelmelere direnerek kaderinde ısrar ederse acı büyüktür; tehlike de öyle. Bununla birlikte, güçler duyuların tanıyabileceğinden daha çok harekete geçirilmiş olacaktır. Dünyanın dört bir yanından olay dizileri birbirine yaklaşacak ve rastlantı mucizeleri kaçınılmazın gerçekleşmesine neden olacaktır. Ruhun diğer yarısıyla buluşmasından gelen tılsımlı yüzük, anımsanmış olmak yerine, Rip van Winkle'ın kaçırdığı şeyin farkında olan kalbin, orada olduğunu belli eder; uyanan zihnin, derinliğin gerçekliğinin sıradan gü-

²⁵ Burton, *a.g.e.*, III, s. 231-256'dan uyarlanmıştır.

nün gerçekliğiyle yalanlanmadığına olan inancını da belli eder. Bu, kahramanın artık iki dünyayı birbirine bağlama gereksiniminin işaretidir.

Kamerüzzaman'ın uzun öyküsünün gerisi yaşanan bir kaderin ağır, fakat harika işleyişinin tarihidir. Herkesin bir kaderi yoktur: sadece ona dokunmak için ortaya çıkmış ve yüzükle geri gelmiş olan kahramanın kaderi vardır.

5. İki Dünyanın Ustası

İki dünya ayrımı arasında, zamanın görünümlerinin bakış açısından nedensel derinliğine –birinin ilkelerini diğerinkilerle karıştırmadan, aklın birinin erdemiyle diğerini tanımasını sağlayarak– ileri geri gidip gelmek özgürlüğü ustanın becerisidir. Kozmik Dansçı, der Nietzsche, ağırlığını tek bir noktaya koymaz, fakat neşeyle, hafifçe döner ve bir konumdan diğerine sıçrar. Bir anda ancak bir noktadan konuşmak olasıdır, ama bu diğerlerinin kavrayışlarını geçersiz kılmaz.

Mitler ani geçişin gizemini tek bir imgede sıkça sergilemez. Yaptıkları zaman da, an, aktarılacak, değerlendirilecek ve düşünülecek değerli bir simgedir. İsa'nın Yücelişi böyle bir andı.

“İsa, altı gün sonra, Petrus, Yakub ve kardeşi Yuhanna'yı yanına aldı ve onları ayrıca yüksek bir dağa çıkardı. Ve onların önünde sureti değişti; yüzü güneş gibi parladı ve esvabı ışık gibi ak oldu. Ve işte, onlara Musa ile İlyas göründü; İsa ile konuşuyorlardı. Ve Petrus İsa'ya cevap verip dedi: Ya Rab, bizim için burada bulunmak iyidir. Eğer istersen, burada biri sana, biri Musa'ya ve biri İlyas'a üç çardak kurayım.²⁶ O henüz konuşurken, nurlu bir bulut onları gölgeledi, ve iş-

²⁶ “Çünkü ne cevap vereceğini bilmiyordu; çünkü çok korkmuşlardı” (Mar-

te, buluttan bir ses: Sevgili Oglum budur, ondan razıyım; onu dinle-
yin, dedi. Müritler bunu işitince yüz üstü düştüler ve pek çok korktu-
lar. İsa gelip onlara dokunarak: kalkın, korkmayın, dedi. Onlar da
gözlerini kaldırarak yalnız İsa'dan başka kimseyi görmediler. Dağdan
inerlerken İsa onlara: İnsanoglu ölümden sonra yeniden ayağa kalkın-
caya dek gördüğünüzü kimseye söylemeyin, diye emretti.²⁷

İşte tek bir an içinde tam bir mit: rehber, yol, rüyet ve dönüş yol-
daşı İsa. Müritleri, kendileri gizemin ustası olmayan, birlik içindeki
iki dünya paradoksunun tam deneyimiyle tanışmış erginlerdir. Petrus
öyle korkmuştu ki bağırdı.²⁸ Et, Sözü ortaya çıkarmak için gözlerinin
önünde çürümüştü. Yere kapandılar ve doğrulduklarında kapı yeni-
den kapanmıştı.

Bu edebi anın Kamerüzzaman'ın bireysel kaderini romantik bir bi-
çimde gerçekleştirmesinden öteye uzandığı fark edilecektir. Burada
sadece dünya eşiginden ileri geri ustaca bir geçişle değil, derinliklere
nüfuz etmenin bir alimiyle, hem de çok iyi bir alimiyle karşılaşyoruz.
Bu rüyetin tema ve motifi bireysel kader değildir; çünkü vahye bir de-
ğil üç kişi tanık oldu: basitçe ruhsal terimlerle yeterince açıklanamaz
bu. Elbette, görmezden gelinebilir. Böyle bir sahnenin gerçekleştiğin-
den de şüphe edebiliriz. Fakat bunun bir yararı olamaz; çünkü şu an-
da, tarihsellik değil, simgecilik sorunlarıyla ilgileniyoruz. Rip van

kos, 9:6).

²⁷ Matta, 17: 1-9.

²⁸ Petrus'un hemen o anda, (daha rüyet gözlerinin önündeyken söylenmiş)
ağza alınmaz olanı taş bir yazıta dönüştürme tasarısında belli bir gülünç
rahatlama ögesi bulunabilir. Daha altı gün önce İsa ona şöyle demişti: "Sen
Petrus'sun ve ben kilisemi bu kayanın üzerine kuracağım," ve hemen son-
ra: "sen Tanrı şeylerini değil, ancak insan şeylerini düşünüyorsun." (Matta,
16:18, 23).

Winkle'ın, Kamerüzzaman'ın ya da İsa'nın yaşayıp yaşamadığına aldır-mıyoruz. Bizi ilgilendiren onların öyküleridir: ve bu öyküler –değişik ülkelerdeki değişik kahramanlara bağlı olarak– dünya üzerinde öyle dağılmıştır ki, evrensel temanın o ya da bu yerel taşıyıcısının tarihsel, yaşayan insan olup olmadığı ancak ikincil bir şeydir. Bu tarihsel öğede ısrar etmek karışıklığa yol açacaktır; açık iletinin anlaşılmasını güçleş-tirecektir o kadar.

Yüceliş imgesinin meali nedir öyleyse? Sormamız gereken budur. Fakat tutucu değil de, evrensel bir zeminde ele alınması için, en iyisi arketipsel olayın aynı ölçüde yetkin bir örneğini daha gözden geçire-lim.

Aşağıdaki parça, Hindu “Efendinin Şarkısı,” *Bhagavad Gita*’dan alınmıştır.²⁹ Efendi, güzel genç Krişna, Evrensel Tanrı Vişnu’nun bir bedenlenmesidir; Prens Arjuna onun müridi ve dostudur.

Arjuna şöyle der: “Ey Efendi, eğer görebileceğimi düşünüyorsan, ey yogilerin efendisi, bana Değişmez Benliğini göster.” Efendi şöyle der: “Benim yüzlerce ve yüzlerce biçimimi, çokkatlı ve tanrısal, çeşitli şekillerdeki ve devasa biçimimi gör. Bütün tanrıları ve melekleri gör; hiç kimsenin daha önce görmediği tuhaflıkları gör. Şu an tüm evreni, kıpırdayan ve kıpırdamayan, ve neyi görmek istersen, vücudumda yo-ğunlaşmış her şeyi gör. – Ama bu gözlerinle göremezsın beni. Sana tanrısal bir göz vereceğim, şimdi benim üstün yoga gücümü kavra.”

Böyle diyerek büyük Yoga Efendisi Arjuna’ya, Evrenin Efendisi Vişnu olarak yüce biçimini gösterdi: bir sürü tuhaf manzara sunan bir sürü yüz ve göz, göksel takılarla süslenmiş, bir sürü tanrısal silahla si-lahlanmış; tanrısal kokularla bezenmiş göksel giysiler ve örtüler, hepsi

²⁹ Çağdaş Hindu ibadetinin temel metni: *Ilyada*’nın Hint karşılığı olan *Ma-habharata*’nın VI. Kitabında yer alan onsekiz bölümlük bir etik diyalog.

harika, parlak, sınırsız ve her yanında yüzler olan. Eğer bin güneşin aydınlığı gökte bir anda patlasaydı, Yüce Olan'ın nuruna benzerdi bu. Orada, Tanrılar Tanrısı'nın kendisinde, Arjuna hepsi birlik olup iç içe geçmiş bölümleriyle tüm evreni kavradı. Sonra, hayretten baygın, saçları diken diken Arjuna Efendi nin önünde eğildi, avuçlarını birleştirerek selamladı ve Ona seslendi:

“Senin vücudunda, Ey Efendi, bütün tanrıları ve her türden canlıyı; lotusun üzerinde oturan Efendi Brahma'yı, tüm ataları ve göksel yılanları buluyorum. Seni kollar ve göbekler, yüzler ve gözler karmaşasıyla görüyorum: Seni her yönden sonsuz biçimde görüyorum, fakat Senin sonunu, Senin başını, Senin ortanı göremiyorum, Ey Evrenin Efendisi, Ey Evrensel Biçim! Her yanından bir ışıltı kütlesi fışkırır halde, senin tacın, asa ve diskin her yeri yanan ateş gibi tutuştururken, bütün ölçülerden öte ve kavraması güçken kavriyorum Seni. Sen Evrenin Yüce Destegisin; Sen Ebedi Yaşamın Ölmez Muhafızısın; Sen, bana göre, İlk Varlıksın.”

Bu rüyet Arjuna'ya savaş alanında, çarpışmaya çağıran ilk borazanın çalınışından az önce gelmişti. Tanrı arabasını sürerken, büyük prens savaşa hazır iki halkın arasındaki alana çıkmıştı. Kendi orduları hain bir kuzene karşı ayaklanmıştı, fakat şimdi düşman saflarında tanıyıp sevdiği bir sürü kişi vardı. Cesaretini kaybetti. “Heyhat,” dedi tanrısal arabacıya, “bir krallığın keyfi için gururumuzu tatmin etmek üzere kendi kandaşlarımızı katlederek, büyük bir günah işlemek üzeriz! Elleri silah olan Dhritaraştra'nın oğullarının silahsız, karşı koymayan beni savaşta katletmeleri yegdir. Dövüşmeyeceğim.” Fakat böylece oradaki tanrı onu cesur olmaya çağırmış, ona Efendinin bilgeliklerinden sunmuştu ve sonunda bu rüyeti göstermişti. Prens hayretler içinde, yalnızca dostunun Evrenin Desteginin canlı kişileşmesine dö-

nüşünü değil, iki ordunun kahramanlarının tanrısallığın sayısız, korkunç ağızlarına rüzgârla sürüklendiğini kavrar. Korkuyla bağırır:

“Senin göklere erişen ve birçok renkle parlayan ısıltılı biçimine bakınca, ağzını alabildiğine açılmış ve gözlerini kor halinde yanar görünce Senin, benim tüm ruhum korkuyla titriyor ve cesarete de huzura da kavuşamıyorum, Ey Vişnu! Dışleriyle Zaman'ın her şeyi tüketen ateşi gibi korku saçan senin ağızlarını gördükçe, aklım bulanıyor, huzurum kaçıyor. Merhamet et Ey Tanrıların Efendisi, Ey Evrenin Meskeni! Dhritaraştra'nın, hükümdar dostları ve Bhişma, Drana ve Karna ile birlikte oğulları, ve bizim yanımızda olan savaşçı önderleri de, sivri ve korkunç, görmesi ürkütücü ağızlarına giriyor. Bazısı dışlerine takılıyor, kafaları toz oluyor. Okyanusa koşan seller gibi, ölümlü dünya kahramanları da Senin ürkünç alevli ağızlarına sürükleniyor. ısıltılı ateşe içinde yok olmak üzere koşan pervaneler gibi, bu yaratıklar da yokoluşlarına, Senin ağızlarına koşuyor. Sen ıslatıyorsun Dudaklarını, dört bir yandaki dünyaları alevli ağızlarıyla yakıp yıkarak. Yakıcı ışınların tüm evreni sıcaklıklarıyla dolduruyor ve onu kavuruyor; Ey Vişnu! Kim olduğunu söyle bana, bu korkunç biçimin ardındaki. Saygılar Sana, Ey Yüce Tanrı! Merhamet et. Seni bilmek istiyorum, kimdir İlk Olan: çünkü senin niyetini anlamıyorum.”

Efendi şöyle dedi: “Ben yüce, dünya-yıkan Zaman'ım, şimdi de bu adamları katletmekle meşgulüm. Sen olmasan bile, rakip ordulara dizilmiş bu adamlar yaşamayacak. O yüzden kalk ve zafer kazan; düşmanlarını yen ve zengin bir krallığın olsun. Ben ya da bir başkası, ne fark eder ki, hepsi katledilecekti zaten; araç ol, Ey Arjuna. Drona'yı ve Bhişma'yı ve Jayadratha'yı ve Karna'yı öldür ve Benim daha önce öldürdüğüm diğer savaşçıları da. Korkudan çekinme. Dövüş, düşmanlarını yeneceksin savaşta.”

Krişna'nın bu sözlerini duyunca Arjuna titredi, hayranlıkla bükü ellerini ve eğildi. Korkuya bulanmış olarak Krişna'yı selamladı ve titrek bir sesle yeniden seslendi Ona:

"... Sen tanrıların ilgisin, kadim Ruh; Sen evrenin yüce Dinlenme yerisin; Sen Bilensin ve bilinecek olan Şey ve Son Hedefsin. Dünya Seninle kaplanmış, ey Sen, sonsuz biçim. Sen Rüzgâr ve Ölüm ve Ateş ve Ay ve Suyun Efendisi'sin. Sen İlk İnsan ve Büyük Gökemsin. Saygılar, saygılar Sana! ... Daha önce hiç görmediğim bir şeyi gördüğüme seviniyorum; ama aklım korkuya kapıldı. Bana Senin o diğer biçimini göster. Merhametli ol, Ey Tanrıların Efendisi, Ey Evrenin Meskeni. Seni önceki gibi, Tacın ve Asan ve Diskin elinde göreyim. Yine dört kollu şekline bürün, ey bin kollu ve sonsuz şekilli Sen."

Efendi şöyle dedi: "Merhametimle, kendi yoga gücümle, Ey Arjuna, bu yüce, parlak, evrensel, sonsuz ve ilksel, senden başka kimsenin görmediği biçimi gösterdim. Korkma, kaygılanma benim bu korkunç biçimime bakarak. Korkudan arın ve kalbinde mutlulukla, yine Benim diğer biçimime ulaş."

Krişna, Arjuna'ya böyle seslendikten sonra yine görkemli bir biçime büründü ve ürkmüş olan Pandava'yı rahatlatı.³⁰

Mürit, olağan insan kaderinin sınırlarını aşan ve kozmosun özel doğasına bir bakışa bedel olan bir rüyetle ödüllendirilmişti. Ona kendi kişisel kaderi değil, insanlığın, bütün olarak yaşamın, atom ve tüm yıldız sistemlerinin kaderi açılmıştı; ve bu da onun insan kavrayışına uygun terimlerle, insanbiçimci bir tasavvurun terimleriyle olmuştu: Kozmik Adamın terimleriyle. Benzer bir erginleme aynı ölçüde geçerli Kozmik At, Kozmik Kartal, Kozmik Ağaç ya da Kozmik Peygamberde-

³⁰ *Bhagavad Gita*, 11; 1:45-46; 2:9. Swami Nikhilananda'nın çevirisinden (New York, 1944).

vesi imgeleri aracılığıyla da gerçekleşebilirdi.³¹ Dahası, "Efendinin Şarkısı"nda kaydedilen vahiy, Arjuna'nın kast ve ırkına yarar sağlayacak şekilde olmuştu: karşılaştığı Kozmik Adam kendisi gibi bir aristookrat ve Hinduydu. Aynı şekilde, Filistin'de Kozmik Adam Yahudi, eski Almanya'da Cermen; Basutolar arasında bir zenci, Japonya'da Japon'du. Her yerde hazır ve nazır ve aşkın Evrenselli simgeleyen figürün ırkı ve konumu anlamsal değil, tarihsel ana aittir; cinsiyeti de:

³¹ "Om. Kurban atının başı şafaktır, gözü güneş, yaşam gücü hava, açık ağzı Vaişvanara denen ateş ve gövdesi yıldır. Sırtı cennet, karnı gök, toynağı toprak, yanları dört yön, kaburgaları ara yönler, organları mevsimler, eklemleri aylar ve onbeşer günler, ayakları gece ve gündüzler, kemikleri yıldızlar ve eti bulutlardır. Yarı sindirilmiş yiyeceği kumlar, kan damarları nehirler, ciğeri ve dalağı dağlar, tüyleri otlar ve ağaçlar. Ön kısmı yükselen güneş, art kısmı alçalan güneş, esnemesi şimşek, vücudunu sarsması gökgürültüsü, işemesi yağmur ve kişnemesi sestir." (*Brihadaranyaka Upanishad*, 1. 1. 1; çev. Swami Madhavananda, Mayavati, 1934.)

..... arketip
vücudu yaşamın gagalı etçil bir arzusunun
fırtına kadar geniş kanatlarla yükselen: ama gözler
kan musluklarıydı; gözler dışarı fırlamıştı; kara kan
fışkırdı parçalanmış göz çukurlarından gaganın çengeline
ve boş göğün engin uzamına yağdı.
Yine de sürdürdü yüce Yaşam; yine de yüce Yaşam
güzeldi, ve yenilgisini tattı, ve
yiyeceğe olan açlığını giderdi.

(Robinson Jeffers, *Cawdor*, s. 116. Yayım hakkı, 1928, Robinson Jeffers. Random House, Inc. izniyle basılmıştır.).

Kozmik ağaç tanınmış bir mitolojik figürdür (örn. Eddalardaki Dünya Ağacı, Yggdrasil). Güney Afrikalı Buşmenlerin mitolojisinde Mantiler başat bir rol oynar. (Ayrıca bkz. Levha XVI.)

Caynaların ikonografisinde³² beliren Kozmik Kadın, Kozmik Adam kadar yaygın bir simgedir.

Simgeler yalnızca iletişim *araçlarıdır*: göndergelerinin son terimiy-le, genel anlamıyla karıştırılmamalıdır. Ne kadar çekici ve etkileyici görünürlerse görünsünler kavrayışa yönelik uygun araçlar olarak kalırlar. Bu yüzden Tanrı'nın kişiliği ya da kişiliklerini –ister üççü, ikici ya da tekçi terimlerle, çoktanrılı, tektanrılı ya da pagan tanrılarını da kabul eden tektanrılı terimlerle ifade edilsin– kimse son şey olarak okuyup yorumlamaya girişmemelidir. Teoloğun sorunu, simgesini, geçirmesi gereken ışıgı engellememesi için saydam tutmaktır. “Çünkü ancak o zaman tanrıyı gerçekten tanırız,” diye yazar Aziz Thomas Aquinas, “Onun, insanın Tanrının olacağına inandığı kadar yüksekte olduğuna inandığımız zaman.”³³ Ve Kena Upanişad'da, aynı yaklaşım: “Bilmek bilmemektir; bilmemek bilmektir.”³⁴ Bir aracı genel anlamıyla karıştırmak yalnız değersiz mürekkebin değil, değerli kanın da dökülmesine yol açabilir.

Dikkat edilecek diğer şey, İsa'nın yücelişine, kişisel arzularını bir yana bırakmış, uzun zamandır kendilerini Efendi'ye bütünüyle bırakarak “yaşamı,” “kişisel kaderi,” “yazgıyı” terk etmiş olan inananların tanıklık etmiş olmasıdır. “Ne Vedalarla, ne kefaretle, ne sadaka vererek, ne de kurbanlar vererek Beni şimdi gördüğün biçimde görülebirim,” dedi Krişna alışılmış şeklini aldıktan sonra; “ancak Bana bağlanırsan bu biçimde tanınır, tamamen gerçekleşir ve içine girilir olurum. Benim işimi yapan ve Beni Yüce Hedef sayan, bana bağlanan ve

³² Caynacılık, ikonografisinde bir ölçüde sıradışı biçimde arkaik izler gösteren, heterodoks bir Hindu dinidir. (Bkz. *ileride*, s. 267 vd.)

³³ *Summa contra Gentiles*, I, 5, par. 3.

³⁴ *Kena Upanishad*, 2:3.

hiçbir yaratığa kini olmayan – o Beni bulur.”³⁵ İsa’nın benzer bir ifadesi konuyu daha özlü bir biçimde açıklar: “Ve kim benim uğruma yaşamını kaybederse, onu bulur.”³⁶

Anlam çok açık; bütün dinsel eylemlerin anlamı budur. Birey, uzun ruhsal disiplinler yoluyla, kişisel sınırlamalarına, çekişmelerine, umut ve korkularına olan bağlılığını terk eder, doğrunun gerçekleşmesinde yeniden doğuş için gerekli olan öz-kıyımına karşı direnmez ve böylece en sonunda, büyük an için nitelikleri tam olarak gelişmiş olur. Kişisel tutkuları tamamen çözülmüş olarak, artık yaşamaya çalışmaz da, istekle içinde olup bitecek olana bırakır kendini; yani bir isimsiz olur. Yasa, içten kabulüyle içinde yaşar.

Bu isimsiz varoluşun son aşamasını gösteren figürler, özellikle de Doğu’nun sosyal ve mitolojik bağlamları içinde oldukça fazladır. Doğu’nun yaşam ve efsanelerinde kayda değer bir rol oynayan münzevi korularının bilgeleri ve gezgin dilenciler; mit içindeki Gezgın Yahudi (kovulmuş, tanınmayan, yine de cebinde büyük pahada bin inci taşıyan) gibi figürler; köpeklerin kovaladığı pejmürde dilenci; müziği kalbi donduran mucizevi dilenci ozan; ya da maskeli tanrı Wotan, Viracocha, Edşu: bunlar örneklerdir. “Bazen bir budala, bazen bilge, bazen krallara layık olacak kadar muhteşem şeylere sahip, bazen gezgin, bazen bir piton kadar hareketsiz, bazen merhametli bir ifade taşıyan; bazen ödüllendirilen, bazen saldırılan, bazen bilinmeyen – gerçekleşme insanı, yüce haz ile her daim mutlu yaşar. Bir aktörün, rolünün kostümünü giysin ya da giymesin hep bir insan olması gibi, Yok edilmezin kusursuz bileni de Yok edilmezdir, başka bir şey değildir.”³⁷

³⁵ *Bhagavad Gita*, 11:53-55.

³⁶ Matta, 16:25.

³⁷ Shankaracharya, *Vivekachudamani*, 542 ve 555.

6. Yaşama Özgürlüğü

Mucizevi geçişin ve geri dönüşün sonucu nedir?

Savaş alanı, her yaratığın bir başkasının ölümüyle yaşadığı yaşam alanının simgesidir. Kaçınılmaz yaşam suçunu işlemek, Hamlet ya da Arjuna gibi kalbi öyle hasta edebilir ki, yaşamı sürdürmeyi reddedebilir insan. Diğer yandan, çoğumuzun yaptığı gibi, insan kendisi için, diğerleri kadar suçlu olmadığı, ama iyiyi temsil ettiği için kaçınılmaz günah işleyişten dolayı amlandığı, yeryüzündeki sıradışı bir görüngü olduğu şeklinde yanlış, sonuçta haksız bir imge oluşturabilir. Bu türden benlik düşkünlüğü, yalnız insanın kendisinin değil, insanlığın ve kozmosun doğasının da yanlış bir kavranışına sürükler. Mitin amacı, bireysel bilinçliliğin evrensel iradeyle uyuşmasını sağlayarak bu türden yaşam aldırıışsızlığına olan gereksinimi yok etmektir. Ve bu da, zamanın geçici görüngüleriyle her şeyde yaşayıp ölen tükenmez yaşam arasında gerçek bir ilişki kurulmasıyla sağlanır.

“Nasıl biri yıpranmış giysileri çıkarıp yeni olanları giyerse, gövde-lenen Benlik de yıpranan bedenleri çıkarır ve yenilerini giyer. Silahlar kesmez Onu; ateş Onu yakmaz; su ıslatmaz Onu; rüzgâr Onu üşütmez. Bu Benlik kesilemez, yakılamaz, ıslatılamaz ya da üşütülemez. Ebedi, her şeyi kapsayan, değişmeyen, kıpırdamaz Benlik sonsuza dek ayındır.”³⁸

Eylem dünyasındaki insan, ebediyet ilkesini kaybeder, çünkü yapıp ettiklerinin sonucu için kaygılıdır, fakat onları ve meyvelerini Yaşayan Tanrı'nın dizlerine bırakarak, sanki kurban vererek, ölüm denizinin bağlarından kurtulur gibi kurtulur onlardan. “Yapmanız gereken işe bağlanmayın. ... Her türlü eylemi Bana bırakarak, Benliği akıl-

³⁸ *Bhagavad Gita*, 2:22:24.

dan çıkarmadan kendinizi bağıllık ve bencillikten kurtararak, acıya aldırmadan dövüşün.”³⁹

Bu yaklaşımla güçlenen, eylemde dingin ve serbest, elinden Viracocha'nın rahmetinin fışkıracığına inanmış olan kahraman, işi ister kasaplık, süvarilik ya da krallık olsun korkunç, harika Yasa'nın bilinçli aracıdır.

Esinin zehir kazanından üç damla tadan Gwion Bach, cadı Caridwen tarafından yenilmiş, bir çocuk olarak doğmuş ve denize bırakılmış, ertesi sabah devrilen kazanın zehrinin yarattığı selde atları ölen, zengin toprak sahibi Gwyddno'nun oğlu olan, mutsuz ve hayal kırıklığı içindeki Elphin adlı gencin balık tuzacağına takılmıştı. Adamlar tuzaktan deri çantayı çıkarıp açtıktan sonra bebeğin alnını görünce, Elphin'e, “İşte ışıltılı bir çehre (*taliesin*)!” dediler. “Adı Taliesin olsun,” dedi Elphin. Ve oğlunu kollarına aldı ve bahtsızlığına ağlayarak, üzüntüyle onu arkasına yerleştirdi. Ve daha önce tırıs giden atını eşkin yürüttü, oğlanı sanki dünyadaki en rahat sandalyede oturuyormuşçasına yumuşakça taşıdı. O sırada oğlan yüksek sesle Elphin'i öven ve teselli eden bir şiir okudu ve geleceğindeki onur ve zaferlerden bahsetti.

Adil Elphin, matemini bırak!

Bırak herkes kendininkiyle yetinsin.

Umutsuzluk yarar sağlamaz.

Kimse kendine yardım edeni görmez. ...

Zayıf ve küçük olsam da,

Okyanusun köpüklü kıyısında,

Zor gününde sana

³⁹ A.g.y., 3:19 ve 3:30.

Üçyüz somon balığından daha çok yardımım olacak. ...

Elphin babasının kalesine dönünce, Gwyddno ona ağa iyi bir balık takılıp takılmadığını sordu ve Elphin de ona balıktan daha iyi bir şeyler bulduğunu söyledi. “Neymiş o?” dedi Gwyddno. “Bir ozan,” diye yanıtladı Elphin. O zaman Gwyddno, “Eee, sana ne yararı olacak?” dedi. Çocuk kendisi yanıt verdi bu sefer, “Sana ağdan daha çok yarar sağlayacak.” Gwyddno sordu, “Konuşabiliyor musun, bu kadar küçük olduğun halde?” Çocuk şöyle dedi, “Senin beni sorguladığından daha iyi konuşuyorum.” “Duyalım bakalım ne diyorsun,” dedi Gwyddno. O zaman Taliesin felsefi bir şarkı söyledi.

Kralın meclisini topladığı bir gün, Talesin bir köşeye saklandı. “Sonra ozanlar ve elçiler kralın kudretini ve gücünü dile getirmeye ve cömertlik dilemeye geldiklerinde, onun saklandığı yerden geçerlerken, Taliesin arkalarından dudak bükte ve eliyle dudaklarından ‘Bluuğ, bluuğ’ diye ses çıkardı. Geçerken hiçbiri onu fark etmedi, fakat kralın önüne gelince, eğilip bağlılıklarını gösterecekken, onun yaptığı gibi dudak büküp elleriyle dudaklarından ‘Bluuğ, bluuğ’ diye sesler çıkardılar. Bu manzara kralın meraklanıp herhalde içki içtiler diye düşünmesine yol açtı. Meclisteki lordlarından birine yaklaşıp huzuruna çıkanlara akıllarını başlarına toplayıp nerede olduklarını ve ne yapmaları gerektiğini hatırlatmasını emretti. Lord emri memnuniyetle yerine getirdi. Fakat onlar budalalıklarını daha da abarttılar. Kral lordu ikinci kez yollayıp emrini yineledi ve üçüncüsünde salondan çıkmalarını emretti. Sonunda kral, Heinin Ward adlı başkanlarına vurmasını emretti lorduna ve lord bir süpürge kapıp başına vurdu, başkan da koltuğuna devrildi. Sonra kalkıp dizleri üstüne çöktü ve kabalıklarının bilerek olmadığını, salondaki bir ruhun etkisiyle olduğunu söyledi. Bundan sonra, bu Heinin bilgece konuştu. ‘Ah saygıdeğer kral, bi-

liniz ki içkinin gücünden, aşırı likörden değil sarhoşlar gibi konuşamaz halde budala oluşumuz, köşelerde bir yerde bir çocuk görünümünde oturan bir ruhun etkisinden.' Kral hemen lorda onu yakalamasını söyledi, o da Taliesin'in oturduğu kuytuya gitti ve ne olduğunu nereden çıktığını soran kralın önüne getirdi onu. Taliesin krala şiirle yanıt verdi:

"Ben Elphin'in başozanıyım.

Ve öz vatanım yaz yıldızlarının bölgesi;

Idno ve Heinin bana Merddin derdi,

Ama sonunda her kral bana Taliesin diyecek.

"En yüksek felekte Efendi'mleydim,

Lucifer'in cehennem çukuruna düşüşünde.

İskender'in önünde bir sancak taşıdım,

Kuzeyden güneye yıldızların adını bilirim;

Dağıtıcı'nın tahtındaki toplantıda bulundum,

Absalom esir edildiğinde Kenan'daydım,

Tanrısal Ruh'u Hebron vadisine dek izledim;

Gwdion'un doğumundan önce Don'un sarayındaydım.

Eli ve Enoc'a danışman oldum;

Görkemli piskopos asasının marifetiyle kanatlandım;

Konuşmayla ödüllendirilmeden önce bile gevezeydim;

Tanrının merhametli Oglunun çarmıha gerildiği yerdeydim:

Üç kere düştüm Arianrod hapisanesine;

Nemrud kulesinin yapılışında başyönetmen oldum;

Kökeni bilinmeyen bir mucizeyim.

Gemideki Nuh'la birlikte Asya'daydım,

Sodom ve Gomorra'nın yıkımını gördüm;
 Roma kurulurken Hindistan'daydım,
 Şimdi buraya Truva Kalıntısı'na geldim.
 Eşegin ahırında Efendi'mleydim,
 Kızıldeniz suyunda Musa'ya güç verdim:
 Maria Magdalena ile semadaydım;
 Caridwen'in kazanından esini aldım;
 Lochlinli Leon'a arp ozanı oldum,
 Beyaz Tepe'de, Cynvelyn'in sarayında bulundum,
 Bir yıl bir gün zincir ve prangalarla,
 Bakirenin Oğlu için açlık çektim,
 Tanrıların ülkesinde gezindim,
 Tüm akılların hocası oldum,
 Tüm evreni bilgilendirebilirim.
 Kıyamet gününe dek yeryüzünde olacağım;
 Ve vücudum et mi set mi bilinmiyor.

"Sonra dokuz ay
 Cadı Caridwen'in rahmindeydim;
 Başlangıçta küçük Gwion'dum
 Bunca zaman sonra Taliesin'im.

"Ve kral ile soylular şarkıyı duyunca, bir benzerini onun kadar genç bir çocuktan hiç duymadıkları için oldukça meraklandılar."⁴⁰

Ozanın şarkısının büyük bir kısmı, içinde yaşayan Tükenmez'e adanmıştır; kişisel biyografisiyle kıyaslandığında kısacık bir kıta. Dinleyenlerin kendileri de Tükenmez'e yönelmiş ve kazara bir parça bil-

⁴⁰ "Taliesin," *a.g.e.*, s. 264-274.

gelige kavuşmuşlardır. Korkunç cadıdan korktuysa da, yutulup yeniden doğmuştu. Kişisel egosunda öterek, Benlikte dirilmişti.

Kahraman olacak şeylerin değil, olan şeylerin yandaşıdır, çünkü o vardır. "BEN, İbrahim olmadan önce de, VARIM." Zamandaki değişmezliği Varlığın kalıcılığıyla karıştırmaz, bir sonraki andan (ya da "öteki şeyden") kalıcı olanı değişimiyle bozacak diye de korkmaz. "Hiçbir şey kendi biçimini korumaz; ama Doğa, büyük yenileyici, durmaksızın biçim ardına biçim yaratır. Tüm evrende kaybolan bir şey olmadığından emin olun; çeşitlenir ve biçimini yeniler."⁴¹ Bu yüzden sonraki anın geçmesine izin verilir. – Ebediyet Prensi Dünya Prensesi ni öpünce, kızın direnci kayboldu, gözlerini açtı. "Öpücüğü hisseder hissetmez uyanıp gözlerini açan prenses, tatlı tatlı gülümseyerek prensin yüzüne bakmış. Derken prensle prenses el ele tutuşup kuleden aşağı inmişler. Bu arada kral, kraliçe ve saraydaki öbür kişiler de uyanmış, şaşkın şaşkın birbirlerinin yüzüne bakmışlar. Avludaki atlar, ayaklarının üzerinde dikilip şöyle bir silkinmiş; av köpekleri yattıkları yerlerden fırlayıp ayağa kalkarak kuyruklarını sallamaya koyulmuş; çatıdaki güvercinler, başcağızlarını kanatlarının altından çıkartıp bir sağlarına, bir sollarına göz gezdirmiş, ardından kırlara bayırlara doğru uçup gitmişler. Duvardaki sinekler yine uyanıp eskisi gibi ötede beride gezinmeye devam etmiş. Mutfaktaki ateş başını doğrultup çıtır çıtır yanmaya ve yemeği pişirmeye başlamış. Tavadaki et eskisi gibi cızırdamış. Aşçıbaşı havada uzanmış duran eliyle yamağa bir tokat patlatmış, yamak da ağlamaya koyulmuş. Hizmetçi kız önceki gibi elindeki tavuğu temizlemeye devam etmiş."⁴²

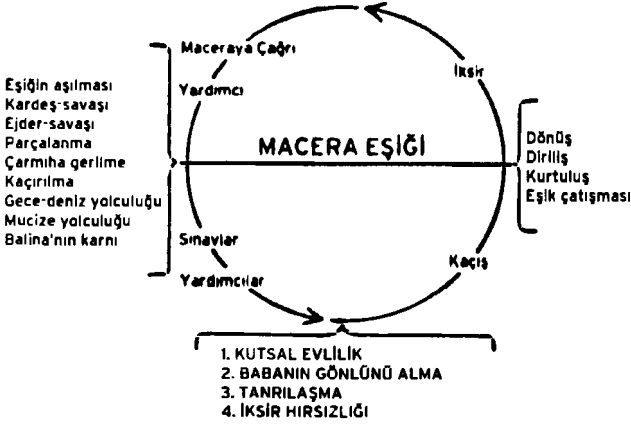
⁴¹ Ovidius, *Metamorphoses*, XV, 252-255.

⁴² Grimm, No: 50, sonuç [Türkçesi: GM, Cilt II, s. 285-286].

BÖLÜM IV

ANAHTARLAR

Macara aşağıdaki şekilde özetlenebilir:



Günlük kulübe ya da kalesinden yola çıkan mitolojik kahraman, macera eşğine cezbedilir, sürüklenir ya da kendi isteyerek ilerler. Orada, geçidi koruyan bir gölge varlıkla karşılaşır. Kahraman bu gizi alt edebilir ya da onunla anlaşp karanlığın krallığına canlı olarak gidebilir (kardeş savaşı, ejder savaşı; adak, tılsım), ya da rakibi tarafından katledilir ve ölüme sürüklenir (parçalanma, çarpiha gerilme). Oyleyse eşğin ötesinde, kahraman, bazısı onu şiddetlice tehdit eden (sınavlar), bazısı büyüsel yardım veren (yardımcılar), alışılmadık, fakat tuhaf biçimde çekici güçler dünyasında yolculuk eder. Mitolojik çevrimin en alt noktasına gelince büyük bir sıkıntı atlatır ve ödülünü alır. Zafer, kahramanın dünyanın anne-tanrıçasıyla cinsel birleşimi (kutsal evlilik), yaratıcı baba tarafından tanınmasıyla (ba-

banın gönlünü alma), kendisinin tanrısallaşması (tanrılaştırma), ya da yine –eğer güçler ona dostça davranmadıysa– almaya geldiği ödülü çalması (gelin kaçıрма, ateş çalma) olarak gösterilir; aslında bu bilincin ve böylece varlığın genişlemesidir (aydınlanma, yücelme, özgürlük). Son çaba dönüş çabasıdır. Eğer güçler kahramanı kutsamışsa, artık onların koruması altında ilerler (özel elçi); kutsamamışlarsa, kaçar ve takip edilir (dönüşüm kaçıışı, engel kaçıışı). Dönüş eşiğinde aşkın güçler geride bırakılmalıdır; kahraman korku krallığında yeniden ortaya çıkar (dönüş, diriliş). Getirdiği ödül dünyayı yeniler (iksir).

Monomitin basit ölçeğinde gerçekleşen değişimler betimlemenin ötesindedir. Birçok öykü, tam çevrimin bilinen öğelerinin bir ya da ikisini diğerlerinden ayırır ya da onları hayli büyütür (sınav motifi, kaçış motifi, gelinin kaçırılması); diğerleri birçok bağımsız çevrimi tek bir diziye sıralar (Odyssea'da olduğu gibi). Farklı karakter ya da bölümler kaynaşabilir, ya da tek bir öge kendini çoğaltabilir ve birçok değişimle yeniden görülebilir.

Mit ve öykülerin anahatları zarar görebilir ve bulanabilir. Arkaik izler genellikle yok edilir ya da arkaplana atılır. Devşirilen malzemeler yerel ortama, gelenek ya da inanca uymak üzere yenilenir ve bu süreçte hep zarar görür. Dahası, geleneksel bir öykünün sayısız yeniden anlatımında, kazara ya da istemsiz yer değiştirmeler kaçınılmazdır. O ya da bu nedenle anlamsızlaşan öğeleri açıklamak için genellikle kayda değer bir beceriyle ikincil yorumlar uydurulur.¹

Balananın karnındaki Kuzgun'a dair Eskimo öyküsünde, ateş çubukları motifi bu yer değiştirmeden ve bunun gerektirdiği akılcılaştırmadan geçmiştir. Balananın karnındaki kahraman arketipi yaygın ola-

¹ Bu konu üzerine bir tartışma için bkz. benim *Grimm's Fairy Tales*'in Pantheon Books basımı için yazdığım Yorum, (New York, 1944), s. 846-856.



Çizim 12. Iason'un Dönüşü²

rak bilinir. Maceracının başlıca görevi, canavarın karnında çubuk yakarak balinanın ölümünü ve kendi kurtuluşunu sağlamaktır. Bu yolla ateş yakmak, seks eyleminin simgesidir. İki çubuk –oyuk ve dingil– sırasıyla, dişi ve erkek olarak bilinir; ateş yeni yaratılan yaşamdır. Balinanın içinde ateş yakan kahraman kutsal evliliğin bir versiyonudur.

² Iason'un Dönüşü'nün yukarıdaki resmi (Vatikan Etrüsk Koleksiyonu'ndaki bir vazodan), efsanenin herhangi bir yazılı belgede bulunmayan bir okumasını sunuyor. Çizimler listesindeki yoruma bkz. *ileride*, s. 438.

Fakat bizim Eskimo öyküsünde, bu ateş yakma imgesi bir değişikliğe uğradı. Dişi ilke, Kuzgun'un hayvanın içindeki büyük odada karşılaştığı güzel kızla canlandırıldı; bu arada dişi ve erkeğin birleşimi, yanan lambaya borudan yağ akmasıyla simgelenmişti. Kuzgun'un bu yağı tatması eyleme katılmıydı. Ortaya çıkan felaket en umutsuz anın bildik krizini, eski çağın bırakılıp yenisinin erginleşmesini temsil ediyordu. Bu yüzden, özgün ateş çubukları gereksiz olduğundan, onlara konu içinde bir işlev vermek üzere zekice ve eğlendirici bir son uydurulmuş. Ateş çubuklarını balının karnında bıraktıktan sonra Kuzgun, onların yeniden keşfedilmesini bir kötü şans belirtisi olarak yorumlayıp insanları korkutarak kaçırabiliyor ve şölenin keyfini bir başına çıkarıyor. Bu son, ikincil süslemenin mükemmel bir örneğidir. Kahramanın hileci karakterine yüklenir, fakat temel öykünün bir ögesi değildir.

Birçok mitolojinin daha sonraki aşamalarında, anahtar imgeler, ikincil anektod ve akılcılaştırma yığınlarında igneler gibi saklanır; çünkü bir uygarlık, mitolojiden çıkıp seküler bir bakış açısına geçtiğinde eski imgeler artık ya hissedilmez ya da bir ölçüde onaylanır. Hellenistik Yunan coğrafyasında ve İmparatorluk Roma'sında, antik tanrılar, basit şehir koruyucuları, ev hayvanları ve edebi kalıplar konumuna indirgenmişti. Kavranılmadan devralınan, Minotauros'un ki gibi –cisimlenen güneş tanrısı ve tanrısal kralın eski bir Mısır-Girit temsilinin karanlık ve korkunç gece yönü– temalar çağdaş amaçlara uydurulmak üzere akılcılaştırılmış ve yeniden yorumlanmıştı. Olimpos Dağı basmakalıp skandal ve olayların Riviera'sına ve anne tanrıçalar histerik nymphalar'a dönüştü. Mitler insanüstü romanslar olarak okunuyordu. Benzer biçimde, Konfüçyüsçülüğün insancıl, ahlakçı gücünün eski mit biçimlerini başlangıçtaki görkemlerinden epeyce bo-

şaltığı Çin'de, bugünkü resmi mitoloji, topluluklarına şu ya da bu şekilde hizmet ettikleri için yerel tanrılar katına yükseltilmiş olan valilerin oğul ya da kızlarına ilişkin anekdotlar kalabalığı halindedir. Ve çağdaş ilerici Hristiyanlıkta İsa –Logos'un Bedenlenmesi ve Dünyanın Kurtarıcısı– öncelikle tarihsel bir kişilik, yarı-dogulu bir geçmiş sahibi zararsız bir köy bilgisi, “sana davranılmasım istediğin gibi davran” öğretisini yayan, fakat suçlu gibi öldürülen biri sayılıyor; ölümü dürüstlük ve dayanıklılığa dair muhteşem bir ders olarak okunuyor.

Biyografi, tarih ya da bilim olarak yorumlandığı yerde mitin şiiri katledilmektedir. Canlı imgeler uzak bir zamanın ya da göğün uzak olguları haline gelir. Dahası, tarih ve bilim olarak mitolojinin saçma olduğunu göstermek hiç de zor değildir. Bir uygarlık mitolojisini bu şekilde yeniden yorumlamaya başladığı zaman canlılığı kaybolur, tapınaklar müzelere döner ve iki perspektif arasındaki bağ kopar. Bu türden bir karanlık, İncil ve Hristiyan tapımının büyük bir kısmı üzerine çökmüştür.

İmgeleri yaşama geçirmek için, çağdaş olayların ilginç uygulamaları değil, esinlenilen geçmişten aydınlatıcı ipuçları aranmalıdır. Bunlar bulunduğunda, yarı ölü ikonografinin geniş alanları kalıcı insan anlamlarını yeniden açarlar.

Sözgelimi, Katolik Kilisesi'nin Kutsal Cumartesi gününde yeni ateşin kutsanmasından,³ paskalya mumunun kutsanmasından ve kehanetlerin okunmasından sonra, rahip mor bir cübbe giymekte ve tören haçı, şamdan ve yanan kutsanmış mumla birlikte, diğer rahipler, şu ilahiyi söyleyerek onu izlerken vaftiz kurnasına doğru ilerlemektedir:

³ Kutsal Cumartesi, Cehennem karnındaki İsa'nın Ölümü ve Dirilişi arasındaki gün. Çağların yenileniş anı. Daha önce tartışılmış olan ateş çubukları motifile karşılaştırın.

“Geyikler nasıl su kaynaklarını izlerse, ruhum da seni arıyor, ey Tanrım! Ve ne zaman gelip de Tanrı'nın huzuruna çıkacağım? Gözyaşlarım gece gündüz ekmeğim oldu, her gün diyorlar bana: Nerede senin tanrın?” (Mezmun xli, 2-4; Dovay).

Kurnanın eşiğine varınca rahip dua etmek için duraksar, sonra işe koyulur ve “günahattan arınmayla gelen göksel bir döl, tanrısal kurnanın, yeniden doğan yeni yaratıkların tertemiz rahminden çıkabilsin diye; ve ister vücutlarındaki cinsiyetleri, ister yaşlarıyla ayırt edilenlerin hepsi inayet sayesinde, ruhsal anneleriyle aynı çocukluğa getirilebilsin diye” suyu kutsar. Suyu eliyle dokunur ve İblis'in kötülüğünden arınması için dua eder; suyun üzerine haç işareti yapar: sonra Paskalya mumunu suya daldırır ve seslenir: “Kutsal Ruh'un erdemi bu kurnanın tüm suyuna sinsin.” Ve mumu sudan çıkarır, bir kez daha, bu sefer daha derine daldırır ve daha yüksek sesle yineler: “Kutsal Ruh'un erdemi bu kurnanın tüm suyuna sinsin.” Sonra mumu sudan çıkartır ve üçüncü kez, bu sefer dibe geçecek şekilde suya daldırır ve yüksek sesle yineler: “Kutsal Ruh'un erdemi bu kurnanın tüm suyuna sinsin.” Sonra suyun üzerine üç kez üfleyerek sürdürür: “Ve bu suyun tüm özünü yenilenme için bereketli kıl.” Sonra mumu sudan çıkarır ve birkaç sonuç duasından sonra, yardımcı rahipler insanlara bu kutsanmış sudan serperler.⁴

Kutsal Ruh'un erkek ateşiyle döllenen dişi su, tüm mitolojik imgelem dizgelerinde bilinen dönüşüm suyunun eşdeşidir. Bu ayın, dünyayı ve insanı yeniden ve yeniden yaratan kaynak-anın, Hindu linga-mının simgelediği gizemin, kutsal evliliğin bir versiyonudur. Bu kur-

⁴ Bkz. Katolik Günlük Dua Kitabı, “Kutsal Cumartesi.” Yukarıdaki bölüm, Dom Gaspar Lefebvre, O.S.B.'nin, bu ülkede E. M. Lohmann Co., Saint Paul, Minnesota'da yayımlanan İngilizce çevirisinden kısaltılmıştır.

naya girmek mitolojik alana dalmaktır; yüzeyi kırmak gece-denize doğru eşiği aşmaktır. Simgesel olarak çocuk, su başına dökülünce bu yolculuğu yapar; rehber ve yardımcıları rahip ve vaftiz ebeveynleridir. Hedefi Ebedi Benliğinin ebeveynleri olan Tanrı'nın Ruhu ve Merhamet Rahmi'ni ziyaret etmektir.⁵ Sonra fiziksel gövdenin ebeveynlerine döndürülür.

Kiliseye erginlenmemiz olan vaftiz ayinine dair çok azımızın bir fikri vardır. Yine de İsa'nın sözleri apaçıktır: "Doğrusu ve doğrusu sana derim: bir kimse yeniden doğmadıkça, Tanrı'nın krallığını göremez." Nikodimos ona dedi: "Bir adam ihtiyarken, nasıl doğabilir? Anasının rahmine ikinci kez girip doğabilir mi?" İsa yanıtladı: "Doğrusu ve doğrusu sana derim: Bir kimse sudan ve ruhtan doğmadıkça Tanrı'nın krallığına giremez."⁶

Vaftizin yaygın yorumu, yeniden doğum fikrinden çok temizlenmeye olan vurgusuyla, "ilk günahı yıkayıp temizlediği" şeklindedir. Bu ikincil bir yorumdur. Ya da eğer geleneksel doğum imgesi hatırlanırsa, kimse daha önceki bir evlilikten bahsetmemektedir. Buna rağmen, mitolojik simgeler, sayesinde ruhun binlerce yıllık macerasının benzetme yoluyla temsil edildiği tüm bir karşılıklılık dizgesini açığa çıkarmadan önce bütün olası sonuçları açısından izlenmelidirler.

⁵ Hindistan'da bir tanrının gücü (*şakti*) dişi biçiminde kişileşir ve onun eşi olarak sunulur; buradaki törende, merhamet de aynı biçimde simgelenmiştir.

⁶ Yuhanna, 3:3-5.

KISIM II

KOZMOGONİK ÇEVİRİM

ۛۛ

BÖLÜM I

YAYILIŞLAR

1. Psikolojiden Metafiziğe

Çağdaş entelektüel için mitolojinin simgecilığının psikolojik bir öneme sahip olduğunu düşünmek güç değildir. Özellikle psikanalistlerin çabasından sonra mitlerin düşün doğası olduğundan ya da düşlerin ruhun dinamisinin belirtileri olduğundan şüphe edilemez. Sigmund Freud, Carl G. Jung, Wilhelm Stekel, Otto Rank, Karl Abraham, Geza Róheim ve birçok başkası geçtiğimiz yıllarda çağdaş düş ve mit yorumu bilgisini büyük ölçüde belgelediler; ve doktorlar aralarında çelişse de, kayda değer bir ortak ilkeler girdisiyle büyük çağdaş hareketlerden birinde birleşirler. Peri masalı ile mitin mantık ve düzenlerinin, arkaik insanın çoktan beri güvenilmeyen düşlerine, kabuslarına karşılık geldiği keşfi çağdaş bilincin önüne heyecan verici bir biçimde geri döndü.

Bu görüşe göre, –efsanevi kahramanların yaşamlarını, doğa tanrılarının güçlerini, ölümlerin ruhlarını ve topluluğun totem atalarını anlattır görünen– mucize öyküleri aracılığıyla insan davranışlarının bilinçli düzenlerinin altında yatan bilinçdışı arzu, korku ve gerilimlere simgesel bir anlatım verilmiştir. Başka deyişle, mitoloji yanlış biçimde biyografi, tarih ve kozmoloji olarak okunan psikolojidir. Çağdaş psikolog onu uygun yorumlarına çevirebilir ve böylece çağdaş dünya için insan karakterinin en gizli derinliklerindeki zengin ve saygın bir belgeyi kurtarabilir. Burada, sanki bir çiçek dürbünü içindeymiş gibi, – Batılı ve Doğulu, ilkel ve uygar, çağdaş ve arkaik– *Homo Sapiens* mu-

ammasının gizli süreçleri aydınlanmış olarak durur. Tüm seyirlik önümüzden geçerken onu okumamız, örüntülerini incelememiz, değişkenlerini analiz etmemiz yeter ve bu yolla insanın kaderini şekillendiren ve herhalde hem özel hem de kamusal yaşamımızı belirlemeyi sürdüren derin güçlerin bir kavrayışına ulaşırız.

Fakat eğer malzemelerin tam değerini vermek gerekirse, mitlerin düşlerle tam olarak karşılaştırılabilir olmadığını kaydetmeliyiz. Figürleri aynı kaynaktan –fantezinin bilinçdışı kuyularından– kaynaklanır ve gramerleri aynıdır, fakat uykunun kendiliğinden ürünleri değildirler. Tersine, düzenleri bilinçli olarak denetlenir. Ve bilinen, işlevleri geleceksel bilgeliğin iletişimi için güçlü bir resim dili olarak kullanılmaktadır. Bu ilkel denen halkların mitolojileri için de geçerlidir. Transa geçebilen şaman ve erginleşmiş antilop-rahip, dünya bilgeliğinden habersiz ya da benzetim yoluyla iletişim ilkelerinde beceriksiz degillerdir. Yaşamalarını sağlayan ve üzerinde çalıştıkları metaforlar, üzerinde durulmuş, araştırılmış ve yüzyıllar, hatta bin yıllarca tartışılmış şeylerdir; bütün toplumlara, hem de düşünce ve yaşamın ana direkleri olarak hizmet etmişlerdir. Kültür örüntüleri onlara göre şekillenmiştir. Onların etkili erginleştirici biçimlerinin çalışılması, deneyimlenmesi ve kavranması aracılığıyla gençler eğitilmiş ve yaşlılar bilge sayılmıştır. Çünkü insan ruhunun bütün yaşamsal enerjilerine özellikle dokunur ve onları canlandırırılar. Bilinçdışını, nevrotik bir yansıtma tarzında akıldışı olarak değil, katı bir denetim olarak çocuksu arzu ve korku alanına yansıtma için, olgular dünyasının yetişkin ve ağırbaşlı bir uygulamalı kavranışına yol açacak şekilde uygulamalı eylem alanlarına açarlar. Eğer bu görece basit halk mitolojileri (ilkel avcı ve balıkçı kabilelerin kendilerini desteklemesini sağlayan mit ve ayin dizgeleri) için doğrusa, yüce Homeros destanlarında, Dante'nin *İlahi Komedya*'sında



Levha XVII. Yaşam Çesmesi (Flanders).



Levha XVIII. Ay Kral ve Halkı (Güney Rodezya)

Tekvin Kitabı'nda ve Doğu'nun zamanın ötesindeki tapınaklarında görülen muhteşem kozmik metaforlar için ne söyleyeceğiz? Bunlar yakın zamanlara dek tüm insan yaşamının desteği idi, felsefe, şiir ve sanatların esiniydi. Devralınan simgelerin –en yüce ahlaki ve metafizik bil-

gilendirmenin bir aracı olarak ruhun mükemmel bir ustası tarafından görevlendirilen— bir Lao-Tse, Buddha, Zerdüşt, İsa ya da Muhammed tarafından işlendiği yerde, açıktır ki devasa bilinçliliğin yokluğunda değil varlığındayız.

Ve öyleyse, bize ulaşan mitolojik figürlerin tam değerini kavramak için (insanın bütün düşünce ve eylemlerinde olduğu gibi) sadece bilinçdışının belirtileri olmadıklarını, ayrıca insan tarihi boyunca insan fizığının biçimi ve sinirsel yapısı gibi, belli ruhsal ilkelerin değişmez kalan denetimli ve istemli ifadeleri de olduklarını anlamalıyız. Daha açık söylenirse, evrensel öğretisi, dünyanın tüm görünür yapılarının — tüm şeylerin ve varlıkların—dışavurumları sürecinde onları destekleyen ve içlerini dolduran, içinden çıktıkları ve sonuçta yine içine geri dönmeleri gereken biricik bir gücün eseri olduğunu söyler. Bu, bilimde enerji, Malinezyalılarca *mana*, Siu Kızılderililerince *wakonda*, Hindularca *şakti* ve Hristiyanlarca Tanrı'nın gücü olarak bilinen güçtür. Psikanalistlerce ruhtaki dışavurumu *libido* olarak adlandırılmıştır.¹ Ve kozmostaki dışavurumu evrenin kendisinin yapısı ve akışıdır.

Bu farklılaşmamış, fakat her yere dağılmış varlık temelini *kaynağının* anlaşılması, anlamayı sağlayacak organların kendisi tarafından zorlaştırılmaktadır. Kendileri de bu gücün dışavurumları olan² duyarlılık biçimleri ve insan düşüncesinin kategorileri,³ zihni öylesine karıştırır ki, normalde renkli, akıcı, sonsuzca değişik ve hayret verici görüngüsel seyirliğin ötesini sadece görmek değil, ayırt etmek bile olanaksızdır. Ayın ve mitin işlevi, aktarıcı benzetimi olası kılmak, sonra

¹ Krş. C. G. Jung, "On Psychic Energy" (aslı 1928; Toplu Eserler, cilt 8), en eski elyazmasında "The Theory of the Libido" adını taşımaktadır.

² Sanskritçe: *maya-sakti*.

³ Bkz. Kant, *Critique of Pure Reason*.

da öne sürmektir. Zihnin ve duyularının kavrayabileceği biçim ve kavramlar, bir gerçekliği ya da ötedeki açıklığı belirtecek şekilde düzenlenmiştir. Ve sonra meditasyon koşulları sağlandığında, birey bir başınadır. Mit sonun başlangıcıdır; son, zihnin içine bir başına girip çözüneceği açıklık – kategorilerin ötesindeki hiçlik ya da varlıktır.⁴ Bu yüzden Tanrı ve tanrılar ancak geçici araçlardır – son aşamada ağza alınmayan sözsüz belirtisi ve nedeni olsalar da, adlar ve biçimler dünyasının doğasındadırlar. Zihni harekete geçirip uyandıracak ve kendilerini geçmeye çağırarak simgelerdir onlar sadece.⁵

Cennet, cehennem, mitolojik çağ, Olimpos ve tüm diğer tanrı yerleşimleri psikanaliz tarafından bilinçdışının simgeleri olarak yorumlanmaktadır. Bu yüzden çağdaş psikolojinin yorum dizgelerinin anahtarı şudur: metafizik alan = bilinçdışı. Benzer biçimde, kapıyı öte yandan açmanın anahtarı da aynı eşitliğin tersidir: bilinçdışı = metafizik alan. “Çünkü,” İsa’nın dediği gibi, “Tanrı’nın krallığı içinizdedir.”⁶ Gerçekten de, süperbilinçliliğin bilinçdışı haline geçişi, tam da Dü-

⁴ Kategorilerin ötesinde ve bu yüzden “hiçlik” ve “varlık” denen karşıtlık çiftinin hiçbirisiyle tanımlanmamış. Bu türden terimler ancak aşkınlığa dair ipuçlarıdır.

⁵ Tapınılan tanrının kişiliğinin ikincil doğasının bu tanınışı, dünya geleneklerinin çoğu için karakteristiktir (bkz. sözgelimi, *geride*, s. 211, not 154). Yine de İsevilikte, Muhammedilikte ve Musevilikte tanrısızın kişiliğinin tam olduğu öğretilir – bu da bu cemaatlerin üyeleri için kişinin, kendi insanbiçimci tanrısallığının sınırlarının ötesine nasıl geçebileceğini anlamayı zor kılar. Sonuç bir yandan, simgelerin genel bir karışıklığı ve diğer yandan, din tarihinin başka bir yerinde benzeri görülmemiş tanrı kaynaklı bir bağnazlık olmuştur. Bu sapkınlığın olası kökeni üzerine bir tartışma için, bkz. Sigmund Freud, *Moses and Monotheism* (çev. James Strachey; Standart Ed., XXIII, 1964. Aslı, 1939.)

⁶ Luka, 17:21.

şüş'e dair İncil imgesinin anlamıdır. Evrensel gücün kaynağını değil de, yalnızca o güçten yansıyan görüngüsel biçimleri görmemizi sağlayan bilincin sıkışması, dünyayı yaratmasıyla aynı anda ve aynı biçimde süperbilinçliliği bilinçdışına çevirir. Kurtuluş, süperbilince dönüşte ve dünyanın dağılmasındadır. Kozmogonik çevrimin, dünyanın ortaya çıkışının ve hemen ortaya çıkmamış hale dönüşünün büyük tema ve formülü budur. Aynı şekilde, bireyin doğumu, yaşamı ve ölümü de bilinçdışına düşüş ve geri dönüş olarak görülebilir. Kahraman, yaşamdayken, yaratılışı hemen hemen bilinçsiz kılan süperbilinçliliğin taleplerini bilen ve temsil eden kişidir. Kahramanın macerası yaşamında aydınlanmayı elde ettiği anı temsil eder – yaşayan ölümümüzün karanlık duvarlarının ötesindeki ışığa uzanan yolu daha yaşarken bulduğu o çekirdek anı.

Öyleyse, kozmik simgeler akıl karıştırıcı hayret edici bir paradoks ruhuyla sunulmaktadır. Tanrı'nın krallığı içte olduğu gibi, dışıdadır aynı zamanda; Tanrı yine de, uyuyan prensesi, ruhu uyandırmak için uygun bir araçtır. Yaşam onun uykusu, ölüm uyanışıdır. Kendi ruhunun uyandırıcı olan kahramanın kendisi, kendi çözülüşünün uygun aracıdır. Tanrı, ruh uyandıran, onun kendi dolaysız ölümünde bulunur.

Bu gizemin herhalde en etkili simgesi olan çarpmıha gerilen tanrı, "kendi kendine" sunulan tanrıdır.⁷ Düz okunduğunda bu, görüngüsel kahramanın süperbilinçliliğe geçişi anlamına gelir: vücut beş duyusuyla –Beş Silahlı Prensın Yapışkan Tüy'e yapışması gibi– yaşam ve ölüm bilgisi haçına beş yerinden (iki el, iki ayak ve dikenlerle taçlanmış baş) çivilenmiş olarak asılmıştır.⁸ Fakat ayrıca, Tanrı isteyerek

⁷ Geride, s. 223.

⁸ Geride, s. 104-105.

inmiş ve bu görüngüsel acıyı kendisi üstlenmiştir. Tanrı İnsan'ın yaşamını üstlenir ve insan, biri diğerinin yiyeceği olan ikisinden Tanrı'nın inip insanın yükseldiği aynı güneş kapısının, aynı "karşıtların uyuşmasının"⁹ çapraz kollarının orta noktasında içindeki Tanrıyı serbest bırakır.¹⁰

Çağdaş araştırmacı, bu simgeleri elbette istediği gibi, ister başkalarının aldırışsızlığının belirtisi ya da kendi bilgisizliğinin bir işareti, ister metafiziğin psikolojiye bir indirgenişi ya da tam tersi olarak öğrenebilir. Geleneksel yol, simgeler üzerinde iki anlamda da derin derin düşünmektir. Ne olursa olsun, bunlar insanın kaderinin, insanın umudunun, insanın inancının ve insanın karanlık gizeminin anlamlı metaforlarıdır.

2. Evrensel Çevrim

Bireyin bilinci uyku içinde indiği ve içinde gizemli bir biçimde uyandığı bir gece denizinde dinlenirken, mitin imgeleminde evren yine içinde yok olup gittiği bir zamandışılıktan çıkar ve sükun bulur. Ve bireyin akıl ve beden sağlığı yaşamsal güçlerin bilinçsiz karanlıktan uyanma gününe doğru düzenli bir akışına bağlı olduğundan, yine mit içinde, kozmik düzenin sürekliliği ancak gücün kaynaktan denetimli bir akışıyla kesinleştirilir. Tanrılar bu akışı yöneten yasaların simgesel kişileştirmeleridir. Tanrılar yeryüzü şafağında ortaya çıkar ve alacakaranlıkta kaybolurlar. Gecenin ebedi olması gibi ebedi değildirler. Kozmogonik bir çağın çevrimi ancak insan varoluşunun kısa süresi açısından kalıcı görünür.

⁹ Geride, s. 106.

¹⁰ Geride, s. 56-57.

Kozmogonik çevrim genelde kendini yineler şekilde belirtilir; sonu olmayan dünya. Uyku ve uyanma bir yaşam boyunca art arda yinelenirken, her büyük çevrimle birlikte sık sık daha küçük yok olup gitmeler söz konusu olur. Bir Aztek versiyonuna göre, dört ögenin her biri –su, toprak, hava ve ateş– dünyanın bir dönemini belirtir: Sular çağı tufanla sonlandı, toprak çağı depremle, hava çağı rüzgârla sonlandı ve şimdiki çağ alevle yok olacak.¹¹

Stoacı çevrimsel yangın öğretisine göre, tüm ruhlar dünya ruhuna ya da ilk ateşe karışır. Bu evrensel yok olup gitme sonuçlanınca, yeni bir evrenin oluşumu başlar (Cicero'nun *renovatio'su*) ve her şey, her tanrısallık, her kişi eski rolünü yeniden oynayarak kendini yineler. Seneca "De Consolatione ad Marciam"da bu yıkımın betimlemesini sunmuştu ve görünüşe göre gelecek çevrimde yeniden yaşamaya oldukça hevesliydi.¹²

Kozmogonik çevrimin mükemmel bir tasavvuru Caynaların mitolojisinde bulunmaktadır. Bu çok eski Hint mezhebinin en son peygamber ve kurtarıcısı olan Mahavira, Buddha'nın çağdaşıydı (MÖ altıncı yüzyıl). Ailesi çok daha önceki, omuzlarından yılanlar sarkarken tasvir edilen ve MÖ 872-772 yıllarında yıldızı parlayan bir Cayna kurtarıcı-peygamberi olan Parşvanatka'nın müritleriydi. Parşvanatka'dan yüzyıllar önce, çok sevilen Hindu bedenlenmesi Krişna'nın kuzeni olduğu söylenen Cayna kurtarıcı Neminatha yaşamıştı. Ve ondan da önce, dünyanın çok daha eski bir çağında, erkeklerle kadınlar evli

¹¹ Fernando de Alva Ixtlilxochitl, *Historia de la Nación Chichimeca* (1608), Capitulo I (Lord Kingsborough'un *Antiquities of Mexico'sunda* yayımlanmıştır; Londra, 1830-48, Cilt IX, s. 205; ayrıca Alfredo Chavero, *Obras Historicas de Alva Ixtlilxochitl*; Meksika, 1891-92, Cilt II, s. 21-22).

¹² Hastings, *Encyclopaedia of Religion and Ethics*, Cilt V, s. 375.

çiftler halinde doğarken, iki mil uzunluğundayken ve sayısız yıllarca yaşarken varolan Rişabhanatha'ya kadar uzanan tam yirmibir başkası vardı. Rişabhanatha, insanlara, yetmişiki bilim (yazma, aritmetik, kehanetleri okuma, vb.), altmışdört kadın becerisi (yemek yapma, dikiş dikme vb.) ve yüz başka sanat (çömlekçilik, örgü, resim, demircilik, berberlik vb.) öğretmişti; ve ayrıca onları siyasete bulaştırmış ve bir krallık kurmuştu.

Ondan önce bu tür yenilikler gereksizdi; çünkü önceki dönemin – dört mil uzunlukta, yüz yirmi sekiz kaburgalı olan, sayısız yıllık iki dönemli bir yaşam süresince yaşayan– insanları, tatlı meyveler veren, kap kaçak şeklinde yaprakları, tatlı şarkılar söyleyen yaprakları, gece ışık veren, görüp koklaması coşkulandıran çiçekler veren, bakması da tatması da kusursuz olan yiyecekler veren yaprakları, mücevher olarak kullanılacak yaprakları ve güzel giysiler sağlayan kabukları olan on “dilek ağacı”yla (*kalpa vriksa*) karşılardı her ihtiyacını. Ağaçlardan biri sayısız odalı bir saray gibiydi; diğeri sayısız küçük lambadan gelir gibi bir ısıltı saçıyordu. Toprak şeker kadar tatlı; okyanus şarap kadar lezzetliydi. Ve yine, bu mutlu çağdan önce, erkek ve kadınların sekiz mil uzunlukta olduğu, her birinin iki yüz elli altı kaburgasının olduğu daha da –tam olarak iki kat– mutlu olduğu bir çağ olmuştu. Bu çok üstün insanlar ölünce, doğal erdemleri güzellikleri kadar kusursuz olduğundan din nedir bilmeksizin hemen tanrılar dünyasına geçiyordu.

Caynalar zamanı sonsuz bir çevrim olarak kabul eder. Zaman, altı-şarlık iki küme olarak ayrılan oniki parçalı ya da çağlı bir tekerlek olarak resmedilir. İlk küme “inenlerdir” (*avasarpini*) ve çok üstün dev çiftler çağıyla başlar. Cennetsi dönem sayısız yıllık on milyon kere on milyon, yüz milyon kere yüz milyon dönem boyunca sürer ve sonra ağır ağır ancak yarısı kadar saadet dolu olan, insanların ancak dört

mil uzunlukta olduğu döneme geçer. Üçüncü, yirmi dört dünya kurtarıcısının ilki olan Rişabhanatha'nın döneminde mutluluk az bir hü-zünle ve erdem az bir şey kusurla karışır. Bu dönemin sonunda, erkek ve kadınlar artık adam ve karısı olarak birlikte yaşamak üzere çiftler halinde birlikte doğmazlar.

Dördüncü dönemde, dünyanın ve sakinlerinin aşamalı bozunumu sürer. İnsanın yaşam süresi ve doğal boyutları yavaşça bozulur. Yirmi üç dünya kurtarıcısı doğar; her biri zamanının koşullarına uygun terimlerle ebedi Cayna Öğretisini yeniden aktarır. Son kurtarıcı ve peygamber olan Mahavira'nın ölümünden üç yıl, sekiz buçuk ay sonra bu dönem sona erer.

İnen dizilerin beşincisi olan bizim çağımız MÖ 522'de başladı ve yirmibir bin yıl sürecek. Bu süreçte hiçbir Cayna kurtarıcısı doğmayacak ve ebedi Caynalar öğretisi zamanla kaybolacak. Bu zamanla yoğunlaşan, sözcüğün tam anlamıyla bir kötülük dönemidir. En uzun insanlar ancak yedi arşındır ve en uzun yaşam süresi yüz yirmi beş yılı aşmaz. İnsanların ancak on altı kaburgası vardır. Bencil, adaletsiz, vahşi, şehvetperest, gururlu ve tamahkârdırlar.

Fakat inen çağların altıncısında, insanın ve dünyanın hali daha da korkunç olacak. En uzun yaşam yirmi yıl olacak; en büyük uzunluk bir arşın olacak ve sekiz kaburga yeterli olacak. Günler sıcak, geceler soğuk, hastalık yaygınlaşacak ve iffet yok olacak. Fırtınalar yeryüzünü kasıp kavuracak ve dönemin sonuna doğru iyice artacaklar. Sonunda tüm yaşam, insan ve hayvanlar ve tüm bitki tohumları Ganj'da, sefil mağaralarda ve denizde korunak aramak zorunda kalacak.

İnen çağlar dizisi tükenecek ve fırtına ve yıkım katlanılmaz hale gelince "yükselen" diziler (*utsarpini*) başlayacak. Yedi gün yağmur yağacak ve yedi değişik türden yağmur düşecek; toprak tazelenecek ve

tohumlar yeşerecek. Kıraç, acı dünyanın cücemsi korkunç yaratıkları mağaralarından çıkacak; ve zamanla ahlak, sağlık, güzellik ve boy-larında görülür hafif bir gelişme olacak; ta ki bugün bildiğimiz gibi bir dünyada yaşayınca dek. Sonra, Padmanatha adında bir kurtarıcı, ebedi Cayna dinini yeniden anlatmak için doğacak; insanlığın hali ye-niden çok üstün olacak, insanın güzelliği güneşin görkemini aşacak. En sonunda, toprak tatlanacak ve sular şaraba dönecek, dilek ağaçları kusursuzca evlenmiş ikizlerin mutlu topluluğuna haz armağanlarını sunacaklar; ve bu topluluğun mutluluğu yine ikiye katlanacak ve te-kerlek dönerek sayısız yıllık on milyon kere on milyon, yüz milyon kere yüz milyon dönem sonra, yine ebedi dinin yok olmasına ve bitip tükenmez cümbüş, savaş ve salgın rüzgârlarının artan gürültüsüne yol açacak.¹³

Caynaların bu durmaksızın dönen, on iki parçalı zaman tekerleği Hinduların dört çağ çevriminin benzeridir: ilk çağ uzun ve kusursuz mutluluk, güzellik ve mükemmellik dönemidir, 4800 tanrısal yıl sü-rer;¹⁴ ikincisi daha az erdemlidir, 3600 tanrısal yıl sürer; eşit ölçüde karışmış erdem ve kusur çağı olan üçüncüsü 2400 tanrısal yıl sürer; ve sonuncusu, bizimki, artan kötülüğüyle 1200 tanrısal yıl ya da insan ölçüleriyle 432.000 yıl sürer. Fakat şu anki dönemin bitiminde, (Cay-nalarda anlatılan çevrimdeki gibi) hemen yeniden düzelmeye başla-mak yerine, her şey ateş ve sel kargaşasında yok olacak ve tam dört çağa eşit bir dönem boyunca öyle kalmak üzere ilk hali olan baş-langıçtaki zamandışı okyanus haline inecektir. Sonra dünyanın büyük çağları yenilenerek başlar.

¹³ Bkz. Bn. Sinclair Stevenson, *The Heart of Jainism* (Oxford University Press, 1915), s. 272-278.

¹⁴ Tanrısal bir yıl 360 insan yılına eşittir. Krş. *geride*, s. 255.

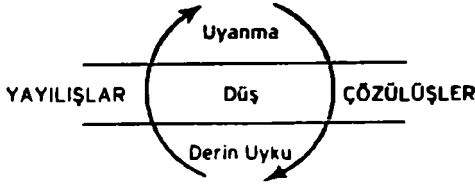
Doğulu felsefenin temel bir kavramı bu resim-biçimde saklı bulunmaktadır. Ya mit başlangıçta felsefi bir formülün sergilenişiydi, ya da formül mitten çıkarılmıştı, bunu söylemek bugün olanaksız. Mit elbette çok uzak çağlara uzanmaktadır, fakat felsefe de öyle. Miti geliştiren ve zenginleştirerek dışa sunan eski bilgelerin zihninde ne düşünceler vardı kimbilir? İnsan, arkaik simgenin gizlerinin çözülmesi ve kavranışı sırasında, çok sık olarak genel kabul görmüş olan felsefe tarihi kavrayışımızın tamamen yanlış bir varsayıma, yani soyut ve metafizik düşüncenin günümüze dek ulaşan kayıtlarımız arasında ilk görüldüğü yerde başladığı varsayımına dayandığını hissetmektedir.

Kozmogonik çevrimin sergilediği felsefi formül, bilincin, varlığın üç düzlemi boyunca dolaşımıdır. İlk düzlem uyanma deneyimi düzlemidir: dış dünyanın, gün ışıyla aydınlanan ve herkese ortak olan sert, ağır gerçeklerinin bilincinde olarak. İkinci düzlem düş deneyimi düzlemidir: kendini aydınlatan ve düş görenle aynı özden özel bir iç dünyanın akışkan, gizli biçimlerinin bilincinde olarak. Üçüncü düzlem derin uyku düzlemidir: düşsüz, yoğun derinlikte saadet dolu olarak. İlkinde yaşamın öğretici deneyimleriyle karşılaşılır; ikincisinde bunlar sindirilir, düş görenin iç güçlerine karıştırılır; üçüncüsündeyse her şey bilinçsizce "kalbin içindeki uzay"da, her şeyin kaynağı ve hedefi olan, iç denetleyicinin odasında yaşanır ve bilinir.¹⁵

Kozmogonik çevrim, evrensel bilincin dışavurulmamış olanın derin uyku alanından, düş aracılığıyla uyanıklığın gününe ve sonra düş aracılığıyla yine zamandışı karanlığa geri geçişi olarak anlaşılmalıdır. Yaşayan her canlının gerçek deneyiminde olduğu gibi, yaşayan kozmosun devasa figüründe de öyledir: uykunun uçurumunda enerjiler

¹⁵ Bkz. *Mandukya Upaniṣad*, 3-6.

tazelenir, günün çabasında harcanırlar; evrenin yaşamı tükenir ve yenilenmelidir.



Bilinmeyen sessizliğiyle birlikte, kozmogonik çevrim dışavurmakla dışavurmamak arasında gider gelir. Hindular bu gizemi AUM hecesiyle belirtirler. Burada A sesi uyanan bilinci, U düş bilincini, M derin uykuyu belirtir. Heceyi saran sessizlik bilinmeyendir: ona sadece “Dördüncü” denir.¹⁶ Hecenin kendisi yaratıcı-koruyucu-yok edici Tanrı’dır, fakat sessizlik, çevrimin tüm açılıp kapanmalarına kesinlikle karışmayan Ezeli ve Ebedi Tanrı’dır.

*O görünmeyen, ilişkisiz, kavranamaz, anlaşılamaz,
düşlenemez, anlatılamazdır.*

O tüm bilinçlilik hallerinde ortak olan öz-tanımının özüdür.

Tüm görüngüler onda yer alır.

O barıştır, o mutluluktur, o ikiliksizliktir.¹⁷

Mit, gerektiği gibi çevrimin içinde kalır, fakat bu çevrimi sessizlikle sarılıp içine sızılmış olarak sunar. Mit, her varlık atomunun izinde ve çevresinde olan bir sessizlik doluluğunun aydınlanmasıdır. Mit, aklın ve kalbin, derin biçimde bilgi yüklenmiş mecazlar sayesinde tüm

¹⁶ *Mandukya Upanishad*, 8-12. Sanskritçede a ve u, o’da birleştiğinden, kutsal hece “om” olarak söylenmekte ve yazılmaktadır. Dualara bkz. *geride*, s. 173-4 ve 268, dipnot 31.

¹⁷ *Mandukya Upanishad*, 7.

varoluşları saran ve dolduran o en son gizeme yöneltilmesidir. En gü-lünç ve açıkça saçma anlarında bile, mitoloji, aklı gözün az ötesindeki bir dışavurulmamış alana yöneltilmektedir.

“Yaşlıların Yaşlısı, Bilinmeyenlerin Bilinmeyeninin bir biçimi var-dır, fakat yine de bir biçimi yoktur,” diye okuruz ortaçağ Yahudileri-nin kabalacı bir metninde. “Evreni kapsayan bir biçimi vardır, ama bir biçimi yoktur, çünkü kavranılamaz.”¹⁸ Bu Yaşlıların Yaşlısı silüet ha-

¹⁸ *Ha idra zuta, Zohar*, iii, 288a. Karşılaştırım geride, s. 211.

Zohar (zohar, “ışık, nur”), 1305’lerde eğitimli bir İspanyol Yahudisi olan Le-oneli Musa tarafından gün ışığına çıkarılan bir ezoterik Musevi yazılar der-lemesidir. Malzemenin, MS ikinci yüzyılda bir Galilee rabbisi olan Simeon ben Yohai’nin öğretilerine dek uzanan gizli asıllardan alındığı öne sürül-müştü. Romalılar tarafından ölümle tehdit edilen Simeon oniki yıl bir ma-ğarada gizlenmişti; on yüzyıl sonra yazıları orada bulundu ve bunlar *Zohar* kitaplarının kaynağı oldu.

Simeon’un öğretilerinin *hokmah nistarah*’dan ya da Musa’nın gizli bilgeli-ginden, yani Musa tarafından ilk olarak Mısır’da, doğduğu toprakta geliştiri-len, sonra (bir melekten özel bir eğitim aldığı) çölde geçirdiği kırk yıl bo-yunca üzerine düşündüğü ve son olarak, Musevi alfabesinin mistik sayı de-ğerlerinin tam bir kavranışı ve kullanılışıyla çözülmek üzere, Eski Ahit’in dört kitabında şifreli olarak işlenen bir ezoterik bilgelik külliyatından kay-naklandığı sanılmaktadır. Bu bilgelik ve onu yeniden keşfetme ve yararlı kılma teknikleri kabala’yı oluşturur.

Kabala (*qabbalah*, “edinilen ya da geleneksel bilgelik”) öğretileri, ilk kez Tanrı tarafından Cennetteki özel bir melek topluluğuna verilmişti. İnsan Bahçe’den kovulduktan sonra, bu meleklerin bazıları saadete erişirmeyi umarak bu bilgileri Adem’e öğretmişti. Öğreti Adem’den Nuh’a ve Nuh’tan İbrahim’e geçti. İbrahim Mısır’dayken bir kısmını ağzından kaçırdı, bu yü-ce bilgelığın artık indirgenmiş bir biçimde Musevi olmayanların mit ve fel-sefelerinde bulunabilmesinin sebebi budur. Musa onun üzerinde önce Mı-sırlı rahiplerle çalıştı, fakat meleklerinin özel olarak söyledikleriyle gelenek onda yenilendi.

linde bir yüz olarak sunulur; hep silüet halinde, çünkü gizli yanı hiç bilinemez. Buna “Büyük Yüz,” Makroprosopos denir; ak sakalının tellerinden tüm dünya çıkar. “O sakal, gerçeklerin gerçeği, kulakların orada çıkar ve Kutsal Olan’ın ağzından çenesine iner; ve inip çıkarak bereketli koku yerleri denen yanakları kaplar; süs olarak beyazdır: ve dengeli güçlerin eşitliğiyle iner ve göğüs boşluğuna doğru bir yeri bile örter. Bu süs sakalıdır, gerçek ve kusursuz, onüç çeşmenin içinden en değerli saltanat sıvısını akıttığı onüç biçimde görülür. ... Ve belli mizaçlar, bu muhterem sakala bağlı olan şu onüç mizaca göre evrende bulunur ve onüç inayet kapısına açılırlar.”¹⁹

Makroprosopos’un ak sakalı, yüzünün tamamıyla ve siyah bir sakalla temsil edilen Mikroprosopos’un, “Küçük Yüz”ün başına dökülür. Ve Büyük Yüz’ün gözü kapaksızken ve hiç kapanmazken, Küçük Yüz’ün gözleri evrensel kaderin yavaş ritmiyle açılıp kapanır. Bu kozmogonik çevrimin açılıp kapanışıdır. Küçük Yüz’ün adı “TANRI,” Büyük Yüz’ünki “BEN VARIM”dır.

Makroprosopos Yaratılmamış Yaratılmayıştır ve Mikroprosopos Yaratılmamış Yaratılıştır: Sırayla sessizlik ve AUM hecesi, kozmogonik çevrimde içkin olan dışavurulmamış ve varlık.

3. Hiçlikten Dışarı – Uzay

Aziz Thomas Aquinas bildiriyor: “Bilgelik namı ancak, aynı zamanda evrenin başlangıcı da olan evrenin sonu üzerine düşünene

¹⁹ *Ha idra rabba qadisha*, xi, 212-14 ve 233, çev. S. L. MacGregor Mathers, *The Kabbalah Unveiled* (Londra: Kegan Paul, Trench, Trübner and Company, Ltd., 1887), s. 134-135 ve 137.

layıktır.”²⁰ Bütün mitolojinin temel ilkesi bu sondaki başlangıçtır. Yaratılış mitleri, yaratılmış tüm şekilleri daha önce içinden çıkıktıkları tükenmeyene durmaksızın geri çağıran bir kıyamet duygusuyla kaplıdır. Biçimler güçlü biçimde ilerler, fakat kaçınılmaz olarak zirvelerine, ara vermelerine ve dönüşlerine varırlar. Mitoloji, bu anlamda, trajik bir bakışa sahiptir. Fakat bizim gerçek varlığımızı, dağılan biçimlere değil de, içinden yine hemen geri fırlayacakları tükenmeyene yerleştirmesi açısından, mitoloji kesinlikle trajik değildir.²¹ Gerçekten de, mitolojik havanın belirdiği yerde tragedya olanaksızdır. Daha çok bir düş niteliği belirir. Bu arada, gerçek varlık, şekillerde değil, düş görendedir.

Düşteki gibi, imgeler yüce olandan gülünç olana dek değişir. Zihnin olağan değerlendirmeleriyle dinlenmesine izin verilmez, durmaksızın saldırılır ona ve artık sonunda anlaşılmış olan güven duygusu sarsılır. Zihin, en sevdiği ya da geleneksel imgeleriyle, onları sanki ilettikleri iletiler onların kendisiymiş gibi savunarak huzurla dinlendiği zaman mitoloji yenilgiye uğrar. Bu imgelere artık, gözün ulaşmadığı, dilin ulaşmadığı, zihnin, dindarlığın bile ulaşmadığı kavranılmaz olan ötelerden gelen gölgelerden başka bir şey olarak bakılmaz. Düşün saçmalıkları gibi, mitinkiler de anlamla doludur.

Kozmogonik çevrimin ilk aşaması biçimsiz olanın, aşağıdaki Yeni Zelandalı Maorilerin yaratılış şarkısındaki gibi biçime geçmesini anlatır:

Te Kore (Hiçlik)

Te Kore-tua-tahi (İlk Hiçlik)

Te Kore-tua-rua (İkinci Hiçlik)

²⁰ *Summa contra Gentiles*, I, i.

²¹ Bkz. *geride*, s. 36-41.

Te Kore-nui (Geniş Hiçlik)
Te Kore-roa (Genişleyen Hiçlik)
Te Kore-para (Kör Hiçlik)
Te Kore-whiwhia (Kuruyup Solmuş Hiçlik)
Te Kore-rawea (Coşkulu Hiçlik)
Te Kore-te-tamaua (Sıkıca Sınırlanan Hiçlik)
Te Po (Gece)
Te Po-teki (Asılı Gece)
Te Po-terea (Sürüklenen Gece)
Te Po-whawha (Inleyen Gece)
Hine-make-moe (Sıkıntılı Uykunun Kızı)
Te Ata (Şafak)
Te Au-tu-roa (Sakin Gün)
Te Ao-marama (Parlak Gün)
Whai-tua (Uzay)

Uzayda şekilsiz iki yaratık evrilmişti:

Maku (Nem [Bir erkek])
Mahora-nui-a-rangi (Cennetin Yüce Genişliği [Bir dişi])

Bunlardan:

Rangi-potiki (Gök [Bir erkek])
Papa (Yer [Bir dişi])

çıktı. Pangi-potiki ve Papa tanrıların ebeveynleriydi.²²

²² Johannes C. Anderson, *Maori Life in Ao-tea* (Christchurch [Yeni Zelanda] tarihsiz [1907?]), s. 127.



Levha XIX. *Tancriların Anası* (Meksika).



Levha XX. *Tangaora, Tanrıları ve İnsanları Yaratıyor* (Rurutu Adası)

Hiçliklerin ötesindeki hiçlikten bitki benzeri, gizemli, dünyayı tutan şeyler kat kat açıldı. Yukarıdaki dizilerin onuncusu gecedir; onsekizincisi uzay ya da eter, görünür dünyanın çerçevesi; ondokuzuncusu erkek-dişi karşıtlığı; yirmincisi gördüğümüz evrendir. Böyle bir dizi, varlığın gizeminin derinliklerinin ötesindeki derinliği düşündürür. Düzeyler kahramanın dünyayı-kavrayan macerasında dile getirdiği derin düşüncelere karşılık gelir; meditasyonda içedönen zihnin bildiği ruhsal katmanları sıralarlar. Ruhun karanlık gecesinin dipsizliğini temsil ederler.²³

Musevi kabalası yaratılış sürecini Büyük Yüz'ün BEN VARIM'ından bir dizi çıkış olarak sunar. İlki silüet halinde başın kendisidir ve bundan "dokuz görkemli ışık" çıkar. Çıkanlar ayrıca ters dönmüş, "kavranılmaz bir yüksekliğe" kök salmış kozmik bir ağacın dalları olarak da sunulur. Gördüğümüz dünya o ağacın ters imgesidir.

MÖ on sekizinci yüzyılın Hintli Samkhya filozoflarına göre hiçlik, eter ya da uzay ögesine sıkışır. Bundan hava ayrışır. Havadan ateş, ateşten su ve sudan toprak ögesi gelir. Her ögeyle birlikte onu algılayabilmeye yetenekli bir duyu işlevi evrilir: sırasıyla duyma, dokunma, görme, tatma ve koklama.²⁴

Eglendirici bir Çin miti, çıkan bu öğeleri, hiçliğe savrulmuş bir kaos topundan dışarı çıkan beş muhterem bilgi olarak kişileştirir:

· "Gök ve yer birbirinden ayrılmadan önce her şey kaos adlı büyük

²³ Mahayana Budizminin kutsal yazılarında, onsekiz "hiçlik" ya da hiçlik derecesi sayılır ve anlatılır. Bunlar yogi ve ölüme geçerken ruh tarafından deneyimlenmektedir. Bkz. Evans-Wentz, *Tibetan Yoga and Secret Doctrine*, s. 206, 239 vd.

²⁴ Bkz. *The Vedantasara of Sadananda*, bir Giriş, Sanskritçe Metin ve Yorumlar'la birlikte çev. Swami Nikhilananda (Mayavati, 1931).

bir duman topuydu. O sırada beş ögenin ruhu şekillendi ve beş ataya gelişti. İlkine Sarı Ata dendi, o toprağın efendisiydi. Dördüncüsüne Ağaç Prens dendi, o ağacın efendisiydi. Beşincisine Metal Ana dendi, o metallerin hanımıydı.”²⁵

“Sonra bu beş atanın her biri çıktıkları ilksel ruhu harekete geçirdi, böylece su ve toprak aşağı battı; gökler yücelere yükseldi ve toprak derinlere sıkıca tutundu. Ardından su, nehir ve göllere toplandı ve dağlar ve düzlükler belirdi. Gökler temizlendi ve yer ayrıldı; sonra güneş, ay, bütün yıldızlar, kum, bulutlar, yağmur ve çığ belirdi. Sarı Ata toprağın en saf gücünü canlandırdı ve buna suyun ve ateşin işleri eklendi. Sonra orada çimenler ve ağaçlar, kuşlar ve hayvanlar ve yılan ve böcek soyları ve balıklarla kaplumbağalar varoluverdi. Ağaç Prens ve Metal Ana ışığı ve karanlığı bir araya getirdi ve böylece, erkek ve kadın olarak insan ırkını yarattı. Böylece zamanla dünya belirdi. ...”²⁶

4. Uzay İçinde – Yaşam

Kozmogonik yayılmaların ilk etkisi dünyanın uzay sahnesinin çerçevelenmesidir; ikincisi çerçeve içinde yaşamın üretilmesidir: erkek ve dişi ikili biçimi altında kendi kendini üretme için kutuplaşan yaşam. Bütün süreci, bir gebelik ve doğum olarak cinsel terimlerle belirtmek olasıdır. Bu fikir Maorilerin bir başka metafizik soy ağacında harika biçimde verilmiştir.

Kavramdan artış,

Artıştan düşünce,

²⁵ Çin dizgesine göre beş öge toprak, ateş, su, ağaç ve altındır.

²⁶ Richard Wilhelm, *Chinesische Marchen* (Jena: Eugen Diedrichs Verlag, 1921), s. 29-31'den çeviri.

Düşünceden anımsama,

Anımsamadan bilinç,

Bilinçten arzu.

Dünya bereketlendi;

Zayıf bir ısıltıyla yaşıyordu,

Geceyi getirdi:

Büyük geceyi, uzun geceyi,

En alçak geceyi, en yüksek geceyi,

Kalın geceyi, hissedilen,

Dokunulan geceyi,

Görünmeyen geceyi,

Ölümle sonlanan geceyi.

Hiçlikten meydana gelme,

Hiçlikten artış,

Hiçlikten bolluk,

Artma gücü,

Yaşayan soluk.

Boş uzayda yaşadı ve yarattı

üzerimizdeki atmosferi.

Yerin üstünde yüzen atmosfer,

Üzerimizdeki büyük örtü,

erken şafakla yaşadı,

Ve ay fırlayıverdi;

Üzerimizdeki atmosfer,

parlayan gökle yaşadı,

Ve böyle güneş beliriverdi;

Ay ve güneş yukarı atılmıştı,
 göğün baş gözleri gibi:
 Sonra Gökler ışıktı oldu:
 taze şafak, taze gün,
 Gün ortası: günün gökten alevlenişi.
 Yukarıdaki gök Hawaiki'yle yaşadı
 ve toprağı yarattı.²⁷

On dokuzuncu yüzyılın ortalarında, Polinezya Anaa adasının yüksek şeflerinden biri olan Paiore, yaratılışın başlangıcının bir resmini çizdi. Bu çizimin ilk ayrıntısı iki ögeyi, Te Tumu, "Temel" (bir erkek) ve Te Papa, "Katman Kayası"nı (bir dişi) içeren küçük bir daireydi.²⁸

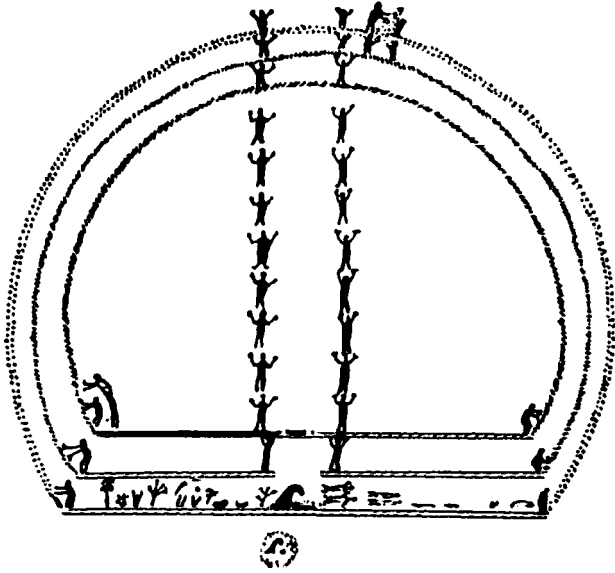
"Evren," dedi Paiore, "Te Tumu'yu ve Te Papa'yı içeren bir yumurta gibiydi. Sonunda yarıldı ve üst üste, alttaki bir katmanın üstteki iki katmanı desteklediği üç katman yarattı. En alt katmanda insanı, hayvanları ve bitkileri yaratan Te Tumu ile Te Papa kaldı.

"İlk insan kolsuz yaratılan Matata'ydı; doğduktan kısa zaman sonra öldü. İkinci insan tek kollu, ama ayaksız doğan Aitu'ydu; ağabeyi gibi öldü. Son olarak, üçüncü insan Hoatea'ydı (Gök-Uzay) ve kusursuzca biçimlenmişti. Bundan sonra Hoatu (Toprağın Bereketi) adlı bir kadın geldi. Hoatea'nın karısı oldu ve onlardan insan ırkı türedi.

"Yerin en alt katmanı yaratıklarla dolunca, insanlar üstteki katmanın ortasını deldiler, böylece onun da üzerine çıkabiliyorlardı ve aşağıdan bitki ve hayvanlarını alarak oraya da yerleştiler. Sonra üçün-

²⁷ Muhterem Richard Taylor, *Te ika a Maui, or New Zealand and its Inhabitants* (Londra, 1855), s. 14-15.

²⁸ Çizim 13'ün ana kısmının altındaki küçük daire. Çin Tao'suyla karşılaştırın; *geride*, s. 176, dipnot.



Çizim 13. Tuamotuan Yaratılış Çizelgesi: –Aşağıda: Kozmik Yumurta.
Yukarıda: İnsanlar Beliriyor ve Evreni Şekillendiriyorlar.

cü katmanı yükselttiler (böylece ikinciye bir tavan olacaktı) ... ve en sonunda oraya da yerleştiler, böylece insanların üç meskeni oldu.

“Yerin üstünde yine üst üste gelecek şekilde yerleştirilmiş, aşağı uzanan ve karşılıklı ufuklarıyla desteklenen, bazıları yerinkilere bağlanmış gökler vardı; ve insanlar her şey düzene girinceye dek, aynı şekilde bir göğü diğerinin üzerine çekerek çalışmaya devam ettiler.”²⁹

Paiore'nin çiziminin ana kısmı, insanları gökleri yükseltmek için birbirlerinin omuzuna çıkmış dünyayı genişletirken gösteriyor. Bu

²⁹ Kenneth P. Emory, “The Tuamotuan Creation Charts by Paiore,” *Journal of the Polynesian Society*, Cilt 48, No 1 (Mart, 1939), s. 1-29.

dünyanın en alt katmanında, iki ilk öge, Te Tumu ve Te Papa görünür. Sollarında yarattıkları bitki ve hayvanlar var. Sağa doğru, kötü biçimlenmiş ilk erkek ve ilk başarılı kadın ve erkekler gözükmemekte. Yukarı gökte dünyanın tarihindeki eski bir olayı temsil eden dört figürle çevrilmiş bir ateş görünüyor: “Evrenin yaratılışı, kötülük yapmaya bayılan Tanguroa, her şeyi yok etmek hevesiyle en yüce göğü ateşe verdiğinde neredeyse son buluyordu. Fakat neyse ki, dünyadan hemen yükselerek alevleri söndüren Tamatua, Ofu ve Rvanula ateşin yayıldığını görmüştü.”³⁰

Kozmik yumurta imgesi birçok mitolojide bilinir; Orfik Yunan, Mısır, Fin, Budist ve Japon mitolojilerinde görülür. “Başlangıçta bu dünya sadece varolmayandı,” diye okuruz Hinduların bir kutsal kitabında; “Vardı, gelişti. Yumurtaya dönüştü. Bir yıl boyunca öyle durdu. İkiye ayrıldı. Kabuklardan biri gümüş, diğeri altın oldu. Gümüş olan yerdir. Altın olan göktür. Dış zar dağlardır. İç zar olan şey bulutlar ve sistir. Damarlar şimdi nehirlerdir. Sıvı olan okyanustur. Ondan doğansa gördüğümüz güneştir.”³¹ Kozmik yumurtanın kabuğu uzayın dünya çerçevesidir, içindeki bereketli tohum gücüyle doğanın tükenmez yaşam dinamizmini örnekler.

“Uzay büyük bir yayılma ile değil, yeniden girilebilen bir biçimle sınırsızdır. Olan şey, olmayanın sonsuzluğunda yüzen bir kabuktur.” Çağdaş bir fizikçinin dünyayı 1928’de nasıl gördüğünü sergileyen bu kesin formül³² tam olarak mitolojik kozmik yumurta hissini veriyor. Dahası, çağdaş biyoloji bilimimizin anlattığı yaşamın evrimi, kozmo-

³⁰ A.g.y., s. 12.

³¹ *Chandogya Upanishad*, 3. 19. 1-3.

³² A. S. Eddington, *The Nature of the Physical World*, s. 83. Yayın hakkı, 1928 The Macmillan Company, izin alınarak kullanılmıştır.

gonik çevrimin ilk aşamalarının temasıdır. Son olarak, fizikçilerin bize güneşimizin tükenmesi ve tüm kozmosun nihai çöküşüyle gelmesi gerektiğini söylediği dünya yıkımı,³³ Tangaroa'nın ateşinin bıraktığı yarıda öngörölmüş olarak duruyor: yaratıcı-yok edicinin dünya yıkıcı etkileri, kozmogonik çevrimin ikinci dönüşünde her şey sonunda saadetler denizine dönünceye dek zamanla artacaktır.

Kozmik yumurtanın içinden insan biçimindeki ürkütücü bir kişiyi püskürtmek üzere patlaması ender değildir. Kabalada söylendiği gibi, Kudretli Yaşayan'ın soy gücünün insanbiçimci kişileşmesidir bu. "Laneti ölüm getiren Kudretli Ta'arua, dünyanın yaratıcısı odur." Tahiti'den, bir başka Güney Denizi Adası'ndan böyle duyuyoruz.³⁴ "O yalnızdı. Babası, hatta annesi de yoktu. Ta'arua hiçlikte yaşardı. Yer de, gök de, deniz de yoktu. Yer bulamaçtı: zemin yoktu. Ta'arua şöyle dedi o zaman:

*Ey yer için uzay, Ey gök için uzay
Aşağıdaki işe yaramaz dünya bulamaç halinde,
Sürüyor da sürüyor hatırlanmaz zamanlardan beri,
Aşağıdaki işe yaramaz dünya, yayıl!*

Ta'arua'nın yüzü göründü dışarıda. Ta'arua'nın kabuğu düşüp yok oldu. Ta'arua baktı: Yer olmuştu, deniz olmuştu, gök olmuştu. Ta'arua tanrı gibi işine dalmış yaşadı"³⁵

Bir Mısır miti yarı tanrıyı dünyayı mastürbasyonla yaratırken ser-

³³ "Entropi her zaman artar." (Yine bkz. Eddington, s. 63 vd.)

³⁴ Ta'arua (Tahiti lehçesi) Tangaroa'dır. Bkz. Levha XX.

³⁵ Kenneth P. Emory, "The Tahitian Account of Creation by Mare," *Journal of the Polynesian Society*, Cilt 47, No 2 (Temmuz, 1938), s. 53-54.

nelimi doğruysa Tanrı'ya göre, ruhunun doğmadan önceki tamamlayıcı dişi parçasıyla birleşir."⁴⁰

Bu kabalacı metin, Tekvin'deki Adem'in Havva'yı çıkarma sahnesinin yorumudur. Benzer bir kavrayış Platon'un *Şölen*'inde de görülür. Cinsel aşkın bu mistisizmine göre, aşk deneyiminin son aşaması ikilik yanılısamasının altında aynılığın yattığının anlaşılmasıdır: "her biri ikisidir." Bu fark ediş, bizi çevreleyen evrenin –insan, hayvan, bitki, hatta mineral– çoklu bireyselliklerinin altında aynılığın bulunduğu keşfine yönelebilir; aşk deneyimi kozmik olur ve hayali aydınlatan sevgili yaratılış aynası gibi büyür bu arada. Bu deneyimi bilen erkek ya da kadın, Schopenhauer'in "her yerdeki güzelliğin bilimi" dediği şeye sahiptir. O "istediğini yiyerek, arzuladığı her biçime girerek dünyalar arasında aşağı yukarı gidip gelir" ve şöyle başlayan evrensel birlik şarkısını söyler durur: "Ah, harika! Ah, harika! Ah, harika!"⁴¹

5. Birin Birçoğa Bölünmesi

Kozmogonik çevrimin ileri dönüşü Bir'i çokluğa çevirir. Burada büyük bir kriz, bir yarık, yaratılmış dünyayı açıkça iki karşıt varlık düzlemine ayırır. Paiore'nin çiziminde insanlar aşağı karanlıklardan çıkar ve hemen göğü yükseltmeye çabalarlar.⁴² Belli bir bağımsızlıkla

⁴⁰ Zohar, I, 91 b. Alıntılan C. G. Ginsburg, *The Kabbalah, Its Doctrines, Development, and Literature* (Londra, 1920), s. 116.

⁴¹ *Taittiriya Upanishad*, 3. 10. 5.

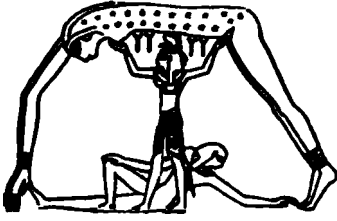
⁴² Güneybatı Amerika mitolojileri de, Cezayirli Kabil Berberleri'nin yaratılış öyküleri de bu türden bir olayı ayrıntılarıyla anlatmaktadır. Bkz. Morris Edward Opler, *Myths and Tales of the Jicarilla Apache Indians* (Memoirs of the American Folklore Society, No 31, 1938); ve Leo Frobenius ve Douglas C. Fox, *African Genesis* (New York, 1927), s. 49-50.

hareket ettikleri söylenir. Meclisler kurar, karar verir, tasarı yaparlar; dünyayı düzenleme işini üstlenirler. Yine de bu sahnelerin ardında Kıpırdamayan Kıpırdatıcı'nın bir kuklacı gibi iş gördüğünü biliriz.

Mitolojide Kıpırdamayan Kıpırdatıcı'nın, Kudretli Yaşayan'ın ilgi odağı olduğu yerde evreni şekillendirmek hakkında mucizevi bir kendiliğindenlik vardır. Ögeler kendi başlarına ya da Yaratıcı'nın en hafif sözüyle toplanıp harekete geçerler; kendini parçalara ayıran kozmik yumurtanın parçaları yerlerine yarımsız gider. Fakat bakış açısı yaşayan canlılara odaklanırsa, doğanın ve uzayın panoraması içlerinde yaşayacak olan kişiler açısından seyredilirse, kozmik sahneyi ani bir dönüşüm gölgeler. Dünyanın biçimleri, yaşayan, büyüyen, uyumlu bir şeyin düzeninde hareket eder gibi görünmez artık, boyun eğmezler ya da daha doğrusu atalet halinde görünürler. Evrensel sahnenin destekleri yer değiştirmeli, hatta şekle sokulmalıdır. Yer, dikenler, ısırgan otları çıkarır; insan alnının teriyle ekmek yer.

İki tür mit çıkar karşımıza. Birine göre, yarı tanrısal güçler kendilerince eylemeye devam eder; diğerine göre, etkinlikten vazgeçer, hatta kozmogonik çevrimin daha fazla ilerlemesine karşı çıkarlar. Bu sonuncu mit biçiminin sunduğu güçlükler, kozmik ebeveynlerin başlangıçtaki, yaratıkları ortaya çıkaran kucaklaşmasının uzun karanlığına dek uzanır. Bırakalım bu korkunç temayı bize Maoriler tanıtsın:

Rangi (Gök), Papa'nın (Toprak Ana) karnına öyle sıkı uzandı ki, çocuklar rahimden kurtulamadı. "Dengesiz bir durumdaydılar, karanlığın dünyasında yürüyorlardı ve şöyle görünüyorlardı: bazısı emekleyerek ... bazısının iki eli havadaydı ... bazısı yan yatmış ... bazısı sırtüstü, bazısı kamburunu çıkarmış, bazısının başı eğik, bazısının dizleri bükük ... Hepsi Rangi'yle Papa'nın kucaklaşmasındaydı...



Çizim 14. Gögün ve Yerin Ayrılışı.

“Sonunda Gök ve Yer’in doğurduğu aralıksız karanlıktan bıkmış varlıklar aralarında konuştular, ‘Rangi’yle Papa’ya ne yapacağımıza karar verelim, onları öldürmek mi iyi, ayırmak mı?’ O zaman Tu-mata-uenga, Gök ile Yer’in çocuklarının en öfkelişi konuştu, ‘İyi, öldürelim onları.’

“Sonra Tane-mahuta, ormanların ve içlerinde yaşayan her şeyin ya da ağaçtan yapılmış her şeyin babası konuştu, ‘Hayır, olmaz. Onları ayırmak ve göğün üstümüzde durmasını ve Yer’in ayaklarımızın altında durmasını sağlamak en iyisi. Gök bırakalım yabancı olsun bize, ama emziren annemiz kadar yakın kalsın bize.’”

“Birkaç kardeş tanrı umutsuzca gökle yeri ayırmaya çalıştı. Sonunda, görkemli tasarımı başaran, ormanların ve içinde yaşayan ya da ağaçtan yapılmış her şeyin atası Tane-mahuta’nın kendisi oldu. “Başı sıkıca toprak anasına yerleşmişti ve ayaklarını kaldırıp babası göklere dayadı ve sırtıyla bacaklarını büyük güçle gerdi. Şimdi Ragi ve Papa ayrılmıştı ve çığlıklar ve öfke homurtularıyla bağırıyorlardı. ‘Nasıl katlediyorsun ebeveynlerini? Bizi öldürmek, birbirinden ayırmak gibi bir suç neden işliyorsunuz?’ Ama Tane-mahuta durmadı, bağırışlarına çığlıklarına aldırmadı; çok, çok yukarıya iteledi göğü. ...”⁴³

⁴³ George Grey, *Polynesian Mythology and Ancient Traditional History of the New Zeland Race, as furnished by their Priests and Chiefs* (Londra, 1855), s. 1-3.

Eski Yunanların bildiği kadarıyla, bu öykü Hesiodos tarafından Uranos (Gök Baba) ile Gaia'nın (Toprak Ana) ayrılması şeklinde anlatılır. Ona göre, Titan Kronos babasını bir orakla hadım etti ve yolundan itiverdi.⁴⁴ Mısır ikonografisinde kozmik çiftin durumu tersinedir: gök anne, baba dünyanın canlılığıdır;⁴⁵ fakat mitin örüntüsü aynı kalır; ikisi çocukları olan hava tanrısı Shut tarafından ayrılır. Imge bize yine, ikinci, üçüncü ve dördüncü binyıl tarihli, Sümer çivi yazısı metinlerden gelir. Önce ilksel okyanus vardı; ilksel okyanus gökle yerin birleşmesinden oluşan kozmik dağı yarattı; An (Gök Baba) ve Ki (Toprak Ana) ise, An'ı Ki'den ayıran ve sonra insanlığı ortaya çıkarmak için kendisi annesiyle birleşen Enlil'i (Hava Tanrısı) yarattı.⁴⁶

Çaresiz çocukların bu işleri vahşi görünüyorsa da, İzlanda *Eddalar*'ında ve Babil *Yaratılış Tabletleri*'nde karşılaştığımız ebeveyn gücünün toptan yok edilşinin yanında hiç kalırlar. Buradaki son saldırı, hiçliğin yarı tanrısal varlığının “kötü”, “kara”, “bulanık” olarak kişileştirilmesinde verilir. Artık yaratıcı kaynağı, derin uykunun tohum halinin kişileşmesini küçük gören parlak genç savaşçılar, hiç beklemeksizin onu parçalar, didikler, dilimler ve dünyanın yapısına harmanlarlar. Bu bizim bütün daha sonraki ejder katletmelerimizin, kahramanın uğraşlarının asırlar süren tarihinin başlangıcının örüntüsüdür.

Edda öyküsüne göre, “esneyen aralık”⁴⁷ kuzeyde sisli bir buz dün-

⁴⁴ *Theogony*, 116 vd. Eski Yunan versiyonunda anne gönülsüz değildir; orağı kendisi bulur.

⁴⁵ Mahora-nui-a-rangi ile Maki'nin Maori kutupsallığıyla karşılaştırın, *geride*, s. 309.

⁴⁶ S. N. Kramer, *a.g.e.*, s. 40-41.

⁴⁷ *Ginnungagap*, çevrimin sonunda her şeyin içine düştüğü (“Tanrıların Alacakaranlığı”) ve zamandışı bir kuluçka döneminin ardından içinden çıkacağı kaos uçuşumu, hiçlik.

yası ve güneyde bir ateş bölgesi yarattıktan sonra ve güneyden gelen ateş kuzeyden gelen buz nehirlerine işleyince köpüklü bir zehir sızdı dışarı. Daha sonra bundan, kırağıya dönüşen bir çiselti yükseldi. Kırağı eriyip dağıldı; yaşam Ymir adlı uyuşuk, devasa, erdişi, uzun bir figür şeklindeki damlalarla hızlandı. Dev uyuyordu ve uyurken terliyordu; ayaklarından birinin diğerinden oğlu oldu, sol elinin altındaysa bir erkekle karısı tohumlandı.

Kırağı durmaksızın eridi, damladı ve ondan Audumla adlı inek belirdi. Göğsünden Ymir'in doymazca içtiği dört süt nehri akıyordu. Fakat inek kendi yemeği olarak tuzlu buz kalıplarını yaladı. Yaladığı ilk günün akşamı, kalıplardan bir adamın saçı belirdi; ikinci gün bir adamın başı; üçüncü gün, adamın tümü oradaydı ve adı Buri'ydi. Buri'nin, Ymir'den çıkan yaratıkların dev kızlarından biriyle evlenen Borr adlı (annesi belirsiz) bir oğlu oldu. Karısı Odin, Vili ve Ve üçlü birliğini doğurdu ve sonra bunlar uyukucu Ymir'i katlettiler ve gövdeyi parçalara ayırdılar.

Ymir'in etiyle yer biçimlendirme

Ve teriyle deniz;

Kemikleriyle kayalıklar, saçıyla ağaçlar,

Ve kafatasıyla gök.

Sonra kemiklerinden şen tanrılar

İnsanoğulları için Migdard yaptı;

Ve beyninden, huysuz

Bulutların hepsi yaratıldı⁴⁸

⁴⁸ *Prose Edda*, "Gylfaginning," IV-VIII (Arthur Gilchrist Brodeur, The American-Scandinavian Foundation, New York, 1916 çevirisinden; yayımcıların izniyle). Ayrıca bkz. *Poetic Edda*, "Voluspa."

Babil versiyonunda kahraman Marduk, güneş tanrıdır; kurban – demon sürülerinin koruduğu korkutucu, ejder benzeri.– Tiamat, ilk hiçliğin kendisinin bir dişi kişileşmesi: tanrıların anası olan, fakat artık dünya için bir tehlike olan kaostur. Tanrı, yay ve üç çatallı mızrakla, sopa ve ağla ve bir savaş rüzgârları kafilesinin eşliğinde arabasına yerleşir. Toynaklarıyla yeri sarsmaya eğitilmiş dört at köpük içindedir.

... Fakat Tiamat başını çevirmedi,
 Kıpırdamayan dudaklarla isyankâr sözler söylemedi. ...
 O zaman tanrı şimşegi, güçlü silahını kavradı,
 Ve öfkelenen Tiamat'a şöyle söyledi:
 "Sen büyüdün, sen kendini fazla methettin,
 Ve kalbin bir an evvel savaşa atılmak istedi. ...
 Ve atalarım olan tanrılara karşı sen kötü bir tasarı kurdun.
 Kuşansın öyleyse yandaşların, silahlarınızı kuşanın!

Poetic Edda [Şiirsel Edda], pagan Cermen tanrı ve kahramanları üzerine otuzdört Eski İskandinav şiiri içeren bir derlemedir. Şiirler, (biri en azından Grönland'da olan) Viking dünyasının çeşitli yerlerinde, MS 900-1050 yılları arasında birtakım şarkıcı ve şairler (skaldlar) tarafından bestelenmiştir. Derleme İzlanda'da tamamlanmıştır.

Prose Edda [Düzyazı Edda], İzlanda'da Hristiyan başşair ve kabile reisi Snorri Sturluson (1178-1241) tarafından yazılmış genç şairler için bir el kitabıdır. Pagan Cermen mitlerini özetler ve skald söz sanatının kurallarını sıralar.

Bu metinlerde belgelenen mitoloji, daha eski, köylü bir katmanı (şimşekçi, Thor'la bağlantılı), daha sonraki bir aristokrat katmanı (Wotan-Odin'in) ve üçüncüsü açıkça fallik bir çok parçalı bir yapıyı (Nyorth, Freya ve Frey) sergiler. İrlanda ozanlarının etkileri, bu oldukça derin, ama yine de abartılı biçimde gülünç simgesel biçimler dünyasında Klasik ve Doğulu temalarla karışır.

Haydi! Sen ve ben, savaşalım!"

*Tiamat bu sözleri duyunca,
Kendinden geçti sanki, aklını yitirdi.
Tiamat vahşi, derin çılgınlık attı,
Titredi ve baştan ayağa sarsıldı.
Bir efsun mırıldandı, büyüsünü yaptı.
Ve savaş tanrıları silahlarına atıldılar.*

*O zaman Tiamat ve tanrıların vekili Marduk ilerledi;
Çatışmaya geldiler, savaşa yaklaştılar.
Tanrı ağını fırlatıp yakaladı onu,
Ve ardındaki şeytani rüzgârı yüzüne püskürttü.
Karnını korkunç rüzgârlar doldurdu,
Ve cesareti yitti ondan, ve ağzını alabildiğine açtı.
Tanrı çatal mızrağı kapıp karnını yardı,
İçini oydu, kalbini söktü.
Üzerine abanıp canını aldı;
Gövdesini yere fırlatıp üzerine çıktı.*

Sonra kalan yandaşlarını da dağıtan Babil tanrısı yeryüzünün anasına döndü:

*Ve tanrı Tiamat'ın parçaları üzerinde durdu,
Ve acımasız sopasıyla beynini parçaladı.
Kan damarlarını dağıttı,
Ve kuzey rüzgârının onu gizli yerlere taşımasını sağladı. ...
Sonra ölü gövdesine bakarak dinlendi tanrı,
... ve kurnazca bir tasarı kurdu.
Onu yassı bir balık gibi ikiye ayırdı;*

*Bir yarısını cennete kapı örtüsü yaptı.
 Bir sürgü koydu, bir bekçi dikti,
 Ve sularının çıkmasına izin vermemelerini söyledi.
 Gökleri aştı, oraları gözledi,
 Ve Derinlere karşı Nudimmud'un evini kurdu.
 Ve Tanrı Derinlerin yapısını ölçtü. ...⁴⁹*

Marduk bu kahramanca tavırla, yukarıdaki suları bir tavanla ve aşağıdaki suları bir tabanla geri itti. Sonra aradaki dünyada insanı yarattı.

Mitler, yaratılmış dünyadaki çelişkinin görüldüğü gibi olmadığını sergilemekten usanmaz. Katledilmiş ve parçalanmış olsa da Tiamat'ın işi bitmemişti. Savaşa bir başka açıdan bakıldığında kaos-canavarının kendi düzenini sarstığı ve parçalarının uygun yerlere gittiği görülecektir. Marduk ve onun soyundan gelen tüm tanrısallar, Tiamat'ın özündendi. Bu yaratılmış biçimler açısından her şey sanki tehlike ve acıya karşın kudretli bir el tarafından yapılmış gibiydi. Fakat dışa yayılan varlığın merkezinde, et gönüllü olarak sunulmuştu ve onu parçalayan el sonuçta kurbanın kendi arzusunun bir aracından başka bir şey değildi.

Bunda mitin temel paradoksu yatmaktadır: ikili odak paradoksu. Kozmogonik çevrimin başlangıcında "Tanrı karışmıyor" ve aynı zamanda "Tanrı yaratıcı-koruyucu-yok edicidir," demek nasıl olası olduysa, şimdi Bir'in çoğa bölündüğü bu can alıcı dönemeçte kader "olmakta," ama aynı zamanda "oldurulmaktadır." Kaynağın bakış açısından dünya, varlığın içine akan, parçalanan, çözülen devasa bir bi-

⁴⁹ "The Epic of Creation," Tablet IV, satır 35-143, L. W. King, *Babylonian Religion and Mythology* (Londra ve New York: Kegan Paul, Trench, Trübner and Co. Ltd., 1899), s. 72-78 çevirisinden uyarlanmıştır.

çimler armonisidir. Fakat hızla gelip geçen yaratıkların yaşadığıysa korkunç bir savaş çılgınlıkları ve acı kakafonisidir. Mitler bu acıyı red-detmez (çarmıha gerilme); onun içinde, ardında, çevresinde asıl huzuru sergilerler (göge yükselme).⁵⁰

Bakış açısının, asıl Neden'in sakinliğinden çevresel etkenlerin kargaşasına kayması Cennet Bahçesindeki Adem ile Havva'nın Düşüşünde görülür. Yasak meyveyi yediler "ve ikisinin de gözleri açıldı."⁵¹ Cennetin saadeti onlara kapandı ve dönüştürücü bir peçenin öte yanından gördüler yaratılmış alanı. Bundan sonra engellenemez olanı elde edilmesi güç olan olarak yaşayacaklardı.

6. Yaratılışa Dair Halk Hikâyeleri

Gelişmemiş halk mitolojilerinin köken öykülerinin basitliği, kozmogonik çevrimin derinlikli biçimde yol gösteren mitleriyle karışıklık içinde durur.⁵² Bunlarda uzayın peçesinin ardındaki gizemleri aydınlatmak için uzun süreli bir girişim görülmez. Zaman ötesiliğin boş du-

⁵⁰ Bkz. Dante, "Cennet," XXX-XXXII. Bu insanlığa hac aracılığıyla açılan güzeldür.

⁵¹ Tekvin, 3:7.

⁵² Gerçekten ilkel olan (balıkçı, avcı, kök toplayıcı ve meyve toplayıcı) halkların mitolojileriyle tarım, sütçülük ve çobanlık sanatlarının gelişmesinin ardından, ca. MÖ 6000 yıllarında ortaya çıkan uygarlıkların mitolojileri arasında büyük bir ayrım yapılmalıdır. Yine de ilkel diye adlandırdığımızın çoğu, sömürgeseldir, yani yüksek bir kültür merkezinden alınmış ve daha basit bir toplumun gereksinimlerine uyarlanmış. Yanıltıcı "ilkel" teriminden kaçınmak üzere, gelişmemiş ya da yozlaşmış gelenekleri "halk mitolojileri" olarak adlandırıyorum. Terim, kesin bir tarihsel çözümlemeye değilse de, evrensel biçimlerin bu giriş niteliğindeki karşılaştırmalı incelenmesinin niyetlerine uygundur.

varının içinden biçimler dünyasını şekillendirmek üzere gölgemsi yaratıcı bir figür geçip girer. Günü, kalıcılığında, akışkanlığında ve çevreleyen gücünde düş gibidir. Zemin daha sertleşmemiştir; gelecekteki insanlar için onu yaşanacak hale getirmek üzere yapılacak çok şey vardır.

Montanalı Karaayaklar, Yaşlı Adam geziniyordu, derler: insanları yapıyor ve olaylara düzen veriyordu. “Güneyden geldi, kuzeye gidiyordu, geçerken hayvanları ve kuşları yapıyordu. Dağları, çayırlıkları, tahtalık ağaçları ve çalılıkları yaptı önce. Böylece gitti kuzeye doğru; giderken bir şeyler yaptı, oraya buraya nehirler, üstlerine şelaleler koydu, yerin orasına burasına kırmızı boyalar bıraktı – dünyayı şimdiki haline getirdi. Süt Nehri’ni (Teton) yaptı ve geçti onu, sonra yorulunca bir tepeye çıktı, dinlenmeye yattı. Yere sırtüstü uzanmış, kolları açık yatarken kendini taşlarla yere çizdi– gövdesini, başını, kollarını, ellerini, her şeyinin şeklini. Bugün oradaki kayalarda görülmemektedir bu. Dinlendikten sonra, kuzeye devam etti ve tökezleyip dizleri üstüne düştü. O zaman dedi ki, ‘Senin üzerine düşmek kötü bir şey’; o yüzden orada iki geniş tepe çıkardı ve onlara Dizler dedi ve biz de öyle deriz. Daha da kuzeye gitti ve taşıdığı kayaların bir kısmıyla Tatlı Ot Tepelerini yaptı...

“Bir gün Yaşlı Adam bir kadınla bir çocuk yapmaya karar verdi; ikisini de –kadınla çocuğu, oğlunu– kilden biçimlendirdi. Kili insan şekline soktuktan sonra, kile ‘insan olmalısınız’ dedi ve üzerini örtüp bıraktı, gitti. Ertesi sabah geri gelip örtüyü kaldırdı ve kil şekillerin biraz değiştiğini gördü. İkinci sabah biraz daha, üçüncü sabah biraz daha değişim vardı. Dördüncü sabah geldi, örtüyü kaldırdı, imgelere baktı ve onlara kalkıp yürümelerini söyledi; öyle yaptılar. Yapıcılarıyla birlikte nehre yürüdüler ve o, onlara adının Na’pi, Yaşlı Adam olduğunu söyledi.



Çizim 15. Khnemu Friavun'un Oglunu Çömlekçi Çarkında Şekillendiriyor,
Bu Arada Thoth Onun Yaşam Süresini İşaretliyor.

"Nehir kenarında dururlarken, kadın ona sordu, 'Nasıl olacak? Hep yaşayacak mıyız, sonu olmayacak mı?' O şöyle dedi: 'Hiç düşünmemiştim. Karar vermek gerek. Bu bufalo parçasını alıp nehre atacağım. Eğer yüzerse, insanlar ölünce dört gün içinde yeniden canlanacaklar; yalnız dört gün ölecekler. Ama eğer batarsa, bir sonları olacak. Bufalo parçasını nehre attı ve parça yüzdü. Kadın dönüp bir taş alarak şöyle dedi: 'Hayır, bu taşı nehre atacağım; yüzerse hep yaşarsınız, batarsa insanların ölmeleri, birbirleri için hep üzgün olmaları gerekir.' Kadın taşı suya attı, taş battı. 'İşte,' dedi Yaşlı Adam, 'sen seçtin. Bir sonları olacak.'"⁵³

⁵³ George Bird Grinnell, *Blackfoot Lodge Tales* (New York: Charles Scribner's Sons, 1892, 1916), s. 137-138.

Dünyanın düzenlenişi, insanın yaratılışı ve ölüm hakkındaki karar ilkel yaratıcı öykülerinin tipik temalarıdır. Bu öykülere ne denli ya da ne anlamda inanıldığını bilmek güçtür. Mitolojik tarz dolaylı bir gönderme kadar dolaysız olmayan bir şeydir: *sanki* Yaşlı Adam şöyle ve şöyle yapmış gibidir. Derlemelerde köken öyküleri sınıfında yer alan öykülerin çoğu kesinlikle bir yaratılış kitabından çok, sevilen peri masalları olarak görülüyordu. Bu türden eğlenceli mitolojikleştirme yüksek ya da alçak tüm uygarlıklarda yaygındır. Ortaya çıkan imgelere halkın sıradan üyeleri gereksiz bir ciddiyetle bakabilir, fakat aslında bir öğretiyi ya da yerel 'miti' temsil ettikleri söylenemez. Sözgelimi bizlere en iyi kozmogonilerden bazısını sunan Maorilerin, ilksel denize bir kuşun düşürdüğü yumurtayla ilgili bir öyküleri vardır; yumurta patlamış ve bir erkek, bir kadın, oğlan, kız, domuz, köpek ve bir de kano çıkmış dışarı. Hepsi kanoya binmiş ve Yeni Zelanda'ya kürek çekmişler.⁵⁴ Bu açıkça bir kozmik yumurta hicvidir. Diğer yandan, Kamçatkalılar tam bir ciddiyetle Tanrının başlangıçta cennette yaşadığını, ama sonra dünyaya indiğini söylerler. Kar ayakkabılarıyla gezerken, ayaklarının altında ince ve esnek buz gibi bir yer belirmiş. Toprak o zamandan beri pürüzlüymüş.⁵⁵ Ya da yine, Orta Asya Kırgızlarına göre iri bir öküzü güden iki ilk insan uzun süre susuz kalmış, onlar susuzluktan ölmek üzereyken, hayvan toprağı boynuzlarıyla deşerek onlara su bulmuş. Kırgızların ülkesindeki göller böyle çıkmış.⁵⁶

⁵⁴ J. S. Polack, *Manners and Customs of the New Zealanders* (Londra, 1840), Cilt I, s. 17. Bu öyküyü kozmogonik bir mit saymak, Üçleme öğretisini bir çocuk öyküsü olan "Marienkind"den (Grimm, No 3) bir paragrafla canlandırmak kadar uygunsuz olacaktır.

⁵⁵ Harva, *a.g.e.*, s. 109, S. Kraşennikof, *Opisanie Zemli Kamçatski* (St. Petersburg, 1819), Cilt II, s. 101'den aktararak.

⁵⁶ Harva, *a.g.e.*, s. 109, Potanin, *a.g.e.*, Cilt II, s. 153'den aktararak.

Sürekli olarak iyi niyetli yaratıcıya karşı çalışan bir palyaço figürü, peçenin bu yanındaki varoluşun zorluk ve hastalıklarının dökümü olarak, mitlerde ve halk hikâyelerinde oldukça sık görülür. Yeni Britanya'nın Malinezyalıları "orada ilk olan" adlı, yere iki erkek şekli çizen, kendi derisini yarıp kanıyla çizimleri ıslatan tuhaf bir yaratıktan söz ederler. İki geniş yaprak kopardı ve bir süre sonra iki erkek olan şekilleri örttü. Adları To Kabinana ve To Karuw'du.

To Kabinana yalnız başına gidip açık sarı yemişleri olan bir hindistancevizi ağacına tırmandı, hamlarından iki tane kopardı ve onları yere attı; kırılıp iki güzel kadın oldular. To Karuw kadınlardan hoşlandı ve kardeşinin onlara nasıl rastladığını sordu. "Hindistancevizi ağacına tırman," dedi To Kabinana, "iki ham yemiş kopar, yere at onları." Ama To Karuw yemişleri uçları yere doğru attı ve çıkan kadınların çirkin düz burunları vardı.⁵⁷

Bir gün To Kabinana tahtadan bir Tum-balık oydu ve sonsuza dek yaşayan bir balık olsun diye okyanusa bıraktı. Bu Tum-balık, Malivaran-balıkları, To Kabinana'nın kolayca topladığı kıyıya kadar çekti. To Karuw Tum-balık'a hayran kaldı ve bir tane yapmak istedi, fakat nasıl yapacağını öğrenince, onun yerine bir köpekbalığı oydu. Köpekbalığı balıkların hepsini kıyıya sürmek yerine yedi. To Karuw ağlayarak kardeşine gitti: "Keşke yapmasaydım o balığı; yiyip duruyor ötekileri." "Ne tür balık o?" diye sordu. "Bir köpek balığı yaptım" "Acayip birisin gerçekten," dedi kardeşi, "öyle bir şey yaptın ki, ölümlü çocuklarımız sıkıntı çekecek. Senin balığın ötekileri, hatta insanları da yiyecek."⁵⁸

⁵⁷ P. J. Meier, *Mythen und Erzählungen der Küstenbewohner der Gazelle-Halbinsel (New-Pommern)* (Anthropos Bibliothek, Band 1, Heft 1, Münster i. W., 1909), s. 15-16.

⁵⁸ A.g.y., s. 59-61.

Bu budalalığın ardında, dünyanın ikili etkenlerinin, iyi ve kötünün çerçevesi içinde bir nedenin (kendini kesen tuhaf yaratık) ortaya çıktığını görmek olasıdır. Öykü, görüldüğü kadar naif değildir.⁵⁹ Dahası, köpekbalığının platonik arketipinin metafizik ön-varoluşu son diyalogun garip mantığında belirir. Bu her mitte içkin olan bir kavrayıştır. Muhalifin, kötülüğün temsilcisinin, soytarı rolünde belirmesi de evrenselidir. Şeytanlar –şehvetli kalın kafalılar da, keskin, zeki hilekârlar da– hep soytarıdırlar. Uzay ve zaman dünyasında zafere ulaşırsalar bile, hem onlar hem de yaptıkları bakış açısı aşkınlığa kaydığında kolayca kaybolur. Onlar gölgeyle maddeyi karıştıranlardır: gölge dünyanın kaçınılmaz kusurlarını simgelerler ve biz bu yönde kaldıkça peçe kaldırılamaz.

Sibiryalı Kara Tatarlar yarı tanrı Pagona'nın ilk insanları biçimlendirirken, onlara yaşam veren bir ruh veremediğini gördüğünü söylerler. Bu durumda cennete gidip ruhları Yüce Tanrı Kudai'den istemesi gerekti; bu arada yaptığı figürleri koruması için yanlarına çıplak bir köpek bırakmıştı. O gittiğinde Erlik, şeytan, geldi. Erlik köpeğe dedi ki: "Senin tüyün yok. Bu ruhsuz insanları bana verirsen sana altın tüy-

⁵⁹ "Evren bütününde sanki etkin bir kişisel gözetim ve denetim altındaymış gibi davranmaz. Katıldığı bir yığın canavarca olayla bu uçsuz bucaksız, acımasız kozmosun özenle tasarlanmış ve kişisel olarak yön verilen bir gezi olduğunu naifçe söyleyen ya da kabul eden birtakım ilahi, dua ve vazaları duydukça bir Doğu Afrika kabilesinin daha akılcı varsayımını hatırlıyorum. 'Onlar,' diye bildirir bir gözlemci, 'Tanrı iyi olsa ve herkes için iyilik istese bile, yaptığı her şeyi bozan yarım akıllı bir kardeşi olduğunu söylerler.' Bu en azından olgulara bir parça uyum gösteriyor. Tanrının yarım akıllı kardeşi, yaşamın tiksinc ve delice trajedilerinin bir kısmını olsun, her ruha karşı sınırsız iyi niyetle dolu, her şeye kadir bir kişi fikrinin açıklamadığı kadar açıklıyor." (Harry Emerson Fosdick, *As I See Religion*, New York: Harper and Brothers, yayımcı, 1932, s. 53-54.)

ler veririm.” Vaat köpeği mutlu etti ve koruduğu insanları ayartıcıya verdi. Erlik onları salyasıyla kirletti, ama Tanrı'nın onlara yaşam vermek üzere yaklaştığını görünce kaçtı. Tanrı olup biteni gördü, o yüzden insan vücutlarının içini dışına çıkardı. Bu yüzden bağırsaklarımızda pislik ve salya var.⁶⁰

Halk mitolojileri yaratılış öyküsünü ancak aşkın dışavurumların uzamsal biçimlere dağıldığı yerde ele alır. Yine de, insan durumunu değerlendirmelerinin herhangi bir özel noktasında büyük mitolojilerden bir farklılık göstermezler. Simgesel kişilikleri, önem açısından –bazen kişisel özellik ve görev açısından da– yüksek ikonografilerdekilere karşılık gelir ve içinde hareket ettikleri mucize dünyası tam da daha büyük vahiylerin dünyasıdır: derin uykuyla uyanmış olan bilinç arasındaki dünya ve çağ, Bir'in birçoğa dağıldığı ve birçoğun Bir'de toplandığı alan.

⁶⁰ Harva, a.g.e., s. 114-115, W. Radloff, *Proben der Volksliteratur der Türkischen Stamme Süd-Siberiens* (St. Petersburg, 1866-70), Cilt I, s. 185'den aktararak. Yarı tanrısal gücün olumsuz, soytarı-şeytan yanı kozmogonik bağlantılardan kurtularak eğlence için anlatılan öykülerin gözdesi olmuştur. Tilki Reynard bu figürün Avrupalı bir bedenlenmesidir.

BÖLÜM II

BAKİRE'DEN DOĞUM

1. Evren Ana

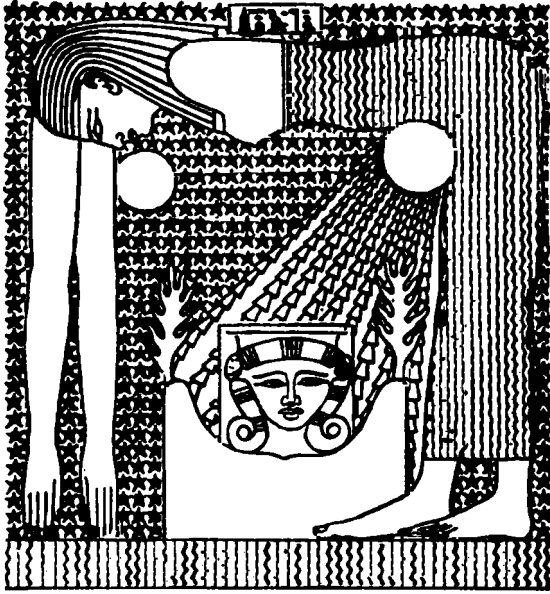
Babanın dünya yaratan tını, dönüştürücü bir aracı, dünyanın annesi aracılığıyla dünyevi deneyimin çokkathılığine geçer. Anne, Tekvin'in ikinci dizesinde, "Tanrının ruhu suların yüzünde kıpırdadı," diye okuduğumuz yerde adı geçen ilksel ögenin kişileşmesidir. Hindu mitinde, o, Benliğin tüm yaratıkları doğurmasını sağlayan figürdür. Daha soyut anlaşılırsa, dünyayı sınırlayan çerçevedir: "uzay, zaman ve nedensellik" – kozmik yumurtanın kabuğu. Daha da soyut olarak, Kendini Düşünmeye Dalan Mutlak'ı yaratış eylemine sürükleyen çekiciliktir.

Yaratılışın babaya özgü yanından çok anneye özgü yanını vurgulayan mitolojilerde, bu ilk dişi başlangıçta, başka yerde erkeklere ayrılmış rolleri oynayarak dünya sahnesini doldurur. Ve bakiredir, çünkü eşi, Görünmeyen Bilinmeyen'dir.

Bu figürün tuhaf bir sunumu Finlerin mitolojisinde bulunmaktadır. *Kalevala*'nın¹ I. Rün'ünde, havanın bakire kızının gökteki evinden

¹ *Kalevala* ("Kahramanlar Ülkesi"), şu anki biçimiyle, bir köy doktoru ve Fin filolojisi öğrencisi olan Elias Lönnrot'un (1802-1884) yapıtıdır. Väinämöinen, Ilmarinen, Lemminkäinen ve Kullervo gibi efsanevi kahramanlar çevresinde kayda değer bir halk şiiri külliyatı topladıktan sonra, bunları uygun bir sıraya koydu ve tek bir şiir olarak bir araya getirdi (1835, 1849). Yapıtı 23.000 dizeye yaklaşıp.

Lönnrot'un *Kalevala*'sının bir Almanca çevirisi, böylece kendi *Hiawatha*'nın Şarkısı için hem tasarı yapan hem ölçü belirleyen Henry Wadsworth Longfellow tarafından yapıldı.



Çizim 16. Nut (Gök) Güneşi Doğuruyor;
Işınları Ufuktaki Hathor'un Üzerine Düşüyor (Aşk ve Yaşam).

ilk deniz nasıl ıncığı ve orada, sonsuz sularda yüzyıllarca nasıl yüz-
düğü anlatılır.

.. derken bir yel koptu da geldi,
yaman bir fırtına doğudan
deniz köpüğünü örterek
koscoca dalgalar kaldırdı.

İlerideki versiyon W. F. Kirby'nin çevirisindendir (Everyman's Library,
No. 259-260).

*Sallayarak genç kızı bu yel,
ırgalayarak dalga bakireyi
suların o göğce sırtında,
köpüklü dalgalar üstünde
yel göğsüne bereket verdi,
dalga gebe kıldı karnını.²*

Yedi yüzyıl boyunca, Su Ana, rahmindeki doğuramadığı çocukla yüzdü. En yüce tanrı Ukko'ya dua etti ve o da ona dizinde yuvalanması için bir çamurcun kuşu gönderdi. Çamurcunun yumurtaları dizden düşüp kırıldı; parçalar yeri, göğü, güneş, ay ve bulutları oluşturdu. O zaman 'Su Ana'nın kendisi, yüzmeyi sürdürerek, Dünyayı Şekillendiren'in işini yapmaya koyuldu.

*Dokuzuncu yıla geldi mi,
onuncu bahara basınca³
çıkardı sulardan başını,
kaldırdı alnını denizden,
yaratmaya verdi kendini
ve dünyayı biçimlemeye
denizlerin parlak sırtında,
sonsuz dalgaların göğsünde.
Elini her sürdüğü yerde*

² I, 127-136. [Türkçesi: *Şiir Tapınağı*, s. 52-53, çev. Sait Maden, Adam Yayınları, 1985; İngilizce çevirinin ölçüsü farklıdır ve Türkçe çevirideki 'erden' sözcüğü metne uygunluk açısından 'bakire' olarak değiştirilmiştir – çn.]

³ Yani, çamurcunun yumurtalarının kırılmasından sonra onuncu bahar.

burunlar yaratıverdi o,
 ayacağının durduğu yerde
 balıklara kovuklar açtı,
 gövdesinin her büküldüğü
 yerde büyük çukurlar oydu.

Böğrüyle süründü toprağa
 kıyıları biçimleyerek,
 ayağıyla vurdu toprağa
 batıklara kovuklar açıp,
 alnıyla dokundu toprağa
 derin koylar yaratarak yerde.

Uzaklaştı enginden yana,
 açıklara varınca durdu,
 biçimlendirdi kıyıları,
 koydu su altına kayalar
 batıp gidecek gemilere,
 ölüp gidecek tayfalara.⁴

Fakat bebek, duygusal bir orta yaşa doğru büyüyerek onun vücudunda kaldı:

Berk ve koca Väinämöinen
 anasının karnında kaldı
 otuz yaza yakın bir süre
 ve aynı sayıda kış boyu
 durgun denizler ortasında

⁴ I, 263-280. [Türkçesi: ŞT, 56-57.]

sis örtülü sulan üstünde.

Uzun uzun düşündü sonra:

“Nice varolmalı bilmem ki
bu kapkara temizlik içre,
dapdaracık barınak içre,
ay ışıldamayan yerde bu,
güneş parıldamayan yerde?”

Dile gelip konuştu sonra,
söylediği şeyler de şunlar:

“Ay ve Güneş, kurtarın beni,
Büyük Ayı, yol göster bana
bilinmez kapılardan öte,
garip duvarlardan dışarı,
bu küçük barınaktan öte,
ilet bu yolcuyu toprağa,
insanoglu solusun günü
gökyüzünde aya bakmaya,
tapınmaya kızgın güneşe,
esenleyip Büyük Ayı’yı
yıldızları irdelemeye!”

Ne ay geldi yardım etmeye,
kurtarmaya ne güneş geldi;
içine bun verdi varolma,
yaşamaktan sıkıntı duydu;
açtı kapısını zindanın,
vurup ona adsız parmakla,

oynattı kemikten sürgüyü
 parmağıyla sol ayağının;
 geçip el üstünde eşiği
 aştı diz üstünde geçiti,
 başaşağı düştü sulara
 deniz içre kolları ayırık;
 dalgalara bir bağış oldu,
 yüksek dalgalara av oldu.⁵

Daha doğarken kahraman olan Väinämöinen'in, kıyıya varmadan önce anne rahminin ikinci bir denemesini, yani güçlü kozmik okyanusu aşması gerekiyordu. Artık korunmasızdı ve doğanın temelde kıyıyı olan güçlerinin erginlemesinden geçmeliydi. Daha önceden oldukça iyi bildiği şeyi, şimdi su ve rüzgâr düzeyinde yaşamak zorundaydı.

Orda kaldı beş yıl boyunca,
 çalkalandı beş yıl, altı yıl,
 geçti yedi, geçti sekiz yıl,
 sonra yanaştı bir kıyıya,
 adsız bir burunun üstüne,
 yeşilliksiz toprak üstüne,
 ve dizleri üzre dineldi,
 çabaladı iki koluyla,
 aya bakmak için dineldi,
 tapınmaya altın güneşe,
 dalmak için Büyük Ayı'ya,

⁵ I, 287-328. [Türkçesi: ŞT, 57-58.]

yıldızları irdelemeye.

Böyle doğdu Väinämöinen,

o sonrasız ozan göründü,

oğlu bir tanrısal ananın,

Ilmatar bakiresinden doğma.⁶

2. Kader Ağı

Evrensel tanrıça, erkeklere birçok görünüşle görünür; çünkü yaratılışın etkisi, yaratılan dünya açısından yaşandığında çok biçimli, karmaşık ve karşılıklı olarak çelişik bir türdendir. Yaşamın anası aynı zamanda ölümün de anasıdır; çirkin açlık ve hastalık demonlarının maskesini taşır.

Sümer-Babil göksel mitolojisi, kozmik dişinin özelliklerini Venüs gezegeninin aşamalarıyla tanımlamıştı. Sabah yıldızı gibi bakireydi o, akşam yıldızı gibi sürtük, gece göğünün hanımı olarak ayın karısı; ve güneşin yalımıyla yok olduğunda cehennem cadısıydı. Mezopotamya etkisinin arttığı yerde, tanrıçanın özellikleri bu değişken yıldızın ışı-ğıyla aydınlanıyordu.

Güneydoğu Afrika'dan, Güney Rodezyalı Wahungwe Makoni kabilesinden derlenen bir mit, Venüs-annenin niteliklerini kozmogonik çevrimin ilk aşamalarıyla eş düzende sergiliyor. Burada ilk insan aydır; sabah yıldızı ilk karısı, akşam yıldızı ikinci. Väinämöinen'in rahimden kendi eylemiyle çıkması gibi, bu Ay Adam da hiçlik sularından çıkar. O ve karıları dünyadaki yaratıkların ebeveynleridir. Öykü şöyle ulaşmıştır bize:

⁶ 1, 329-344. [Türkçesi: ŞT, 58-59.]

“Maori (Tanrı) ilk insanı yaptı ve onu Mwuetsi (ay) diye çağırdı. Onu bir Dsivoa'nın (göl) dibine koydu ve ona ngona yağıyla dolu bir ngona boynuzu verdi.⁷ Mwuetsi Dsivoa'da yaşadı.

“Mwuetsi Maori'ye dedi ki: 'Ben yeryüzüne gitmek istiyorum.' Maori: 'Onu mahvedersin.' Mwuetsi: 'Hiç de değil, yeryüzüne gitmek istiyorum.' Maori: 'Git bakalım yeryüzüne.' Mwuetsi Dviosa'dan yeryüzüne çıktı.

“Yeryüzü soğuk ve boştu. Hiç çimen yoktu, çalılık, ağaç yoktu. Hayvanlar yoktu. Mwuetsi ağladı ve Maori'ye dedi ki: 'Nasıl yaşarım burada.' Maori: 'Uyarmıştım seni. Sonunda öleceğin bir yola çıktın. Yine de, sana senin türünden birini vereceğim.' Maori Mwuetsi'ye, Massassi, sabah yıldızı adlı bir bakire verdi. Maori şöyle dedi: 'Massassi iki yıl karın olacak.' Maori Massassi'ye bir ateş yapıcı verdi.

“Akşamleyin Mwuetsi Massassi'yle bir mağaraya girdi. Massassi: 'Yardım et bana. Ateş yapacağız. Ben *chimandra* (çalı çırpı) toplayacağım ve sen de *rusika*'yı (ateş yapıcının dönen parçası) döndürecek-sin.' Massassi çalı çırpı topladı. Mwuetsi *rusika*'yı çevirdi. Ateş yakıldığında Mwuetsi bir yanına oturdu, Massassi öte yanına. Aralarında ateş yanıyordu.

“Mwuetsi kendi kendine düşündü, 'Maori bana bu bakireyi niye verdi? Ne yapacağım bu Massassi denen bakireyle?' Gece olunca Mwuetsi ngona boynuzunu aldı. İşaret parmağını bir damla ngona yağıyla ıslattı. Mwuetsi şöyle dedi, 'N'dini *chaambuka mhiri ne mhirir* (Ateşin üzerinden atlayacağım).'⁸ Mwuetsi ateşin üzerinden atladı.

⁷ Bu boynuz ve yağ Güney Rodezya folklorunda çarpıcı bir rol oynar. Ngona boynuzu, ateş ve şimşek yaratma, yaşayanları gebe bırakma ve ölüleri diriltme gücüyle mucizevi bir alettir.

⁸ Bu cümle melodramatik, törensel bir tonla birçok kere yinelenir. [Metni

Mwuetsi bakire Massassi'ye yaklaştı. Mwueti parmağındaki yağla Massassi'nin vücuduna dokundu. Sonra Mwueti yatağına dönüp uyudu.

"Mwuetsi sabah uyandığında Massassi'ye dönüp baktı. Mwueti Massassi'nin vücudunun şiştiğini gördü. Gün ağarırken Massassi doğurmaya başladı. Massassi otları doğurdu. Massassi çalılıkları doğurdu. Massassi ağaçları doğurdu. Massassi doğurmaya yeryüzü otlar, çalılıklar ve ağaçlarla kaplanıncaya dek bırakmadı.

"Ağaçlar büyüdü. Tepeleri göğe erişinceye dek büyüdüler. Ağaçların tepeleri göğe erişince yağmur başladı.

"Mwuetsi ve Massassi bolluk içinde yaşıyordu. Meyveleri ve buğdayları vardı. Mwueti bir ev inşa etti. Mwueti demir bir kürek yaptı. Mwueti bir çapa yaptı ve mısır ekti. Massassi balık tuzakları ördü ve balık yakaladı. Massassi odun ve su getirdi. Massassi pişirdi. Böylece Mwueti ve Massassi iki yıl yaşadı.

"İki yıl sonra Maori Massassi'ye, 'Süre doldu.' dedi. Maori Massassi'yi yeryüzünden alıp onu Dsivoa'ya geri koydu. Mwueti feryat etti. Feryat etti ve ağladı ve Maori'ye dedi ki: 'Massassi olmadan ne yapacağım? Kim odun ve su getirecek bana? Kim benim için pişirecek?' Sekiz gün ağladı Mwueti.

"Sekiz gün ağladı Mwueti. Sonunda Maori şöyle dedi: 'Ölüme doğru gittiğini söylemiştim. Ama sana bir kadın daha vereceğim. Sana akşam yıldızı, Morongo'yu vereceğim. Morongo seninle iki yıl kalacak. Sonra onu geri alacağım.' Maori Mwueti'ye Morongo'yu verdi.

"Morongo kulübedeki Mwueti'ye geldi. Akşam Mwueti ateşin yanındaki yerine yatmak istedi. Morongo, 'Yatma orada. Gel benimle

yat.' dedi. Mwuetsi Morongo'nun yanına yattı. Mwuetsi ngona boynuzunu aldı, işaret parmağına biraz yağ sürdü. Ama Morongo dedi ki: 'Böyle yapma. Ben Massassi gibi değilim. Şimdi kendi belini ngona yağıyla sıvazla. Benim belimi de ngona yağıyla sıvazla.' Mwuetsi söyleneni yaptı. Morongo, 'Şimdi benimle birleş,' dedi. Mwuetsi Morongo'yla birleşti. Mwuetsi uyudu.

"Sabahleyin Mwuetsi uyandı. Morongo'ya bakınca vücudunun şiştiğini gördü. Gün ağarırken Morongo doğurmaya başladı. İlk gün Morongo tavukları, koyunları, keçileri doğurdu.

"İkinci gece Mwuetsi yine Morongo'yla uyudu. O da ertesi sabah antilop ve sığır doğurdu.

"Üçüncü gece Mwuetsi yine Morongo'yla uyudu. Ertesi sabah Morongo önce erkek sonra kız çocukları doğurmaya başladı. Sabah doğan erkek çocuklar gece çökerken yetişmişlerdi.

"Dördüncü gece Mwuetsi Morongo'yla uyumak istedi yine. Fakat bir gök gürültüsü geldi ve Maori konuştu: 'Tamamdır. Kendi ölümünü çağırıyorsun.' Mwuetsi korkmuştu. Gök gürültüsü geçti. Sonra Morongo Mwuetsi'ye şöyle dedi: 'Bir kapı yapıp kulübenin girişine koy. O zaman Maori ne yaptığımızı göremez. O zaman uyursun benimle.' Mwuetsi bir kapı yaptı. Onunla kulübenin girişini kapattı. Sonra Morongo'yla uyudu. Mwuetsi uyudu.

"Sabaha doğru Mwuetsi uyandı. Mwuetsi Morongo'nun vücudunun şiştiğini gördü. Gün ağarırken Morongo doğurmaya başladı. Morongo aslanları, leoparları, yılanları ve akrepleri doğurdu. Maori bunu gördü. Maori Mwuetsi'ye şöyle dedi: 'Seni uyarmıştım.'

"Beşinci gece Mwuetsi Morongo'yla uyumak istedi. Ama Morongo şöyle dedi: 'Bak, kızların büyüdü. Kızlarıyla birleş.' Mwuetsi kızlarına baktı. Güzel ve yetişmiş olduklarını gördü. Onlarla uyudu. Çocuklar

doğurdular. Sabah doğan çocuklar akşama büyümüştü. Ve böylece Mwuetsi büyük bir halkın Mambo'su (kral) oldu.

"Fakat Morongo yılanla uyudu. Morongo artık doğurmaz oldu. Yılanla yaşadı. Bir gün Mwuetsi Morongo'ya dönüp onunla uyumak istedi. Morongo, 'Bırak beni,' dedi. Mwuetsi, 'Ama istiyorum,' dedi. Morongo'yla yattı. Morongo'nun yatağının altında yılan yatıyordu. Yılan Mwuetsi'yi ısırıldı. Mwuetsi hastalandı.

"Yılan Mwuetsi'yi ısırıktan sonra, Mwuetsi hastalandı. Ertesi gün yağmur yağmadı. Bitkiler soldu. Nehirler, göller kurudu. Hayvanlar öldü. İnsanlar ölmeye başladı. Çok insan öldü. Mwuetsi'nin çocukları sordu: 'Ne yapabiliriz?' Mwuetsi'nin çocukları şöyle dedi: 'Hakata'ya (kutsal zar) danışacağız.' Çocuklar hakata'ya danıştılar. Hakata şöyle dedi: 'Mambo Mwuetsi hasta ve bitkin. Mwuetsi'yi Dsivoa'ya geri gönderin.'

"Böylece Mwuetsi'nin çocukları Mwuetsi'yi boğup gömdüler. Morongo'yu Mwuetsi'yle birlikte gömdüler. Sonra bir başka adamı Mambo olarak seçtiler. Morongo da, Mwuetsi'nin Zimbabwe'sinde iki yıl yaşadı."⁹

Bu üç yaratılış öncesi aşamadan her birinin dünyanın gelişiminde bir çağı temsil ettiği bellidir. Gelişmenin örüntüsü önceden biliniyordu, sanki daha önceden gözlenmiş bir şey gibi; bu Yücelerin Yücesi'nin uyarısıyla vurgulanır. Fakat Ay Adam, Kudretli Yaşayan, kaderi-

⁹ Leo Frobenius ve Douglas C. Fox, *African Genesis* (New York, 1937), s. 215-220. Krş. Levha XVIII.

Zimbabwe kabaca "saray" demektir. Fort Victoria yakınlarındaki devasa tarih öncesi kalıntılara "Büyük Zimbabwe" denilmektedir; Güney Rodezya'daki diğer taş kalıntılara "Küçük Zimbabwe" denir. [Frobenius ve Fox'un notu.]

nin gerçekleşmesinden kaçınmaz. Gölün dibindeki konuşma ebediyet ve zamanın diyalogu, "Hızlının Söyleşisi"dir: "Olmak ya da Olmak." Bastırılmaz arzu yol yordam öğrenir: hareket başlar.

Ay Adam'ın karıları ve kızları kaderinin kişileştirmeleri ve tortularıdır. Ay Adam'ın dünya yaratıcı arzusunun evrimiyle birlikte tanrıça annenin eידem ve özellikleri dönüşümden geçti. Güçlü rahimden doğmalarının ardından, ilk iki eş öninsan, üstinsandı. Fakat kozmogonik çevrim ilerledikçe ve büyüme hareketi ilkselden insani ve tarihsel biçimlerine geçtikçe, kozmik doğumların hanımları çekildi ve alan erkeklerin kadınlarına kaldı. Böylece topluluğunun merkezinde yer alan eski yarı tanrısal efendi, metafizik bir anakronizm oldu. Sonunda sadece insan olandan bıktığında ve bolluğunun eşine özlem duyduğunda, dünya, eyleminin çekimi altında bir an fenalaştı, ama sonra kendini serbest bırakıp özgürce aktı: Etkenlik çocuklar topluluğuna geçti. Simgesel, düş ağırlıklı ebeveyn figürleri başlangıçtaki hiçliğe gömüldü. Donatılmış dünyada yalnızca insan kaldı. Çevrim devam etti.

3. Kurtarıma Rahmi

Artık sorun insan yaşamının dünyasıdır. Tanrısal vahyin attığı zara ilişkin olarak kralların pratik yargılarının ve rahiplerin tavsiyelerinin rehberliğinde,¹⁰ bilinç alanı öyle çelişir ki insanlık komedisinin kalın çizgileri yanlış anlaşılmalara kargaşasında kaybolur gider. İnsanın bakış açıları, yalnızca varoluşun ışığı yansıtan, eğimli yüzeylerini kavrayacak şekilde düzleşir. Derinliklere dalış son bulur. İnsan acısının asıl biçimi görünmez olur. Toplum yanılgıya ve felakete düşer. Küçük Ego Benliğin yargıç koltuğunu devralmıştır.

¹⁰ Mwuetsi'nin çocuklarının "hakata"sı; *geride*, s. 345.

Bu mitte sürekli yinelenen bir tema, peygamberlerin seslerindeki tanıdık bir çılgıktır. Çarpık bir vücutlar ve ruhlar dünyasındaki insanlar, yeniden doğan imgenin çizgilerini temsil edecek bir parça kişilik arar. Bu miti kendi gelenegimizden bilmekteyiz. Her yerde, değişik görünümlele belirir. Herod figürü (yanlış davranan, inatçı egonun aşırı simgesi) insanlığı ruhsal alçalma kaynağına getirince, çevrimin okült güçleri kendiliğinden harekete geçer. Sıradan bir köyde, kendini kuşağının bilinen hatalarından uzak tutacak bir genç kız doğar: erkekler kalabalığında rüzgârın gelini olan kozmik kadının bir minyatürü. İlksel hiçlik kadar ekilmemiş duran rahmi, hiçliği dölleyen ilk gücü çağırır kendine heyecanla.

"Şimdi bir gün, Meryem çeşmenin başında testisini doldurmak için dururken, Tanrı'nın meleği görünerek, 'Şükürler olsun sana Meryem, çünkü rahminde Tanrı için bir yer hazırlamışsın sen. Bekle, göğün ışığı gelecek ve içine yerleşecek, ve senin aracılığıyla dünyada parlayacak,' dedi."¹¹

Öykü her yerde anlatılır; ve ana hatların tekdüzeliği öyle çarpıcı biçimde belirir ki, ilk Hristiyan misyonerler ellerini attıkları her yerde şeytanın kendisinin öğretilerini alay konusu yaptığını düşünmeye başlamışlardı. Fray Pedro Simón, *Noticias historiales de las conquistas de Tierra Firme en las Indias Occidentales* (Cuenca, 1627) adlı kitabında, Güney Amerika, Kolombiya'daki Tunja ve Sogamozzo halkları arasında çalışmalara başladıktan sonra, "yörenin şeytanı aykırı öğretiler getirmeye başladı. Ve başka şeylerin yanı sıra, Bedenlenme'yle ilgili anlatıklarını, onun daha gerçekleşmediğini; ama şu sıralarda Güneş'in Guacheta köyündeki bir bakirenin rahminde, kızın bakire kalıp güneşin ışınları aracılığıyla onu içine almasını sağlayarak ete bürüneceğini

¹¹ *The Gospel of Pseudo-Matthew*, Bölüm IX.

söyleyerek çarpıtmaya çalışıyor. Bu söylentiler bütün bölgeye yayıldı. Ve öyle oldu ki adı geçen köyün baş adamının iki bakire kızı vardı, ve her biri de mucizenin onda gerçekleşmesini istiyordu. Bunlar babalarının barınağından her sabah gündoğumuyla birlikte çıkıyor ve köyün çevresindeki, gündoğumu yönündeki tepelerden birine giderek güneşin ilk ışınları üzerlerine gelecek şekilde uzanıyorlardı. Bu böyle günlerce sürdü, (yargıları anlaşılmaz olan) tanrının izniyle bu şeytanın varlığını kabul edersek işler onun tasarladığı gibi gitti, bu yolla kızlardan biri söylenene göre güneşten gebe kaldı. Dokuz ay geçti ve dünyaya büyük ve değerli bir *hacuata*, onların dilinde zümrüt getirdi. Kadın bunu aldı ve beze sararak göğüslerinin arasına yerleştirdi, birkaç gün orada tuttu ve sonunda o şey canlı bir yaratığa dönüştü: hepsi de şeytanın işiydi. Çocuğa Goranchacho adı verildi ve yirmi dört yaşına gelinceye dek baş adamın, büyükbabasının evinde yetiştirildi.” diye bildiriyor. Oğlan daha sonra görkemli bir törenle başkente götürülmüş ve geçtiği bölgelerde “Güneşin Oğlu” olarak onuruna kutlamalar yapılmış.¹²

Hindu mitolojisi, çok şiddetli heveslerini denemek üzere yüksek tepelere çekilen dağ kralı Himalaya'nın kızı bakire Parvati'den söz eder. Taraka adlı bir tiran-dev dünyanın efendiliğine heveslenmişti ve kehanete göre ancak Yüce Tanrı Şiva'nın bir oğlu onu devirebilirdi. Şiva ise yoganın örnek tanrısıydı – soğuk, yalnız, meditasyona çekilmiş. Şiva'nın bir çocuk edinmesi olanaksızdı.

Parvati meditasyondaki Şiva'yla karşılaşarak dünyanın durumunu değiştirmeye karar verdi. Mesafeli, yalnız, ruhuna çekilmiş bir halde parlayan güneşin altında, dört yönün her birine fazladan dört büyük ateş ekleyerek çırılçıplak durdu. Güzel vücudu kırılğan bir kemik yı-

¹² Kingsborough, *a.g.e.*, Cilt VIII, s. 263-264.

ğınına döndü, teni keçeleşti ve sertleşti. Saçları karışıp vahşi bir halde dikeldi. Yumuşak ıslak gözleri yandı.

Bir gün genç bir Brahman geldi ve bu kadar güzel birinin kendine neden böyle işkence ettiğini sordu.

“Benim arzum,” dedi o, “Şiva’dır, En Yüce Hedef. Şiva bir yalnızlık ve sarsılmaz yoğunlaşma tanrısıdır. Bu yüzden ben onu denge durumundan çıkarmak ve benimle aşka çekmek için kendime bu eziyetleri yapıyorum.”

“Şiva,” dedi genç, “bir yıkım tanrısıdır. Şiva Dünya Yok eden’dir. Şiva’nın eğlencesi ceset kokuları arasında mezarlıklarda meditasyon yapmaktır; orada ölümün çürümesini seyreder ve bu yıkıcı kalbine uygundur. Şiva’nın boynundaki süs canlı yılanlardır. Şiva bir fakirdir üstelik ve doğumu hakkında kimse bir şey bilmez.”

Bakire şöyle dedi: “O senin gibi bir aklın ötesindedir. Bir fakirdir, fakat bolluk çeşmesidir; ürkütücüdür, fakat görkem kaynağıdır; yılan süsler de, mücevher süsler de takip çıkarabilir arzusunca. Neden doğacaktı ki, yaratılmamışın yaratıcısıyken! Şiva benim aşkımdır.”

O zaman genç kılığından sıyrıldı – Şiva’ydı.¹³

4. Bakire Anneliğe Dair Halk Hikâyeleri

Buddha, annesinin rahmine gökten süt beyaz bir fil şeklinde indi. Aztekli Coatlicue, “Yılanlarla Örölmüş Etekli Kadın”a bir tüy yumağı biçimindeki bir tanrı yaklaşmıştı. Ovidius’un *Başkalaşım*’ının sayfaları çeşitli kılıklar içindeki tanrıların kandırdığı nymphalarla kaynaşır:

¹³ Kalidasa, *Kumarasambhavam* (“Savaş Tanrısı Kumara’nın Doğumu”). R. Griffith tarafından yapılan bir İngilizce çevirisi vardır (2. Basım, Londra: Trübner and Company, 1897).

bir boğa, bir kuğu, bir altın yağmuru olan Zeus. Yanlışlıkla yutulan bir yaprak, bir yemiş, hatta bir nefes bile hazır olan rahmi döllemek için yeterli olabilir. Yaratıcı güç her yerdedir. Ve zamanın kaprisine ya da yazgısına göre, bir kurtarıcı kahraman ya da dünya yokeden demon olarak ortaya çıkabilir – bunu kimse bilemez.

Bakire doğum imgeleri mitte olduğu gibi halk hikâyelerinde de bulunur. Tek bir örnek yetecektir: Tonga'da "yakışıklı adam," Sinilau üzerine anlatılan küçük bir dizi hikâye arasından tuhaf bir halk hikâyesi. Bu hikâye yalnızca aşırı saçmalığından dolayı değil, bilinçdışı hicviyle kahramanın olağan yaşamının başlıca motiflerinin her birini açıkça içermesinden dolayı da özellikle ilginçtir: bakire doğum, babayı arayış, zorlu sınav, babanın gönlünü alma, bakire annenin iddiasının kabul edilmesi ve taç giyme ve son olarak, sahtekârlar yanarken gerçek oğulların göksel zaferi.

"Bir zamanlar bir adamla karısı vardı ve kadın hamileydi. Çocuğun zamanı gelince kadın kocasını çağırıp doğurabilmek için kendisini kaldırmasını istedi. Fakat bir midye doğurdu ve kocası onu öfkeyle fırlatıverdi. Kadın yine de midyeyi alması ve Sinilau'nun yıkanma yerine bırakması için kandırdı onu. Sinilau yıkanmaya geldi ve yıkanmak için kullandığı hindistancevizi kabuğunu bıraktı. Midye yüzüp kabuğu emdi ve hamile kaldı.

"Bir gün kadın, midyenin annesi midyenin ona doğru geldiğini gördü. Öfkeyle neden geldiğini sordu, fakat yumuşakça kızacak zaman olmadığını söyledi ve doğurabileceği bir yer ayarlamasını istedi. Bir perde gerildi ve midye iri hoş bir oğlan doğurdu. Sonra havuzuna geri yuvarlandı ve kadın, Sandal Ağacının Altına Giren Fatai adını verdikleri çocuğa baktı. Zaman geçti ve midyenin yine çocuğu oldu ve yuvarlanarak yine eve geldi doğurmak için. Olaylar yineleni ve mid-

ye yine, Fatai'de Rastgele Sarmalanmış Mrytle adlı sevimli bir oğlan doğurdu. O da bakılsın diye kadınla kocasına bırakıldı.

"İki çocuk büyüüp erkek olunca kadın Sinilau'nun bir şölen ve-receğini duydu ve torunlarının da orada olması gerektiğini düşündü. Gençleri çağırdı, onları hazırladı ve gidecekleri şölenin sahibinin babaları olduğunu söyledi. Gençler şölen yerine gelince insanlar onlardan gözlerini alamadılar. Onlara bakakalmamış bir tek kadın yoktu. Geçerlerken bir kadın topluluğu dönüp bakmalarını söyledi, fakat iki genç bunu reddetti ve kava içilen yere gelinceye dek yürüdüler. Orada kava verildi onlara.

"Fakat şöleninin bozulmasından hoşlanmayan Sinilau, iki kâse getirilmesini söyledi. Sonra adamlarına gençlerden birini tutup kesmesini emretti. Bambu bıçak genci kesmek üzere keskinleştirildi, fakat ucu vücuduna yerleştirilince kayıp geçiverdi ve bağırды delikanlı:

*Bıçak yerleştirildi ve kayıyor,
Sen otur da bize bak,
Sana benziyor muyuz benzemiyor muyuz.*

"O zaman Sinilau gencin ne dedığını sordu ve onlar dizeleri ona yinelediler. Sinilau iki gencin getirilmesini istedi ve babalarının kim olduğunu sordu. Onun babaları olduğunu söylediler. Sinilau yeni bulduğu oğullarını öptükten sonra onlara gidip annelerini getirmelerini söyledi. Onlar da havuza gidip midyeyi aldılar ve onu ikiye yarıp, içinde Nehirde-Evinde-Sayılan-Hina adlı sevimli bir kadını bulan büyükannelerine getirdiler.

"Sonra Sinilau'ya döndüler. Gençlerin her biri *taufohua* denen türden, saçaklı bir hasır giyiyordu; fakat annelerinin üzerinde *tuoua* denen çok iyi hasırlardan biri vardı. İki oğul ilerledi ve Hina izledi. Sini-

lau'ya ulaştıklarında onu eşleriyle oturur buldular. Gençler Sinilau'nun dizlerine oturdular ve Hina yanına oturdu. O zaman Sinilau insanlara gidip bir kazan hazırlamalarını, sımsıcak ısıtmalarını söyledi; eşlerini ve çocuklarını öldürüp pişirdiler; fakat Sinilau, Nehirde-Evinde-Sayılan-Hina'yla evlendi."¹⁴

¹⁴ E. E. V. Collocott, *Tales and Poems of Tonga* (Bernice P. Bishop Museum Bulletin, No 46, Honolulu, 1928), s. 32-33.

BÖLÜM III

KAHRAMANIN DÖNÜŞÜMLERİ

1. İlksel Kahraman ve İnsan

İki aşamayı geçtik: ilki, Yaratılmamış Yaratıcı'nın ani dışavurumlarından mitolojik çağın son halini almamış, ama zamanötesi kişileri; ikincisi, bu Yaratılmış Yaratıcı Olanlar'dan insanlık tarihinin alanına. Dışavurumlar yoğunlaştı, bilinç alanı daraldı. Daha önce nedensel olan gövdeler görünürken, artık yalnızca ikincil etkileri insan gözü-nün küçük, kesin kanıtlar bulan gözbebeğinde odaklanıyor. Kozmogonik çevrim artık ilerliyor, ama görünmez olan tanrılarca değil, sayelerinde dünyanın kaderinin gerçekleştiği, az ya da daha çok insan karakterli kahramanlar tarafından ilerletiliyor. Yaratılış mitlerinin efsanelere açtığı yol budur – Tekvin Kitabı'nda cennetten kovulmanın ardından olduğu gibi. Metafizik, önce loş ve bulanık olan tarih öncesine açılır, fakat zamanla ayrıntıları kesinleşir. Kahramanlar giderek daha az hayal ürünü olur, en sonunda da çeşitli yerel geleneklerin son sahnelerinde efsane kayıtlı zamanının olağan gün ışığına açılır.

Mwuetsi, Ay Adam, işe yaramaz bir çapa gibi atılmıştı; çocuklar topluluğu uyanan bilincin günlük dünyasına serbestçe aktı. Fakat aralarında, ilk birleşmesinin çocukları gibi çocukluktan erkeklığe tek bir günde geçmiş olan, artık denizaltında olan babanın öz oğulları olduğu söylenir bize. Kozmik gücün bu özel taşıyıcıları ruhsal ve sosyal bir aristokrasi oluşturdular. Yaratıcı enerjinin iki katıyla dolu olarak, kendileri açığa vurma kaynağıydılar. Bu tür figürler her efsanevi geçmişin tan vaktinde görünür. Bunlar kültür kahramanları, şehir kurucularıdır.

Çin kronikleri, toprak katılaşınca ve insanlar nehir kenarlarına yerleşirken, “Göksel İmparator,” Fu Hsi’nin (MÖ 2953-2838) onları yönettiğini kaydeder. Kabilelerine ağlarla nasıl balık tutulacağını, avlanmayı ve evcil hayvanları yetiştirmeyi öğretti, insanları boylara ayırdı ve anaerkilliği yerleştirdi. Meng nehrinin sularından çıkan at şeklinde, pullarla kaplı bir canavarın ona verdiği doğaüstü bir tableten, bu güne dek geleneksel Çin düşüncesinin temel simgesi olarak kalan Sekiz Şekli çıkardı. Mucizevi bir rahme düşünüşle on iki yıllık bir gebelik döneminden sonra doğmuştu; vücudu, insan kolları ve öküz başı taşıyan bir yılan vücuduydu.¹

Halefi, “Yersel İmparator,” Shen Nung (MÖ 2838-?2698) boğa başlı insan vücuduyla, sekiz kadem yedi pus uzunluğundaydı. Mucizevi biçimde bir ejderin etkisiyle ortaya çıkmıştı. Utanan annesi bebeği bir dağ kenarına bırakmıştı, fakat vahşi hayvanların onu koruyup beslediklerini öğrenince eve götürmüştü. Shen Nung bir gün yetmiş zehirli bitki ve panzehirlerini keşfetti: karnına dayadığı bir cam sayesinde her bir bitkinin sindirilişini izleyebiliyordu. Sonra bugün de kullanılan bir ilaç kitabı hazırladı. Sabanı ve takas sistemini bulan oydu; Çin köylüsü tarafından “tahıllar prensi” olarak tapınılır. Yüz altmış sekiz yaşında ölümsüzler arasına karışmıştır.²

Bu türden yılan krallar ve minotaurolar, imparatorun özel bir dünya yaratıcı, dünya destekleyici, sıradan insan bedeninininkinden çok daha büyük bir gücün taşıyıcısı olduğu bir geçmişi anımsatır. O zamanlar dev bir iş, bizim insan uygarlığımızın temellerinin muazzam

¹ Giles, *a.g.e.*, s. 233-234; Muhterem J. MacGowan, *The Imperial History of China* (Şangay, 1906), s. 4-5; Friedrich Hirth, *The Ancient History of China* (Columbia University Press, 1908), s. 8-9.

² Giles, *a.g.e.*, s. 656; MacGowan, *a.g.e.*, s. 5-6; Hirth, *a.g.e.*, s. 10-12.

kuruluşu gerçekleştirilmişti. Fakat çevrimin ilerleyişiyle birlikte, yapılacak işin ön- ya da süper-insana ait olmadığı bir zaman geldi; özellikle insanın emeği vardı artık – tutkuların denetimi, sanatların araştırılması, devletin ekonomik ve kültürel kurumlarının yaratılması. Artık Ay Boğası'nın bedenlenmesine, Kaderin Sekiz Şeklinin Yılan Bilgeliliğine değil, kalbin gereksinim ve umutlarına açık kusursuz bir insan ruhuna gerek vardır. Buna uygun olarak, kozmogonik çevrim, kuşaklar boyunca kral insanın modeli olacak olan bir imparator ortaya çıkarır.

Huang Ti, "Sarı İmparator" (MÖ 2697-2597) Ulu Üç'ün üçüncüsüydü. Çao-tien eyaleti prensinin bir metresi olan annesi, Büyük Ayı takımıyıldızı çevresinde gözalcı altın bir ışığa rastlayınca gebe kalmıştı ona. Çocuk yetmiş günlükken konuşabiliyordu ve on bir yaşında tahta çıktı. Onun ayırt edici yeteneği düş görme gücüydü: uykuda en uzak bölgeleri ziyaret edebilir ve doğaüstü dünyadaki ölümsüzlerle konuşabilirdi. Tahta çıkışından kısa zaman sonra, Huang Ti tam üç ay süren ve kalbini denetleme dersini aldığı bir düş gördü. Benzer uzunluktaki ikinci bir düşten sonra, insanlara öğretme gücüyle döndü. Onlara doğanın güçlerini kalplerinde denetlemeyi öğretti.

Bu harika adam Çin'i yüz yıl yönetti ve hükümrانlığı sırasında insanlar gerçekten altın bir çağ yaşadılar. Çevresine, yardımcılarıyla bir takvim hazırladığı, matematiksel hesaplamalar yapmayı başlattığı ve tahta, çamur ve metalden araç gereç yapmayı, kayık ve araba inşasını, para kullanmayı ve bambudan müzik aletlerinin yapımını öğrettiği altı büyük danışman topladı. Kamu yerlerini Tanrı'ya tapınmaya ayırdı. Özel mülkiyetin sınırlarını ve kanunlarını belirledi. Kraliçesi ipek örme sanatını keşfetti. Kendisi yüz çeşit hububat, sebze ve ağaç dikti; kuşların, dört ayaklıların, kertenkelelerin ve böceklerin geliştirilmesi-

ni destekledi; su, ateş, odun ve toprağın yararlarını öğretti; ve dalgaların hareketini düzenledi. Yüz on bir yaşındaki ölümünden önce, İmparatorluk bahçelerinde, hükümdarlığının kusursuzluğunu belirtmek üzere Anka ve Tekboynuz görüldü.³

2. İnsan Kahramanın Çocukluğu

En başlardaki yılan vücutlu ve boğa kafalı kültür kahramanı, içinde doğal dünyanın kendiliğinden yaratıcı gücünü taşıyordu. Biçiminin anlamı buydu. Öte yandan insan kahraman ise, altınsanla ilişkisini yeniden kurmak için “alçalmalıdır.” Kahramanın macerasının anlamı, gördüğümüz gibi budur.

Fakat efsane yaratanlar, genellikle dünyanın büyük kahramanlarını sadece benzerlerini sınırlayan ufukları aşan ve aynı cesaret ve şans sahibi herhangi bir insanın bulabileceği kadar ödülle dönmüş olan insanlar olarak görmeyi yeğlememiştir. Tersine, eğilim, genellikle kahramana doğum, hatta rahme düşme anından başlayarak sıradışı güçler bağışlamak yönünde olmuştur. Kahramanın yaşamının tamamı, büyük asıl macera doruk noktası olmak üzere bir mucizeler geçidi olarak gösterilmiştir.

Bu, kahramanlığın basitçe elde edilmekten çok, önceden belirlenmiş olduğu görüşüyle uyum içindedir ve biyografinin kişilikle ilişkisi sorununu öne çıkarır. Sözelimi, İsa çileler ve meditasyon sayesinde bilgelik elde etmiş biri gibi görülebilir; ya da diğer yandan, kişi bir

³ Giles, *a.g.e.*, s. 338; MacGowan, *a.g.e.*, s. 6-8; Edouard Chavannes, *Les memoires historiques de Se-ma Ts'ien* (Paris, 1895-1905), Cilt I, s. 25-36. Ayrıca bkz. John C. Ferguson, *Chinese Mythology* (“The Mythology of All Races,” Cilt VIII, Boston, 1928), s. 27-28, 29-31.



Levha XXI. *Kaos Ana ve Güneş Tanrı (Asur).*

tanrının yeryüzüne inip insan kılığına büründüğünü düşünebilir. İlk görüş, kişiyi onun gibi aşkın, kurtarıcı deneyime ulaşmak üzere ustayı tam anlamıyla taklit etmeye yöneltecektir. Fakat ikincisi kahramanın, tam anlamıyla izlenmektense, daha çok hayranlık duyulacak bir simge olduğunu belirtir. Tanrısal varlık hepimizin içinde yaşayan, her şeye kâdir Benliğin bir açılımıdır. Bu yüzden yaşamın takdir edilmesi kişinin kendi içkin tanrısallığı üzerine meditasyonu olarak kabul edilmelidir, kesin bir taklidin başlaması olarak değil; ders “Böyle yap ve iyi ol,” değil, “Bunu bil ve Tanrı ol”dur.⁴

⁴ Bu formül, elbette tam olarak sıradan Hristiyan öğretisiyle aynı değildir; orada İsa'nın “Tanrı'nın krallığı içinizedir,” dediği bildirilse de, kiliseler, insan, Tanrı'nın sadece “imgesinde” yaratıldığı için ruh ve yaratıcısı arasın-

Kısım I, “Kahramanın Macerası”nda, kurtarıcı göreve, psikolojik denebilecek ilk açıdan baktık. Şimdi onu ikinci açıdan, yeniden keşfetmenin ve görünür kılmanın kahramanın görevi olduğu aynı metafizik gizemin bir simgesi olduğu yerden değerlendirmeliyiz. Bu yüzden bu bölümde, önce içkin tanrısal ilkenin özel bir dışavurumunun dünyaya yeniden geldiğini gösteren mucizevi çocukluğu ve sonra hemen ardından, kahramanın yazgısının işlevini canlandıracak çeşitli yaşam rollerini ele alacağız. Bunlar zamanın gereksinimlerine göre değişik büyüklüktedir.

daki ayrımın mutlak olduğunu söylemekte, böylece bilgeliklerinin son durağı olarak insanın “ebedi ruhu” ve tanrısalılık arasındaki ikici ayırmadan vazgeçmemektedirler. Bu karşıtlık çiftinin ötesine geçmek özendirilmez (gerçekten de, “panteizm” olarak reddedilir ve bazen kazıkla ödüllendirilir); yine de, Hristiyan mistiklerinin dua ve günlükleri, birleştirici, ruhu paramparça eden deneyimin esrik anlatımlarıyla doluyken (bkz. *geride*, s. 51), Dante’nin, *İlahi Komedy*’nın son kısmındaki hayali (*geride*, s. 222) kesinlikle ortodoks, ikici, Teslis kişilerinin sonulluğuna ilişkin somut dogmanın ötesine geçer. Bu dogmanın ötesine geçilmediği durumlarda, Baba-ya Ulaşma miti kelime anlamıyla, insanın son hedefini anlatır şekilde alınır. (Bkz. *geride*, s. 294, dipnot 5.)

İsa’yı bir örnek insan olarak taklit etme ya da Onu bir tanrı olarak düşünme sorununa gelince, Hristiyan yaklaşımının tarihi kabaca şöyle özetlenebilir: (1) dünyayı onun yaptığı gibi kabul ederek, efendi İsa’yı tam olarak izleme dönemi (İlkel Hristiyanlık); (2) Çarmıhtaki İsa’nın kalpteki tanrısalılık olarak düşünülmesi, bu arada kişinin dünyadaki yaşamını bu tanrının hizmetkârı olarak sürdürmesi dönemi (Erken ve Ortaçağ Hristiyanlığı); (3) meditasyonu destekleyen araçların çoğunun reddedilmesi, yine de kişinin dünyadaki yaşamını, hayalinde canlandırmaktan kaçındığı tanrının hizmetkârı ya da aracı olarak sürdürmesi (Protestan Hristiyanlığı); (4) İsa’yı, onun çileci yolunu kabul etmeden, insani varlığın bir örneği olarak yorumlama girişimi (Liberal Hristiyanlık). Karşılaştırın *geride*, s. 173, dipnot 83.



Levha XXII. Genç Mısır Tanrısı (Honduras).

Daha önce formülleştirilmiş terimlerle söylendiğinde, kahramanın ilk görevi kozmogonik çevrimin önceki aşamalarını bilinçli olarak deneyimlemektir; dışavurum çağları boyunca geri sürüklenmek. İkincisi ise, o uçurumdan çağdaş yaşam düzlemine dönmek, orada yarı tanrısal gizillerin bir insan dönüştürücüsü olarak hizmet etmektir. Huang Ti'nin düş görme gücü vardı: bu onun alçalma ve dönme yoluydu. Väinämöinen'in ikinci ya da su doğumu onu ilksel olanın deneyimine fırlattı. Midye eşe dair Tonga öyküsünde, geri çekilme annenin doğumuyla başladı: kardeş kahramanlar bir altinsan rahminden doğdular.

Kahramanın, kişisel çevriminin ikinci kısmındaki görevleri, ilkindeki alçalmasının derinliğiyle orantılı olacaktır. Midye eşin oğulları hayvan düzeyinden geldiler; fiziksel güzellikleri en yüksek düzeyden oldu. Väinämöinen güçlü sular ve rüzgârlardan yeniden doğmuştu; onun yeteneği doğanın ve insan vücudunun öğelerini ozansal şarkıyla uyandırmak ya da bastırmak oldu. Huang Ti bir süreliğine ruhun krallığında kalmıştı; kalbin uyumunu öğretti. Buddha yaratıcı tanrılar bölgesini bile geçti ve hiçlikten geri geldi; kozmogonik çevrimden kurtuluşu bildirdi.

Eğer bir gerçek tarihsel figürün yaptıkları onun bir kahraman olduğuna işaret ederse, efsanesini yaratanlar ona uygun derin maceralar uyduracaktır. Bunlar büyüleyici alanlara yolculuklar olarak resmedilecek ve bir yandan ruhun gece denizine inişlerin, diğer yandan insanın kaderinin birbirine bağlı yaşamlarda ortaya çıkan alanları ya da özelliklerinin simgesi olarak yorumlanacaktır.

Agadeli Kral Sargon (ca. MÖ 2550) düşük bir anneden doğmuştu. Babası bilinmiyordu. Fırat'ın sularına bir sepetle bırakıldıktan sonra, çiftçi Akki tarafından bulunmuş ve bahçıvan olarak hizmet etmek üzere yetiştirilmişti. Tanrıça Iştar delikanlıdan hoşlandı. Böylece so-

nunda kral ve imparator oldu, yaşayan tanrı olarak tanındı.

Hindu Maurya hanedanının kurucusu Chandragupta (MÖ dördüncü yüzyıl) bir ahırın eşiğine toprak bir kavanoz içinde bırakılmıştı. Çocuğu bir çoban bulup yetiştirdi. Yargıç Koltuğundaki Yüce Kral oyununu oynadığı bir gün, küçük Chandragupta suçluların en kötülerinin el ve ayaklarının kesilmesini emretti; sonra, onun emriyle, kesilen organlar hemen yerine döndü. Oradan geçen bir prens bu mucizevi oyunu görünce, çocuğu bin harşapanaya satın aldı ve evde fiziksel işaretlerden dolayı onun bir Maurya olduğunu anladı.

Papa Büyük Gregori (MS 540?-604), şeytanın kışkırtmasıyla ensest ilişkiye giren soylu ikizlerden doğmuştu. Pişman olan annesi onu küçük bir sepetle denize bıraktı. Balıkçılar tarafından bulunup bakıldı ve altı yaşında rahip olmak üzere bir manastıra gönderildi. Fakat savaşçı bir şövalyenin yaşamını istiyordu o. Bir kayığa binerek, mucizevi biçimde ebeveynlerinin ülkesine çıktı, kraliçenin kalbini kazandı – bu arada onun annesi olduğu anlaşıldı. Bu ikinci ensest anlaşıldıktan sonra, Gregori on yedi yıl denizin ortasındaki bir kayaya zincirli olarak çile çekti. Zincirlerinin anahtarları sulara atılmıştı, fakat uzun dönemin ardından bir balığın karnında bulundular, bu da Tanrıdan bir işaret sayıldı: günahının kefareтини ödemiş bu kişi, bir süre sonra Papa seçildiği Roma'ya götürüldü.⁵

. Charlemagne (742-814) çocukken ağabeylerinden hiç rahat yüzü görmemişti, o da Sarazen İspanyasına kaçtı. Orada, Mainet adı altında krala büyük hizmetleri oldu. Kralın kızını Hristiyan inancına geçirdi

⁵ Bu üç efsane, Dr. Otto Rank'in harika psikolojik çalışması *The Myth of the Birth of the Hero* (Nervous and Mental Disease Monographs; New York, 1910) içinde yer almaktadır. Üçüncünün bir versiyonu *Gesta Romanorum*, Masal LXXXI'de bulunur.

ve ikisi gizlice evlendi. Başka işlerin ardından, genç kral, Fransa'ya döndü, eski işkencecilerini devirdi ve görkemli biçimde tacı ele geçirdi. Sonra yüz yıl, on iki emsalli bir zodyakla çevrili olarak hükümdarlık etti. Söylenenlere göre, saçı ve sakalı çok uzun ve beyazdı.⁶ Bir gün yargı ağacının altında otururken, bir yılanı adalet sundu ve sürüngen karşılık olarak onu çoktan ölü olan bir kadınla aşk ilişkisine sokan bir büyü verdi. Bu tılsım Aix'te bir kuyuya düştü: Aix'in imparatorun en sevdiği yer olması bu yüzdendir. Sarazenler, Saksonlar, Slavlar ve Kuzeylilerle uzun savaşların ardından yaşlanmayan imparator öldü; fakat sadece, ülkesi ona gereksinim duyduğu zaman uyanmak üzere uyuyor. Ortaçağ sonlarında bir kez bir haçlı seferine kaulmak üzere dirilmişti.⁷

Bu biyografilerin her biri değişik şekilde akılcılaştırılmış çocukluk sürgünü ve dönüşü temasını sergiliyor. Bu, tüm efsane, halk hikâyesi ve mitlere has sürekli bir özelliktir. Genellikle bir parça fiziksel akla yatkınlık vermek üzere bir çaba gösterilir. Yine de, söz konusu kahraman büyük bir egemen, büyücü-hekim, peygamber ya da bedenlenme olduğu zaman, mucizelerin sınırsızca gelişmesine izin verilir.

İbrahim'in babasının doğumuna ilişkin sevilen Musevi efsanesi, büyük bir içtenlikle doğaüstü çocuk sürgününün bir örneğini sunar. Doğum olayı yıldızlarda Nemrud tarafından okunmuştu, "çünkü bu kafir kral kurnaz bir astrologdu ve onun zamanında doğan bir adamın ona karşı ayaklanacağı ve görkemli biçimde onun dinini yalanlayacağı bildirilmişti ona. Yıldızların anlattığı kaderinden korkarak, prenslerini ve devlet adamlarını çağırdı ve onlara danıştı. Şöyle dediler: 'Bizim işe

⁶ Aslında Büyük Charles sakalsız ve keldi.

⁷ Charlemagne'in çevrimleri, Joseph Bedier tarafından ayrıntılı biçimde tartışılmıştır; *Les legendes épiques* (3. Basım; Paris, 1926).

yaramaz önerimiz, büyük bir ev inşa edip girişine bir muhafız koymanız ve bölgedeki hamile tüm kadınların orada doğururken onlara bakacak olan hizmetçileriyle birlikte buraya toplanmasını emretmeniz. Doğuracak kadının günü geldiğinde ve çocuk doğduğunda, eğer oğlansa onu öldürmek hizmetçinin işi olacak. Ama çocuk kızsaa, yaşayacak ve anne hediyeler ve pahalı giysiler kazanacak ve bir çığırktan şöyle bağırarak, 'Bir kız doğuran kadına işte bu layık!'

"Kral bu görüşmeden hoşnut kaldı ve bütün krallığına bir duyuruda bulundu, bütün mimarları onun için altmış endaze yüksekliğinde ve seksen endaze genişliğinde büyük bir ev inşa etmeye çağırdı. Bina bitince tüm hamile kadınların toplanmaları ve doğuruncaya dek orada kalmaları için bir çağrı daha yaptı. Kadınları eve yerleştirecek adamlar görevlendirildi ve kadınların kaçmasını engellemek üzere evin içine ve çevresine muhafızlar yerleştirildi. Daha sonra hizmetçileri eve gönderdi ve erkek çocukları daha memedeyken katletmelerini buyurdu. Ama eğer kadın bir kız doğurursa, ketenlere, ipeklere ve nakışlanmış giysilere sarılacak ve evden büyük övgülerle çıkarılacaktı. Böylece yetmiş bin kadar çocuk katledildi. O zaman melekler Tanrı'ya çıkıp konuştular, 'Yaptıklarını görmüyor musun, sayısız masum bebeği katleden günahkâr ve utanmaz Kenan oğullarından Nemrud'un yaptıklarını?' Tanrı şöyle yanıtladı: 'Kutsal melekler, biliyor ve görüyorum, çünkü ne uyur ne de uyuklarım. Bakar ve gizlenen şeyleri, aydınlanan şeyleri bilirim ve bu günahkâr ve utanmaza ne yaptığıma tanık olacaksınız, çünkü ben Kendi elimi uzatacağım onu cezalandırmak üzere.'

"İşte bu sıralarda Terah, İbrahim'in annesini döldedi ve o gebe kaldı. ... Zamanı yaklaştığında, şehri korkuyla terk etti ve çöle ilerledi, bir mağaraya ulaşınca dek vadide yürüdü. Bu sığınağa girdi ve ertesi gün haykırışlarla bir oğlan doğurdu. Bütün mağara çocuğun güneşin

eşiymişcesine saçtığı ışıqla doldu ve anne alabildiğine mutlu oldu. Doğurduğu bebek atamız İbrahim'di.

"Anne cıvıldadı ve oğluna şöyle dedi: 'Heyhat, seni Nemrud'un kral olduğu bir vakitte doğurdum. Senin adına yetmiş bin erkek çocuk katledildi ve ben senin adına korku içindeyim, eğer varlığını duyarsa seni de katleder. En iyisi, gözüm seni göğsümde katledilmiş göreceğine, sen burada çürü git.' Giydiği örtüyü çıkarıp bebeğe sardı. Sonra onu mağarada terk etti, 'Tanrı seninle olsun, seni terk etmesin O, bırakmasın seni.'

"Böylece İbrahim mağarada bakıcısı olmaksızın terk edilmişti ve ağlamaya başladı. Tanrı ona içecek süt vermesi için Cebrail'i gönderdi ve melek, sütün bebeğin sağ elinin küçük parmağından akmasını sağladı ve onu on günlük oluncaya dek emdi bebek. Sonra kalkıp yürümeye başladı ve mağarayı terk ederek vadi boyunca ilerledi. Güneş batıp da yıldızlar çıkınca, dedi ki, 'Bunlar tanrılar!' Fakat şafak söküp artık yıldızlar görünmez olunca şöyle dedi, 'Bunlara tapmayacağım, tanrı değil bunlar.' Daha sonra güneş yükseldi ve o dedi ki, 'Benim tanrım bu, ona boyun eğeceğim.' Fakat güneş de battı ve şöyle dedi, 'Tanrı değil bu,' ve aya bakarak onun tanrısal bağlılığını göstereceği tanrı olduğunu söyledi. Sonra ay görünmez olunca, bağırdı: 'Bu da tanrı değil! Onların hepsini hareket ettiren Biri var.'"⁸

Montanalı Karaayaklar, manevi ailesinin bir kazanda bufalo kanı kaynatmak isterken bulduğu, canavar-katleden genç Kut-o-yis'ten bahseder. "Kazandan birdenbire bir çocuğun ağlaması gibi, sanki yaralanmış, yanmış ya da derisi yüzülmüş gibi bir ses geldi. Kazana baktılar ve içinde küçük bir çocuk gördüler, hemen çıkardılar onu su-

⁸ Louis Ginzberg, *The Legends of the Jews* (Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1911), Cilt III, s. 90-94.

dan. Çok şaşırmışlardı. ... Sonunda dördüncü gün çocuk konuştu, ve dedi ki, 'Beni bu kulübenin direklerine çarpın, sonuncusuna vardığımda yere düşeceğim ve yetişkin olacağım.' Yaşlı kadın söyleneni yaptı ve onu kulübenin direğine her çarptığında büyüdüğü görülebiliyordu, sonunda onu son direğe çarptıklarında artık bir adamdı."⁹

Halk öyküleri genellikle bu sürgün temasını destekler ya da hor görülenle, özürleyle değiştirir: kötü davranılan en genç oğul ya da kız, öksüz, üvey çocuk, çirkin ördek ya da aşağı düzeyden toprak sahibi.

Annesinin çömlek yapmak için ayaklarıyla kili karıştırmasına yardım eden Pueblolu genç bir kadın, ayağına çarpan çamuru duydu, ama aldırmadı. "Birkaç gün sonra genç kız karnında bir şeyin kıpırdadığını duydu, ama hiç de çocuk sahibi olacağını düşünmedi. Annesine de söylemedi. Fakat karnı büyüyor da büyüyordu. Bir sabah çok hastaydı. Öğlende bebek sahibi oldu. O zaman annesi (ilk kez) kızının bebek sahibi olabileceğini anladı. Anne çok kızmıştı; fakat bebeğe bakınca, bebek gibi olmadığı gördü, üzerinden iki parça çıkan yuvarlak bir şey, bir çömlek olduğunu gördü. 'Nereden buldun bunu?' dedi. Kız sadece ağlıyordu. O sırada baba içeri geldi. 'Boşverin, bebeği olmasına memnun oldum,' dedi. 'Ama bu bir bebek değil,' dedi anne. O zaman baba gidip baktı ve bebeğin bir su çömleği olduğunu gördü. Çömlekten oldukça hoşnut kaldı. 'Kıpırdıyor,' dedi. Çok geçmeden küçük çömlek büyümeye başlamıştı. Yirmi gün sonra kocaman olmuştu. Çocuklarla dolaşıp konuşabiliyordu. 'Dede, beni çıkar da, çevreye bakınayım,' diyordu. O yüzden dedesi her sabah onu dışarı çıkarıyor ve o da çocuklara bakıyordu ve çocuklar ondan hoşnuttu, bir

⁹ George Bird Grinnell, *Blackfoot Lodge Tales* (New York: Charles Scribner's Sons, 1892, 1916), s. 31-32.

erkek olduğunu anladılar, Çömlek Oğlan. Konuşmasından anladılar.”¹⁰

Sonuçta: kaderin çocuğu uzun bir belirsizlik dönemiyle yüzleşmek zorundadır. Bu aşırı tehlike, engel ya da onursuzluk dönemidir. İçe, kendi derinliklerine ya da dışa, bilinmeyene fırlatılır; ne olursa olsun, dokunduğu keşfedilmemiş bir karanlıktır. Ve bu beklenmedik, zararlı oldukları kadar merhametli varlıkların alanıdır: bir melek belirir, yardımsever bir hayvan, bir balıkçı, bir avcı, kocakarı ya da köylü. Hayvanlar arasında yetişmiş, ya da Siegfried gibi aşağıda yaşam ağacının kökleriyle beslenen gnome’lar arasında yetişmiş ya da hatta küçük bir odada bir başına yetişmiş (öykü binbir şekilde anlatılmıştır) olan genç dünya-çırağı, ölçülmüş ve adlandırılmış olan alanın hemen ötesinde duran tohum halindeki güçlerin dersini öğrenir.

Mitler, bu türden bir deneyimle yüzleşmek ve onu aşmak için sıradışı bir yeteneğin gerektiği konusunda uzlaşır. Erken gelişmiş güç, zeka ve bilgelik anekdotlarında bebekler çoktur. Herakles, tanrıça Hera’nın beşiğine gönderdiği bir yılanı boğuvermişti. Polinezyalı Maui tuzak kurup güneşi yavaşlattı – böylece annesine yemek pişirme zamanı verdi. Gördüğümüz gibi, İbrahim Tek Tanrı bilgisine ulaştı. İsa bilgeleri alt etti. Bebek Buddha bir gün bir ağacın gölgesi altında bırakılmıştı; dadıları bir ara tüm öğleden sonra gölgenin kıpırdamamış olduğunu ve çocuğun vecd halinde yoga duruşunda oturduğunu gördüler.

Gokula ve Brinbadan sığırtmaçları arasındaki çocukluk sürgünü sırasında, sevgili Hindu kurtarıcı Krişna’nın yapıp ettikleri, canlı bir çevrim oluşturur. Putana adlı bir goblin, güzel bir kadın görünümün-

¹⁰ Elsie Clews Parsons, *Tewa Tales* (Memoirs of the American Folklore Society, XIX, 1926), s. 193.

de, ama göğüslerinde zehir taşıyarak gelmişti. Çocuğun üvey annesi Yasoda'nın evine girdi ve kendini hoş gösterip çocuğu süt vermek üzere kollarına aldı. Fakat Krişna öyle sertçe geri çekildi ki onun yaşamını aldı ve Putana, asıl görünümüne kavuşarak öldü. Kokan ceset yakılınca, nasılsa tatlı bir koku verdi; çünkü tanrısal çocuk dişi demona sütünü içerken kurtuluş sunmuştu.

Krişna oyunbaz bir küçük çocuktur. Süt anneleri uyurken ekşimik kavanozlarını saklamaktan hoşlanırdı. Ulaşabileceği yerlerden uzağa, yüksek raflara yerleştirilmiş şeyleri yiyip dökmek üzere tırmanmaya bayılırdı. Kızlar ona Tereyağı-hırsız derdi ve Yasoda'ya yakınırıları; fakat Krişna her seferinde bir şeyler uydururdu. Bir öğleden sonra manevi ebeveynlerine, avluda oynarken kil yediği söylenmişti. Yasoda elinde bir sopayla koşup geldi, fakat Krişna dudaklarını silip bir şey bilmediğini söyledi. Bakmak için kirli ağzı açtı Yasoda, fakat içeri bakınca bütün evreni, "Üç Dünya'yı" gördü. Şöyle düşündü: "Ne budalaca şey, oğlumun Üç Dünyanın Efendisi olduğunu düşünmek." Sonra her şey ona kapandı ve o anı hemen unuttu. Küçük oğlanı kucaklayıp eve taşıdı.

Sığırtmaç halkı, Zeus'un Hindu karşılığı olan, göğün kralı ve yağmurun efendisi Indra'ya tapınırdı. Bir gün adaklarını sunduktan sonra, genç Krişna onlara şöyle dedi: "İndra gökte kral olsa bile, yüce bir tanrı değil; devlerden korkar o. Dahası, dua ettiğiniz yağmur ve bolluk, suları yükselten ve geri düşüren güneşe bağlıdır. Ne yapabilir Indra? Olup biten her şey doğanın ve ruhun yasalarıyla belirlenir." Sonra onların dikkatini, saygılarını havanın uzak efendisinden daha çok hak eden yakındaki ormanlığa, nehirlere, tepelere ve özellikle de Govardhan Dağı'na çevirdi. Ve böylece onlar dağa sundular çiçekleri, meyveleri ve şekerlemeleri.

Krişna'nın kendisi ikinci bir biçim aldı: bir dağ tanrısı biçimini aldı ve bir yandan insanların arasında eski biçimiyle dağ kralına tapınırken, diğer yandan insanların sunduklarını kabul etti. Tanrı sunulanları aldı ve hepsini yedi.¹¹

Indra öfkelenmişti ve insanların hepsi silinip süpürülünceye dek yağmur yağdirmasını emrettiği bulutlar kralını çağırdı. Bölgeye bir fırtına bulutları topluluğu yığıldı ve sel gibi boşanmaya başladılar; sanki dünyanın sonu gelmişti. Fakat genç Krişna Govardhan Dağı'nı tükenmez enerjisinin ısıyla doldurdu, onu küçük parmağıyla kaldırdı ve insanlara altına sığınmalarını söyledi. Yağmur dağa çarptı, tısladı ve buharlaştı. Sel yedi gün sürdü, fakat bir damlası bile sığırtmaçlar topluluğuna değmedi.

O zaman tanrı, rakibinin İlksel Varlığın bir bedenlenmesi olması gerektiğini anladı. Krişna ertesi gün kavalını çalarak inekleri otlatmaya götürdüğünde, Göğün Kralı beyaz fili Airavata ile aşağı indi, gülümseyen gencin ayaklarına kapandı ve af diledi.¹²

Çocukluk çevriminin tamamlanması uzun bir belirsizlik döneminin ardından gerçek kişiliğinin ortaya çıkmasıyla, kahramanın dönmesi ya da tanınmasıdır. Bu olay büyük ölçekli bir kriz yaratabilir;

¹¹ Batılı okura garip gelebilecek olan bu önerinin anlamı, İbadet Yolu'nun (*bhakti marga*) uzak, düşünemez kavramlarla değil, ibadet eden tarafından bilinen ve sevilen şeylerle başlaması gerektiğidir. Mabut her şeyde içkin olduğundan, O, Kendini derinlemesine bakılan her şey aracılığıyla bilinir kılacaktır. Dahası, onun için dış dünyadaki Mabut'u keşfetmesini olası kılan ibadet edenin içindeki Mabut'tur. Bu gizem, Krişna'nın tapınma eylemi sırasındaki ikili varlığıyla sergilenir.

¹² Rahibe Nivedita ve Ananda K. Coomaraswamy, *Myths of the Hindus and Buddhists* (New York: Henry Holt and Company, 1914), s. 221-232'den uyarlanmıştır.

çünkü insan yaşamından o ana dek dışlanan güçlerin belirmesini sağlar. Daha önceki örüntüler parçalara ayrılır ya da çözülür; gözü hastalık kaplar. Yine de belli bir yıkım anından sonra, yeni etkenin yaratıcı gücü görünür olur ve dünya beklenmedik görkemle yeniden şekillenir. Bu çarpmaya gerilme-dirilme teması ya kahramanın kendisinin vücudu, ya da onun dünyaya etkileri üzerinde gösterilebilir. İlk seçeneği su çömleğine ilişkin Pueblo öyküsünde görüyoruz.

“Erkekler tavşan avlamaya gidiyordu ve Çömlek Oğlan da gitmek istedi. ‘Dede, beni tepenin dibine götürebilir misin, tavşan avlamak istiyorum.’ ‘Aptal torunum, sen tavşan avlayamazsın, elin ayağın yok senin,’ dedi dede. Fakat Çömlek Oğlan gitmeyi çok istiyordu. ‘Götür beni. Sen yaşlısın, bir şey yapamazsın.’ Annesi ağlıyordu, çünkü oğlanın eli ayağı gözü yoktu. Fakat onu besliyorlardı, ağzından, çömleğin ağzından. Böylece ertesi gün dedesi onu güneydeki düzlüğe götürdü. Orada oğlan yuvarlandı epey ve çok geçmeden bir tavşan izi görüp takip etti. Çok geçmeden tavşan kaçtı ve o da onu kovaladı. Tam düz araziye varacağı sırada bir kaya belirdi, ona çarpıp kırıldı ve bir çocuk fırladı ayağa. Derisinin kırılmasına ve bir çocuk, büyük bir çocuk olmasına çok sevinmişti. Boynuna bir sürü boncuk takmıştı ve turkuaz küpeleri vardı, bir dans etekliği, makosenler ve güderi bir gömleği vardı.” Bir sürü tavşan yakaladıktan sonra, dönüp onları, kendisini zaferle eve götüren dedesine verdi.¹³

Hayat dolu İrlandalı savaşçı –“Kırmızı Dal Şövalyeleri Divanı” denen, ortaçağ Ulster Divanı’nın baş kahramanı¹⁴– Cuchulainn’in içinde

¹³ Parsons, *a.g.e.*, s. 193.

¹⁴ Ortaçağ İrlanda efsane divanları şunları içerir: (1) Tarihöncesi halkların İrlanda adasına göçlerini, savaşlarını ve özellikle Tuatha De Danaan, “Yüce Anne, Dana’nın Çocukları” olarak bilinen tanrılar ırkının yapıcı eylemlerini

yanan kozmik enerjiler, hem kendini hem de çevresindeki her şeyi yakıp yıkarak birdenbire deprem gibi patlayıverirdi. Dört yaşındayken –diye başlar öykü– amcası Kral Conchobar'ın “çocuk taburlarını” kendi becerilerinde sınamaya karar verdi. Bakır hörlisi (hokeye benzer İrlanda oyunundaki çubuk), gümüş topu, mızrağı ve oyuncak kalkanıyla birlikte Emania saray şehrine gitti ve tek bir söz etmeden doğruca çocukların arasına daldı – “hepsi elli kadar kişiydi, çayırdı hörlü oynuyorlar ve Conchobar'ın oğlu Follamain'in önderliğinde savaş oyunları çalışıyorlardı.” Bütün saha üzerine çullandı. Yumrukları, bilekleri, avuçları ve küçük kalkanıyla dört bir yandan gelen hörlileri, topları ve mızrakları karşıladı. Sonra yaşamında ilk kez savaş çılgınlığına tutuldu (daha sonra onun “nöbeti” ya da “bozulması” olarak tanı-nacak ürkünç, karakteristik bir dönüşüm) ve olan biteni kimse anla-yamadan ellisini birden devirmişti. Çocuklardan beşi, Soylu Fergus'la

anlatan *Mitolojik Divan*; (2) on ikinci yüzyılda II. Henri'nin yönetimindeki Anglo-Normanların gelişine dek süren Kelt hanedanlarının kurucuları olan Milesius oğullarının, en son gelen ırkın yanı-tarihsel kronikleri ya da Milesianların Yıllıkları; (3) Öncelikle Cuchulainn'in (*kuhulin* olarak okunur) amcası Conchobar'ın (*hunuhur* okunur) sarayında yapıp ettiklerine dair olan *Kırmızı Dal Şövalyeleri Ulster Divanı*: bu divan Arthur geleneğinin Gal-ler, Britanya ve İngiltere'de büyük ölçüde gelişimini etkilemiştir - Concho-bar'ın sarayı Kral Arthur'unki için ve Cuchulainn'in yapıp ettikleri Ar-turhur'un yeğeni Sir Gawain'inkiler için örnek oluşturmuştur (Gawain daha sonra Lancelot, Perceval ve Galahad'a atfedilen maceraların çoğunun asıl kahramanıydı); (4) *Fianna Divanı*: Fianna, Finn MacCool'un liderliğindeki bir kahraman savaşçılar topluluğuydu (bkz. *geride*, s. 254, dipnot 21); bu divanın en büyük öyküsü Finn, yeni evlendiği Grianni ve yeğeni Diarmaid arasındaki, birçok bölümü bize Tristan ve Iseult'un bilinen öyküsüyle ulaşmış olan aşk üçgenidir; (5) *İrlanda Ermişlerinin Efsaneleri*.

Hristiyan İrlanda'nın yaygın peri bilgisinin “küçük insanları” daha önceki pagan tanrılardan, Tuatha De Danaan'dan türetilmiştir..

satranç oynayan kralın yanına koştular. Conchobar kalkıp kargaşaya bir son vermek istedi. Fakat Cuchulainn bütün delikanlılar onun koruması ve denetimine verilmeden gevşetmedi elini.¹⁵

Cuchulainn'in silah kuşandığı ilk gün onun kendini tam bir dışavurumuydu. Bu eylemde dingince denetlenen hiçbir şey yoktu, Hindu Krişna'nın yaptıklarında bulduğumuz eğlenceli ironiden de eser yoktu. Onun yerine, Cuchulainn'in gücünün sınırları herkese olduğu gibi kendisine de ilk kez belli oluyordu. Varlığının derinliklerinden fırlamıştı ve düşünmeksizin hızla başedilmesi gerekiyordu.

Bir gün Druid Cathbad, Kral Conchobar'ın sarayında o gün silah ve zırh kuşanan kişinin "adının İrlanda'nın tüm gençlerinininkinin ötesine geçeceği: ama yaşamının alabildiğine kısa olacağı" kehanetini yaptığında olaylar patlak verdi. Cuchulainn hemen savaş aletlerini istedi. Ona gücüyle darmadağın ettiği onyedi takım silah verildi, sonunda Conchobar ona kendi takımını verdi. Sonra Cuchulainn arabaları paramparça etti. Bir tek kralınki onun sınamasından geçecek kadar sağlamdı.

Cuchulainn, Conchobar'ın arabacısına uzaklardaki "Dikkat Et Sığılı"nın ötesine götürmesini emretti ve kaleyi savunanların kafalarını kopardığı uzak bir kaleye, Nechtan'ın Oğulları'nın yerine geldiler. Kafaları arabanın kenarlarına dizdi. Geri dönerken yere atladı ve "korkunç bir hızla koşarak" büyük boynuzlu iki geyik yakaladı. İki taşla havadan iki düzine kuğu düşürdü. Ve kırbaçlar ve benzer şeylerle hepsini, hayvanları da kuşları da arabaya bağladı.

¹⁵ "Tain bo Cuailgne" (*Book of Leinster* içindeki versiyon, 62 a-b): yay. hz. Wh. Stokes ve E. Windisch, *Irish Texts* (Extraband zu serie I bis IV; Leipzig, 1905), s. 106-117; İngilizce çevirisi Eleanor Hull, *The Cuchullin Saga in Irish Literature* (Londra, 1898), s. 135-137'de.

Araba Emania şehrine, kaleye yaklaşırken Kahin Kadın Levarchan bu şatafatlı geçişi dehşetle seyretti. "Araba düşmanlarının kanlı kafalarıyla süslenmiş," dedi, "arabadaki güzel ak kuşlar eşlik ediyor ona, vahşi geyikleri de bağlamış arabaya." "Bu araba dövüşçüsünü tanıyorum," dedi kral: "o küçük oğlan benim kız kardeşimin oğlu, daha bugün ormana gitmişti. Elbette ellerini kana bulamış olmalı; eğer öfkesi tamamen yatışmamışsa Emania'nın bütün gençlerini mahveder." Ateşini söndürmek için hemen bir yol arandı, bulundu. Kaleden yüz elli kadın, başlarında Scandlach olmak üzere, "anadan doğma hale geldiler ve yanlarında bir muhafız olmadan onu karşılamaya ilerlediler." Küçük savaşçı, utandığından ya da böyle bir kadınlık gösterisinden biraz heyecanlandığından bakışlarını başka yana çevirdi ve hemen o anda erkekler onu yakalayıp soğuk suya attılar. Su varilinden buharlar, köpükler göklere yükseldi. İkinci bir varil kaynadı. Üçüncü yalnızca sıcakladı. Böylece Cuchulainn sakinleştirildi ve şehir kurtarılmış oldu.¹⁶

"Gerçekten de güzel bir çocuktur: her ayağında yedi parmak vardı Cuchulainn'in ve her elinde o kadar parmak; gözleri yedi ayrı gözbebeğiyle parıl parıldı, her biri mücevher benzeri yedi kıvılcımla süslenmişti. Her yanağında dörder benek vardı: biri mavi, biri koyu kırmızı, biri yeşil, biri sarı. İki kulağı arasında, arı balını andıran sarılıkta ya da çıplak güneş altında beyaz altından bir broş gibi açık sarı elli adet uzun perçemi vardı. Üzerinde gümüş tokalı yeşil bir pelerin ve altın işlemeli bir gömlek vardı."¹⁷ Fakat nöbete ve bozulmasına kapılınca,

¹⁶ *Book of Leinster*, 64B-67B (Stokes and Windisch, *a.g.e.*, s. 130-169); Hull, *a.g.e.*, s. 142-154.

¹⁷ Eleanor Hull, *a.g.e.*, s. 154'den; *Book of Leinster*, 68A'dan çevrilmiştir (Stokes and Windisch, *a.g.e.*, s. 168-171).

“korkunç ve çokbiçimli ve acayip ve hiç bilinmeyen bir varlık oldu.” Tepesinden yere dek her yerinde eti ve her kası, eklemi, noktası ve eleri titriyordu. Ayakları, topukları, dizleri yer değiştirip ters döndüler. Başının ön tendonları, boynunun ardına, bir aylık bir insanoglunun başından daha büyük göründükleri yumrulara çekildiler. “Tek gözü başında öyle uzağa çekildi ki, bir yabani balıkçılın onu kafasının ark kısmının yanında durduğu yerden, yanağına sürüklemek için çekip çekemeyeceği merak konusuydu; diğer gözü tersine birdenbire dışarı fırladı ve kendiliğinden yanağına yerleşti. Ağzı kulaklarına varıncaya dek çarpıldı ... içinden alev yalımları fışkırdı. İçinde çarpan kalbin atışları, bağlı olduğu kulübesinde koşturan bir köpeğin ya da aylarla savaşılan bir aslanın gürültüsü gibiydi. İçindeki fokur fokur köpüren öfkenin oluşturduğu belli olan, başının üstündeki bulutlardan şiddetli sağanakların ve kıpkızıl ateş kıvılcımlarının döküldüğü görülüyordu. Saçları karmakarışık olmuştu ... başının üzerinde salınan bol meyveli bir elma ağacı vardı, ama elmaların hiçbir zaman yere erişemeyeceği aşıkardı, onun yerine hepsi tek tek saçların üzerinde onun öfkesi için saplanmış gibi duracaktı. Onun ‘kahraman nöbeti’ kendini alnında da gösterdi; birinci sınıf zırh kuşanmış bir adamın miğferinden daha uzun ve kalındı. [Ve son olarak:] başının tam ortasındaki merkezi noktadan dik olarak yükselip dört temel noktaya dağılan koyu renk kanın dimdik fışkırışı büyük bir gemi direğinden daha kalın, uzun, sağlam ve uzundu; bir kış gününün akşamı bir kral ona yaklaştığı zaman krallara layık barınağı örten dumanlı bir tabut örtüsünü andıran büyümlü bir kasvet dumanı oluşturmuştu burada.”¹⁸

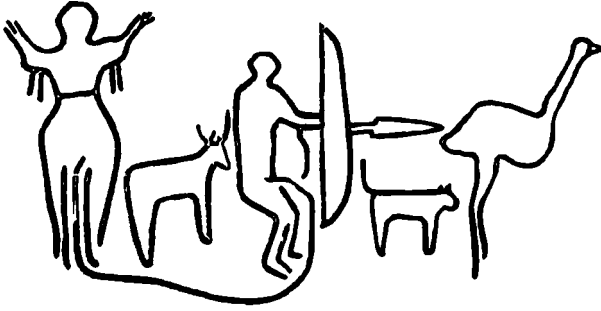
¹⁸ Hull, a.g.e., s. 174-176; *Book of Leinster*, 77’den (Stokes and Windisch, a.g.e., s. 368-377). Krişna’nın dönüşümüyle karşılaştırın, *geride*, s. 264-268 ve Levha IV; ayrıca bkz. Levha II ve XII.

3. Savaşçı Olarak Kahraman

Kahramanın doğum yeri ya da insanlar arasında yetişkinlik işlerini gerçekleştirmek üzere geri döndüğü uzak sürgün ülkesi, dünyanın orta yeri ya da göbek deliğidir. Bir sualtı kaynağından kabarcıkların çıkması gibi, evrenin biçimleri bu kaynaktan halka halka yayılır.

“Geniş, kıpırtısız derinliklerin üstünde, göğün dokuz feleği ve yedi katı altında, orta yerde, Dünyanın Göbek Deliği, dünyanın en sakin yeri, ayın solmadığı, güneşin de batmadığı, ebedi yazın hülûm sürdüğü ve ağaçkakanın durmaksızın cıvıladığı yerde, orada Ak Genç bilincine kavuştu.” Sibiryalı Yakutların bir kahraman miti böyle başlamaktadır. Ak Genç nerede olduğunu ve yaşadığı yerin nasıl bir yer olduğunu öğrenmek üzere ilerledi. Doğusunda geniş, nadasa bırakılmış bir tarla uzanıyordu, ortasında büyük bir tepe vardı ve tepenin ortasında da devasa bir ağaç. Ağacın özü saydamdı ve hoş kokuluydu, kabuğu hiç kurumuyor, çatlamıyordu, özsuyu gümüşsü parılıyordu, gür yapraklar hiç solmuyordu ve çiçek salkımları ters çevrilmiş bardakları andırıyordu. Ağacın tepesi yedi kat göğü aşıyor ve Yüce Tanrı, Yryn-ai-tojon için bir dilek ağacı olarak görünüyordu; kökleriye, oranın mitik yaratıklarının barınaklarına giriş oluşturarak yeraltı uçurumlarına iniyordu. Ağaç yaprakları aracılığıyla göğün yaratıklarıyla sohbe dalmıştı.

Ak Genç güneye döndüğünde, yeşil otluk bir ovanın ortasında tek bir rüzgârın esmediği sakin Süt Gölü'nü gördü; ve gölün kıyısında ekşimik bataklıkları vardı. Kuzeyinde, gece gündüz hışırdayan ağaçlarıyla kasvetli bir orman duruyor ve içinde her türden canlı geziniyordu. Ardında uzun dağlar yükseliyordu ve beyaz tavşan kürkünden şapkalar giymiş gibiydiler; göğe yaslanıyorlar ve bu orta yeri kuzey rüzgârından koruyorlardı. Batıya doğru bir çalılık uzanıyordu ve onun



Çizim 17. Paleolitik Petroglif (Cezayir).

da ötesinde uzun bir köknar ormanı duruyordu; ormanın ardında bir sürü pek sivri uçlu olmayan zirve görülüyordu.

Yani, Ak Genç'in gün ışığını gördüğü gün dünyanın hali buydu. Yalnızlıktan yorulmuş olarak, devasa yaşam ağacına doğru ilerledi. "Kutsal Yüce Efendi, Ağacımın ve Barınağımın Annesi," diye dua etti; "yaşayan her şey çiftler halinde varoluyor ve ardılarını getiriyor, ama ben yalnızım. Gezmek ve kendi türümden bir eş aramak istiyorum; kendi türüme karşı gücümü sınamak istiyorum; insanlarla karşılaşmak- insanların hallerine göre yaşamak istiyorum. Benden bağışını esirgeme; olanca alçakgönüllülüğümle dua ediyorum. Başımı eğiyor ve diz çöküyorum."

O zaman ağacın yaprakları mırıldanmaya başladı ve hoş, süt beyazı bir yağmur döküldü onlardan Ak Genç'in üstüne. Sıcak bir rüzgâr hissedildi. Ağaç inlemeye başladı ve köklerinden, beline kadar bir kadın figürü belirdi: orta yaşta, ciddi bakışlı, saçları uçuşan ve göğüsleri çıplak bir kadın. Tanrıça gence muhteşem göğüslerinden süt sundu ve onu içer içmez genç gücünün yüz kat arttığını hissetti. Aynı za-

manda tanrıça gence her tür mutluluk diledi ve onu ne suyun, ne de ateş, demir ya da herhangi bir şeyin zarar vermemesi için kutsadı.¹⁹

Kahraman göbek bağı noktasından kaderini gerçekleştirmek üzere ayrılır. Yetişkinlik işleri dünyaya yaratıcı güç dağıtır.

*Şarkı söyledi yaşlı Väinamöinen;
göller kaynaştı, yer sarsıldı,
ve bakır dağlar titredi,
ve güçlü kayalar çatladı.
Ve dağlar birbirinden ayrıldı;
kıyıdaki taşlar parçalandı.²⁰*

Ozan-kahramanın dizeleri gücün sözlerinin büyüyle sesleniyor; benzer biçimde, savaşçı-kahramanın kılıcının ucu yaratıcı Kaynağın enerjisiyle parıldar: önünde Yıpranmış Olanın kabukları dökülür.

Çünkü mitolojik kahraman olacak şeylerin değil, olan şeylerin yandaşıdır: katledeceği ejder tam da *status quo* canavarıdır: Yerinde Duran, geçmişin bekçisi. Belirsizlikten kahraman çıkar, fakat düşman gücün koltuğunda büyük ve hilebazdır; düşmandır, ejderdir, tirandır, çünkü konumunun yetkisini kendi çıkarına çevirir. Geçmiş beklediği için değil, *beklediği* için Yerinde Duran'dır.

Tiran gururludur ve içinde cehennemini taşır. Gururludur, çünkü gücünü kendine ait sayar; böylece soytarı rolündedir, gölgeyi maddeyle karıştırır; aldatılmak kaderidir. Günün şekillerinin kaynağı olan

¹⁹ Uno Holmberg (Uno Harva), *Der Baum des Lebens* (Annales Academiae Scientiarum Fennica, Ser. B, Cilt XVI, No 3; Helsinki, 1923), s. 57-59; N. Gorochov, "Yryn Uolan" *Izvestiya Vostočno-Siberskavo Otdela I.*, Ruskavo Geografičeskavo Obşestva, XV), s. 43 vd.

²⁰ *Kalevala*, III, 295-300.

karanlıktan yeniden beliren mitolojik kahraman, tiranın cehennemini gizine dair bir bilgi getirir. Bir düğmeye basmak kadar basit bir hareketle etkileyici düzeneği bozar. Kahramanın görevi anın kristalleşmelerini sürekli parçalamaktır. Çevrim süregider: mitoloji büyüme noktasına odaklanır. Yaşayan tanrı için direngen cansızlık değil, dönüşüm, akışkanlık karakteristiktir. Anın büyük figürü yalnızca kırılmak, dilimlere ayrılmak ve çevreye dağıtılmak için varolur. Kısaca: dev-tiran muazzam gerçeğin, kahramansa yaratıcı yaşamın savunucusudur.

Kahramanın insan biçimindeki dünya süreci ancak köyler ve şehirler toprak üzerine yayılınca başlar. Başlangıçtaki zamanlardan geri kalan birçok canavar hâlâ çevre bölgelerde dolanır ve kötülük ya da umutsuzluk yüzünden kendilerini insan topluluğuna karşı kırlarlar. Yok edilmeleri gerekir. Dahası, komşularının eşyalarını kendilerine devşiren insan soyundan tiranlar ortaya çıkar ve yaygın sefaletin sebebidirler. Bastırılmaları gerekir. Kahramanın temel görevleri alanın temizlenmesine ilişkin olanlardır.²¹

Kut-o-yis, ya da “Kan Pıhtısı Oğlan” kaseden alınıp da bir gün içinde erkek olunca, manevi ailesinin katil damadını öldürdü, sonra kırdaki bekleyen devlere yöneldi. Anne olmak üzere olan bir dişi dı-

²¹ Burada eski yarı-hayvan dev-kahraman (şehir kurucu, kültür verici) ile sonraki tam insan tipi arasındaki ayrımı koruyorum. (Bkz. *geride*, s. 353-359.) Sonuncusunun yapıp ettikleri arasında ilkinin, geçmişin ödüllendirenleri olan Pitonlar ve Minotaurolar’ın katledilmesi de vardır. (Aşırı büyüyen bir tanrı hemen yaşam yok eden demona dönüşür. Biçim kırılmalı ve enerjiler serbest bırakılmalıdır.) Pek seyrek olmayarak çevrimin ilk aşamalarına ait olan görevler insan kahramana verilir ya da ilk kahramanlardan biri insanlaşabilir ve daha ileri bir güne taşınır; ama bu türden lekelenme ve çeşitlenmeler genel kalıbı değiştirmez.

şında, tüm bir vahşi aylar kabilesini yok etti. “Dişi ayı yaşamı için o kadar yalvardı ki, bağışladı onu. Bunu yapmasaydı, yeryüzünde tek bir ayı kalmayacaktı.” Sonra bir yılanlar kabilesini kesip biçti, ama yine “anne olmak üzere olan biri” dışında. Sonra tehlikeli olduğu söylenen bir yolda rahatça yürüdü. “Giderken büyük bir hortuma yakalandı ve sonunda büyük bir balığın ağzına kadar sürüklendi. Bu bir emici balıktı ve rüzgâr onun emişiydi. Balığın karnına girince bir sürü insanla karşılaştı. Çoğu ölüydü, ama bazıları hâlâ yaşıyordu. İnsanlara dedi ki, ‘Ah, bir yerlerde bir kalp olmalı. Dans edeceğiz.’ Yüzünü beyaza boyadı, gözlerine ve ağzına kara daireler çizdi ve başına beyaz bir kaya bıçağını ucu yukarıda olacak şekilde bağladı. Zırlıtlar da getirildi. Sonra insanlar dans etmeye başladı. Bir süre Kan Pıhtısı elleriyle kanat hareketleri yapıp şarkı söyleyerek oturdu. Sonra doğrulup dans etti, başındaki bıçak kalbe vuruncaya dek aşağı yukarı sıçradı. Kalbi söküp çıkardı. Sonra balığın kaburgalarının arasını kesti ve insanların hepsini dışarı çıkardı.

“Kan Pıhtısı yolculuğa devam etmesi gerektiğini söyledi. Başlamadan önce insanlar onu, bir süre sonra herkesi kendisiyle güreşmeye çağıran bir kadınla karşılaşacağını, onunla konuşmaması gerektiğini söyleyerek uyardılar. Söylediklerine kulak asmadı ve bir süre gittikten sonra, onu çağıran bir kadın gördü. ‘Hayır,’ dedi Kan Pıhtısı. ‘Acelemlerim.’ Yine de, kadın dördüncü kez çağırınca şöyle dedi, ‘Evet, ama bir süre beklemelisin, çünkü yorgunum. Dinlenince gelip seninle güreşeceğim.’ Dinlenirken, yerde samanlarla gizlenmiş bir sürü büyük bıçak olduğunu gördü. O zaman kadının insanları güreşirken oraya devirerek öldürdüğünü anladı. Dinlenince, devam etti. Kadın onun bıçakları gördüğü yerde durmasını istedi; ama o şöyle dedi, ‘Yok, daha hazır değilim. Başlamadan önce biraz oynasalım.’ Kadınla oynamaya başladı, ama hemen onu yakalayıp bıçaklara attı ve ikiye parçaladı.

“Kan Pıhtısı yola devam etti ve bir süre sonra bir yaşlı kadınlar topluluğuna rastgeldi. Yaşlı kadınlar ona az gittikten sonra salıncaklı bir kadınla karşılaşacağını, ne olursa olsun onunla sallanmamasını söylediler. Bir süre sonra azgın bir nehrin kıyısında bir salıncak gördü. Üzerinde sallanan bir kadın vardı. Onu bir süre seyretti ve kadının sallayıp suya düşürerek insanları öldürdüğünü gördü. Bunu fark edince kadına gidip ‘Senin salıncığın var; sallan da bir göreyim,’ dedi. ‘Hayır,’ dedi kadın, ‘ben seni sallanırken görmek istiyorum.’ ‘Tamam,’ dedi Kan pıhtısı, ‘ama önce sen sallanmalısın.’ ‘Tamam,’ dedi kadın, ‘şimdi ben sallanacağım. Bak bana. Sonra ben de seni seyredeceğim.’ Böylece kadın nehrin üzerinde sallandı. O bunu yaparken, Pıhtı olanı biteni anladı. O zaman kadına dedi ki, ‘ben hazırlanırken sen bir kere daha sallan’; fakat kadın yine sallanırken sarmaşığı kesti ve onu suya düşürdü. Bu Kesik Kıyı Deresi’nde oldu.”²²

Bu türden işlerle bizim Dev Öldüren Jack masalından ve Herakles ve Theseus gibi bu türden kahramanların çabalarına dair klasik öykülerden tanıştık. Ayrıca, Azize Martha’ya ilişkin aşağıdaki büyüleyici Fransız öyküsünde olduğu gibi, Hristiyan azizlerinin efsanelerinde de bulunmaktadır.

“O zamanlar Rhone’un kıyılarında, Avignon ve Arles arasındaki bir ormanda, yarı hayvan yarı insan, öküzden büyük, attan uzun, dişleri boynuzlar kadar keskin ve vücudunun iki yanında büyük kanatlar taşıyan bir ejder vardı; bu canavar bütün gezginleri katletti ve bütün kayıkları batırdı. Galatya’dan deniz yoluyla gelmişti. Ebeveynleri, Leviathan –denizde yaşayan bir yılan biçiminde bir canavar– ve Onager’di

²² Clark Wissler ve D. C. Duvall, *Mythology of the Blackfeet Indians* (Anthropological Papers of the American Museum of Natural History, Cilt II, Kısım I; New York, 1909), s. 55-57. Alıntılan Thompson, a.g.e., s. 111-113.



Çizim 18. Kral Ten (Mısır, İlk Hanedan, ca. MÖ 3200)

– dokunduğu her şeyi ateşle yakan, Galatya’da yetişmiş korkunç bir canavar.

“İşte Azize Martha, insanların ısrarıyla ejdere karşı gitti. Onu ormanda bir adamı parçalarken bulunca, üzerine kutsal su serpti ve haç çıkardı. Canavar o anda kayboldu ve azizenin kuşağını boynuna geçirip komşu bir köye götürdüğü bir koyuna dönüşüverdi. Orada halk onu taş ve sopalarla katletti.

“Ve ejder insanlar tarafından Tarasque olarak bilindiğinden, şehir onun anısına Tarascon adını aldı. O zamana dek nehrin kıyısını kaplayan karanlık ormanlar yüzünden Kara Göl anlamına gelen Nerluc olarak çağırılıyordu.”²³

Antik çağın savaşıcı-kralları işlerini canavar katletme olarak görüyordu. Parlak kahramanın ejdere saldırdığı bu formül, bütün haçlı seferleri için büyük bir kendini aklama aracı olmuştur. Kendi halkının uygarlıklarını devraldığı Sümerlilerin kadim şehirlerini yok eden Aga-

²³ Jacobus de Voragine, *a.g.e.*, CIV, “Saint Martha, Virgin.”

deli Sargon'un aşağıdaki çivi yazısındaki gösterişli kayıtsızlıkla sayısız anıtsal tablet yazılmıştır.

“Agade'nin kralı, tanrıça Iştar'ın vekili, Kiş'in kralı, tanrı Anu'nun paşışu'su,²⁴ Yerin Kralı, tanrı Enlil'in büyük *ışakku*'su²⁵ Sargon: Uruk şehrine saldırdı ve duvarını yok etti. Uruk halkıyla çarpıştı ve esir edip Enlil kapısından geçirdi. Agade kralı Sargon, Urlularla savaştı ve yok etti onları; şehrinin sardı ve duvarını yok etti. E-Ninmar'ı sardı ve duvarını yok etti ve tüm bölgesini, Lagaş'tan denize dek sardı. Silahlarını denizde yıkadı. ...”

4. Aşık Olarak Kahraman

Düşmandan zorla elde edilen hegemonya, canavarın kötü niyetliliğinden kazanılmış özgürlük, tiran Yerinde Duran'ın emekleriyle ortaya çıkan yaşam enerjisi bir kadın olarak simgelenmiştir. O sayısız ejder katletmelerin bakiresi, kıskanç babadan kaçırılmış gelin, melun aşıktan kurtarılan bakiredir. O bakire kahramanın kendisinin “diğer yarısıdır” – çünkü “her biri ikisidir”: eğer kahramanın konumu dünya egemenliğiye, bakire dünyadır ve eğer kahraman savaşçıysa, bakire de ündür. Bakire, kahramanın çevreleyen durumun hapishanesinden kurtaracağı kaderinin imgesidir. Fakat kaderine aldırmadığı ya da yanlış varsayımlarla akli karıştığı yerde, kahramanın hiçbir çabası işe yaramayacaktır.²⁶

²⁴ Kutsal merhemlerin hazırlanma ve uygulanmasıyla ilgilenen rahip sınıfı.

²⁵ Tanrı'nın vekili olarak yöneten başrahip.

²⁶ Büyük bir kahramanın acınası başarısızlığının eğlendirici ve öğretici bir örneği Fin *Kalevala*'sında bulunacaktır; Väinämöinen'in önce Aino'ya, sonra da “Pohjola'nın hizmetçisine” yaptığı kurda başarısızlığa uğradığı Rün IV-VIII. Öykü şu anki bağlam için fazlasıyla uzundur.

Harika delikanlı Cuchulainn, amcası kral Conchobar'ın sarayındayken, eşlerinin sadakatleri hakkında baronlarda bir tedirginlik uyandırdı. Ona da bir eş bulunmasını istediler. Kralın çığırtkanları İrlanda'nın her yerine gitti, fakat onun beğeneceğı kimseyi bulamadılar. O zaman Cuchulainn'in kendisi, Luglocha Loga'da, "Lugh Bahçeleri"nde tanıdığı bir kıza gitti. Onu çevresinde üvey kardeşleriyle birlikte oyun alanında, onlara dikiş dikmeyi ve örgü örmeyi öğretirken buldu. Emer sevimli yüzünü kaldırıp Cuchulainn'i tanıdı ve şöyle dedi: "Her tür beladan uzak olasın!"

Kızın babası Forgall the Wily'ye çiftin bulunduğu söylenince, delikanlının geri dönemeyeceğini düşünerek Cuchulainn'i Asker Donall'dan savaş becerilerini öğrenmek üzere Alba'ya göndermek istedi. Ve Donall da ona başka bir görev verdi; tanınmış bir savaşçı kadına, Scathach'a doğru güç bir yolculuğa çıkacak ve ondan kendisine doğaüstü kahramanlık sanatlarını öğretmesini isteyecekti. Cuchulainn'in kahraman yolculuğu sıradışı basitliği ve açıklığıyla, olanaksız görevin klasik bir biçimde başarılmasının tüm temel öğelerini sergiler.

Yol bir kötü şans düzlüğünden geçiyordu: ilk yarısında insanların ayakları yapışıp kalıyor, diğer yarısında otlar yükselip onları dizlerinden yakalıyordu. Fakat Cuchulainn'e bir tekerlek ve bir elma veren iyi bir genç belirdi. Düzlüğün ilk yarısında tekerlek, ikincisindeyse elma dümdüz yuvarlanacaktı. Cuchulainn'in sadece onların ince rehber çizgilerini, hiçbir yere sapmadan izlemesi gerekiyordu, böylece ötedeki dar ve tehlikeli vadiye ulaşacaktı.

Scathach'ın evi bir adadaydı ve adaya ancak belalı bir köprüyle ulaşılıyordu: iki alçak ucu ve yüksek bir orta yeri vardı ve birisi bir ucuna çıkınca, diğer uç yükselip onu geri fırlatıyordu. Cuchulainn üç kez geri fırlatıldı. O zaman dönüşüm geçirdi ve kendini toplayarak,

köprünün başına sıçradı ve kahramanın som balığı sıçrayışını yaptı, böylece ortasına ulaştı; ve vardığı zaman köprünün diğer yanı daha tam olarak yükselmemişti ve o da kendini fırlatıp adanın toprağına ulaştı.

Savaşçı kadın Scathach'ın –canavarların hep olduğu gibi– bir kızı vardı ve bu genç kız, o yalnızlıkta göğün ortasından annesinin kalesine düşen bu genç adam kadar güzel bir şey görmemişti. Delikanlıdan niyetinin ne olduğunu öğrendikten sonra, ona doğaüstü kahramanlık gizlerini öğretmesi için annesini kandırmanın en iyi yolunu anlattı. Kahramanın som balığı sıçrayışıyla, Scathach'ın oğullarını eğittiği büyük porsuk ağacına sıçrayacak, göğsüne kılıcını dayayacak ve arzusunı söyleyecekti.

Söylenenleri yapan Cuchulainn savaşçı büyücüden yardım aldı, kıızıyla çeyiz vermeden evlendi, geleceğini öğrendi ve onun kendisiyle cinsel ilişkiye girdi. Bir yıl orada kaldı ve bu arada Amazon Aife'ye karşı yapılan savaşa yardım etti ve ondan da bir çocuğı oldu. Son olarak, onunla bir uçurumun kıyısındaki dar bir yolda karşılaşan cadıyı hallettikten sonra, evine İrlanda'ya döndü.

Bir aşk ve savaş macerasından sonra Cuchulainn, Forgall the Wily'yi yine karşısında bulmak üzere geri döndü. Bu sefer basitçe kızını kaçırdı ve kralın sarayında evlendiler. Macera ona her türlü engeli aşma yeteneğı vermişti. Tek sıkıntı kaynağı, amcası olan kral Concho-bar'ın, kız resmi olarak damata geçmeden önce krala ait ilk gece hakkını kullanmış olmasıydı.²⁷

Gelin yatağının ön koşulu olarak zor görev motifi tüm zamanların ve dünyanın tüm kahraman görevlerinde yer almıştır. Bu örüntüdeki

²⁷ *The Wooing of Emer*, Kuno Meyer'in E. Hull, a.g.e., s. 57-84'teki çevirisinden özetlendi.

öykülerde ebeveyn Yerde Duran rolündedir; kahramanın sorununun becerikli biçimde çözümü bir ejderin öldürülmesi demektir. Uygulanan sınavlar ölçülemez düzeyde zorludur. Sınavlar, ebeveyn dev açısından, yaşamın yolunda gitmesinin mutlak bir reddini temsil eder gibidirler; yine de, uygun bir aday belirdiğinde, dünyadaki hiçbir görev onun becerisinden öte değildir. Beklenmedik yardımcılar, zaman ve uzay mucizeleri kahramanın tasarısını ilerletir; kaderin kendisi (bakire) el uzatır ve ebeveyn sistemindeki zayıf bir noktayı aşar. Engeller, zincirler, tılsımlar, her türden cephe, kahramanın yetkin varlığının önünde kaybolur. Takdir edilen muzafferin gözü o anki durumun her kalesindeki çatlağı algılar ve darbesi onu genişletebilir.

Cuchulainn'in bu renkli macerasının özelliklerinin en etkileyici olan ve derinlere ineni, kahramana tekerleğin ve elmanın yuvarlanmasıyla açılan biricik, görünmez yoldur. Bunun, kader mucizesinin simgesi ve habercisi olarak okunması gerekir. Gördüğü şeylerin yüzeyinden yükselen hislerle kendinden kopmayan, fakat kendi doğasının dinamiklerine cesaretle yanıt veren bir insan –Nietzsche'nin dediği gibi, "kendi kendine yuvarlanan bir tekerlek" olan bir insan– karşısında güçlükler erir ve ilerledikçe beklenmedik büyük bir yol açılır.

5. İmparator ve Tiran Olarak Kahraman

Eylemin kahramanı, dünyayı ilk kez harekete geçiren iktiyi yaşayan anda sürdüren çevrimin eyleyenidir. Gözlerimiz ikili odak paradoksuna kapalı olduğundan, görevi tehlikeye ve büyük acıya rağmen kudretli bir el tarafından başarılmış sayarız, diğer açıdansa, Mark'ın Tiamat'ı arketipsel ejder-katledişi gibi, görev yalnızca kaçınılmaz olanın olmasının sağlanmasıdır.

Yüce kahraman, yine de, sadece kozmogonik çevrimin dinamliğini sürdüren kişi değil, bütün geliş gidiş, dünya panoramasının zevk ve kederleri arasında Bir Varlık'ın yeniden görünmesi için gözlerimizi yeniden açan kişidir. Bu diğerinden daha derin bir bilgelik ister ve bir eylemin değil ayırt edici temsilin örüntüsüyle sonuçlanır. İlkini simgesi erdemli kılıçtır, ikincisinin ise egemenlik asası ya da yasa kitabıdır. İlkini karakteristik macerası gelinin kazanılmasıdır – gelin, yaşamdır. İkincisinin macerası babaya gitmektir – baba, görünmeyen bilinmeyendir.

İkinci tip maceralar doğrudan dinsel ikonografinin örüntülerine uyar. Basit bir masalda bile, bakirenin oğlu bir gün annesine şöyle sorduğunda ansızın bir derinlik belirir: “Babam kim benim?” Soru, insan ve görünmeyen sorununa değinir. Kefaretin bildik mit motifleri kaçınılmaz olarak bunu izler.

Pueblo kahramanı, Çömlek Oğlan, annesine soruyu sordu. “ ‘Babam kim?’ dedi. ‘Bilmiyorum,’ dedi kadın. Oğlan yine sordu, ‘Babam kim?’, ama kadın ağlamayı sürdürdü ve yanıt veremedi. ‘Yarın babamı bulacağım.’ – ‘Babanı bulamazsın,’ dedi. ‘Kimseyle birlikte değilim, o yüzden baban için bakacağın hiçbir yer yok.’ Ama oğlan şöyle dedi, ‘Babam var, nerede yaşadığını da biliyorum. Onu göreceğim.’ Anne gitmek istemiyor, o ise gitmek istiyordu. Böylece ertesi sabah kadın ona azığını hazırladı, o da güneydoguya Waiyu Powidi kaynağına, At masasına gitti. Kaynağa yaklaşırken, kaynaktan az uzakta birini gördü. Ona yaklaştı. Bir adam. Oğlana sordu, ‘Nereye gidiyorsun?’ – ‘Babamı göreceğim,’ dedi. ‘Baban kim?’ dedi adam. ‘Babam kaynakta yaşıyor.’ – ‘Babanı hiç bulamayacaksın.’ – ‘Eh, kaynağa girmek istiyorum, içinde yaşıyor.’ – ‘Baban kim?’ dedi adam yine. – ‘Eh, babam sensin sanırım,’ dedi oğlan. ‘Nereden biliyorsun baban olduğumu?’ dedi adam. ‘Eh,

babam olduğunu biliyorum.' Adam sırf onu korkutmak için baktı ona. Oğlan 'Sen babamsın,' demeyi sürdürdü. Çok geçmeden adam, 'Evet, ben senin babanı. Kaynaktan seni karşılamak üzere çıktım,' dedi ve kolunu oğlanın omzuna attı. Babası oğlunun gelmesinden çok hoşnuttu ve onu kaynağın içine aldı.²⁸

Kahramanın çabasının hedefi bilinmeyen babanın keşfedilmesi-ken, temel simgecilik sınavların ve kendini sergileyen yolunki olarak kalır. Yukarıdaki örnekte, sınav ısrarlı sorulara ve korkutucu bir bakışa indirgenmiştir. Daha önceki midye eş öyküsünde, oğullar bambu bıçağıyla sınandılar. Kahramanın macerasını gözden geçirirken, babanın vahşiliğinin nereye dek varabileceğini görmüştük. Jonathan Edwards'ın cemaati için gerçek bir dev oldu.

Baba tarafından kutsanan kahraman, insanlar arasında babayı temsil etmek üzere döner. Öğretici (Musa) ya da imparator (Huang Ti) olarak, sözü kanundur. Artık kaynağa yerleştiğinden, merkezi yerin sakinliğini ve uyumunu görünür kılar. Eş merkezli halkaların –Dünya Dağı, Dünya Ağacı– yayıldığı Dünya Ekseninin bir yansıması, makrokozmosun kusursuz mikrokozmos bir aynasıdır. Onu görmek varoluşun anlamını algılamaktır. Varlığından nimetler fışkırır; sözü yaşam rüzgârıdır.

Fakat babanın temsilcisi bölümünde bir bozulma meydana gelebilir. Altın Çağ İmparatoru Cemşid'in, Zerdüştçü İran efsanesinde bu türden bir kriz anlatılmaktadır.

*"Alem baştanbaşa kendisine kul oldu ve o da taşıdığı büyük-
lükle tahtına oturdu.*

"Bir gün, büyüklük tahtına baktı, birdenbire kendisine bir

²⁸ Parsons, a.g.e., s. 194.

gurur geldi, dünyada kendisinden başka kimseyi görmedi.

"O, Tanrı'ya tapan padişah benlik gösterdi, Tanrı'sından yüz çevirdi, nankörlükte bulundu.

"Ordusundan ileri gelen adamları çağırdı ve bak onlara nasıl sözler söyledi.

"Bu yaşlı, büyük adamlara: 'Ben, dünyada kendimden başka kimseyi tanımıyorum.

'Hüner, sanat benim sayemde meydana geldi. Saltanat tahtında benim gibi bir padişahı kim görmüştür?

'Dünyayı güzellikle süsleyen benim. Dünyayı istediğim hale getirdim.

'Yemeniz, uyumanız, rahatınız, giyinmeniz, hülasa bütün emelleriniz benim sayemde vücut buldu.

'Büyüklük, taç ve padişahlık benimdir. Benden başka bir kimsenin padişah olduğunu kim söyleyebilir?

'Benim bulduğum devalarla herkes sağlığa kavuştu. Artık hastalık, ölüm kimseye zarar vermez oldu.

'Dünyada benden başka birçok padişahlar olsa bile, bir adamı ölümden kurtarmak benden başka kime nasip olmuştur?

'Siz, vücudumuzdaki zeka ve canı bana borçlusunuz! Bana yalnız Ehrimen olan tapmaz.

'Eğer siz şimdi bunların hepsini benim yaptığımı kabul ediyorsanız, cihanı benim yarattığıma inanmalısınız!

'Bütün mübitler benim önümde baş eğmişlerdir. Kimse bana bir sorgu sualde bulunamaz!' dedi.

"Bu sözleri söyler söylemez, Tanrı'nın lütuf ve yardımı da

ondan kesiliverdi ve her tarafta dedikodular başladı.

"Herkes onun kapısından yüz çevirdi. Yirmi bir yıl içinde bütün ordusu darmadağın oldu.

"Tanrı'ya karşı benlik davasına kalkışınca, her şeyi yıkıldı, her işi altüst oldu.

"Akıl ve zeka sahibi bulunan olgun bir kişi diyor ki: 'Padişah olunca, Tanrı'ya iyi bir kul olmaya çalış!'

"Tanrı'ya karşı kim nankörlükte bulunursa her yerden kalbine korku dolar.

"Cemşid'in günü de karardı. Bir vahitler bütün yeryüzünü aydınlatan büyüklüğü gittikçe azaldı."²⁹

²⁹ Firdausi, *Shah-Nameh*, çev. James Atkinson (Londra ve New York, 1886), s. 7. [Türkçesi: Firdevsi, *Şehname*, çev. Necati Lugal, 2 Cilt, MEB Yayınları, 1994, Cilt I: s. 88-90.]

İran mitolojisi, Aral-Hazar bozkırlarından Hindistan ve İran'a olduğu gibi, Avrupa'ya da taşınan Hint-Avrupa dizgesine köklenmiştir. İranlıların ilk kutsal yazılarının (*Avesta*) başlıca tanrıları en eski Hint metinlerininkilere çok benzer (Vedalar: bkz. *geride*, s. 134, dipnot 32). Fakat iki dal yeni yurtlarında oldukça farklı etkilere uğradı; Veda gelenegi aşama aşama Dravidci Hint güçlerine, İran gelenegi Sümer-Babil güçlerine teslim oldu.

MÖ ilk binyılın başlarında, İran inancı peygamber Zarathustra (Zerdüşt) tarafından kesin bir iyi ve kötü ilkeler, ışık ve karanlık, melek ve şeytan ikiciliği içinde yeniden düzenlenmişti. Bu kriz derin bir biçimde yalnız İranlı değil, Musevi inancına sahip olanları ve daha sonra (yüzyıllar sonra) Hristiyanlığı da etkiledi. Bu, iyi ve kötünün, tüm kutupsallığı aşan ve uzlaştıran tek bir kaynaktan çıkan etkiler olarak yorumlandığı alışılmış mitolojik yorumlamadan köktenci bir ayrımı temsil eder.

İran MS 642'de Muhammed yandaşlarıınca istila edildi. Din değiştirmeyenler kılıçtan geçirildi. Az sayıda insan, bugüne dek Bombaylı Farsiler ("İranlılar") olarak kaldıkları Hindistan'a kaçtı. Yine de, üç yüzyıllık bir dönemin ardından Muhammed-Fars edebi "Restorasyon"u gerçekleşti. Bū-

Hükümdarlığının nimetlerini aşkın kaynağından bilmeyi unuttukça, imparator sağlaması gereken iki yönlü bakışı kaybeder. Artık iki dünya arasında aracı değildir. İnsanın perspektifi denklemin yalnız insan yönünü kapsayacak şekilde daralır, göksel güç deneyimi birdenbire kaybolur. Topluluğu bir arada tutan düşünce yok olur. Onu tutan tek şey güçtür. İmparator tiran deve (Herod-Nemrut), dünyanın defetmesi gereken zorbaya dönüşür.

6. Dünya Kurtarıcı Olarak Kahraman

Erginlenmenin iki derecesi babanın yaşadığı yerde ayırt edilebilir. Oğul ilkinden temsilci olarak, fakat ikincisinden “ben ve babam biriz” bilgisiyle döner. Bu ikinci, en yüksek aydınlanmanın kahramanları, en yüksek anlamıyla bedenlenme diye bilinen dünya kurtarıcılarıdır. Mutleri kozmik ölçülerdedir. Söyledikleri, asa ve kitabın kahramanlarının söylediği herhangi bir şeyin ötesinde bir yetki taşır.

“Hepiniz bana bakın. Çevreye bakmayın,” dedi Jicarilla Apaçilerinin kahramanı Düşman Öldüren; “Dediğimi dinleyin. Dünya benim vücudum kadar büyük. Dünya sözüm kadar geniş. Ve dünya dualarım kadar geniş. Gök ancak sözlerim ve dualarım kadar geniş. Mevsimler ancak vücudum, sözlerim, dualarım kadar geniş. Sular da aynı şekilde; vücudum, sözlerim, dualarım sulardan büyüktür.

“Kim bana inanırsa, kim dediğimi dinlerse uzun yaşayacak. Kim dinlemez, kim kötü düşünürse kısa yaşayacak.

yük isimler şunlardır: Firdevsi (940-1020?), Ömer Hayyam (?-1123?), Nizami (1140-1203), Celaleddin Rûmi (1207-1273), Sâdi (1184?-1291), Hafız (?-1389?) ve Câmî (1414-1492). Firdevsi'nin *Şehname*'si (“Kralların Destanı”) kadim İran'ın Muhammedi işgaline dek olan öyküsünün basit ve ciddi anlatısal şiiRIDIR.

“Doğuda, güneyde, batı ya da kuzeyde olduğumu düşünmeyin. Dünya benim vücudum. Oradayım. Her yerdeyim. Yalnız toprak altında ya da yukarıda gökte olduğumu ya da yalnız mevsimlerde ya da suların öte yanında durduğumu düşünmeyin. Hepsi vücudumdur benim. Yeraltının, göğün, mevsimlerin, suların hepsinin vücudum olduğu bir gerçektir. Ben her yerdeyim.

“Size çoktan bana sunmanız gereken şeyi verdim. İki tür piponuz var ve dağ tütününüz var.”³⁰

Bedenlenmenin yaptığı, varlığıyla tiran devin savlarını yanlışlamaktır. Dev, sınırlı kişiliğinin gölgesiyle lütuf kaynağını kapatmıştır; bedenlenme, bu türden bir ego bilincinden tamamen bağımsız olarak yasanın dolaysız bir dışavurumudur. Devasa bir ölçekte kahramanca yaşamı gerçekleştirir –kahraman görevlerini yerine getirir, canavarı katleder– fakat hepsi de, basit bir düşünceyle de başarılabilir olanı sırf göze açık kılmak için yapılan bir çabanın özgürlüğüyledir.

Krişna'nın, babasının Mathura şehrindeki tahtını gasp eden acımasız amcası Kans, bir gün ona şöyle diyen bir ses duydu: “Düşmanın doğdu, ölümün kaçınılmaz.” Krişna ve büyük ağabeyi Balarama, onları Nemrut'un bu Hintli benzerinden korumak üzere annelerinin rahminden sığırtmaçlara kaçırılmıştı. Ve peşlerinden demonları gönderdi –zehir sütünün Putana'sı ilkiydi– ama hepsi altedildi. Bütün hileleri başarısız olunca Kans, delikanlıları şehrine çekmeye karar verdi. Sığırtmaçları kurban ayini ve büyük bir yarışmaya çağırmak için bir haberci gönderildi. Davet kabul edildi. Sığırtmaçlar, kardeşlerle birlikte geldi ve şehir surlarının dışında çadır kurdu.

Krişna ve ağabeyi Balarama, şehrin eğlencelerini görmeye gitti.

³⁰ Opler, a.g.e., s. 133-134.

İçerde büyük bahçeler, saraylar ve korular vardı. Bir çamaşırcıyla karşılaştılar ve ondan iyi giysiler istediler; o gülüp reddetti, onlar da giysileri zorla aldılar ve çok şık oldular. Sonra kambur bir kadın Krişna'dan ayağını vücuduna sürmesi için yalvardı. O ona yaklaştı, ayaklarını üzerine koyarak, çenesinden iki parmağıyla tutarak onu çekti ve sırtını düzeltti. Şöyle dedi: "Kans'ı katledince geri dönüp seninle olacağım."

Kardeşler boş bir stadyuma geldi. Orada tanrı Şiva'nın üç palmiye kadar geniş, büyük ve ağır yayı kurulmuştu. Krişna yaya vardı, onu çekti ve büyük bir gürültüyle kırdı. Kans sarayında sesi duydu ve ürküttü.

Tiran şehirdeki kardeşleri öldürmek üzere taburlarını gönderdi. Fakat delikanlılar askerleri öldürerek çadırlarına döndüler. Sığırtmaçlara ilginç bir gezi yaptıklarını söylediler, yemeklerini yediler ve yatağa girdiler.

Kans o gece uğursuz düşler gördü. Uyandığında, yarışma için stadyumun hazırlanmasını ve ayin için boruların çalınmasını emretti. Krişna ve Balarama, peşlerinde dostları sığırtmaçlarla hokkabazlar olarak geldiler. Kapıdan girdiklerinde, onları ezmeye hazır, on bin sıradan fil kadar güçlü, öfke dolu bir fil vardı. Sürücü doğruca Krişna'ya ilerledi. Balarama öyle bir yumruk attı ki, fil durup geri çekildi. Sürücü yeniden sürdü, fakat iki kardeş fili yere çarptı, öldürdü.

Gençler alana girdi. Herkes kendi doğasının ona sunduğunu gördü: güreşçiler Krişna'yı güreşçi, kadınlar bir güzellik anıtı, tanrılar kendi efendileri olarak gördü ve Kans onun Mara, Ölüm'un kendisi olduğunu düşündü. Üzerine gönderilen bütün güreşçileri yenip en güçlüsünü de öldürdükten sonra saray locasına sığradı, tiranı saçından kavradı ve öldürdü. İnsanlar, tanrılar ve azizler coşkulandı, fakat

kralın eşleri yas için öne çıktı. Krişna, acılarını görerek onları ilksel bilgeliğiyle rahatlattı: “Anne,” dedi, “acı duyma. Kimse yaşayıp da ölmemezlik edemez. Kendini bir şeye sahip saymak yanılmak demektir; kimse baba, anne ya da oğul değildir. Yalnızca kesintisiz doğum ve ölüm çevrimi vardır.”³¹

Kurtarıcı efsaneleri, düşüş sürecine insan açısından ahlaki bir hatanın (bahçede Adem, tahtta Cemşid) yol açtığını söyler. Yine de kozmogonik çevrim açısından, iyi ve kötünün düzenli bir değişimi zamanın akışının bir özelliğidir. Evrenin tarihinde olduğu gibi, ulusların tarihinde de böyledir: yayılma çözülmeye yol açar, gençlik yaşlılığa, doğum ölüme, yaratıcı canlılık kıpırtısızlığın ölü ağırlığına. Yaşam biçimleri ileri fırlatarak dalga dalga ilerler ve sonra ardından fazla yükleri atarak çekilir. Altın çağ, dünya imparatorunun krallığı, yaşamın her anının aıuşıyla çorak ülkeyle, tiranın krallığıyla yer değiştirir. Yaratıcı olan tanrı sonunda yok edici olur.

Bu bakış açısından, tiran dev, yerini aldığı daha önceki dünya imparatorundan ya da yerini alacak parlak kahramandan (oğul) daha fazla temsilcisi değildir babanın. Kahramanın değişenin taşıyıcısı olması gibi, o da Engelleyen’in temsilcisidir. Ve zamanın her anının bir önceki anın zincirlerinden kurtulması gibi, bu ejder, Yerde Duran da dünya kurtarıcısınıninkini hemen önceleyen kuşağa aitmiş gibi resmedilir.

Kesin terimlerle söylenirse: kahramanın işi babanın (ejder, sınavan, dev kral) direngen yanını katletmek ve evreni besleyecek olan yaşamsal enerjileri engellerinden kurtarmaktır. “Bu ister Baba’nın arzusuyla uyumlu olarak, ister arzusuna karşı olarak yapılabilir; o [Baba]

³¹ Nivedita ve Coomaraswamy’dan uyarlanmıştır, *a.g.e.*, s. 236-237.

'çocuklarının kurtuluşu için ölümü seçebilir,' ya da Tanrılar onu kurbanları kılarak ona tutku vermiş olabilir. Bunlar çelişen öğretiler değil, bir ve aynı öyküyü anlatmanın değişik yollarıdır; gerçekte, Katleden ve Ejder, kurban eden ve kurban, Tanrılar ve Devlerin sonu gelmez savaşının sergilendiği sahnede karşıtların kutupsallığının değil, ölümlü düşmanların yer aldığı görüntülerin ardında aynı yapıdadır. Ne olursa olsun, Ejder Baba, artık geri aldığıyla artmaktan çok verdiğiyle eksilmez, bir Pleroma olarak kalır. Yaşamımızın bağlı olduğu Ölüm'dür o; ve 'Ölüm bir midir, çok mudur?' sorusuna yanıt, 'O oradayken bir, fakat buradaki çocuklarındayken çoktur,' olur."³²

Eğer kendi kendini hemen bugünden çarmıha germezse, dünyanın kahramanı yarının tiranı olur.

Şimdinin bakış açısından geleceğin bu aktarılışında öylesine bir pervasızlık vardır ki, nihilistçe görünür. Krişna'nın, dünya kurtarıcısının, ölü Kans'ın eşlerine söylediği sözler korkutucu bir hava taşır; İsa'nın sözleri de öyle: "Ben selamet değil, kılıç getirmeye geldim. Çünkü ben adamla babasının ve kızla anasının ve gelinle kaynanasının arasına ayrılık koymaya geldim; ve adamın düşmanları kendi ev halkı olacaktır. Babayı ya da anayı benden çok seven bana layık değildir; oğlu ya da kızı benden çok seven bana layık değildir."³³ Mitoloji, hazırlıksız olanı korumak üzere, bu türden nihai vahiyleri, aşama aşama eğitici biçimde ısrar etse de, yarı bulanık kılıklara sokar. Tiran babayı yok eden ve sonra tacı kendi alan kurtarıcı figürü (Oidipous gibi) ata'sının yerine adım atmaktadır. Acımasız baba katlini yumuşatmak üzere, efsane, babayı acımasız bir amca ya da zorba Nemrud olarak sunar. Yine de, yarı gizlenen gerçek kalır. Bir kez görüldüğünde, tüm

³² Coomaraswamy, *Hinduism and Buddhism*, s. 6-7.

³³ Matta, 10:34-37.

görüntüler üstüste biner: oğul babayı katleder, ama oğul ve baba bir-
dir. Bilmecemsi figürler ilksel kaosa yeniden karışır. Bu dünyanın so-
nunun (ve yeniden başlangıcının) bilgelidir.

7. Aziz Olarak Kahraman

Yaşamın son bölümüne geçmeden önce, bir kahraman tipinin da-
ha belirtilmesi gerekir: aziz ya da çileci, dünyayı terk eden biri.

“Saf bir anlayışla donanmış, benliğini katı biçimde geri çekerek,
seslerden ve diğer nesnelerden yüzünü çevirerek ve aşk ve nefreti bir
kenara bırakarak; yalnızlık içinde yaşayarak, az yiyerek, vücudunu,
zihnini, konuşmasını denetleyerek, meditasyona ve yoğunlaşmaya
bağlanmış ve özgürlükle tutkuyu birbirine karıştırmayarak; kibir ve
güçten, gurur ve şehvetten, öfke ve arzulardan arınarak, kendisiyle
barışık huzurlu ve egosundan kurtulmuş olarak – tükenmez olanla
bir olmaya değer hale gelir.”³⁴

Örüntü babaya gitme örüntüsüdür, fakat dışavuran yönündense
dışavurmayan yönüne gitmenin: Bodhisatva’nın bildirdiği adımı ata-
rak: dönüşü olmayan adımı. Burada ikili perspektifin paradoksu de-
gil, görünmeyenin sonul savı kastedilmiştir. Ego kavrulur. Esintideki
ölü bir yaprak gibi, vücut dünya üzerinde gezinmeyi sürdürür, fakat
ruh çoktan saadet okyanusuna karışmıştır.

Thomas Aquinas, Napoli’de ayin sırasında yaşadığı mistik bir de-
neyimin sonucunda, kalemini kâğıdını rafa kaldırdı ve *Summa Theolo-
gica*’sının son bölümlerini başka birinin tamamlaması için yarım bı-
raktı. “Yazma günlerim,” diye açıkladı, “sona erdi; çünkü bana öyle
şeyler malum oldu ki, tüm yazdıklarım ve öğrettiklerim denizde dam-

³⁴ *Bhagavad Gita*, 18:51-53.

la gibi görünüyor bana, o yüzden Tanrı'dan dileğim öğretim sonu geldiği gibi, kısa zamanda yaşamımın da sonu gelsin." Çok geçmeden kırk dokuz yaşında öldü.

Yaşamın ötesinde, bu kahramanlar mitin de ötesindedir. Ne onlar mitle ilgilenebilir, ne de mit gerektiği gibi ilgilenebilir onlarla. Efsaneleri yayılır, fakat dindar duygular ve yaşamöyküsünden çıkarılan dersler tamamen yetersizdir; gülünçlükten öteye geçmez. Biçimler dünyasından, bedenlenmenin indiği ve Bodhisatva'nın içinde kaldığı Büyük Yüz'ün *dışavuran* silüetinin dünyasına doğru uzaklaşmışlardır. Saklı silüet bir kez keşfedildi mi, mit sondan bir önceki, sessizlik ise son sözdür. Ruh saklı olana geçtiği an, bir tek sessizlik kalır.



Kral Oidipous evlendiği kadının annesi, katlettiği adamın babası olduğunu öğrendi; gözlerini çıkardı ve yeryüzünde kefareti ödeyerek dolaştı. Freudcular her birimizin durmaksızın babasını katlettiğini, annesiyle evlendiğini söyler – ama bilinçdışında: bunu yapmanın dolambaçlı simgesel yolları ve ardından gelen zorlayıcı eylemliliğin ussallaştırmaları bireysel yaşamlarımızı ve ortak uygarlığımızı oluşturur. Duygular dünyanın eylem ve düşüncelerinin gerçek yükünün farkına varacak olsaydı, kişi Oidipous'un öğrendiğini öğrenecekti: et birdenbire bir öz-tecavüz okyanusu olarak görünecekti. Ensest yoluyla doğan, ensest yaşayan Papa Büyük Gregory efsanesinin özü budur. Korkuya kapılarak, denizdeki bir kayalığa kaçar ve orada yaşamı boyunca kefaret öder.

Ağaç artık haça dönüşmüştür: süt emen Ak Genç, safra yutan Çarmıha Gerilen olmuştur. Daha önce bahar tomurcuklarının olduğu yere çürüme yürür. Yine de bu haç eşığının ardında –çünkü haç bir yoldur (güneş yolu), bir son değil– Tanrı'daki güzellik vardır.

“Mührünü bana vurdu ki Ondan başka bir aşkı dileyemem.

“Kış geçti; üveyik ötüyor; bahçeler tomurcuklandı.

“Yüzüğüyle Efendim İsa benimle evlendi ve beni bir taçla Onun Gelini olarak taçlandırdı.

“Efendinin beni giydirdiği pelerin altınla dokunmuş bir nur peleridir ve bana sunduğu gerdanlığa paha biçilmez.”³⁵

8. Kahramanın Aynlığı

Kahramanın biyografisindeki son eylem, ölüm ya da ayrılıktır. Burada yaşamın tüm anlamı kusursuzca örneklenir. Söylemeye gerek yok ki, kahraman eğer ölüm onu korkutmasa kahraman olmazdı; ilk koşul mezarla barıştır.

“Mamre ağacının altında otururken, İbrahim bir ışık parıltısı ve tatlı bir koku fark etti ve geri döndüğünde, ona doğru bütün güzellik ve görkemiyle gelen Ölüm’ü gördü. Ve Ölüm İbrahim’e şöyle dedi: ‘Bu güzelliğin bana ait olduğunu düşünme İbrahim, herkese görüldüğümü de. Eğer kişi senin gibi hakseverse, bir taç alır ona gelirim, ama bir günahkârsa büyük bir çirkinlikle gelirim, günahlarından bir taç takarım başıma ve onları büyük korkuya boğarım, böylece umutsuzluğa kapılırlar.’ İbrahim ona dedi ki: ‘Ve sen, gerçekten Ölüm denen misin?’ Yanıt verdi o, ‘Tatsız bir adım ben,’ ama İbrahim dedi ki, ‘Seninle gelmeyeceğim.’ Ve İbrahim Ölüme, ‘Çirkinliğini göster,’ dedi. Ve Ölüm, biri yılanın yüzünü taşıyan, diğeri kılıca benzeyen iki baş göstererek çirkinliğini açık etti. İbrahim’in tüm hizmetçileri Ölüm’ün ürkünç görünümüne bakarak öldüler, fakat İbrahim Tanrı’ya dua etti ve

³⁵ İsa’nın Gelinleri olarak takdisleri sırasında rahibelerin ilahileri; *Roman Pontifical*’den. *The Soul Afire*, s. 289-292’de yeniden basılmıştır.

onları diriltti. Ölüm'ün görünüşleri İbrahim'in ruhunu ondan almayınca, Tanrı İbrahim'in ruhunu sanki düşte gibi ayırdı ondan ve meleklerin meleği Mikail onu göğe çıkardı. İbrahim'in ruhunu getiren meleklerin Tanrı'ya büyük yakarıları ve övgülerinin ardından, ve İbrahim önünde eğildikten sonra, Tanrı'nın sesi duyuldu: 'Dostum İbrahim'i Cennet'e, Benim haksever kullarımın çadırları ve Benim azizlerim İshak ve can dostu Yakub'un evlerinin olduğu yere, belanın, derdin, iç çekmenin olmadığı, barışın, neşenin ve sonsuz yaşamın olduğu yere alın.'³⁶

Bunu şu düşle karşılaştırm. "Kör bir kemancıyla karşılaştığım bir köprüdeydim. Herkes şapkasına para atıyordu. Yaklaştım ve müzisyenin kör olmadığını fark ettim. Bir şaşıydı ve bana yandan çarpık bir bakış atıyordu. Ansızın, yol kenarında oturan ufarak yaşlı bir kadın belirdi. Karanlıktı ve korkuyordum. 'Bu yol nereye gidiyor?' diye düşündüm. Genç bir köylü yoldan gelip elimi tuttu. 'Eve gelmek ister misin,' dedi, 'kahve içmek?' 'Bırak beni! Çok sıkı tutuyorsun!' diye bağırdım ve uyandım."³⁷

Yaşamında ikili perspektifi temsil eden kahraman, ölümünden sonra hâlâ kaynaştırıcı bir imgedir: Charlemagne gibi, sadece uyumaktadır ve kader anında kalkacaktır ya da başka bir biçimle aramızdadır.

Aztekler tüylü bir yılandan, bolluğunun altın çağındaki kadim Tollan şehrinin efendisi Kuetzalkoatl'dan bahseder. Sanatların öğret-

³⁶ Ginzberg, *a.g.e.*, Cilt I, s. 305-306. Jewish Publication Society of America'nın izniyle.

³⁷ Wilhelm Stekel, *Die Sprache des Traumes*, düş no 421. Ölüm burada, diye gözlemliyor Dr. Stekel, dört simgeyle görülür: Yaşlı Kemancı, Şaşı, Yaşlı Kadın ve Genç köylü (Köylü, Ekici ve Biçicidir).



Levha XXIII. Ay Arabası (Kamboçya).



Levha XXIV. *Sonbahar* (Alaska).

meni, takvimi yapan ve mısırı bulan odur. O ve halkı kendi zamanlarının sonunda, istilacı bir ırkın, Azteklerin daha güçlü büyüyle alt edilmişler. Daha genç olan halkın savaşı kahramanı Tezkatlipoka, Tollan şehrini yerle bir etti; ve tüylü yılan, altın çağın kralı geride bıraktığı evleri yaktı, hazinelerini dağlara gömdü, kakao ağaçlarını *mesquite*'ye çevirdi, hizmetçileri olan çokrenkli kuşlara önünde uçmalarını emretti ve büyük bir acı içinde orayı terk etti. Ve içinde çok uzun ve geniş bir ağacın olduğu, Kuauhtitlan adlı bir şehre geldi; ağaca yaklaşıp altına oturdu ve ona getirilen bir aynaya baktı. “Yaşlıyım,” dedi; ve oraya “Yaşlı Kuauhtitlan” dendi. Yolda başka bir yerde dinlenirken ve Tollan yönüne doğru bakarken, ağladı ve gözyaşları bir kayanın içine girdi. Orada oturma izini ve ayalarının damgasını bıraktı. Daha ileride, kendilerine gümüşle, tahta ve tüylerle çalışmanın ve boyama sanatının bilgisini bırakmadan onu salmayan bir ölü falcısı topluluğuyla karşılaştı. Dağları aşarken, hepsi cüce ve kambur olan yardımcıları soğuktan öldü. Başka bir yerde, onu bir top oyununda yenen karşıtı, Tezkatlipoka ile karşılaştı. Başka bir seferde, büyük bir *pokhotl* ağacına okla nişan aldı; ok da tam bir *pokhotl* ağacıydı; bu yüzden onu ilk attığında bir haç oluşturdular. Ve böylece, ardında bir sürü işaretler ve yer adları bırakarak, sonunda denize vararak bir yılan salıyla yola çıkıncaya dek devam etti. Hedefine, ilk evi Tlapallan'a nasıl vardığı bilinmemektedir.³⁸

Ya da bir başka geleneğe göre, kıyıda kendini bir odun yığnında yaktı ve çokrenkli tüyleri olan kuşlar yükseldi küllerinden. Ruh, Sa-

³⁸ Bernardino de Sahagün, *Historia General de las Cosas de Nueva Espana* (Meksika, 1829), Lib. III, Cap. XII-XIV (özetlenmiş). Yapıt Pedro Robredo tarafından yeniden basılmıştır (Meksika, 1938), Cilt I, s. 278-282.

bah Yıldızı oldu.³⁹

Yaşama bağlı kahraman ölüme direnebilir ya da belli bir süre için kaderini erteleyebilir. Cuchulainn'in uykusunda, 'evin doğu kanadından, onu yatağından bir çuval gibi yere düşürecek kadar korkunç ve ürkütücü' bir çığlık duyduğu yazılmıştır. Silahsız olarak, silahlarını ve giysilerini taşıyan karısı Emer peşinde olmak üzere koşturdu. Ve tek ayağı olan, boyunduruğu vücudundan geçip alnından dışarı çıkan doru bir atın çektiği bir arabayla karşılaştı. İçinde kaşları kızıl renkte ve al bir örtüye sarınmış bir kadın gördü. Yine al bir pelerin giyen, fındık ağacından çatallı bir değnek taşıyan ve bir ineği güden çok büyük bir adam yürüyordu yanında.

Cuchulainn ineğin kendisinin olduğunu öne sürdü, kadın karşı çıkınca iri adamın yerine neden onun konuştuğunu bilmek istedi. Kadın adamın Uar-gaeth-sceo Luachair-sceo olduğunu söyledi. "Doğrusu," dedi Cuchulainn, "ismin uzunluğu etkileyici!" "Konuştuğun kadının adı," dedi iri adam, "Faebor beg-beoil cuimdiuir folt sceub-gairit sceo uath." "Benimle alay ediyorsunuz," dedi Cuchulainn ve arabaya sıçradı, iki ayağını kadının iki omzuna ve mızrağını da saçlarının ikiye ayırdığı yere yerleştirdi. "Çek şu keskin silahlarını üzerimden!" dedi kadın. "O zaman bana asıl adını söyle," dedi Cuchulainn. "Benden uzaklaş öyleyse," dedi kadın; "Ben alaycı bir ozanım ve bu ineği bir şiirin ödülü olarak götürüyorum." "Şiirini duyalım öyleyse," dedi Cuchulainn. "Az daha uzaklaş," dedi kadın; "kafamın üzerinde salınman beni etkilemez."

Arabanın iki tekeri arasına dek geriledi. Kadın ona bir sataşma ve hakaret şarkısı söyledi Cuchulainn. Yeniden sıçramaya hazırlandı, fa-

³⁹ Thomas A. Joyce, *Mexican Archaeology* (Londra, 1914), s. 46.

kat bir anda at, kadın, araba, adam ve inek ortadan kayboldu ve ağacın dalında kara bir kuş belirdi.

"Ne de tehlikeli büyülü kadınmışsın sen!" dedi Cuchulainn kara kuşa, çünkü onun savaş tanrıçası, Badb ya da Morrigan olduğunu anlamıştı. "Sen olduğunu bilseydim, böyle ayrılmazdık." "Yaptığın," diye yanıtladı kuş, "sana kötü şans getirecek." "Bana zarar veremezsin," dedi Cuchulainn. "Elbette yaparım," dedi kadın; "Ben senin ölüm yatağını bekliyorum ve bundan böyle de bekleyeceğim."

O zaman büyücü kadın ona ineği perili Cruachan tepesinden, iri adamın, Cualigne'nin boğasını döllesin diye götürdüğünü anlattı; ve buzağı bir yaşına gelince Cuchulainn ölecekti. O, Cuchulainn bir ırmak kıyısında kendisi kadar "güçlü, zaferli, çevik, korkunç, yorulmaz, soylu, cesur, yüce" bir adamla çatışırken karşısına çıkacaktı. "Bir yıl lanbalığı olacağım," dedi, "ve ırmak kıyısındaki sığılıkta ayağına yosun atacagım." Cuchulainn onunla atıştı ve kadın yerin içinde kayboldu. Ama ertesi yıl, kıyıdaki öngörülen çatışmada, Cuchulainn ona galıp geldi ve başka bir gün ölmek üzere yaşamayı sürdürdü.⁴⁰

Tuhaf, belki de eglenceli kurtuluş simgecilığının yankısı, Çömlek Oğlana dair Pueblo halk hikâyesinin son kısmında hafifçe duyulur. "Kaynağın içinde bir sürü insan, kadınlar ve kızlar yaşıyordu. Hepsi de oğlana koşup ellerini üzerinde gezdirdiler, çünkü çocukları evlerine geldiği için mutlu olmuşlardı. Böylece çocuk babasını da teyzelerini de bulmuş oldu. İşte, çocuk orada bir gece geçirdi ve ertesi gün eve dönüp annesine babasını bulduğunu anlattı. O zaman annesi hastalanıp öldü. Çocuk kendi kendine, 'Bana bu insanlarla yaşamamanın bir

⁴⁰ "Tain bo Regamma," yay. hz. Stokes ve Windisch, *Irish Texts* (Zweite Serie, Heft. 2; Leipzig, 1887), s. 241-254. Yukarıdaki alıntı Hull, a.g.e., s. 103-107'den kısaltılmıştır.

yararı yok,' dedi. Böylece onları terk edip kaynağa gitti. Annesi de oradaydı. Onun annesiyle babasının yanında yaşamaya gitmesi böyle oldu. Babası Avaiyo' pi'i'ydi (suyulanı kırmızısı). Onlarla orada, Sik-yat'ki'de yaşayamadığını söyledi. Babası, çocuğun annesini o yüzden ölümcül hastalandırmıştı ve, 'burada benimle yaşamaya geldi,' dedi babası. 'Artık burada beraber yaşayacağız,' dedi Avaiyo' oğluna. Çocukla annesinin yaşamak üzere kaynağa gitmesi böyle oldu."⁴¹

Midye eşinki gibi, bu öykü de mitsel anlatıyı kelimesi kelimesine yineliyor. İki öykü güçlerinin belirgin masumiyeti açısından büyüleyicidir. Diğer aşırılıkta Buddha'nın ölümünün öyküsü vardır: bütün büyük mitler gibi neşeli, fakat son derece bilinçli.

"Kutsanmış Olan, büyük bir rahipler kalabalığıyla Hirannavati nehrinin uzak kıyısına, Kusinara şehrine ve Mallaların Upavattana sal ağacı koruluğuna yaklaştı; ve yaklaşırken muhterem Ananda'ya seslendi:

" 'Bir iyilik yap, Ananda, ikiz sal ağacının arasına başı kuzeye dönük bir yatak yap benim için. Yorgunum, Ananda ve uzanmak istiyorum.'

" 'Peki, saygıdeğer Efendim,' dedi saygıdeğer Ananda rıza göstererek Kutsanmış Olana, ve yatağı ikiz sal ağacının arasına başı kuzeye dönük olarak yaptı. O zaman Kutsanmış Olan bir aslan tavrıyla sağ yanı üzerine, ayağını ayağının üzerine koyarak uzandı, düşünceli ve uyanık olarak durdu.

"Tam o sırada ikiz sal ağaçları tamamen tomurcuklanmıştı, ama çiçeklenme mevsimi değildi; ve tomurcuklar Tathagata'nın vücuduna boylu boyunca döküldü ve kendilerini Tathagata'ya tapınır şekilde

⁴¹ Parsons, *a.g.e.*, s. 194-195.

yayıp saçtılar.⁴² Diğer yandan gökten sandal ağacı tozu döküldü; ve bu Tathagata'nın vücuduna yayıldı ve kendini Tathagata'ya tapınır şekilde yayılıp saçıyorlar. Ve gökte Tathagata'ya tapınır şekilde bir müzik yayıldı ve Tathagata'ya tapınan göksel koroların şarkıları duyuldu.”

O zaman geçen konuşmalar sırasında, Tathagata yan olarak bir aslan gibi yatarken, iri bir rahip, muhterem Upavana önünde onu yelledi; bu arada Kutsanmış Olanın refakatçisi Ananda Kutsanmış Olana yakınıyordu. “Muhterem Efendim,” dedi, “yalvarım, nedeni neydi, Kutsanmış Olanın muhterem Upavana'yı, 'Çekil kenara, ey rahip: önümde durma' diyerek azarlamasının?”

Kutsanmış Olan yanıtladı: “Ananda, Tathagata'yı görmek üzere neredeyse on dünyanın tüm tanrıları biraraya geldi. Ananda, Kusinara şehrinin çevresindeki oniki fersah boyunca ve Mallaların Upavattana sal ağacı koruluğunda, bir saç teli kadar yer bile yoktu güçlü tanrıların işgal etmediği. Ve bu tanrılar, Ananda, kızgınlar, şöyle diyorlar, 'Çok uzaktan Tathagata'yı görmeye geldik, çünkü arasıra ve çok seyrekle olarak bir Tathagata, bir ermiş ve Yüce Buddha yeryüzüne gelir; ve şimdi, bu gece, son seyrinde, Tathagata Nirvana'ya varacak; ama bu güçlü rahip Kutsanmış Olanın önünde duruyor, onu kapatıyor ve son anları yaklaşıp da Tathagata'yı göremiyoruz.' Bu yüzden Ananda, bu tanrılar kızgın.”

“Kutsanmış Olanın gördüğü bu tanrılar, Muhterem Efendim, ne yapıyorlar?”

“Tanrıların bazısı, Ananda, zihinleri dünyevi işlerle meşgul olarak havadalar ve saçlarını savurup yüksek sesle bağırıyorlar, kollarını açıp

⁴² *Tathagata*: “bu türden bir hal ya da duruma (*tatha*) varmak ya da içinde olmak (*gata*)”; yani, Aydınlanmış Olan, bir Buddha.

haykırarak ağlıyorlar, başlarını yere vurup sallana sallana 'Yakında Kutsanmış Olan Nirvana'ya varacak; yakında Dünyanın Işığı görünmez olacak!' diyorlar. Bazı tanrılar, Ananda, zihinleri dünyevi işlerle meşgul olarak yerdeler ve saçlarını savurup yüksek sesle bağırıyorlar, kollarını açıp haykırarak ağlıyorlar, başlarını yere vurup sallana sallana 'Yakında Kutsanmış Olan Nirvana'ya varacak; yakında Mutlu Olan Nirvana'ya varacak; yakında Dünyanın Işığı görünmez olacak!' diyorlar. Ama tutkudan kurtulmuş tanrılar, düşünceli ve bilinçli olanlar, bunu sabırla karşılıyor, 'Her şey geçicidir. Doğmuş, varolmuş ve bir araya gelmiş ve yokolabilir herhangi bir şeyin yok olmaması nasıl olur? Böyle şey olmaz,' diyorlar."

Son konuşmalar bir süre sürdü ve bu sırada Kutsanmış Olan rahiplerini rahatlattı. Sonra onlara seslendi:

"Ve şimdi, ey rahipler, sizden ayrılıyorum; varlığın tüm parçaları geçicidir; kurtuluşunuz için sebatla çabalayın."

Ve bu Tathagata'nın son sözüdür.

"Böylece Kutsanmış Olan ilk transa girdi; ve ilk transtan kalkarak, ikinci transa girdi; ve ikinci transtan kalkarak, üçüncü transa girdi; ve üçüncü transtan kalkarak, dördüncü transa girdi; ve dördüncü transtan kalkarak, uzayın sonsuzluğu alanına girdi; ve uzayın sonsuzluğu alanından kalkarak bilincin sonsuzluğu alanına girdi ve bilincin sonsuzluğu alanından kalkarak hiçlik alanına girdi; ve hiçlik alanından kalkarak ne algılama ne de algılamama alanına girdi; ve ne algılama ne de algılamama alanından kalkarak, algının ve duyumun kesintisine vardı.

"Bundan sonra muhterem Ananda muhterem Anuruddha'yla şöyle konuştu:

" 'Saygıdeğer Anuruddha, Kutsanmış Olan Nirvana'ya vardı.' "

“ ‘Hayır, Ananda kardeş, Kutsanmış Olan daha Nirvana’ya varmadı; o algının ve duyumun kesintisine ulaştı.’

“Bundan sonra Kutsanmış Olan algının ve duyumun kesintisinden kalkarak, ne algılama ne de algılamama alanına girdi; ve ne algılama ne de algılamama alanından kalkarak, hiçlik alanına girdi; ve hiçlik alanından kalkarak, bilincin sonsuzluğu alanına girdi; ve bilincin sonsuzluğu alanından kalkarak, uzayın sonsuzluğu alanına girdi; ve uzayın sonsuzluğu alanından kalkarak, dördüncü transa girdi; ve dördüncü transtan kalkarak, üçüncü transa girdi; ve üçüncü transtan kalkarak, ikinci transa girdi; ve ikinci transtan kalkarak, ilk transa girdi; ve ilk transtan kalkarak, ikinci transa girdi; ve ikinci transtan kalkarak, üçüncü transa girdi; ve üçüncü transtan kalkarak, dördüncü transa girdi; ve dördüncü transtan kalkarak, Kutsanmış Olan Nirvana’ya vardı.”⁴³

⁴³ Henry Clarke Warren, *Buddhism in Translations* (Harvard Oriental Series, 3), Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1896, s. 95-110’dan yayımcıların izniyle alınmıştır.

Kozmik yayılımın aşamalarını karşılaştırın, *geride*, s. 306.

BÖLÜM IV

ÇÖZÜLÜŞLER

1. Mikrokozmosun Sonu

Sıradışı güçlere sahip –tek parmağıyla Govardhan Dağı'nı kaldıracak ve evrenin korkunç zaferiyle doldurabilecek güce sahip– güçlü kahraman her birimizdir: aynada görünen fiziksel benlik değil, içteki kral. Krişna şöyle der: “Ben tüm yaratıkların kalbine yerleşmiş Benlik'im. Ben başlangıç, orta ve tüm varlıkların sonuyum.”¹ Bu tam olarak, kişisel çözülme anında ölü için edilen duanın anlamıdır. Birey, artık yaşam boyunca kalbinin içine akseden dünya-yaratıcı tanrısallığın hiç değişmemiş bilgisine dönecektir.

“Güçsüzleştiği vakit, –ister yaşlılıktan ister hastalıktan güçsüzleşsin– bu kişi kendini bu bağlardan bir mango, bir incir ya da bir böğürtlen kendini bağlarından nasıl kurtarıyorsa öyle kurtarır; ve girişine ve kökenine göre yaşama geri döner.

Yiyecek, içecek ve armağanlarla, bir kralın gelişini bekleyen ve ‘İşte geliyor! İşte geliyor!’ diye bağırarak soylular, polisler, arabacılar, köylüler gibi, her şey bu bilgiye sahip olanı bekler ve bağırır: ‘İşte Tükenmez Olan geliyor! İşte Tükenmez Olan geliyor!’”²

Aynı düşünce ölü adamın kendinden Tanrı'yla bir olarak söz ettiği, kadim Mısır Mezar Metinlerinde yankılanmaktadır.

Ben Atum'um, yalnız olan;

¹ *Bhagavad Gita*, 10:20.

² *Brihadaranyaka Upanishad*, 4. 3. 36-37.

İlk gelişimde Ra'yım.
 Yüce Tanrı, kendini yaratanım ben,
 Adlarını veren, tanrıların efendisi,
 Tanrılardan hiçbirinin yaklaşmadığı.
 Ben dündüm, yarını biliyorum.
 Ben konuşunca yapıldı tanrıların savaş alanı.
 Orada duran Yüce Tanrı'nın adını biliyorum.
 "Ra'nın Övgüsü" onun adı.
 Heliopolis'teki yüce Anka'yım ben.³

Fakat, Buddha'nın ölümünde olduğu gibi, dışa yayılış çağlarından tam bir geçiş yapacak güç, kişinin yaşarken nasıl bir kişi olduğuna bağlıdır. Mitler, aşılabacak engellerle dolu, tehlikeli bir ruh yolculuğundan bahseder. Grönland'daki Eskimolar bir kaynar kazan, bir kalça kemiği, yanan büyük bir lamba, canavar muhafızlar ve birbirine çarpıp ayrılan iki kayayı sıralar.⁴ Bu türden öğeler dünya folkloru ve kahraman efsaneleri için alışılmıştır. Onları yukarıda, 'Kahramanın Macerası' bölümlerinde tartışmıştık. Ruhun son yolculuğunun mitolojisinde en ayrıcalıklı ve önemli gelişmelerini almışlardı.

Ölüm yatağında okunan bir Aztek duası, öleni, ölümlerin iskelet tanrısı Tzontemok'a, "Düşen Saçların Adamı"na giden yoldaki tehlikelere karşı uyarır. "Sevgili çocuk! Sen geçip gittin ve bu yaşamın çabalarını geride bıraktın. Artık Efendimizi mutlu ediyor geri alıp götür-

³ James Henry Breasted, *Development of Religion and Thought in Egypt* (New York: Charles Scribner's Sons, 1912), s. 275. Yayımcıların izniyle alınmıştır. Taliesin'in şiiriyle karşılaştırmak, *geride*, s. 274-276.

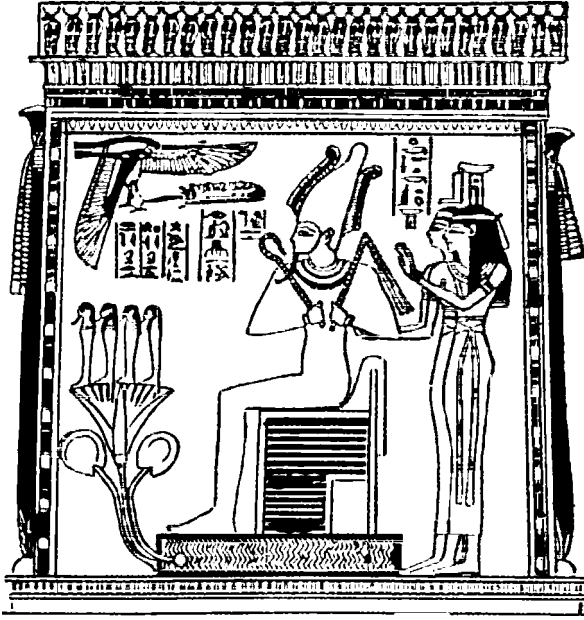
⁴ Franz Boas, *Race, Language and Culture* (New York, 1940), s. 514. Bkz. *geride*, s. 116-118.

mek. Çünkü bu dünyada sonsuza dek değil, kısa bir zaman eğleniriz; yaşamımız birinin güneşte ısınması gibidir. Ve Efendi bu varoluşta birbirimizle konuşmayı ve birbirimizi tanımayı ihsan etti; ama şimdi, Şu anda Miktlantekutli, ya da Akulnahuakatı, ya da yine Tzontemok adlı tanrı ve Miktekakihuatl adlı tanrıça seni alıp götürdü. Sen onun tahtının önüne getirildin; hepimiz oraya gideceğiz; orası hepimizi bekliyor ve öyle geniş ki.

“Seni artık anımsamıyoruz. Sen o en karanlık yerde, ne ışığın ne de pencerenin olmadığı yerde yatacaksın. Sen oradan dönmeyecek, ayrılmayacaksın: ne de düşünüp taşınacaksın nasıl döneceğini. Bizlerden sonsuza dek ayrılmış olacaksın. Yoksul ve kimsesiz bıraktın çocuklarını, torunlarını: onların sonunu da, bu yaşamın çabalarından nasıl geçeceklerini de bilmiyorsun. Bizlerse, yakında senin yanına geleceğiz.”

Aztek ataları ve görevlileri ölüyü cenaze için hazırlamış ve uygun biçimde sarmış, ölene şöyle diyerek biraz suyu başından aşağı dökmüşlerdir: “Sen dünyada yaşarken hoşlanırdın bundan.” Ve küçük bir sürahi dolusu su alıp ona sunarak: “Al sana yolculuk için bir şeyler;” onu kefeninin kıvrımlarına yerleştirirler. Sonra öleni battaniyelere sarıp onu iyice korurlar ve hazırlanmış bazı kağıtları önüne tek tek yerleştirirler: “Hey, bununla çarpışan dağlar arasında geçebileceksin.” “Bununla yılanın gözlediği yoldan geçeceksin.” “Bu, küçük yeşil kertenkeleyi, Xochitonal’ı rahatlatacak.” “Ve bak, bununla sekiz dondurucu soğuk çölünü aşacaksın.” “İşte sekiz küçük tepeyi aşırarak şey.” “İşte keskin bıçaklar rüzgârında sağ çıkacağın şey.”

Ölen, parlak kırmızı tüylü bir küçük köpek alacaktır yanına. Boynuna yumuşak bir pamuk ipliği bağlarlar; onu öldürür ve cesetle birlikte yakarlardı. Ölen yeraltı nehrini geçerken bu küçük hayvanın



Çizim 19. Osiris, Ölülerin Yargıçı.

üstünde yüzer. Ve dört yıllık geçişten sonra, kağıtlarını ve hediyelerini sunacağı tanrının önüne varırdı. Orada sadık yoldaşıyla birlikte “Dokuzuncu Uçurum”⁵ a gönderilirdi.

Çinliler, Yeşim Bakire ve Altın Delikanlı’nın rehberliğinde Perili Köprü’nün geçilmesini anlatır. Hindular gök kubbeler biçiminde yük-

⁵ Sahagun, a.g.e., Lib. I, Apendice, Cap. I; ed. Robredo, Cilt I, s. 284-286.

Beyaz ve siyah köpekler nehirde yüzemez, çünkü beyaz, “Yıkandım!” ve siyah, “Kirlendim!” diyecektir. Yalnız parlak kırmızı olanlar ölümler kıyısına ulaşabilir.

selen gökler ve çok katlı bir yeraltı dünyası biçimindeki cehennemleri resmederler. Ruh ölümden sonra kendi kaderine uygun yere bağlanır, geçmiş yaşamının tam anlamını sindirmek ve denetime almak için. Dersini alınca, kendini sonraki deneyim seviyesine hazırlamak üzere dünyaya döner. Böylece yaşam değerinin tüm deneyleri boyunca, kozmik yumurtanın sınırlarını aşınca kadar yol alır. Dante'nin *İlahi Komedyası* bu tür aşamaların tutkulu bir serimidir: "Cehennem," etin gurur ve eylemlerine bağlı ruhun sefaleti; "Araf" canlı biçimde ruhsal deneyime geçme süreci; "Cennet," ruhsal gerçekleşme dereceleri.

Derin ve şaşırtıcı bir yolculuk tasavvuru Mısır'ın *Ölümler Kitabı*'nda bulunur. Ölen kadın ya da erkek Osiris'le özdeşleşmiştir ve öyle çağırılır. Metin Ra'ya ve Osiris'e övgü dizeleriyle açılır ve sonra ruhun sargılarının açılışının gizleriyle sürer. "Osiris A.'ya Dil Verme Bahsi"nde,⁶ şu cümleyi okuruz: "Saklı ülkedeki yumurtadan çıkıyorum." Bu, ölüm fikrinin bir yeniden doğuş olarak bildirilmesidir. Sonra, "Osiris A.'nın Dilini Çözme Bahsi"nde uyanan ruh dua eder: "Tanrı Ptah dilimi çöz-sün ve şehrimin tanrısı ağzımı saran sargıları çöz-sün." "Osiris A.'yı Yeraltında bir Bellek Sahibi Kılma Bahsi" ve "Osiris A.'ya Yeraltında Bir Kalp Verme Bahsi" yeniden doğuş sürecini iki aşama ilerletir. Sonra yalnız yolcunun korkunç yargıcın tahtına giden yolda yüzleşmesi ve üstesinden gelmesi gereken tehlikelerin bahisleri başlar.

Ölümler Kitabı mumyayla birlikte zorlu yolun engellerine bir rehber olarak gömülürdü ve gömü sırasında bahisler okunurdu. Mumyanın hazırlanışının bir aşamasında, ölü adamın kalbi çıkarılır ve yerine dualar eşliğinde güneşin simgesi olan altın bir muhafaza içinde bazalt bir bokböceği yerleştirilirdi: "Kalbim, annem, kalbim, annem; dönüşümler kalbim." Bu "Osiris A.'nın Kalbinin Yeraltında Ondak Alınmasına

⁶ A.: ölenin adı geçer burada; örn. Osiris Aufankh, Osiris Ani.



Çizim 20. Yılan Kheti Yeraltında, Osiris'in bir Düşmanını Ateşle Yok Ediyor.

İzin Vermemek Bahsi"nde geçer. Ardından, "Timsahı İtelemek Bahsi"nde şunu okuruz: "Geri çekil ey batıda yaşayan timsah... Geri çekil ey güneyde yaşayan timsah... Geri çekil, ey kuzeyde yaşayan timsah... Yaratılmış şeyle avucumda ve daha varolmamışlar vücudumda. Ey Re, senin büyülü sözlerinle giyinip kuşandım. Üstümdeki gökte ve altımdaki yerde olan sözlerinle..." "Yılanları Püskürtme Bahsi" gelir sonra, ardından "Apşait'i Uzaklaştırma Bahsi." Ruh bu son demona bağırır: "Uzaklaş benden. Ey dudakları kemiren kişi." "İki Merti Tanrıçayı Uzaklaştırma Bahsi"nde, ruh niyetini açıklar ve kendini, bunun babanın oğlu olmak olduğunu söyleyerek korur: "...Sektet kaygında parlıyorum, ben Osiris'in oğlu Horus'um ve babam Osiris'i görmeye geldim." "Yeraltında Havayla Yaşama Bahsi" ve "Yeraltında Yılan Re-rek'i Uzaklaştırma Bahsi" kahramanı daha da uzağa götürür ve ardından "Yeraltında Yapılan Katliamları Uzaklaştırma Bahsi"nde büyük açıklama gelir: "Saçım Nu'nun saçı. Yüzüm Disk'in yüzü. Gözlerim Hathor'un gözleri. Kulaklarım Apuat'ın kulakları. Burnum Khesti-Klas'ın burnu. Dudaklarım Arpu'nun dudakları. Dişlerim Serget'in dişleri. Boynum göksel tanrıça Isis'in boynu. Ellerim Ba-nab-Tat-tu'nun elleri. Kollarım Neith'in, Sais'in Hanımı'nın kolları. Sırt kemigim Suti'nin sırt kemigi. Fallusum Osiris'in fallusu. Baldırlarım Kheraba lordlarının baldırları. Kaburgam Korkulacak Kişinin kaburgası. ... Vücudumda bir Tanrı organı olmayan bir organ yok. Tanrı Thoth vü-

cludumu bir araya getirdi ve o günden bu yana Ra'yım ben. Silahlarla engellenemem ve kimse elimi kolumu bağlayamaz..."

Çok daha sonraki, her biri sayısız tanrıyla çevrelenmiş olan beş yüz dönüşmüş Buddha'yla çevrelenmiş Bodhisattva imgesinde olduğu gibi burada da ruh, daha önce ayrı ve dışında olarak düşünülen tanrıları içerecek gücünün ve konumunun tamlığına ulaşır. Onlar kendi varlığının yansımalarıdır; ve gerçek haline dönerken hepsi geri kazanılır.

"Havayı Teneffüs etmek ve Yeraltı Sularına Hakim Olmak Bahsi'nde, ruh kendinin kozmik yumurtanın muhafızı olduğunu bildirir: "Selam sana ey tanrıca Nut'un akça ağacı! Sendeki suyu ve havayı sun bana. Hermopolis'teki tahtta oturuyorum ve Büyük Gıdaklayanın yumurtasını gizleyip koruyorum. O büyürse ben büyüyor; o yaşarsa ben yaşıyor; o soluk alırsa ben soluk alıyorum, ben, zafer dolu Osiris A."

Ardından "Bir İnsanın Ruhunun Yeraltında Ondan Alınmasına İzin Vermemek Bahsi" ve "Yeraltında Su İçmek ve Ateşle Yanmamak Bahsi" gelir ve sonra büyük sona geliriz – ruhun ve evrensel varlığın bir olduğunun anlaşıldığı, "Yeraltında Günün Gelişi Bahsi": "Ben Dünüm, Bugün ve Yarınım ve ikinci bir kez doğma gücüm var; tanrıları yaratan ilahi saklı Ruhum ben ve Ameti'nin Yeraltının ve Gögün yaşayanlarına ölüm yemekleri veren benim. Doğunun dümeni, ışıklarının görüldüğü yerdeki iki ilahi yüzün sahibiyim ben. Yetişen insanların efendisiyim; karanlıktan çıkan ve varlık biçimleri, içinde ölümlerin olduğu evin biçimleri olan efendiyim. Selam size, ebedi istirahatgâhlarına konmuş, onun söylediği şeylere kulak kesilen, tabutun kaidesini saklı yere ulaştıran, Ra'yı kılavuzluk eden ve onu sonsuz yükseklerdeki türbenin en tepesine dek izleyen iki şahin! Selam, dünyanın orta yerinde duran türbenin efendisi. O benim, ben oyum ve Ptah onun göğünü kristalle kaplamış..."



Çizim 21. Ani ve Karısının Öteki Dünya'daki Eşdeşleri Su İçiyor.

Sonra ruh, “Yola Çıkmak ve Dünyaya İnme Bahsi”, “Heliopolis’e Yolculuk ve Orada Tahta Çıkmak Bahsi” “Kendini İstedığı Herhangi Biçime Dönüştüren Adamın Bahsi” ve “Osiris’in İlâhî Hükümler Prenslerinin Huzuruna Kabul Edilme Bahsi”nde gösterildiği gibi evreni arzu ettiği şekilde düzenleyebilir. Olumsuz itiraf denen bahisler, kefarete ödeyen insanın ahlaksal saflığını bildirir: “Haksızlık yapmadım ... Zorbalıkla soymadım... Hiç kimseye zorbalık yapmadım... Hırsızlık yapmadım... Erkek ya da kadın kimseyi katletmedim...” Kitap tanrıların övülmesiyle sonlanır ve sonra: “Ra’ya Yaşayan Nıbhın Bahsi”, “Bir İnsanın Geri Dönüp Yeryüzündeki Evini Görmesini Sağlama Bahsi,” “Ruhu Kusursuz Kılma Bahsi” ve “Ra’nın Büyük Güneş Kayığında Yolculuk Etme Bahsi.”⁷

⁷ E. A. W. Budge çevirisine göre: *The Book of the Dead, The Papyrus of Ani, Scribe and Treasurer of the Temples of Egypt, about B.C. 1450* (New York, 1913).

2. Makrokozmosun Sonu

Bireyin yaratılmış biçiminin çözülmesi nasıl gerekiyorsa, evren de öyle çözülmelidir:

“Yüz bin yıllık bir sürenin geçmesinden sonra çevrimin yenileneceği anlaşıncı, duyuşal haz cennetinin sakinleri olan Loka byuhalar denen tanrılar, dünyada saçlarını savurup rüzgârda uçarak, ağlayıp elleriyle gözyaşlarını silerek ve kırmızı elbiseler ve tam bir kargaşa içinde dünyada gezinirler. Ve böylece şunu bildirirler:

“ ‘Efendiler, yüzbin yılın geçişinden sonra çevrim yenilenecek; bu dünya yok olacak; yüce okyanus bile kuruyacak; ve bu geniş toprak, ve dağların hükümdarı Sumeru yanıp kül olacak – dünyanın yıkımı Brahma dünyasına dek uzanacak. Bu yüzden efendiler, dostluk geliştirin; bağlılığı, neşeyi ve birliği geliştirin; annelerinizi kollayın; babalarınızı kollayın; ve akrabalarınız arasında yaşlılarınıza saygı gösterin.’

“Buna Çevrimsel Kükreme denir.”⁸

Dünyanın sonunun Maya versiyonu Dresden Kodeksi’nin son sayfasını kaplayan bir çizimle sunulmuştur.⁹ Bu kadim elyazması, gezegenlerin çevrimlerini kaydeder ve bunlardan muazzam kozmik çevrimlerin hesaplarını çıkarır. Metnin sonuna doğru beliren yılan sayıları (böyle adlandırılırlar, çünkü bir yılan simgesi gibi görünürler), otuz dört bin yıllık bir dünya dönemini temsil eder –on iki buçuk milyon gün– ve bunlar yeniden ve yeniden kaydedilmiştir. “Bu neredeyse hayal bile edilemeyen dönemlerde, bütün daha küçük birimler

⁸ Harvard University Press izniyle Henry Clarke Warren, *Buddhism in Translations*, s. 38-39’dan alınmıştır.

⁹ Sylvanus G. Morley, *An Introduction to the Study of the Maya Hieroglyphis* 37. Bülten, Bureau of American Ethnology; Washington, 1915), s. 32’nin karşısındaki Levha 3).

sonunda az çok kesin bir sonuca varıyor sayılabilir. Bu sahici ebediyette birkaç yıl neyi değiştirir ki? El yazmasının son sayfasında büyük sayıların ona doğru sürüklediği Dünya Yıkımı anlatılır. Burada göğü kaplamış, suları sel gibi boca eden yağmur yılanını görürüz. Büyük su nehirleri fışkırır güneş ve aydan. Kaplan pençeli ve ürkütücü olan dişi, sellerin ve bulutların kötü niyetli efendisi olan yaşlı tanrıça göksel suların kabını döndürür. Ölümün endişe veren simgesi olan çapraz konmuş kemikler süsler eteğini ve başını kıvrılmış bir yılan taçlandırır. Aşağıda, evrensel yıkımın simgesi olan yere çevrilmiş mızrağıyla, ürkütücü başında öfkelenmeyi sürdüren bir cüce baykuşla kara tanrı durur. Burada, gerçekten de her şeyi yutuveren felaket resimsel bir beceriyle sunulmuştur.”¹⁰

En süslü resimlerden biri eski Vikinglerin *Şiirsel Edda*’sında görülür. Tanrıların başı Odin (Wotan), kendisinin ve diğer tanrıların cehenneminin nasıl olacağını bilmek istemiştir, ve “Bilge Kadın,” yani Dünya Anası’nın kendisinin bir kişileşmesi olan Kader ona anlatır.¹¹

*Kardeşler dövüşüp birbirine girecek,
Ve ‘kız kardeş’ oğulları akrabalığı lekeleyecek,
Fahişeliklerle dünyada olmak güçleşecek;
Baltanın, kılıcın, kalkanın zamanı ayırmasıyla
Rüzgârın, kurdun zamanı, önce dünya sarsılacak;
İnsanlar birbirine aldırmayacak.*

¹⁰ A.g.y., s. 32.

¹¹ Aşağıdaki anlatı *Poetic Edda*, “Voluspa,” 42 vd. (dizeler Bellows çevirisinden alınmıştır, a.g.e., s. 19-20, 24) ve *Prose Edda*, “Gylfaginning,” LI’e (çev. Brodeur, a.g.e., s. 77-81) dayanmaktadır. American-Scandinavian Foundation, yayımcıların izniyle.

Devlerin ülkesi Jotunheim'da saf, kırmızı bir horoz ötecek; Valhalla'da Altın Ibik horozu; Cehennemde pas kızılı bir kuş. Ölülerin dünyasının girişinde köpek Germ büyük pençelerini uzatarak mağarasında uluyacak. Toprak sallanacak, yalçın kayalıklar ve ağaçlar devrilecek, deniz yerleri kaplayacak. Başlangıçta zincirlenmiş o canavarların zincirleri kopacak: Kurt Fenris serbest kalacak ve alt çenesi yerde üst çenesi gökte ilerleyecek ("yer olsa daha da açacaktı"); gözlerinden ve burun deliklerinden ateş fışkıracak. Kozmik okyanusun dünyayı saran yılanı büyük bir öfkeyle doğrulacak ve zehir püskürterek kurdun yanına, toprağa çıkacak, böylece bütün havayı ve suyu dağıtacak. Naglfar (ölü insan tırnaklarından yapılan gemi) serbest kalacak ve bu devlerin aracı olacak. Başka bir gemi cehennem sakinlerini taşıyacak. Ve güneyden ateş insanları gelecek.

Tanrıların bekçisi ürpertici boynuzu üflediğinde, Odin'in savaşçı oğulları son savaşa çağrılacak. Dört bir yandan tanrılar, devler, cüceler ve elfler gelecek meydana. Dünya Ağacı Yggdrasil titreyecek ve o zaman gökte ve yerde hiçbir şey korkusuz olmayacak.

Odin kurda saldırarak, Thor yılanı, Tyr köpeğe –canavarların en kötüsüne– ve Freyr Surt'a, alev adama. Thor yılanı öldürecek, oradan on adım atamadan püsküren zehirden dolayı ölecek. Odin'i kurt yutacak ve sonra Vidarr, bir ayağını alt çeneye dayayarak üst çeneyi kavrayıp kurdun boğazını ikiye ayıracak. Loki Heimdall'ı katledecek ve onun tarafından katledilecek. Surt bütün yeryüzüne ateş saçacak ve bütün dünyayı yakacak.

*Güneş kararıyor, yer denize batıyor,
Gökten sıcak yıldızlar döne döne düşüyor;
Buhar ve yaşamı besleyen alev şiddetleniyor,
Ateş göğün kendisine varıncaya dek.*

*Şimdi Garm Gnipahellir'in karşısında uluyor,
Zincirler parçalanacak ve kurt serbest kalacak;
Daha da biliyorum ve daha da görüyorum
Tanrıların, dövüşen kudretlilerin kaderini.*

"İsa Zeytin dağı üstünde otururken, müritleri gelip ona dediler: Bize söyle, bu şeyler ne zaman olacak, ve senin gelişine ve dünyanın sonuna alamet ne olacak?

"İsa cevap verip onlara dedi: sakın kimse sizi saptırmasın. Çünkü birçokları, Mesih benim, diye benim ismimle gelip birçoğunuzu yoldan çıkaracak. Siz savaşlar ve savaş sözleri işiteceksiniz. Sakın sıklımayın, çünkü bunların olması gerekir; fakat daha son gelmemiştir. Çünkü millet millete, ülke ülkeye karşı kalkacaktır; kıtlıklar ve zelzeleler olacak. Ve bütün bu şeyler ağrıların başlangıcıdır. O zaman sizi sıkıntıya koyacaklar, ve öldürecekler; ve benim ismimden ötürü bütün milletler sizden nefret edecek. Ve birçok yalancı peygamber kalkıp birçoğunu yoldan çıkaracak. Ve fesat çoğalacağından, birçoğunun sevgisi soğuyacak. Ancak sona kadar dayanan, kurtulan odur. Ve krallığın bu İncil'i, milletlerin hepsine tanık olmak üzere bütün dünyada vazedilecek; ve son o zaman gelecektir.

Daniel peygamberin anlattığı yıkım saçan şeyin (okuyan anlasın diye) kutsal yerde dikildiğini gördüğünüz zaman, Yahudiye'de olanlar o vakit dağlara kaçsın; damda olanlar evinden eşya almaya inmesin; ve tarlada olan da abasını almak için geri dönmessin. Fakat o günlerde gebe ve emzikli olanların vah haline! Dua edin ki, kaçınsınız kışta veya Sebt gününde olmasın. Çünkü o zaman büyük sıkıntı olacaktır ki, dünyanın başlangıcından bugüne dek böylesi olmamıştır, ve hiç de olmayacaktır. O günler kısaltılmamış olsaydı hiç kimse kurtulamazdı; fakat seçilmiş olanlar için o günler kısaltılacaktır.

“O zaman eğer biri size, İşte Mesih şurada ya da burada, derse inanmayın. Çünkü yalancı Mesihler ve yalancı peygamberler kalkıp büyük alametler ve mucizeler yapacaklar, öyle ki seçilmiş olanları bile saptıracaklar. İşte, önceden söyledim. Eğer size, İşte çöldedir, deseler de, inanmayın. Çünkü şimşegin doğudan çıkıp batıda bile görünmesi gibi, İnsanoglunun gelişi de böyle olacaktır. Leş neredeyse, kartallar orada toplanacaktır. Fakat o günlerin sıkıntısından hemen sonra, güneş kararak, ay ışık vermeyecek, yıldızlar gökten düşecek ve göklerin kudreti sarsılacak; o zaman İnsanoglunun alameti gökte görünecek; o zaman yeryüzünün bütün kabileleri kedere boğulacak, ve İnsanoglunun göğün bulutları üzerinde kudretle ve büyük izzetle geldiğini görecekler. Ve meleklerini büyük sesli boruyla gönderecek, ve melekler göklerin bir ucundan öteki ucuna dek onun seçtiklerini dört yelden toplayacak. ... Fakat o gün ve saat hakkında ne göklerin melekleri, ne de Oğul, yalnız Babamdan başkası bir şey bilmez.”¹²

¹² Matta, 24: 3-36.

EPILOG
MİT VE TOPLUM
❧

1. Şekil Değiştiren

Mitlerin yorumu için nihai bir sistem yoktur ve hiçbir zaman da olmayacaktır. Mitoloji, “denizin ihtiyarı, konuşması hakikat olan” tanrı Proteus gibidir. Tanrı “bir sınama yapacak ve toprakta ya da su-
da ya da yanan ateşte yürüyen şeylerin her türlü şekline girecek.”¹

Proteus tarafından eğitilmek isteyen yaşarın gezgini “onu sıkıca tutmalı ve daha da sıkmalıdır,” ve bir süre sonra o da gerçek şeklinde görünür. Fakat bu düzenbaz tanrı en becerikli sorgucuya bile bilgeliğinin tamamını açmaz. Ancak ona sorulan soruya yanıt verecektir ve sorulan soruya göre söylediği önemli ya da saçma olacaktır. “Güneş göğün ortasına erişince yalan bilmez deniz ihtiyarı denizden çıkar, Batı Rüzgârı’nın esintisi altında ve denizin kara köpükleriyle kaplanmış olarak gelir. Çıkınca mağara oyuklarında uykuya yatar. Tuzlu suyun güzel kızının fok sürüsü de, akli karalı dalga lar arasından çıkarak çevresine uzanır ve derin denizin kekre kokusunu çevreye yayarlar.”² Hayvanın inine bu yaşlı deniz atasının yardımcısever kızı tarafından götürülen ve ondan tanrıdan nasıl yanıt alacağını öğrenen Eski Yunan Savaşçı kral Menelaos yalnızca kendi kişisel sıkıntılarının gizini ve arkadaşlarının nerede olduğunu öğrenmeyi istedi. Tanrı da yanıtlamaya tenezzül etmedi.

Çağdaş akıl, mitolojiyi, doğanın dünyasını açıklamak için ilkel,

¹ *Odyssey*, IV, 401, 417-418, çev. S. H. Butcher ve Andrew Lang (Londra, 1879). [Türkçesi: *Odysseia*, çev. Ahmet Cevat Emre, Varlık Yayınları, 1971, s. 106; bu düzyazı çeviri İng. çeviriye uyarlanarak alınmıştır -çn..]

² A.g.y., IV, 400-406. [Türkçesi: *Odysseia*, s. 106-107.]

arayıp içindeki bir çaba (Frazer); sonraki çağların yanlış anladığı, tarih öncesi zamanlardan gelen şiirsel fantezinin bir ürünü (Müller); bireyi topluluğuna göre şekillendirecek bir alegorik bilgi yığını (Durkheim); insan ruhunun derinliklerindeki arketipsel dürtülerin belirtisi olan bir dizi düş (Jung); insanın en derin metafizik sezgilerinin gele-neksel aracı (Coomaraswamy); ve Tanrı'nın Çocuklarının Görünmesi (Kilise) olarak yorumlanmıştır. Mitoloji bunların hepsidir. Değişik yargılar, yargılayanların bakış açılarıyla belirlenir. Çünkü ne olduğuna değil, nasıl işlev gördüğüne, insanlığa geçmişte nasıl hizmet ettiğine dikkatle bakılırsa, mitoloji kendisini, bireyin, ırkın, çağın gereksinim ve tutkularına karşı yaşamın kendisi kadar açık olarak gösterir.

2. Mitin, Tapımın ve Meditasyonun İşlevi

Yaşam biçimi içinde birey, insanın tam imgesinin ancak bir kısıntısı ve çarpıtılmasıdır. Bir erkek ya da dişi olarak sınırlandırılmıştır; yaşamının herhangi bir döneminde yine çocuk, genç, yetişkin ya da yaşlı olarak sınırlanmıştır; dahası, yaşam rolünde zanaatkar, tüccar, hizmetçi, ya da hırsız, rahip, lider, eş, rahibe ya da orospu olarak yetişmiştir; hepsi birden olamaz. Bu yüzden, tamlık –insanın bütünselliği– aynı organda değil, bir bütün olarak toplumun gövdesindedir. Toplulugundan yaşam tekniklerini, içinde düşündüğü dili, bağlandığı fikirleri almıştır; onun vücudunu kuran o genler toplumun geçmişi aracılığıyla gelmiştir. Kendini ayırmaya kalkarsa, ister çabası ister düşünce ya da duygusuyla, yalnızca varlığının kaynaklarıyla olan bağını koparmış olur.

Kabilesele doğum, erginleşme, evlilik, gömü, yerleşme ve benzeri törenleri, bireyin yaşamındaki dönüm noktalarını ve yaşam uğraşlarını klasik, kişisel olmayan biçimlere çevirmeye hizmet eder. Bu biçim-

ler bireyi kendi kendisine, bu ya da şu kişilik olarak değil, savaşçı, gelin, dul, rahip, başkan olarak açarlar; aynı zamanda topluluğun geri kalanı için arketipsel aşamaların eski dersini yinelerler. Törene herkes rütbe ve işlevine uygun olarak katılır. Tüm toplum kendi kendine tükenmez canlı bir birim olarak görünür. Birey kuşakları, canlı bir vücuttaki anonim hücreler gibi geçer; fakat asıl, zamandışı biçim kalır. Manzaranın bu süper bireyi kapsayacak şekilde genişletilmesiyle, herkes kendisini gelişmiş, zenginleşmiş, desteklenmiş ve büyütülmüş olarak bulur. Rolü, etkileyici olmasa da, insanın güzel şenlik-imgesinde – kendi içinde gizil olan, ama özellikle bastırılmış imgede– içerilmiş olarak görülür.

Sosyal görevler şenliğin dersini olağan, günlük varoluşta sürdürür ve birey, varlığını sürdürür. Buna karşılık farksızlık, ayaklanma –ya da sürgün– yaşam verici bağlantıları koparır. Sosyal birim açısından, koparılan birey basitçe hiçbir şeydir – boşa gitmiştir. İster rahip, ister orospu, kraliçe ya da köle olsun, rolünü yaşadığını dürüstçe söyleyebilen erkek ya da kadın ise *olmak* fiilinin tam anlamıyla, bir şeydir.

Ö halde erginlenme ve yerleşme ayinleri bireyin ve topluluğun özsel birliği dersini öğretmektedir; mevsim şenlikleri geniş bir ufka açılır. Birey nasıl toplumun bir organıysa, kabile ya da şehir –ve bütün olarak insanlık– kozmosun güçlü organizmalarının bir aşamasıdır yalnızca.

Yerli denen halkların mevsim şenliklerini doğayı denetleme çabası olarak anlatmak alışkanlık olmuştur. Bu yanıltıcı bir açıklamadır. İnsanın her eyleminde ve özellikle de yağmur bulutlarını getirdiği, hastalığı iyileştirdiği ya da seli durdurduğu düşünülen büyü ayinlerinde, denetleme arzusuna yönelik çok şey vardır; yine de, bütün gerçekten dinsel (karabüyüsel olana karşıt olan) törenlerin egemen motifi

kaderin kaçınılmaz şeylerine teslim olmadır – ve mevsim şenliklerinde bu güdü açıkça bellidir.

Kışın gelmesini engellemeye çalışan bir kabile ayini hiç kaydedilmemiştir; tersine: ayinlerin hepsi de topluluğu, doğanın geri kalanıyla birlikte korkunç soğuk mevsimine katlanmaya hazırlar. Ve baharda, ayinler zayıf düşmüş topluluğa mısır, fasulye ve kabak vermesi için doğayı zorlamaya çalışmaz hemen; tersine: ayinler bütün insanları doğanın mevsimine uygun çalışmaya sürükler. Zorlukları ve neşe dönemleriyle birlikte yılın harika çevrimi, insan topluluğunun yaşam çevriminde süregider olarak kutlanır, sergilenir ve sunulur.

Bu sürekliliğin birçok başka simgeleştirmesi mitolojik olarak bilgilendirilen topluluğun dünyasını kaplar. Sözelimi, Amerikalı avcı kabileleri kendilerini yarı-hayvan, yarı-insan atalardan türemiş sayarlar. Bu atalar yalnız kabilenin insan üyelerine değil, kabilenin adını aldığı hayvan türlerine de babalık ederdi; bu yüzden, kunduz kabilesinin insan üyeleri hayvan kunduzların kan kardeşleri, türlerinin koruyucularıydı ve buna karşılık orman ahalisinin hayvan bilgeliğiyle korunurlardı. Ya da bir başka örnek: New Mexico ve Arizona Navaholarının *hogan*'ı, yani çamurdan kulübeleri Navahoların kozmos imgesinin planında kurulmuştur. Giriş doğuya bakar. Sekiz kenarı dört yönü ve ara noktaları temsil eder. Her bir direk ve kiriş her şeyi kucaklayan yer ve göğün büyük hogan'ındaki bir ögeye karşılık gelir. Ve insanın ruhunun kendisi evrenle biçim olarak aynı sayıldığından, çamurdan kulübe insanla dünyanın temel uyumunun bir temsili ve kusursuzluğa giden gizli yaşam yolunun bir anımsatıcısıdır.

Fakat, toplumsal görev ve yaygın tapımla tam bir karşıtlık içinde başka bir yol da vardır. Görevin yolu açısından, topluluktan sürülmüş olan kimse hiçtir. Buna rağmen, diğer bakış açısından sürgün mace-

ranın ilk adımıdır. Her insan içinde herkesi taşır; bu yüzden içerde aranıp bulunabilir. Cinsiyet, yaş ve meslek ayrımları kişiliğimizin özü değil, sadece dünya sahnesinde bir süre giydiğimiz kostümlerdir. İçteki insan imgesi süslemelerle karıştırılmamalıdır. Kendimizi Amerikalılar, yirminci yüzyılın çocukları, Batılılar, uygar Hristiyanlar olarak düşünürüz. Erdemli ya da günahkârız. Yine de bu türden adlandırmalar insan olmanın ne demek olduğunu anlatmaz, yalnızca coğrafyaya, doğum tarihine ve gelire ilişkin rastlantıları belirtirler. Bizim özümüz nedir? Varlığımızın temel karakteri nedir?

Ortaçağ azizlerinin ve Hint yogilerinin çilecilikleri, Hellenistik mysteria erginlemeleri, Doğu ve Batının kadim felsefeleri bireysel bilincin dikkatini süslemelerden arındırma teknikleridir. Adayın hazırlık meditasyonları zihnini ve duygularını yaşamın rastlantılarından ayırır ve onu öze doğru çeker. “Şu değilim, bu değilim,” diye meditasyona dalar: “annem ya da yeni ölmüş oğlum değilim; hasta ya da yaşlanan vücudum değilim; kolum, gözüm, başım; bütün bunların toplamı değilim. Ben hissettiğim değilim; zihnim değilim; sezgi gücüm değilim.” Bu türden meditasyonlarla aday kendi derinliğinden çıkar ve sonunda hayal edilmez gerçeklere ulaşır. Hiçbir insan bu türden alıştırılmalardan dönüp de kendini ABD’nin Bilmem Hangi Kasabasının Bay Bilmem Kimi olarak önemseyemez. Toplum ve görevler kaybolur. Bay Bilmem Kim kendisinin insanla büyük olduğunu keşfedince içe kapanır ve yalnızlaşır.

Bu, göle bakan Narkissos, ağacın altında düşünceli duran Buddha aşamasıdır, fakat nihai hedef değildir; geçici bir basamaktır, sonuncu değildir. Amaç *görmek* değil, kişinin o *öz olduğunu* fark etmesidir; ardından kişi dünyada o *öz olarak* gezinmekte serbesttir. Dahası: dünya da o özendir. Benliğin özü ve dünyanın özü: bunlar birdir. Bu yüz-

den ayrı durmak, içe kapanmak artık gereksizdir. Kahraman nereye giderse gitsin, ne yaparsa yapsın, kendi özünün huzurundadır – çünkü görebilen kusursuz göze sahiptir. Ayrılık yoktur. Böylece, sosyal katılımın sonunda bireyde Her Şeyin gerçekleşmesine yol açması gibi, sürgün de kahramanı her şeydeki Benliğe getirir.

Bu orta nokta merkez alınınca, bencillik ve yardımlaşmacılık sorunu ortadan kaybolur. Birey kendini yasada kaybetmiş ve evrenin tüm anlamıyla özdeşlik içinde yeniden doğmuştur. Dünya, Onun için, Onun tarafından yapılmıştı. “Ey Muhammed,” dedi Tanrı, “sen olmasaydın, gökleri yaratır mıydım.”

3. Bugünün Kahramanı

Bunların hepsi de çağdaş bakıştan gerçekten de uzaktır; çünkü kendini belirleyen bireyin demokratik ideali, güçle idare edilen makinenin icadı ve bilimsel araştırma yöntemlerinin gelişimi insan yaşamını öyle değiştirmiştir ki, çok eskiden gelen, zamandışı simgeler evreni çökmüştür. Nietzsche'nin Zerdüşt'ünün tarihsel, çağ açıcı sözleriyle: “Bütün tanrılar öldü.”³ Bu bilinen bir öyküdür; binbir biçimde anlatılmıştır. Modern çağın kahraman çevrimi, insanlığın yetişmesinin mucizevi öyküsüdür bu. Geçmişin büyüğü, geleniğin bağları, kesin ve güçlü darbelerle parçalanmıştır. Mitin düş ağı dağıldı; zihin tam uyanmış bilince açıldı; ve modern insan, bir kelebeğin kozasından ya da güneşin gece ananın rahminden şafakta çıkması gibi kadim aldırıışsızlıktan çıktı.

Konu yalnızca tanrıların teleskop ve mikroskoptan kaçacak yerinin artık kalmamış olması değildir; tanrıların bir zamanlar destekledi-

³ Nietzsche, *İşte Böyle Dedi Zerdüşt*, 1. 22. 3.

gi türden bir toplum da yoktur artık. Toplumsal birim dinsel içeriğin taşıyıcısı değil, ekonomik ve politik bir örgütlenmedir. Idealleri, dünyada göğün biçimlerini görünür kılan hiyerarşik temsilinkiler değil, maddi üstünlük ve kaynaklar için zorlu ve durdurulmaz bir çaba içinde olan laik devletin idealleridir. Mitolojiyle aydınlanan bir ufugun düşleriyle kuşatılmış yalıtılmış toplumlar, artık ancak sömürülecek alanlar olarak vardır. Ve ilerlemeci toplumların kendi içinde, her türden kadim insani ayın, ahlak ve sanat mirasının bütün son izleri tamamen yok olmuştur.

Bu nedenle, insanlığın bugünkü sorunları, artık yalanlar olarak görülen o büyük düzenleyici mitolojilerin görece kararlı dönemlerinin insanların sorunlarının tamamen tersi sorunlardır. O zaman tüm anlam toplulukta, büyük anonim biçimlerdeydi, kendini ifade eden bireyde değil; bugün toplulukta hiçbir anlam yoktur – dünyada hiçbir anlam yoktur: her şey bireydedir. Fakat orada da anlam kesinlikle bilinçdışındadır. Kişi neye doğru hareket ettiğini bilmez. Kişi ne tarafından çekildiğini bilmez. İnsan ruhunun bilinçli ve bilinçdışı alanları arasındaki iletişim kesilmiştir ve bizler ikiye ayrılmış haldeyiz.

Yerine getirilecek kahraman-görevi bugün Galileo'nun çağındakıyla aynı değildir. Orada o zaman karanlık olan yerde artık ışık vardır; fakat ışığın olduğu yerde de karanlık. Çağdaş kahraman-görevi, yönelimli ruhun kayıp Atlantis'ini yeniden gün ışığına çıkarmak olmalıdır.

Belli ki, bu iş, modern devrimin yarattığı şeyden geri dönerek ya da uzaklaşarak başarılamaz; çünkü sorun çağdaş dünyayı ruhsal olarak önemli olan bir şeyle donatmak değilse anlamsızdır – ya da (aynı ilkeyi başka biçimde aktarırsak) erkek ve kadınların modern yaşam koşullarında tam insan yetişkinliğine ulaşmalarını olası kılmak değilse. Gerçekten de, bu koşulların kendisi, kadim formüllerin yararsız,

yanıltıcı ve hatta çok zararlı saydığı şeylerdir. Bugün topluluk geze-gendir, sınırlanmış ulus değil; bu yüzden daha önce topluluk içini dü-zenlemeye yarayan yansıtımlı saldırganlık örüntüleri, onu artık ancak parçalara ayırabilir. Bayrağı totem olarak gören ulusal fikir, bugün be-beklik egosunun bir pohpohlayıcısıdır, çocukluk durumunu ortadan kaldıran bir şey değil. Tören geçişinin parodi-ayinleri Yerinde Du-ran'ın, tiran ejderin amaçlarına hizmet eder, benlik çıkarlarının kay-bolduğu Tanrı'nın amaçlarına değil. Ve bu karşıtاپımın sayısız azizi – yani bayraklara sarılmış resimleri her yerde görülen resmi ikonlar ola-rak hizmet eden yurtseverler– tam olarak, kahramanın aşması gere-ken ilk sorun olan yerel eşik muhafızlarıdır (Yapışkan Tüy adlı demo-numuz).

Şu anda anlaşıldığı kadarıyla, büyük dünya dinleri de gereksinimi karşılayamamaktadır. Çünkü onlar, propaganda ve kendini pohpohla-ma araçları olarak politik grupların amaçlarıyla kaynaşmıştır. (Budizm bile son zamanda, Batı'nın derslerine tepki olarak bu alçalmayı ya-şamıştır.) Laik devletin evrensel zaferi bütün dinsel örgütleri öyle tam anlamıyla ikincil, hatta etkisiz bir konuma düşürmüştür ki, dinsel pandomim, haftanın geri kalanında iş ahlakı ve yurtseverliğe yer aç-a-rak, Pazar sabahlarının gösterişli bir alıştırması konumuna düşmüş-tür. Bu türden bir maymun kutsallığı, işleyen dünyanın gereksindiğı şey değildir; tersine, hepimizin içinde varolan ve etkili olan evrensel tanrı-insanın yaşam verici imgesini laik yaşamın her ayrıntısı ve eyle-miyle bilince ulaştır kılacak şekilde tüm sosyal düzenin bir dönüşümü gerekmektedir.

Ve bu bilincin kendisinin başarabileceğı bir iş değildir. Bilinç, artık bu gecenin düşünüy tahmin etmek ya da denetlemekten daha et-kili bir simge icat edemez, hatta öngöremez bile. Her şey, yalnız mo-

dern dünyadaki yaşayan her ruhun derinliklerinde değil, gezegenin yakın zamanlarda dönüştüğü devasa savaş alanı üzerinde de geçen uzun ve çok korkutucu bir sürecin bağlı olduğu başka bir düzeyde de gerçekleşmektedir. Bizler, ruhun her iki tarafla da özdeşleşmesizin aşması gereken Symplegades'in korkunç çarpışmasını sevmekteyiz.

Fakat bilebileceğimiz bir tek şey vardır, yani yeni simgeler görünür oldukça, yerkürenin değişik kısımlarında aynı olmayacaklardır; yerel yaşamın, ırkın ve gelenegın etkileri hep birden uygulamada geçerli olan biçimlerle bir bütün haline gelmelidir. Bu yüzden, insanların aynı kurtuluşun değişik simgelerle ortaya çıktığını anlamaları ve görebilmeleri gereklidir. “Gerçek birdir,” diye okuruz *Vedalar*’da; “bilgeler onu birçok adla çağırır.” İnsan korosunun tüm renklendirmeleriyle tek bir şarkı söylenmektedir. Yerel çözümlerin biri ya da bir başkası için yapılan yaygın propaganda, bu yüzden geçicidir – ya da daha çok, bir tehlikedir. İnsan olmanın yolu, Tanrı’nın insan yüzünün harika uyumlanışlarının hepsindeki çizgilerini tanımayı öğrenmektir.

Böylece modern kahraman-görevinin kendine özgü yöneliminin ne olması gerektiğine dair son ipucuna geliyoruz ve bize miras kalan dinsel formüllerin hepsinin çözülmesindeki asıl nedeni keşfediyoruz. Gizem ve tehlike alanının ağırlık merkezi kesinlikle yer değiştirmiştir. Azıdış kapları, mamutu ve hayvanlar krallığının diğer varlıklarını yabancısı –hem tehlike hem de beslenme kaynağı– olanın aslı dışavurumları sayan şu en uzak insan binyıllarının ilkel avcı halkları için büyük insani sorun, vahşiliği bu varlıklarla paylaşma görevine ruhsal olarak bağlanmaktı. Bilinçdışı bir özdeşleşme gerçekleşti ve bu, en sonunda, mitolojik totem ataların yarı insan yarı hayvan figürleriyle bilince yerleşti. Hayvanlar insanlığın yetiştiricileri oldular. Tam anlamıyla taklit eylemleri aracılığıyla –bugün ancak çocukların oyun alanlarında (ya

da akıl hastanesinde) görüldüğü gibi– insan egosunun etkili bir sönümü gerçekleştirildi ve toplum birleştirici bir örgütlenmeye ulaştı. Benzer şekilde, kendilerini bitki besiniyle yetiştiren kabileler bitkiye bağlandılar; ekim ve biçim yaşam ayinleri insanın rahme düşmesi, doğumu ve yetişkinliğe ilerleyişiyle özdeşleşti. Yine de, hem bitki hem de hayvan dünyası sonuçta toplumsal denetim altına alındı. Bundan sonra eğitici mucizenin büyük alanı –göklere– kaydı ve insanlık, kutsal ay kralının, kutsal güneş kralının, hiyerarşik gezegensel devletin ve dünyayı düzenleyen feleklerin simgesel şenliklerinin büyük pandomimini yüceltti.

Bugün tüm bu mysteria'lar güçlerini kaybetti; simgeleri artık ruhumuzu ilgilendirmiyor. Bütün varoluşun hizmet ettiği ve insanın kendisinin önünde eğilmesi gereken bir kozmik yasa düşüncesi, çok uzun zaman önce eski astrolojide temsil edilen mistik başlangıç aşamalarından geçti ve artık basitçe mekanik terimlerle konu ediliyor. Batılı bilimlerin (on yedinci yüzyıl astronomisinden on dokuzuncu yüzyıl biyolojisine) göklerden yere inişi ve bugün, sonunda insanın kendisine yoğunlaşmaları (yirminci yüzyıl antropoloji ve psikolojisi), insan merakının odak noktasına ait şaşılacak bir değişim çizgisini gösterir. Hayvan dünyası değil, bitki dünyası değil, feleklerin mucizesi değil, artık insanın kendisi asıl gizemdir. İnsan, bencil güçleri ortaya çıkarılması gereken, böylece egoyu çarmıha geçecek ve diriltecek olan ve imgesinde toplumun yenileneceği o yabancı varlıktır. Ama “Ben” olarak değil, “Sen” olarak anlaşılan insan: çünkü hiçbir kabile, ırk, kıta, toplumsal sınıf ya da yüzyılın idealleri ve geçici kurumları, hepimizin içindeki yaşam olan tükenmez ve çok çeşitli olağanüstü tanrısal varlığın ölçüsü olamaz.

Modern kahraman, kefareтини ödemeyi kaderimiz saydığımız o

varlığın evini arayıp bulmaya cesaret eden modern birey, topluluğunun gurur, korku, akılcılaştırılmış hırs ve kutsanmış yanlış anlama batağını aşmasını bekleyemez ve beklememelidir. “Yaşa,” der Nietzsche, “sanki gün buradaymış gibi.” Yaratıcı kahramana rehberlik edecek ve onu kurtaracak olan toplum değildir, kesinlikle tam tersi doğrudur. Ve bu yüzden her birimiz, kabilesinin büyük zafer anlarında değil, kişisel umutsuzluğunun sessizliklerinde yüce sınavı paylaşmakta, kurtarıcının hacını taşımaktayız.

METİNDE YER ALAN ÇİZİMLER

1. Silenos ve Mainaslar. Sicilya'da, Gela'daki bir mezarda bulunan, MÖ ca. 450-500 tarihli bir siyah-desenli amforadan. (Monumenti Antichi, pubblicati per cura della Reale Accademia dei Lincei, Cilt XVII, Milan, 1907, Levha XXXVII.) [s. 19]
2. *Minotauromakhia*. MÖ 5. yy.'dan kırmızı desenli bir Attik kabından. Burada Theseus Minotaurus'u kısa bir kılıçla öldürür; vazò süslemelerindeki alışılmış versiyon budur. Yazılı anıtlarda kahraman çıplak ellerini kullanır. (*Collection des vases grecs de M. le Comte de Lamberg, expliquée et publiée par Alexandre de la Borde*, Paris, 1813, Levha XXX.) [s. 35]
3. *Boga Biçimindeki Osiris, Kendisine Tapınan Yeraltına Taşıyor*. British Museum'daki bir mısır sandukasından. (E. A. Wallis Budge, *Osiris and the Egyptian Resurrection*, Londra, Philip Lee Warner; New York, G. P. Putnam's Sons, 1911, Cilt I, s. 13.) [s. 67]
4. *Odyseus ve Sirenler*. Şu anda Atina Şehir Müzesi'nde bulunan, MÖ 5. yy. tarihli Attik çokrenkli desenli, beyaz lekhythostan. (Eugénie Sellers, "Three Attic Lekythoi from Eretria," *Journal of Hellenic Studies*, Cilt XIII, 1892, Levha I.) [s. 100]
5. *Gece-Deniz Yolculuğu: -Yusuf Kuyuda: İsa'nın Defnedilmesi: Yunus ve Balina*. İsa tarihinin Eski Ahit öngörülerini gösteren onbeşinci yüzyıl *Biblia Pauperum*'undan bir sayfa, Almanca basımı, 1471. Çizim 8 ve 11'le karşılaştırın. (Weimar Gesellschaft der Bibliophilen basımı, 1906.) [s. 112]
6. *İsis bir Şahin Biçiminde Yeraltındaki Osiris'e Katılıyor*. Bu babasının dirilişinde büyük rol oynayacak olan Horus'un ortaya çıkış anıdır. (Krs. Çizim 10.) Dendera'daki Osiris tapınağının, o şehirde tanrı onuruna her yıl düzenlenen mysteria'ları gösteren bir dizi zemin rölyefinden. (E. A. Wallis Budge, *Osiris and the Egyptian Resurrection*, Londra, Philip Lee Warner; New York, G. P. Putnam's Sons, 1911, Cilt II, s. 28.) [s. 137]

7. *Isis Ruha Ekmek ve Su Veriyor.* (E. A Wallis Budge, *Osiris and the Egyptian Resurrection*, Londra, Philip Lee Warner; New York, G. P. Putnam's Sons, 1911, Cilt II, s. 134.) [s. 202]
8. *Canavarın Yenilmesi: –Davud ve Calût: Cehennem Azabı: Samson ve Aslan.* (Çizim 5'le aynı kaynaktan.) [s. 206]
- 9A. *Bir Gorgo Medusa'nın Başıyla Kaçan Perseus'u İzliyor.* Perseus Hermes'in ona verdiği kılıcı kuşanmış olarak, üç Gorgo'ya onlar uyurlarken yaklaşıp Medusa'nın başını kesti, heybesine koydu ve büyülü sandaletlerinin kanatlarıyla kaçtı. Edebi versiyonlarda kahraman, bir görünmezlik başlığı sayesinde farkedilmeden uzaklaşır; buradaysa sağ kalan iki Gorgo'dan birini onu kovalarken görürüz. Münih Antiquarium'unun koleksiyonundaki MÖ 5. yy. tarihli bir kırmızı amforadan. (Adolf Furtwängler, Friedrich Hauser ve Karl Reichhold, *Griechische Vasenmalerei*, Münih, F. Bruckmann, 1904-1932. Levha 134.) [s. 230]
- 9B. *Perseus Heybesinde Medusa'nın Başıyla Kaçıyor.* Bu ve yukarıdaki çizim aynı amforanın karşılıklı yüzünde bulunmaktadır. Düzenlemenin etkisi eğlendirici ve canlıdır. (Bkz. Furtwängler, Hauser ve Reichhold, a.g.e., Dizi III, Metin, s. 77, Resim 39.) [s. 232]
10. *Osiris'in Dirilişi.* Tanrı yumurtadan çıkar; Isis (Çizim 6'nın Şahini) onu kanatlarıyla korur. Horus (Çizim 6'nın Kutsal Evliliğinden gelen oğul) Ankh'ı, ya da yaşam işaretini babasının yüzünün önünde tutar. Philae'deki bir zemin rölyeften (E. A Wallis Budge, *Osiris and the Egyptian Resurrection*, Londra, Philip Lee Warner; New York, G. P. Putnam's Sons, 1911, Cilt II, s. 58.) [s. 237]
11. *Kahramanın Geri Gelişi: Tapınak Kapılarıyla Samson: İsa Dirilmiş: Yunus.* (Çizim 5 ile aynı kaynak.) [s. 246]
12. *Iason'un Dönüşü.* Bu, Iason'un macerasının edebi gelenekte sunulmamış olan bir görünümüdür. "Vazoyu resmeden kişi tuhaf, etkileyici bir biçimde ejder-katledenin ejder'in tohumundan olduğunu anımsamış görünüyor" (Jane Harrison, *Themis, A Study of the Social Origins of Greek Religion*, Cambridge University Press, ikinci basım, 1927, s. 435). Altın

- Post ağaca asılı duruyor. Kahramanların efendisi Athena, baykuşuyla birlikte orada. Aegis'i üzerindeki Gorgoneum'a dikkat edin (Levha XXII ile karşılaştırın). (Vatikan Etrüsk Koleksiyonu'ndaki bir vazodan. Roma, D. Anderson'ın bir fotoğrafı aracılığıyla.) [s. 275]
13. *Tuamotuan Yaratılış Çizelgesi: –Aşağıda: Kozmik Yumurta. Yukarıda: İnsanlar Beliriyor ve Evreni Şekillendiriyorlar.* (Kenneth P. Emory, "The Tuamotuan Creation Charts by Paiore," *Journal of the Polynesian Society*, Cil. 48, No. 1, s. 3.) [s. 307]
14. *Göğün ve Yerin Ayrılışı.* Mısır tabut ve papirüslerinin bilinen bir figürü. Tanrı Shu-Heka, Nut ve Seb'i ayırıyor. Bu dünyanın yaratılış anıdır. (W. Max Müller, *Egyptian Mythology, The Mythology of All Races*, Cilt XII, Boston, Marshall Jones Company, 1918, s. 44.) [s. 314]
15. *Khnemu Friavun'un Oğlunu Çömlekçi Çarkında Şekillendiriyor, Bu Arada Thoth Onun Yaşam Süresini İşaretliyor.* Batlamyus döneminden kalma bir papirüsten. (E. A. Wallis Budge, *The Gods of the Egyptians*, Londra, Methuen and Co., 1904, Cil. II, s. 50.) [s. 322]
16. *Nut (Gök) Güneşi Doğuruyor; Işınları Ufuktaki Hathor'un Üzerine Düşüyor (Aşk ve Yaşam).* Tanrıçanın ağzındaki küre, akşamüstünün, yutulmak ve yeniden doğmak üzere olan güneşini temsil ediyor. (E. A. Wallis Budge, *The Gods of the Egyptians*, Londra, Methuen and Co., 1904, Cil. I, s. 101.) [s. 328]
17. *Paleolitik Petroglif (Cezayir).* Tiout yakınlarındaki tarih öncesi bir alandan. Avcı ve devekuşu arasındaki kedi benzeri hayvan, belki de bir tür eğitilmiş avcı panterdir ve avcının annesiyle birlikte arkada kalan boy-nuzlu hayvan otlaktaki evcil bir hayvandır. (Leo Frobenius ve Hugo Obermaier, *Hadschra Maktuba*, Münih, K. Wolff, 1925, Cilt II, Levha 78.) [s. 367]
18. *Kral Ten (Mısır, İlk Hanedan, ca. MÖ 3200). Bir Savaş Esirinin Kafasını Parçalıyor.* Abydos'ta bulunan fildişi bir levhadan. "Esirin hemen ardında, üstünde bir çakal resmi olan ve bir tanrıyı, Anubis ya da Apuat'ı temsil eden bir sancak vardır; böylece kurbanı kralın bir tanrı için

gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır.” (E. A. Wallis Budge, *Osiris and the Egyptian Resurrection*, Londra, Philip Lee Warner; New York, G. P. Puntam's Sons, 1911, Cilt I, s. 197; tire baskı, s. 207.) [s. 372]

19. *Osiris, Ölülerin Yargıcı*. Tanrının arkasında tanrıça Isis ve Nephthys durur. Onun önünde Horus'un dört oğlu olan torunlarını destekleyen bir lotus ya da leylak vardır. Altında (ya da yanında), yeryüzündeki Nil'in (asıl kaynağı cennettedir) tanrısal kaynağı olan bir kutsal su gölü vardır. Tanrı sol elinde kırbaç ya da kamçı ve sağ elinde küçük bir asa tutar. Yukarıdaki korniş, her biri bir diski destekleyen yirmi sekiz kutsal uraei'lik bir sırayla süslenmiştir. Hunefer Papirüsünden. (E. A. Wallis Budge, *Osiris and the Egyptian Resurrection*, Londra, Philip Lee Warner; New York, G. P. Puntam's Sons, 1911, Cilt I, s. 20.) [s. 402]
20. *Yılan Kheti Yeraltında, Osiris'in bir Düşmanını Ateşle Yok Ediyor*. Kurbanın kolları ardından bağlanmıştır. Yedi tanrı görünür. Bu, gecenin sekizinci saatinde Güneş Kayığı'nın Yeraltında geçmekte olduğu alanı gösteren bir sahnenin ayrıntısıdır. – “Anıtsal Kapıların Kitabı” denen kitaptan. (E. A. Wallis Budge, *The Gods of the Egyptians*, Londra, Methuen and Co., 1904, Cilt I, s. 193.) [s. 404]
21. *Ani ve Karısının Öteki Dünya'daki Eşdeşleri Su İçiyor*. Ani Papirüsünden. (E. A. Wallis Budge, *Osiris and the Egyptian Resurrection*, Londra, Philip Lee Warner; New York, G. P. Puntam's Sons, 1911, Cilt II, s. 130.) [s. 406]

METİNDE YER ALAN LEVHALAR

- I. *Canavar Terbiyecisi* (Sümer). Ur'daki bir kral mezarından kabuk kakma süsleme (belki de bir arpa süslüyordu), ca. MÖ 3200. Merkezdeki figür olasılıkla Gilgameş'tir. (Philadelphia, Üniversite Müzesi.) [s. 54]
- II. *Tutsak Tekboynuz* (Fransa). Olasılıkla Fransa kralı I. Francis için yapılmış olan, "Tekboynuzun Yakalanması" adlı bir duvar halısından ayrıntı, ca. MS 1514. (Metropolitan Museum of Art, New York City.) [s. 55]
- III. *Tanrıların Anası* (Nijerya). Kucagında savaş ve demir tanrısı bebek Ogun'la Odudua. Köpek Ogun'a kurban ediliyor. İnsan biçimli bir hizmetkar davul çalıyor. Tahta boyama. Lagos, Nijerya. Egba-Yoruba Kabilesi. (Horniman Museum, Londra. Fotoğraf, Michael E. Sadler, *Arts of West Africa*, International Institute of African Languages and Cultures, Oxford Press, Londra: Humphrey Milford, 1935.) [s. 87]
- IV. *Tanrı Savaş Gıysileriyle* (Bali). Tanrı Krişna korkunç dışavurumunda. (Metindeki *Bhagavad Gita* alıntısıyla karşılaştırın.) Çokrenkli tahta heykel. (Fotoğraf, C. M. Pleyte, *Indonesian Art*, The Hauge: Martinus Nijhoff, 1901.) [s. 88]
- V. *Tanrıça Sekhmet* (Mısır). Diyorit heykel. İmparatorluk Dönemi. Karnak. (Metropolitan Museum of Art, New York City.) [s. 129]
- VI. *Medusa* (Antik Roma). Mermer, uzun rölyef; Roma, Rondanini Sarayı'ndan. Tarihi belirsiz. (Glyptothek Koleksiyonu'ndan, Münih. Fotoğraf, H. Brunn ve F. Brunnckmann, *Denkmäler griechischer und römischer Sculptur*, Verlagsanstalt für Kunst und Wissenschaft, Münih, 1888-1932) [s. 130]
- VII. *Büyücü* (Paleolitik Mağara Resmi, Fransa Pireneleri). Bilinen ilk büyü-cü-hekim resmi, ca. MÖ 10.000. Siyah boyayla boyanmış kaya oyması, 75 cm. yükseklikte, birkaç yüz hayvan oymasıyla birlikte; "Trois

Frères" olarak bilinen Aurignacian-Magdalenian mağarasında, Ariège, Fransa. (Kaşifi Kont Bégouen'in bir fotoğrafı.) [s. 162]

- VIII. *Evrensel Ata Viracocha Ağlıyor* (Arjantin). *Evrensel Ata Viracocha Ağlıyor* (Arjantin). Arjantin'in kuzeydoğusunda Andalgalá, Catamarca'da bulunan levha, geçici olarak Inka-öncesi tanrı Viracocha olarak belirlenmiştir. Baş, ışıltılı güneş diskiyle taçlanmıştır, eller şimşekleri tutar ve gözlerinden yaşlar boşanır. Omuzlardaki yaratıklar olasılıkla İmaymana ve Tacapu, Viracocha'nın hayvan biçimindeki iki oğlu ve habercisidir. (Fotoğraf, *Proceedings of the International Congress of Americanists*, Cilt XII, Paris, 1902.) [s. 163]
- IX. *Kozmik Dans Tanrısı Şiva* (Güney Hindistan). Bkz. s. 149, dipnot 46'daki tartışma. Bronz. MS 10 ve 12. yy. (Madras Müzesi. Fotoğraf Auguste Rodin, Ananda Coomaraswamy, E. B. Havell, Victor Goloubey, *Sculptures Çivaites de l'inde*, Ars Asiatica III, Brüksel ve Paris: G. van Oest et Cie., 1921.) [s. 174]
- X. *Androjen Ata* (Sudan). Bandiagara, Fransız Sudan bölgesinden tahta oyma. (Laura Harden koleksiyonu, New York City. Fotoğraf Walker Evans, Museum of Modern Art, New York City.) [s. 175]
- XI. *Bodhisatva* (Çin). Kwan Yin. Ağaç boyama. Geç Sung Hanedanlığı (MS 960-1279). (Metropolitan Museum of Modern Art, New York City.) [s. 191]
- XII. *Bodhisatva* (Tibet). Uşnisasitatapatra olarak bilinen Bodhisatva Buddhalar ve Bodhisatva'larla çevrelenmiştir ve çeşitli oluş feleklerindeki etkisini simgeleyen yüzonyedi başı vardır. Sol el Dünya Şemsiyesi'ni (*axis mundi*) ve sağ el Yasa Tekerleği'ni tutar. Resmin altındaki üç "öfkeli" gücün ayağı altında şehvet, hayalkırıklığı ve kırgınlıkla acı çekenler uzanırken, Bodhisatva'nın sayısız kutsanmış ayağının altında Aydınlanma için dua eden dünya halkları bulunur. Üst köşelerdeki güneş ve ay, Nirvana ile dünyanın, ebediyet ile zamanın evlilik ya da eşleşme mucizesini simgeler (bkz. s. 189 vd). Yukarıda ortadaki lamlar bu dinsel resimde simgelenen öğretinin Tibetli ortodoks çizgisini

temsil eder. (American Museum of Natural History, New York City.) [s. 192]

- XIII. *Ölümsüz Yaşam Dalı* (Asur). Kanatlı varlık narlarla yüklü bir dal sunuyor. Asur Kralı Ashur-nasir-apal'ın (MÖ 885-860) sarayından kaymak-taşı duvar paneli, Kalhu (bugünkü Nemrut). (Metropolitan Museum of Art, New York City.) [s. 216]
- XIV. *Bodhisatva* (Kamboçya). Angkor harabelerinden parça, MS 12. yy. Baştaçlandıran Buda figürü Bodhisatva'nın karakteristik bir işaretidir (Krş. Levha XI ve XII; sonuncusunda Buddha figürü bir kafalar yığınının üzerinde oturur). (Musée Guimet, Paris. Fotoğraf Angkor'dan, éditions "Tel," Paris, 1935.) [s. 217]
- XV. *Dönüş* (Antik Roma). Daha önce Villa Ludovisi'ye ait bir zemin parçasında bulunan (1887) mermer rölyef. Olasılıkla erken eski Yunan işçiliği. (Museo delle Terme, Roma. Fotoğraf *Antike Denkmaler*, herausgegeben vom Kaiserlich Deutschen Archaeologischen Institut, Berlin: Georg Reimer, Cilt II, 1908.) [s. 255]
- XVI. *Kozmik Aslan Tanrıça Güneşi Tutuyor* (Kuzey Hindistan). *Kozmik Aslan Tanrıça Güneşi Tutuyor* (Kuzey Hindistan). Onyediy ya da onsekizinci yüzyıla ait tek yapraklı bir elyazmasından, Delhi. (Pierpont Morgan Library, New York City.) [s. 256]
- XVII. *Yaşam Çesmesi* (Flanders). (Douai'li) Jean Bellegambe'nin üç kanatlı resmindeki orta panel, ca. 1520. Sağdaki, başında küçük bir kalyon olan yardımcı dişi figür Umüt'tür; soldaki figür ise Aşk'tır. (Palais des Beaux-Arts, Lille.) [s. 285]
- XVIII. *Ay Kral ve Halkı* (Güney Rodezya). Güney Rodezya, Rusapi bölgesi, Diana Vow Farm'dan tarihöncesi kaya resmi; olasılıkla Ay Adam Mwuetsi efsanesiyle bağlantılıdır (s. 344-348). Uzanmış büyük figürün kalkık sağ eli bir boynuz tutmaktadır. Kaşifi, Leo Frobenius tarafından ca. MÖ 1500'e tarihlendirilmiştir. (Frobenius-Institut, Frankfurt-am-Main.) [s. 286]
- XIX. *Tanrıların Anası* (Meksika). Ixcuina bir tanrı doğuruyor. Yarı değerli

taş heykel (Değişik mineraller, yükseklik 20 cm.). (Fotoğraf Hamy'den, American Museum of Natural History, New York City.) [s. 301]

- XX. *Tangaora, Tanrıları ve İnsanları Yaratıyor* (Rurutu Adası). Güney Pasifik'teki Tubuai (Avustralya) Takım Adaları'ndan Polinezya ağaç oyma. (British Museum.) [s. 302]
- XXI. *Kaos Ana ve Güneş Tanrı* (Asur). Asur Kralı Ashur-nasir-apal'ın sarayından kaymaktaşı duvar paneli (MÖ 885-860), Kalhu (bugünkü Nemrut). Tanrı olasılıkla, daha önce Babil'in Marduk'unun ve daha da önce Sümer fırtına tanrısı Enlil'in oynadığı rolü üstlenen ulusal tanrı Asur'dur (bkz. s. 326-328). (Fotoğraf Austen Henry Layard, *Monuments of Nineveh, Second Series*'den alınma bir oymadandır, Londra: J. Murray, 1853. Şu anda British Museum'da bulunan asıl mezartası öylesine zarar görmüştür ki, biçimler fotoğrafta güçlkle ayırt edilir. Üslup Levha XIII ile aynıdır.) [s. 349]
- XXII. *Genç Mısır Tanrısı* (Honduras). Kireçtaşından parça, kadim Maya şehri Copan'dan. (American Museum of Natural History, New York City.) [s. 351]
- XXIII. *Ay Arabası* (Kamboçya). MS 12. yy., Angkor Vat'tan rölyef. (Fotoğraf *Angkor*, éditions "Tel," Paris, 1935.) [s. 390]
- XXIV. *Sonbahar* (Alaska). Eskimo dans maskı. Ağaç boyama. Güneydoğu Alaska'daki Kuskokwim Nehir bölgesinden. (American Indian Heye Foundation, New York City.) [s. 391]

DİZİN

- Abraham, Karl, 283
Adem, 173, 251, 297, 312, 320, 384
Adi-Buda, "Mutlak", 170
Adonis, 161
Afrika, 58, 59, 84, 95, 97, 150, 164, 165, 177, 225, 264, 325, 333
Aphrodite, 173, 241
Agade, 352, 373
ağaç, 43, 56, 66, 76, 77, 78, 98, 101, 126, 128, 132, 137, 158, 198, 218, 220, 221, 229, 231, 238, 241, 264, 294, 304, 314, 316, 334, 335, 347, 366, 392, 395, 409, 416
Ağaç, Kozmik, 263
Ahasuerus, Gezgin Yahudi, 78, 266
Aineias, 42, 47, 160
Ak Genç, Yakut miti, 366, 367, 387
Akad, 105
Aktaion, Yunan miti, 127, 128, 133, 136
Algonquin Kızılderilileri, 107
Altın Post, miti, 42, 68, 222, 231
altın, simgeciği, 147
Amaterasu, Japon güneş-tanrıçası, 238, 239, 240, 241, 244
ambrosia, 202
Amentü, Hristiyan, 242
Amerika, 14, 54, 68, 84, 85, 114, 160, 194, 239, 312, 339, 418, 419
amor fati, 38, 136
Anaa, Tuamotu Adaları, 306
Ananda, Buddha'nın müridi, 46, 56, 104, 106, 109, 146, 190, 311, 360, 395, 396, 397, 398
Andaman Adaları, 99
Anderson, Johannes C., 300
androjen tanrılar, 172, 173, 176, 186, 311
Angé, Marie (hermafrodit), 177
Ani, Mısırlı katip, 403, 406
anne, 15, 16, 17, 21, 23, 35, 37, 66, 76, 77, 84, 86, 90, 108, 113, 119, 120, 127, 130, 131, 132, 133, 138, 140, 149, 151, 154, 156, 157, 158, 173, 177, 178, 181, 185, 195, 199, 200, 201, 222, 244, 252, 273, 276, 278, 300, 309, 314, 315, 316, 317, 318, 323, 327, 330, 332, 333, 338, 341, 342, 343, 346, 347, 352, 353, 355, 356, 357, 358, 359, 370, 375, 377, 382, 384, 385, 387, 394, 395, 403, 407, 419

- Anthonius, Az. baştan çıkarılması, 143
 antropoloji, 424
 Anunnaki, Sümerli yeraltı yargıçları, 124, 243
 Apollon (Phoibos), 75, 76, 98, 203
 Apuat, Mısır tanrısı, 404
 Apuleius, 113
 Aquinas, Az Thomas, 13, 109, 265, 386
 Arabistan, Güney, 239
 Aranda kabilesi, Avusturalya, 30
 Ardhanarişa, Şiva'nın dışavurumu, 177
 Ares (Mars), 98
 Ariadne, 35, 36, 86
 Aristoteles, 37
 Arizona Navahoları, 418
 Arjuna, Prens, Hindu kahraman, 260, 261, 262, 263, 264, 267
 Arnold, T. W., 185
 Arthur, Kral, 68, 227
 Arunta kabilesi, Avusturalya, 156, 157
 astroloji, 424
 astronomi, 131, 424
 Asur, 97, 105, 124, 212, 214, 216, 349
 aşk ve nefret, Hristiyan, 179
 Aşvaghöşa, Budist şair, 190
 At, Kozmik, 263
 ateş çubukları, Eskimo efsanesinde, 107, 236, 237, 274, 276, 277
 ateş hırsızlığı, 199, 274
 ateş kuyusu, İrlanda Tubber Tintye efsanesinde, 126
 Atkinson, Charles Francis (çev.), 79, 89
 Atkinson, James (çev.), 380
 Attis, Frigya tanrısı, 53, 110, 161
 Augustinus, Az., 30
 "AUM" Sanskritçe kutsal hece, 147, 296, 298
 Avalokiteşvara, Mahayana Bodhisatva, 170, 172, 183
 Avesta, kutsal İran metinleri, 380
 Avusturalya, 21, 156, 157, 159, 160, 177, 200, 201
 Awonawilona, Zuni tanrısı, 173
 Ay Adam, Rodezya yaratılış mitinde, 333, 337, 338, 345
 ay tutulmaları, Hindu mit, 207
 ayak, simge olarak, 95
 ayak, yere değme tabusu, 252
 Aydınlanma, Budist kavram, 43, 44, 45, 197
 ayna, Japon mitindeki simge, 241
 Aztekler, 50, 203, 291, 341, 389, 392, 400, 401
 Babil, 24, 97, 105, 124, 159, 160,

- 212, 213, 214, 315, 317, 318,
333, 380
- bağırsaklar, Tatar halk inancı, 326
- Bahçe, Cennet -si, 320
- Bain, F. W., 201
- bakire, 35, 75, 77, 111, 132, 151,
203, 327, 333, 334, 335, 339,
340, 342, 373, 376, 377
- Bakire Meryem, 138, 165, 172, 197
- Bakire Meryem Yortusu, 138
- Bakkhos, 39
- balının karnı, 109, 236, 276
- Barbosa, Duarte, 111
- Bastian, Adolf, 29, 30
- Basumbwa kabilesi, Doğu Afrika,
164, 165
- Bates, D., 158
- Baukis ve Philemon, 165
- bayrak, ulusal, simge olarak, 182
- Bedier, Joseph, 354
- Bellows, Henry Adams, 220, 408
- ben Yohai, Simeon, 297
- Benlik, 25, 26, 28, 38, 39, 58, 59,
75, 76, 79, 99, 107, 109, 148,
149, 160, 168, 171, 179, 185,
189, 201, 223, 235, 244, 248,
267, 272, 287, 288, 298, 339,
353, 379, 380, 382, 386, 387,
399, 416, 422, 424
- Berberler, Cezayir, 312
- Bering Boğazı Eskimoları, 107
- Berndt, R. ve C., 158
- Beş Silahlı Prens, Buda'nın
bedenlenmesi, 102, 103, 104,
105, 289
- Beyazıd, İranlı şair, 185
- Bhagavad Gita*, 41, 190, 260, 263,
266, 267, 386, 399
- Bilgi Silahı, Budist Beş Silahlı
Prens mitinde, 104
- bilim adamı, örneği olarak
Daedalus, 36
- biyoloji, 308, 424
- Blake, William, 58
- Bo Ağacı, Budist Aydınlanma
Ağacı, 43, 44
- Boas, Franz, 29, 400
- Bodhidharma, Budist ata, 190
- Bodhisatva, 31, 170, 171, 172, 177,
183, 184, 185, 186, 189, 190,
191, 192, 195, 197, 240, 405
- boğa kıskırtıcı, 157, 160, 201
- Boobiler, Fernando Po, 14
- Boorah, Avusturalya töreni, 159
- borabu*, Fenianların boynuzu, 250
- Brahma, 45, 148, 197, 205, 220,
221, 261, 407
- brahman ipi, 147
- Breasted, James Henry, 400
- Brodeur, Arthur Gilchrist (çev.),
316, 408
- Bryan, W. F., 135

- Brynhild, 77, 78, 127
- Buda, 31, 44, 45, 53, 70, 71, 104, 152, 170, 171, 186, 197, 240, 396, 419
- Buddha, 42, 43, 44, 45, 48, 52, 53, 66, 70, 71, 72, 104, 105, 148, 166, 171, 172, 182, 183, 187, 195, 209, 220, 222, 244, 287, 291, 341, 352, 358, 395, 400, 405
- Budge, E. A. Wallis, 310, 406
- Budizm, 132, 170, 208, 303, 422
- Budur, Prenses, Kamerüzzaman hikâyesinde, 80, 92, 93, 254, 255, 257
- Burlingame, Eugene Watson (çev.), 102, 105
- Burma, Hinayana Budizmi, 170
- Burton, Richard F. (çev.), 78, 83, 94, 257
- Buşmenler, Güney Afrikalı, 264
- Butcher, S. H. (çev.), 415
- Butsido, Japon Budizmi, 240
- büyücü, 89, 187, 200, 225, 375, 394
- büyücü-hekim, 13, 20, 22, 115, 116, 200, 354
- Büyük Gregori, Papa, 353
- Büyük Yılan Baba, Avusturalya töreninde, 21, 156, 178, 185
- Bywater, Ingram (çev.), 37
- Callaway, Henry, 108
- Câmi, İranlı şair, 381
- Campbell, Joseph (yazar), 85
- Capus des Peres-Blancs, Le P. A., 164
- Caridwen, Taliesin'in lskoç efsanesindeki büyücü, 225, 226, 227, 268, 271
- Carlyle, Thomas, 89
- Caynacılık, 265
- Cehennem Azabı, 206
- Celaledin Rûmi, İranlı şair, 182, 381
- Cemşid, İran kralı, 378, 380, 384
- Cennet, 106
- Cennet, bugünkü önemi (Jung), 121
- Cennet Tazısı 73 (Thompson'un şiiri), 74, 230
- Cermen öğeleri, 108, 124, 220, 239, 241, 253, 264, 327
- Cezayir, 312, 367
- Chamberlain, C. H. (çev.), 234, 239
- Chandragupta, Hintli Maurya hükümdarı, 353
- Charon, 114
- Chaucer, 135
- Chavannes, Edouard, 348
- Chavero, Alfredo, 291
- Cicero, 30, 291

- Coatlicue, Aztek tanrıçası, 341
- Codrington, R. H., 100
- Collocott, E. E. V., 344
- Conchobar, Cuchulainn'in
İrlanda efsanesindeki kral, 362,
363, 374, 375
- Coomaraswamy, Ananda K., 46,
56, 104, 105, 106, 109, 120, 146,
187, 190, 191, 311, 360, 384,
385, 416
- Corpus Hermeticum*, 30
- Cuchulainn, İrlandalı kahraman,
361, 362, 363, 364, 374, 375,
376, 393, 394
- Curtin, Jeremiah, 126, 198, 251
- Cusali Nicholas, 106
- Cypria, 311
- çağdaş edebiyat ve yaşam, 39
- çarmıh, 27, 37, 110, 219, 220, 270,
273, 289, 320, 361, 385, 424
- Çarpışan Kayalar, bkz.
Symplegades
- çay törenleri, Japonya, 193
- Çevrimsel Kükreme, Budist
kavram, 407
- çilecilik, 419
- Çin, 66, 82, 92, 93, 97, 132, 170,
172, 173, 191, 192, 193, 215,
254, 257, 277, 303, 304, 306,
346, 347, 402
- çocukluk sürgünü ve kahramanın
geri dönüşü, 354, 358
- Çömlek Oğlan, Pueblo miti, 357,
358, 361, 377
- Dahnaş, Kamerüzzaman
hikâyesindeki cin, 92, 93, 94,
254, 255, 257
- daire, -nin kareleştirilmesi, 54
- Dante, 32, 33, 86, 90, 136, 203,
204, 208, 219, 284, 320, 350, 403
- Daphne, miti, 75, 77, 79, 142
- davul, 110, 146, 160, 197, 228
- de Alva Ixtlilxochitl, Fernando,
291
- de Leon, Moses, 297
- de Voragine, Jacobus, 142, 372
- Deduşka Vodyanoy (Rus "Su
Dedesi", 97
- demokratik ideal, 420
- Dempster, Germaine, 135
- destrudo*, 16, 96, 187
- Dev Öldüren Jack, 371
- devatalar*, 230
- dev-kahraman, -in rolü, 369
- Dhammapada, Budist metin, 179
- Diana, Aktaion mitinde, 127, 128,
130
- Dimnet, Ernest, 74
- dinler, modern dünyada, 57, 422
- Dionysos (Bakkhos), 37, 98, 147,

- 160, 161
- Dorsey, George A., 69
- dönüşüm, kaçışı, 274
- Dört İşaret, Budist kavram, 70
- Dresden Kodeksi (Maya hiyerogliflerinin), 407
- Durkheim, Emile, 416
- Duvall, D. C., 371
- Dünya Ağacı (Yggdrasil, Eddalar'da), 203, 264, 409
- Dünya Cenneti, 33
- Dünya Göbeği, kavram, 44, 53, 57, 58, 66, 109, 198, 214
- düş, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 28, 29, 30, 31, 33, 34, 41, 54, 63, 69, 70, 71, 72, 77, 78, 89, 90, 93, 95, 99, 111, 113, 115, 117, 118, 120, 124, 126, 131, 139, 143, 147, 155, 160, 184, 189, 196, 201, 204, 208, 210, 219, 223, 230, 247, 251, 254, 283, 284, 287, 295, 296, 297, 315, 321, 338, 343, 347, 350, 352, 360, 382, 383, 389, 416, 419, 421, 422
- Düşün Ebedi Kişileri, 30
- düzenbaz tanrı, 58, 415
- ebediyet, Budist simgeciligi, 195, 196
- Eddalar, 264, 315
- Eddington, A. S., 308, 309
- Edşu, Yoruba düzenbaz tanrısı, 58, 59, 150, 165, 166, 225, 266
- Edwards, Jonathan, 144, 146, 169, 378
- ejder, 52, 66, 67, 68, 83, 95, 109, 110, 114, 117, 118, 125, 148, 193, 219, 231, 232, 245, 273, 315, 317, 346, 368, 371, 372, 373, 376, 384, 422
- Eksen, Dünya -i, 44, 199, 241, 378
- El, Musevi güneş tanrı, 166
- Elphin, Taliesin efsanesinde, 268, 269, 270
- Emer, Cuchulainn efsanesinde, 374, 375, 393
- Emory, Kenneth P., 307, 309
- engel kaçışı, 231, 274
- Enlil, Sümer tanrısı, 242, 243, 315, 373
- ensest, 140, 353, 387
- Eochaid, İrlanda kralı, 134
- Epiphanius, 52
- Erato, Lykaion kahininin nymphası, 98
- Ereşkigal, Sümer tanrıçası, 124, 242
- ereuthophobia, 118
- erginlenme, törenleri, 20, 21, 22, 38, 42, 90, 134, 154, 155, 156, 157, 158, 160, 161, 178, 179,

- 181, 184, 185, 186, 196, 212,
222, 259, 263, 276, 279, 284,
332, 416, 419
- Erlik, 116, 325, 326
- Eros ve Psykhe, 113, 138, 173
- Eskimo, 13, 107, 114, 236, 274,
276, 400
- Eski Yunan öğeleri, 27, 37, 39, 47,
50, 75, 89, 97, 106, 108, 124,
138, 151, 160, 173, 204, 214,
218, 231, 235, 276, 308, 315
- Espinosa, Aurelio M., 104
- eşik muhafızı, 94, 99, 187
- eşik, kahramanın macerasında,
22, 46, 66, 77, 86, 90, 94, 98, 99,
107, 108, 109, 125, 149, 151,
171, 172, 187, 201, 234, 235,
241, 244, 247, 259, 273, 274,
278, 279, 332, 353, 358, 387, 422
- et, Hristiyan simgesi olarak, 173
- Ete Bürünen Söz, Hristiyan
kavramı, 173, 197, 259
- Etrüsk sanatı, 275
- Euahlayi kabilesi, Avusturalya,
159
- Euripides, 38, 160
- Europa, Kral Minos'un annesi, 23
- Eurydike, 234
- Evans-Wentz, W. Y., 183, 184,
303
- evlilik, mistik; kahraman ile
tanrıçanın, 20, 22, 80, 81, 82,
96, 138, 176, 273, 279, 416
- Eyüb, -ün hikâyesi, 167, 168
- Farsiler, Hintli topluluk, 380
- Faunus, 98
- Faust (Goethe'nin), 86, 89
- Fenianlar (Fianna), İrlanda
efsanesinde, 250
- Fenike, 124
- Fenris, kurt, Viking çözülme
mitinde, 409
- Ferguson, John C., 348
- Fernando Po, Bau Afrika, 14
- Finn MacCool, İrlandalı
kahraman, 108, 249, 250, 362
- Firdevsi, 380, 381
- fizik, çağdaş, ve kozmik yumurta,
308
- Flaccus, Az. Petronilla
efsanesinde, 141
- Flaubert, Gustave, 143
- Fletcher, Alice C., 53, 54
- Florida, -nın keşfi, 215
- Flügel, J. C., 131, 208
- Forke, Alfred, 215
- Fosdick, Harry Emerson, 325
- Fox, Douglas C., 312, 337
- Fransız Pireneleri, mağara resmi,
162
- Frazer, Sir James G., 29, 73, 110,

- 111, 161, 200, 252, 416
- Freud, Sigmund, 9, 14, 16, 17, 23, 29, 65, 66, 77, 96, 99, 187, 188, 204, 223, 283, 288, 387
- Freya, Cermen tanrıça, 317
- Frobenius, Leo, 59, 108, 237, 312, 337
- Fu Hsi, Çin kahramanı, 346
- Gaia, Toprak Ana, 315
- Galahad, Sir, 362
- Ganj
nehir, 133, 147, 195, 293
tanrıça, 147
- Gautama, Sakyamuni (ayrıca bkz. Buddha), 42, 44, 45, 47, 50, 70
- Gawain, Sir, 135, 362
- gece-deniz, 279
- Gece-Deniz Yolculuğu, 112
- geçiş, törenleri, 20, 22, 23, 25, 34, 41, 42, 48, 56, 66, 74, 86, 101, 107, 108, 110, 121, 139, 241, 244, 258, 259, 267, 288, 289, 295, 400, 402, 407
- Gezgin Yahudi, 78, 266
- Ghayur, Kral, Kamar el-Zaman'ın mitinde, 92
- Gilgamiş, 160, 211, 212, 213, 214, 243
- Giles, Herbert A., 215, 346, 348
- Gillen, F. J., 157, 177
- Ginnungagap, 315
- Ginsburg, C. G., 312
- Ginzberg, Louis, 47, 203, 356, 389
- Girit, 14, 23, 24, 25, 27, 35, 159, 276
- Goddard, Dwight, 218
- Goethe, 86, 89
- Gorochoy, N., 368
- Gower, John, 135
- göbek, 44, 52, 53, 57, 58, 66, 98, 109, 198, 214, 366
- Göksel Gül, 219
- Gretchen (Faust), 86
- Grey, George, 314
- Griffith, R. (çev.), 341
- Grimm'in peri öyküleri, 65, 78, 230, 272, 274, 323
- Grinnell, George Bird, 322, 357
- Grönland, 317, 400
- Guest, Lady Charlotte (çev.), 227
- Guillaume, A., 185
- Guinevere, 120
- Guinicelli di Magnano, Guido, 136
- Gutmann, Bruno, 84
- güneş, simge ya da kişileşme olarak, 23, 53, 56, 63, 66, 67, 69, 76, 84, 93, 106, 111, 122, 127, 132, 136, 138, 148, 150, 151, 155, 161, 165, 166, 215, 221, 238, 239, 240, 241, 242, 255,

258, 261, 264, 276, 290, 294,
 304, 305, 306, 308, 309, 317,
 329, 331, 332, 333, 339, 340,
 355, 356, 358, 359, 364, 366,
 387, 401, 403, 408, 411, 420, 424
 Güzel ve Çirkin, 14
 Gwion Bach, Taliesin efsanesinin
 kahramanı, 225, 226, 268
 Gwyddno, Taliesin'in Iskoç
 efsanesinde, 226, 268, 269
 Hıristiyanlık, 31, 57, 89, 182, 190,
 277, 350, 380
 haç, simge olarak, 278, 387, 392,
 425
 Haçlı Seferi, İlk, 182
 Hafız, İranlı şair, 381
 hakata, Güney Afrikalı kabilenin
 kutsal zarı, 337, 338
 Hako, Pawnee töreni, 53
 halk, 320
 halk psikolojisi, 14
 Hamilton, Alexander, 177
 Hamlet, 17, 140, 267
 Han Hsiang, Çinli tanrı, 66
 Harivansha, Budist metin, 225
 Harrison, Jane, 39, 160
 Harva, Uno, 116, 228, 323, 326,
 368
 Hathor, Mısır tanrısı, 328, 404
 Havva, 51, 66, 173, 312, 320

Hearn, Lafcadio, 194, 240
 Hebbel, Friedrich, -in düşü, 117
 Hera, 57, 358
 Herakleitos, 58
 Herakles, 24, 108, 358, 371
 Hermaphroditos, Yunan tanrısı,
 173
 Hermes (Mercurius), 89, 90, 173
 Herod figürü, 339
 Herodotos, 176
 Hesiodos, 315
 Hesione, Herakles mitinde, 108
 Hiawatha'nın Şarkısı,
 Longfellow'un, kökenler, 107,
 327
 Hiç Bitmeyen Süt, 202
 Hinayana Budizmi, 170
 Hindistan, 111, 131, 132, 148, 151,
 174, 212, 271, 279, 310, 324, 380
 Hinduizm, 131, 190, 205
 Hint -Avrupa mitoloji dizgesi, 380
 Hint Okyanusu, -nu çevreleyen
 ada ve topraklar, 159
 Hirth, Friedrich, 346
 Holmberg, Uno, 368
 Homer destanları, 284
 Honan, -da arkeolojik çalışma, 14
 Horus, Mısır tanrısı, 404
 Hotanlar, -in devleri, 95
 Hsi Wang Mu, Çinli peri tanrıça,
 193

- Huang Ti, Çinli "Sarı İmparator",
50, 347, 352, 378
- Hull, Eleanor (çev.), 363, 364,
365, 375, 394
- Hume, Robert Ernest, 34
- Ichijo-Kaneyoshi, 240
- İlat, Güney Arabistan güneş
tanrısı, 239
- Irak, 14
- Irkutsklu Buryat kabilesi, 227, 228
- Irving, Washington, 249
- Izawa-Nagahido, 240
- Iason, 42, 106, 231, 232, 275
- İblis, Muhammedci düşmüş
melek, 91
- İbrahim, 272, 297, 354, 355, 356,
358, 388, 389
- İçe kapanma, arzulanan, 79
- İfrit, Kamerüzzaman
hikayesindeki bir tür cin, 92,
254, 255
- İkiz, halkın ruhsal inancı, 200,
201, 294, 353, 395
- İkiz Kahramanlar miti, Navaho,
106, 110, 150, 151
- İlyada, 260
- İnanna, -nın Sümer miti, 121,
122, 123, 124, 149, 241, 242,
243, 244
- İncil, 47, 51, 167, 176, 211, 213,
227, 277, 289, 410
- İbraniler, 164
- Çıkış, 46, 59
- Eski Ahit, 46
- Eyüb, 167, 168, 169
- Hoşea, 182, 186
- I Samuel, 178
- Luka, 165, 180, 181, 288
- Markos, 181, 247, 259
- Matta, 181, 182, 247, 259, 266,
385, 411
- Süleyman'ın Meselleri, 74
- Tekvin, 78, 176, 193, 251, 286,
320, 327, 345
- Yuhanna, 56, 247, 258, 279
- İndra, Hindu tanrı, 359, 360
- İokaste, 17
- İranlı ögeler, 78, 80, 91, 151, 203,
252, 254, 378, 380, 381
- İrlandalı ögeler, 24, 108, 125, 134,
227, 249, 317, 361, 362, 363,
374, 375
- İsa, 44, 50, 51, 53, 74, 78, 112,
148, 166, 180, 181, 246, 258,
259, 260, 265, 277, 279, 287,
288, 348, 349, 350, 358, 385,
388, 410
- İsis, 137, 202, 404
- İstiridy eşi, Tonga öyküsü, 342,
352, 395

- İştar, Sümer tanrıçası, 211, 241, 352, 373
- Izanagi, Japon tanrısı, 233, 234
- Izanami, Japon tanrısı, 233, 234
- Izlanda, Eddik yaratılış miti, 315, 317
- Japonya, 132, 136, 170, 172, 193, 237, 239, 264
- Jataka*, Budist metin, 46, 102, 105, 221
- Jeffers, Robinson, 38, 264
- Jensen, P., 214
- Jessen, E. J., 115
- Jezower, Ignaz, 118
- Jivan Mukta, 197
- Johnson, Obed Simon, 215
- Jotunheim, Eddik devler ülkesi, 409
- Joyce, James, 37, 42, 125, 176
- Joyce, Thomas A., 393
- Jung, C. G., 14, 21, 23, 28, 29, 30, 69, 77, 90, 121, 208, 230, 283, 287, 416
- Jüpiter (Iupiter), 38, 111, 138, 165, 243
- kabala, Yahudi metinleri, 173, 297, 303, 312
- Kabil Berberleri, Cezayir, 312
- kaçış, kahramanın -ı, 43, 49, 76, 225, 228, 229, 231, 233, 243, 244, 274, 311, 410
- kadın, 17, 18, 23, 31, 33, 34, 53, 69, 78, 80, 83, 84, 85, 93, 97, 98, 115, 119, 124, 126, 133, 134, 135, 136, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 147, 149, 150, 156, 157, 164, 173, 176, 201, 211, 222, 228, 229, 232, 234, 236, 247, 248, 249, 253, 254, 255, 257, 291, 292, 293, 304, 306, 308, 310, 311, 312, 321, 322, 323, 324, 335, 338, 339, 342, 343, 354, 355, 357, 358, 364, 367, 370, 371, 373, 374, 375, 377, 383, 387, 389, 393, 394, 403, 406, 417, 421
- kafa avı, Yeni Gine'de, 178
- kahramanın macerası, 33, 47, 50
- Kakuzo, Okakura, 194
- Kalevala*, Fin destanı, 327, 368, 373
- Kali, Hindu tanrıça, 53, 133, 196
- Kalidasa, 341
- Kama-Mara, Budist-Hindu tanrı, 43
- Kamerüzzaman, Binbir Gece Masalları'nda, 80, 81, 82, 91, 253, 255, 258, 259, 260
- Kamboçya, ay arabası, 390
- Kamçatkalılar, 323
- kan, 15, 39, 92, 110, 111, 132, 133,

- 158, 159, 177, 178, 203, 265,
324, 356, 364, 418
- Kan Pıhtısı Oğlan, Blackfeet
hikâyesi, 369, 370, 371
- Kans, Krişna'nın amcası, 382, 383,
385
- Kant, 287
- Kara Tatarlar, Sibiryâ, 325
- Karenina, Anna (Tolstoy'un), 37
- karnaval oyunları, -nın
simgeciligi, 161, 241
- Kartal, Kozmik, 263
- kastrasyon, 127, 157
- Kaşıyapa, Hindu tanrı, 204
- katharsis, 37, 40
- Kato, Genchi, 240
- Katran-Çocuk motifi, 104
- Kayısı Şöleni, Çinli, 193
- Kazi Dawa-Samdup, Lama, 183,
208
- Kelt, 97, 108, 124, 227, 249, 253,
362
- Khnemu, Mısır tanrısı, 322
- kılıçtan köprü, simge olarak, 120
- Kıpırtısız Nokta, 43, 44, 52
- Kırgızlar, Orta Asya, 323
- Kızılderililer, 84, 85, 97, 114, 287
- Algonquin, 107
- Apaçi, 194, 312, 381
- Arapaho, 68, 69, 137
- Blackfeet, 371
- Iroquois, 107
- Navaho, 84, 85, 106, 110, 149,
150, 166, 418
- Pawnee, 53
- Pueblo, 357, 361, 377, 394
- Siu, 287
- Kybele, Frigyalı tanrıça, 98, 110
- Kimmins, C. W., 96, 155
- King, Jeff, 85
- King, L. W. (çev.), 319
- Kingsborough, Lord, 291, 340
- Kirby, W. F. (çev.), 328
- Klein, Melaine, 199
- Knight, W. F. J., 159
- Ko Hung, Çinli filozof, 215
- Ko-ji-ki, Japon metni, 234, 239
- Kolomb, 94, 194, 339
- Kolombiya, bākire doğuma dair
halk hikayesi, 339
- Konfüçyüsçülük, 190, 191, 276
- Kongo, büyücü-hekim, 13
- kozmogonik çevrim, 176, 309
- köpek balığı, arketipik, 324
- köpek, kırmızı tüylü, Aztek ölüm
töreninde, 401
- kral katli, töreni, Quilacare'de,
111
- Kramer, S. N., 124, 244, 315
- Kraşennikof, S., 323
- Krişna, 223, 225, 260, 263, 265,
291, 358, 359, 360, 363, 365,

382, 383, 384, 385, 399
 Kroeber, Alfred L., 69
 Kronos, Eski Yunan tanrısı, 108, 315
 Kumara, Hindu tanrı, 341
 Kur'an, 57, 83, 91, 121, 165, 166, 179
 Kurbaga, 63, 64, 65, 67, 75, 91, 138
 kurt
 (Fenris), 408, 409
 (Kırmızı Başlıklı Kız), 239
 Kurtarıcı, Dünya -sı, 44, 78, 182, 187, 277, 381, 384
 Kutsal, 214
 Kutsal Cumartesi, Roma Katolik töreni, 277, 278
 Kutsal Ruh, 89, 209, 219, 278
 Kuveykirlar, 180
 Kuzgun, Eskimo kahramanı, öyküsü, 107, 236, 237, 244, 274, 276
 küçük, 362
 Kwan Yin, Çin Bodhisatva'sı, 172
 Kwannon, Japon Bodhisatva, 172, 183
 Kyazimba, Wachaga miti, 84, 165
 labirent, 23, 25, 35, 36, 37, 41, 73, 74, 75, 86, 117, 159, 224
 Laios, Oidipous'un babası, 17

Lakşmi, Hindu tanrıça, 207
 Lalitavistara, Budist metin, 46
 Lancelot, Sir, 120, 362
 Lang, Andrew (çev.), 160, 415
 Lao-tse, 13, 218
 Layard, 159
 Leem, Knud, 114
 Lefebvre, Dom Gaspar, 278
 Leviathan, canavar, 203, 371
 libido, 16, 96, 187, 287
 lingam, Hindu dışavurum, 195, 278
 Logoi spermantikoi, 29
 Longfellow, H. W., 107, 327
 Lorelei, 98
 lotus, Budist simge, 53, 71, 101, 102, 170, 171, 172, 177, 186, 221, 223, 261
 Lönnrot, Elias, 327
 Lut'un karısı, 78
 Lykaion, -daki kutsal yer, 98
 Mabinogion, 227
 MacGowan, Rah. J., 346, 348
 MacGregor Mathers, S. L. (çev.), 298
 Máchal, Hanus, 98
 Madhavananda, Swami (çev.), 141, 264, 311
 Mahabharata, 207, 260
 Mahavira, Cayna peygamberi,

- 291, 293
- Mahayana Budizmi, 170, 303
- Mahu-ika, Polinezya tanrısı, 209, 210, 211
- makinenin modern yaşamdaki yeri, 420
- Makroprosopos, kabalistik yazılarda "Küçük Yüz", 298
- Malekula, Yeni Hebridler, 159
- Malinezya, 159, 177, 287, 324
- Malory, Sir Thomas, 68
- Manabozho, Algonquin kahramanı, 107
- Mani-dvipa, Hindu tanrıçanın meskeni, 131
- Mansikka, V. J., 96, 98
- Maori, Rodezya tanrısı, 334, 335, 336
- Maoriler, Yeni Zelanda, 228, 299, 304, 313, 323
- Mara, Budist-Hindu tanrı, 44, 187, 383
- Marduk, Babil güneş tanrısı, 317, 318, 319, 376
- Mars (Ares), 98
- Martha, Az., öyküsü, 371
- Martialis, 173
- mastürbasyon, Mısır yaratılış miti, 309
- Mather, Cotton, 144
- Mathews, R. H., 159
- Matthews, Washington, 85, 151
- Maugham, W. Somerset, 253
- Maui, Polinezya kahramanı, 108, 209, 210, 211, 225, 306, 358
- Maya Kızılderilileri, 141, 225, 264, 303, 311, 407
- Maymunah, Kamerüzzaman hikâyesindeki cin, 91, 92, 93, 254, 255
- Medeia, 231, 232
- meditasyon, yoga sırasında, 340
- Medusa, 231, 232
- Mefistoteles (*Faust*), 89
- Meier, P. J., 324
- Meiji, İmparator, 240
- Meissner, Bruno, 212
- Mekke, 57
- Meksika, 252, 291, 301, 392
- Menelaos, Eski Yunan kralı, 415
- Menninger, Karl, 180, 181, 188
- Merkür, 89, 165
- Mesih, 410, 411
- ziyafeti, 203
- Meyer, Kuno (çev.), 375
- Mezar Metinleri, Mısır, 399
- Mezopotamya, 105, 211, 333
- Mısır, 24, 46, 89, 97, 98, 109, 143, 159, 160, 242, 276, 297, 308, 309, 315, 372, 399, 403
- Midas, Kral, miti, 218
- Midrash, Tekvin yorumu, 176

- Mikado, 239, 240
- Mikroprosopos, "Küçük Yüz", 298
- Milarepa, Tibetli aziz, 182, 183
- Miller, Frank Justus (çev.), 40, 76, 154
- Min, Mısır tanrısı, 98
- Minotauros, canavar-boğa, 111, 369
- Minotauros, canavar-boğa, 25, 27, 35, 72, 73, 276
- mistisizm, 13, 125, 132, 138, 185, 244, 297, 311, 312, 350, 386, 424
- mitoloji, 9, 10, 13, 14, 19, 20, 22, 26, 30, 31, 33, 40, 41, 42, 44, 45, 56, 58, 59, 73, 77, 83, 89, 90, 94, 95, 104, 109, 120, 121, 124, 131, 146, 156, 157, 160, 161, 166, 186, 199, 204, 207, 225, 239, 241, 243, 264, 266, 273, 276, 277, 278, 279, 283, 284, 287, 288, 291, 297, 299, 308, 311, 312, 317, 320, 323, 326, 327, 333, 340, 345, 368, 369, 380, 385, 400, 415, 416, 418, 421, 423
- Mitra, İran tanrısı, 161
- modern insan, 420
- monomit, 42, 49, 73, 222, 274
- Montezuma, Meksika imparatoru, 252
- Morgon-Kara, Buryat şamanı, 227, 228
- Morley, Sylvanus G., 407
- Muçukunda, Hindu miti, 223, 224, 225, 235, 251
- Muhammed, -i, -ci, 50, 57, 91, 124, 182, 287, 288, 380, 381, 420
- Murngin kabilesi, Avusturalya, 21, 156
- Murray, Gilbert, 37, 38, 39
- Musa, 46, 47, 50, 110, 258, 271, 297, 378
- Musalar, Yunan, 98
- Musevi öğeleri, 166, 251, 288, 297, 303, 311, 354, 380
- Mücevherler, 131, 132, 196
- Müller, Max, 179
- Müller, W. Max (çev.), 416
- Mwuetsi, Rodezyalı ay adam, 334, 335, 336, 337, 338, 345
- Nagarjuna, Budist bilge, 189
- Napolyon, 89
- Nelson, Dom Angsar (çev.), 51
- Nemesis, 27, 311
- Neminatha, Cayna kurtarıcı, 291
- Nemrut, İbrahim efsanesinde, 381, 382
- Neptün (Poseidon), 243
- nevrotik, yaratıcı sanatçıyla kıyaslandığında (Rank), 79
- New Mexico, 418
- ngona boynuz ve yağı, Rodezya

- folklorunda, 334, 336
- Niall, İrlandalı prens, ve iğrenç kadın, 135
- Nietzsche, Friedrich, 28, 29, 258, 376, 420, 425
- Nikhilananda, Swami (çev.), 41, 133, 263, 303
- Nil nehri, 109, 153, 242
- Nirvana, 31, 45, 172, 186, 187, 188, 189, 190, 196, 197, 396, 397, 398
- Nivedita, Rahibe, 360, 384
- Nizami, İranlı şair, 381
- Norton, Charles Eliot (çev.), 33, 86, 204
- Nuh, 213, 214, 243, 270, 297
- Nut, Mısır tanrıçası, 328, 405
- Nyorth, Eddik tanrı, 317
- O'Grady, Standish H., 135
- Oakes, Maud, 85
- Ob nehri, 14
- Odin, Viking tanrısı, 59, 220, 316, 317, 408, 409
- Odysseia, 274, 415
- Odysseus, 72
- Oidipous, mit ve kompleksi, 14, 17, 48, 96, 127, 140, 176, 385, 387
- Oisin, İrlandalı kahraman, 249, 250, 251, 253
- Olimpos, Dağı, 59, 202, 251, 276, 288
- om, Sanskritçe kutsal hece, 296
- Omphalos, Dünya Göbeği, 98
- Opler, Morris Edward, 194, 312, 382
- Orfik mitoloji, 308
- Orpheus ve Eurydike, 234
- Osiris, 67, 109, 110, 137, 161, 237, 402, 403, 404, 405
- Ostiyaklar, Sibirya, 14
- Ouranos, 315
- Ovidius, 40, 76, 106, 130, 154, 165, 173, 176, 253, 272, 341
- Ölümler Kitabı, Mısır, 403
- ölümsüzlük, 66, 67, 138, 147, 191, 193, 194, 205, 211, 214, 215
- Ömer Hayyam, 381
- Örümcek Kadın, Navaho İkiiz Kahramanlar mitinde, 84, 86, 106, 149
- Padmanatha, Cayna kurtarıcı, 294
- Paioire, Polinezyalı şef, -nin kozmik yumurta çizimi, 306, 307, 312
- paleolitik sanat, 162, 367
- Pallis, Marco, 208
- Pan, Eski Yunan tanrısı, 22, 98
- Pandora'nın kutusu, 34

- Papa, Maori tanrıçası, 300
 Parker, K. Lanloh, 159
 Parsons, Elsie Clews, 358, 361, 378, 395
 Parşvanatka, Cayna peygamber, 291
 Parşvanatka, Jain peygamber, 291
 Parvati, Hindu tanrıça, 131, 340
 Pasiphae, Kraliçe, Minotauros mitinde, 23, 24
 paskal mumu, Kutsal Cumartesi nde, 277
 peist, İrlanda canavarı, 108
 Peneus, Daphne'nin Yunan mitinde, 75, 77
 Penn, W., 180
 Perceval, Sir, 362
 peri bilgisi, 227, 253, 362
 Perry, Komodor (Matthew), 194
 Perry, W. J., 160
 Perseus, 231, 232
 Peru, -nun tarih öncesi tanrısı, 165
 Peter, Az., 10, 116, 141, 142, 323, 326
 Petronilla, Az., 141, 142
 Peygamberdevesi, Kozmik, Buşmen simgesi olarak, 264
 Phillips, Profesör Robert, 180
 Phoibos, Eski Yunan tanrısı, 151, 152
 Pierce, Frederick, 32, 201
 pigmeler, Andaman Adaları, 99
 Pinkerton, John, 114, 177
 Platon, 173, 312, 325
 Plinius, 30
 Plutarkhos, 98
 Polack, J. S., 323
 polen, Navaho simgesi olarak, 85, 106, 149
 Polinezya, 108, 209, 225, 235, 306, 358
 Ponce de Leon, Juan, 215
 Poseidon (Neptün), 24, 25, 72, 108, 111, 243
 Potanin, G. N., 116, 323
 Prometheus, 42, 47, 48, 49, 209
 Protestan rahipler, günümüzde, 181
 Proteus, miti, 415
 psikanaliz, 9, 14, 19, 21, 22, 28, 30, 76, 119, 139, 188, 204, 283, 287, 288
 Psykhe, miti, 113, 114, 138
 Purana, Hindu metinler, 131, 207, 225, 251, 310
 pusula yönleri, Navaho simgeçiliğinin, 150
 Püriten Hristiyanlık, New England'da, 141, 144
 Radcliffe-Brown, A. R., 99

- Radloff, W., 326
- rahibeler, Roma Katolik takdisi, 388
- rahim imgesi, 16, 23, 39, 107, 195, 313, 333, 338
- Ramakrişna, Sri, Hindu aziz, 132, 133, 181
- Ramayana, Hindu metni, 207
- Rangi(-potiki), Polinezya tanrısı, 300, 313, 314
- Rank, Otto, 79, 283, 353
- Re, Mısır tanrısı, 400, 403
- rehber, 20, 35, 45, 70, 78, 86, 89, 90, 94, 121, 134, 139, 146, 155, 178, 186, 204, 244, 259, 279, 338, 374, 402, 403, 425
- renk simgeçiliği
(Afrika miti), 58
(Navaho mitinin), 150
- Rip van Winkle, 247, 249, 253, 257, 260
- Rişabhanatha, Cayna tanrısı, 292, 293
- Rodezya, Güney, Wahungwe Makoni kabilesi, 333, 334, 337
- Rodoslu Apollonios, 233
- Röheim, Geza, 30, 116, 157, 158, 159, 177, 178, 199, 200, 201, 283
- Roma Katolik Kilisesi, 31, 277
- Roma, Hristiyanlığın ilgi odağı olarak, 42
- Romalı ögeler, 31, 47, 57, 91, 97, 124, 138, 204, 214, 227, 255, 271, 276, 297, 353, 388
- Rossetti, Dante Gabriel, 136
- Rûmi, İranlı şair, 182
- Rus ögeler, 96, 97
- Saba melikesi, 143
- Sadananda'nın Vedantasara'sı, hindu metin, 303
- Sâdi, İranlı şair, 381
- Sahagún, Bernardo de, 392, 402
- sahi, Japon içkisi, 203
- Sakyamuni, Buda'nın lakabı, 45, 70
- Sakyamuni, Buddha'nın lakabı, 42
- Salmony, Alfred, 190
- Samsara, Nirvana'nın karşısı, 197
- Samson, 206, 246
- sanatçı ve nevroitik, üzerine
Rank'ın görüşü, 79
- sanatçı-bilimadamı, Daedalus, 23
- Sargon, Agade Kralı, 352, 373
- Saylon, Hinayana Budizmi, 170
- Schoepperle, Gertrude, 227
- Schopenhauer, 312
- Schultze, Leonard S., 95
- Scott, David Clement, 95
- sel, 242, 294
sel kahramanı, 214
- Sel, 52, 360

- Seneca, 291
- Set, Mısır tanrısı, 109
- Sharvananda, Swami (çev.), 219
- Shastralar, Hindu kutsal metinleri, 189
- Shaw, Bernard, 215
- Shen Nung, Çinli kahraman, 346
- shimenawa, Şintoizm'de, 239, 241, 247
- Siam, -da Hinayana Budizmi, 170
- Sibiry, 114, 117, 200, 227, 239, 325, 366
- Siegfried, 77, 358
- Simón, Fray Pedro, 339
- simya, 89, 90
- sinema, "ekranın kahramanları", 22
- Sinilau, Polinezya kahramanı, 342, 343, 344
- Sirenler, 100
- Sirius, Köpek Yıldızı, 242
- Slav öğeler, 97, 98, 124, 354
- Smriti, Hindu metinleri, 131
- Sophokles, 176
- soylu, 136
- soytarı-şeytan, 326
- Spencer, Sir Baldwin, 157, 177
- Spengler, Oswald, 89
- Stein, Leon, 170
- Stekel, Wilhelm, 29, 70, 90, 99, 117, 118, 120, 283, 389
- Stevenson, Bn. Sinclair, 294
- Stimson, J. F., 211
- Stoisizm, 29, 30
- Stokes, Wh., 363, 364, 365, 394
- Sturluson, Snorri, 317
- Su, 97
- Sujata, Budist efsanedeki kız, 43, 45
- Sukhavati-Vyuha, The Larger, Budist metin, 178
- Sukuzi, Daisetz Teitaro, 194
- Sutra, Amitayur-Dhyana, 172
- Sutra, Prajna-Paramita-Hridaya, 171, 189
- Sümer, 54, 105, 121, 124, 160, 211, 214, 241, 243, 244, 315, 333, 372, 380
- sünnet, 21, 22, 156, 157, 177, 178, 201
- süt, 202, 205, 206, 321, 359, 366
- Swedenborg, Emanuel, 117, 118
- Sylvanus, 98
- Symeon, Az., 51
- Symplegades (Çarpışan Kayalar), 106, 108, 423
- şakti, Hindu "güc"ü, 287
- Şakti, Şiva'nın karısı, 279
- şamanlar, 20, 53, 54, 114, 115, 116, 143, 200, 227, 228, 284, 394
- Şankaraçarya, Hindu rahip, 141

şimşek, simge olarak, 44, 46, 52,
104, 105, 149, 154, 165, 168,
189, 196, 209, 234, 264, 317, 334
Şinto, Japon geleneği, 237, 239,
240
Şiva, 131, 146, 147, 176, 195, 196,
197, 205, 206, 207, 340, 341, 383
Şruti, Hindu metinleri, 131

T'ai Yuan, Çinli kutsal kadın, 173

Tahiti, yaratılış miti, 309

Taliesin, Iskoç efsanesinde, 227,
268, 269, 270, 271, 400

Tanganyika, bkz. Wachaga
kabilesi, 84

Tantra, Hindu metinleri, 131, 132,
208

Tao, -cu, -culuk, 173, 193, 197,
218, 306

Tarascon, efsanesi, 372

Tathagata, Buda'nın lakabı, 395,
396, 397

Taylor, Rah. Richard, 306

Temmuz, Babil tanrısı, 161

Terah, İbrahim'in annesi, 355

Tezkatlipoka, Aztek kahramanı,
50, 392

Themistokles, 118

Theoprastos, 177

Theseus, Minatour mitinin
kahramanı, 27, 72, 86, 371

Theseus, Minatouros mitinin
kahramanı, 35

Thompson, Francis, 74

Thompson, Stith, 69

Thor, Cermen tanrı, 317

Thoth, Mısır tanrısı, 89, 322, 404

Tiamat, Babil ilksel varlığı, 317,
318, 319, 376

Tibet, Mahayana Budizmi, 97,
104, 132, 170, 182, 183, 184,
195, 208, 303

Tilki Reynard, 326

Tir na n-Og, İrlanda'da Gençlik
Ülkesi, 249

Tirawa, Pawnee tanrısı, 53, 54

Tokugawa dönemi, Japonya'da,
194

Tolstoy, Kont Lev, 36

Tomobe-no-Yasukata, 240

Tonga, istiridye eş halk hikâyesi,
342, 344, 352

Toynbee, Arnold J., 27, 31, 190

trans, halindeki şaman, 115

Tristan ve Iseult, 362

Troialı Helen (Faust), 86

Tuatha De Danaan, İrlanda
tanrıları, 203, 361, 362

Tubber Tintye, Hanımı, İrlanda
efsanesi, 125, 126, 198

Tükenmez, -lik, 57, 136, 183, 199,
209, 271, 399

tükenmezlik, 31, 40, 53, 56, 177,
184, 202, 203, 209, 267, 294,
308, 360, 386, 417, 424
tüylü yılan, Aztek öncesi
kahraman, 392
Tzontemac, Aztek tanrısı, 400

Uganda, Doğu Afrika, 252
ulus, 57, 153, 179, 181, 185, 194,
222, 239, 384, 422
Underhill, Evelyn, 65, 117, 190
Upanişad
Brihadaranyaka, 186, 264, 311,
399
Çandogya, 308
Jaimuniya ... Brahmana, 235
Katha, 166, 212
Kauşitaki, 197
Kena, 219, 265
Mandukya, 248, 295, 296
Munkada, 311
Taittiriya, 312
Upanişadlar
(Hindu kanondaki yerleri), 131
açıklama, 34
Aitareya Aranyaka, 185
Katha, 34
Urabe-no-Kanenuki, 240
Urban, Papa II., 182
Utnapiştım, Babil tufan
kahramanı, 213, 214, 243

Uyuyan Güzel (Çalığül), masalı,
77, 78, 127
uyuyan kahraman, kadın vb., 126,
127, 198, 213, 222, 223, 289

vaftiz simgeciligi, 277
Vahşi Kadınlar, Rus folklorunda,
96
Väinämöinen, Kalevala'nın
kahramanı, 327, 330, 332, 333,
352, 368, 373
Vajracchedika, Budist metin, 171,
189
Vajra-Dhara, Tibet Buda'sı, 104
Valhalla, 409
Vedalar, Hindu metinler, 10, 265,
380, 423
Venüs (gezegen), Kozmik Kadın'la
özdeşleştirilen, 333
Venüs (tanrıça), 113, 241
Vergilius, 42
Vergilius (Dante'nin), 33, 90
Vikingerler, 42, 317, 408
Viracocha, İnka öncesi tanrı, 165,
166, 209, 266, 268
Virbius, Roma tanrısı, 161
Vişnu, 205, 207, 223, 262
viveka ("ayırt etme") Hindu-
Budist kavramı, 30, 188

Wachaga kabilesi, Tanganyika,

- 84, 165
 Wahungwe Makoni kabilesi,
 Güney Rodezya, 333
 Warner, W. Lloyd, 156
 Warren, Henry Clarke (çev.), 46,
 72, 221, 398, 407
 Werner, E. T. C., 193
 White, John, 229
 Wilhelm, Richard (çev.), 304
 Windisch, E., 363, 364, 365, 394
 Wood, Clement, 17, 18, 156
 Woodroffe, Sir John, 132
 Woodroffe, Sir John, 208
 Wotan, Tötonik tanrı, 53, 77, 202,
 220, 266, 317, 408

 yab-yum, Budist kavram, 196
 Yahudi öğeleri, 14, 46, 50, 97, 131,
 173, 181, 264, 297, 410
 Yahudi, Gezin, 78, 266
 Yalnızlık Adası'nın Prensi, Tubber
 Tintye'nin İrlanda efsanesinde,
 198
 yamyamlık, Avusturalyalı
 kabilelerde, 158
 Yang ve Yin, Taocu kavram, 173,
 197
 Yapışkan Tüy, Hindu masalı, 102,
 105, 289, 422
 yarım adam, bir dev türü, 95
 yardımcıları, 10, 20, 22, 28, 29, 33,
 56, 89, 90, 94, 113, 115, 117,
 119, 139, 148, 149, 153, 157,
 164, 171, 181, 205, 219, 243,
 244, 273, 278, 279, 376, 392
 Yaşlı Adam, Blackfeet yarı tanrısı,
 321, 322, 323
 Yaşlıların Yaşlısı, kabalistik tema,
 297
 Yehova, 59, 78
 Yehova, Musevilerin tanrısı, 166,
 203, 209
 Yeni Britanya, yaratılış miti, 324
 Yeni Gine, -de kafa avı, 178
 Yeni Hebridler, Bank Adaları, 100
 yenilenme, törenleri, 50, 110, 111,
 161, 222, 278, 296
 Yerinde Duran, bir baba-tiran
 türü, 25, 111, 368, 373, 376, 384,
 422
 Yılan Gücü, Şiva'nın, 147
 yılan, tüylü, Aztek öncesi
 kahraman, 389
 Ymir, Eddik ilksel varlık, 316
 yoga, Hindu disiplini, 190, 207,
 260, 263, 340, 358
 yok edilemezlik, 166
 yok edilmezlik, 166, 199
 Yorubaland, Nijerya, 24, 58, 165
 Young, Hugh Hampton, 173, 177
 Yukatan, 14
 yumurta, kozmik, 308, 313, 323,

- 327, 403, 405
- Yunan Ortodoks Kilisesi, 138
- Yunus ve Balina, 112
- yurtseverlik, günümüzde, 422
- Yusuf Kuyuda, 112
- yutulma, kahramanın -sı, 21, 108, 124, 146, 236, 272
- Yücelişi, İsa'nın, 258
- "Yüz, Büyük" ve "Küçük Yüz", 298, 303, 387
- Zen Budizmi, 194
- Zerdüş, 287, 380
- Zeus, 23, 105, 108, 152, 160, 166, 209, 243, 311, 342, 359
- Zimbabve, Güney Afrika kalıntıları, 337
- Zimmer, Heinrich, 120, 132, 146, 177, 196, 207, 225, 310
- Zohar, Musevi kabalistik metni, 297, 311, 312
- Zulular, Güney Afrika, 108

KAHRAMANIN SONSUZ YOLCULUĞU

JOSEPH CAMPBELL

Mitler üzerine yazan en tanınmış yazarlardan biri olan Joseph Campbell bu klasik yapıtında, dünyanın bütün mitolojilerinde "kahraman"ın yolculuğunu ve dönüşümünün izini sürerek tek bir arketipik kahramanın varlığını ortaya koyuyor. Ortadoğu'dan Hindistan'a, Güney Afrika'dan Sibiry'a'ya yayılmış insan coğrafyası üzerinde Gılgamış, Buddha, Odysseus, Thor, Cuchulainn hep aynı işlevi yerine getirir: insanı benzerleri arasında kendisi olacağı bir yolculuğa hazırlamak.

Psikanaliz, arketipik dönüşüm ilkesinin insan bilincinde hâlâ canlı durduğu ve çağdaş yaşamın her anında özünde mitsel olan dönüşümlerden geçtiğimizi söylemektedir. *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu* günlük düşler ile mitsel öyküler arasındaki çakışmaları sergileyerek, çağdaş dünyada toplum ile birey arasındaki çatışmanın insan olmadaki özel önemini vurgulayan bir kitaptır.